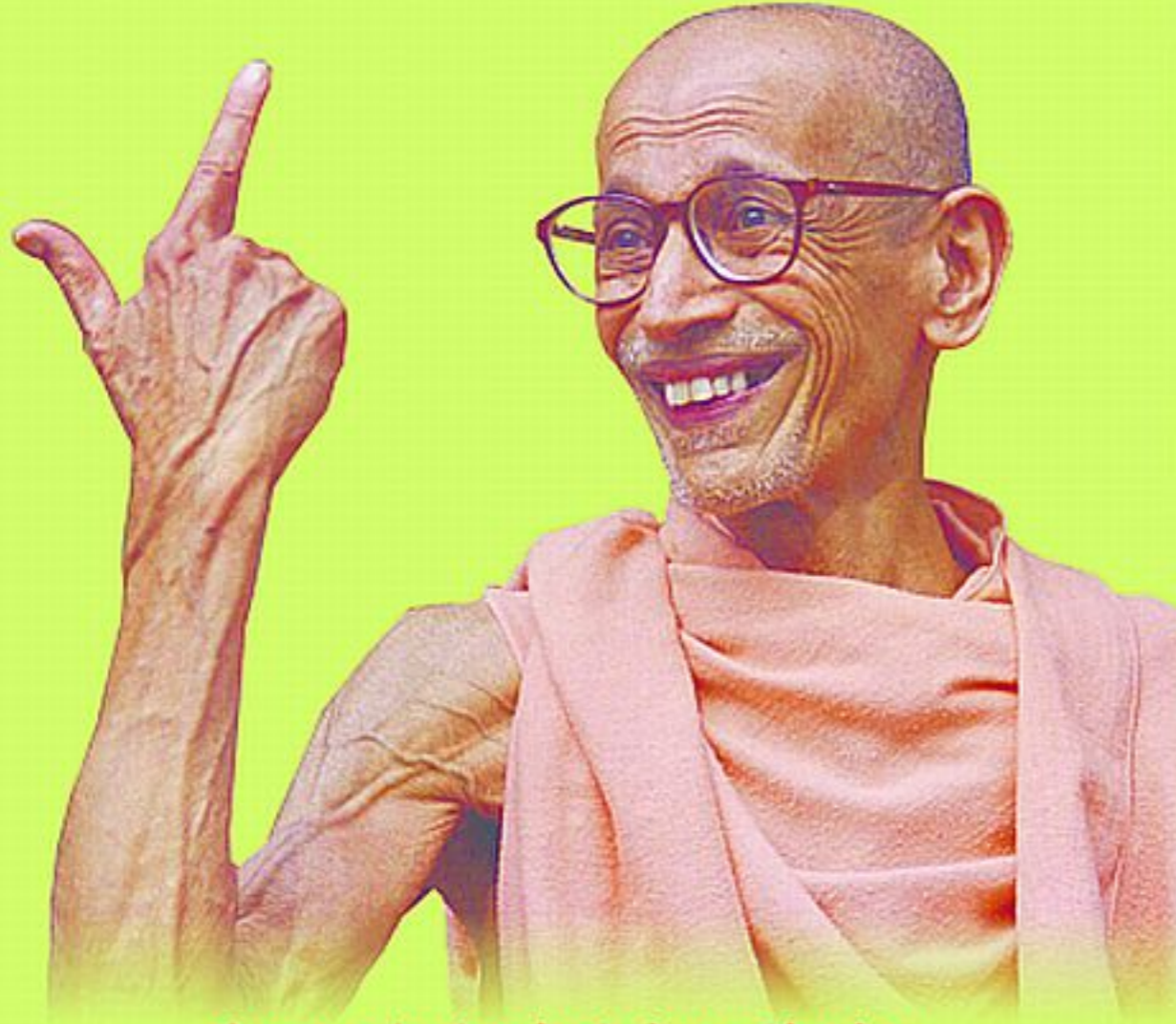

વિચાર્યા વિના ખોલો નહિ. વિચાર કર્યા વિના કામન કરો. યોગ્ય ઉપાયો શોધ્યા વિના મહાન કામશિલ્પ કરવાનું સાહસ ન કરો. જગત એક વિશાળ નિશાળ છે. તેના પાઠો ધૈર્ય અને નમ્રતાથી શીખો. તમને જલદીથી શાશ્વત સુખ, પૂર્ણતા અને મુક્તિ મળશે.

- સ્વામી ચિદાનંદ

સૌજન્ય : શ્રીમતી અને શ્રી ડો. અરવિંદ પટેલ
ટ્રોય-મિશિગન (USA)

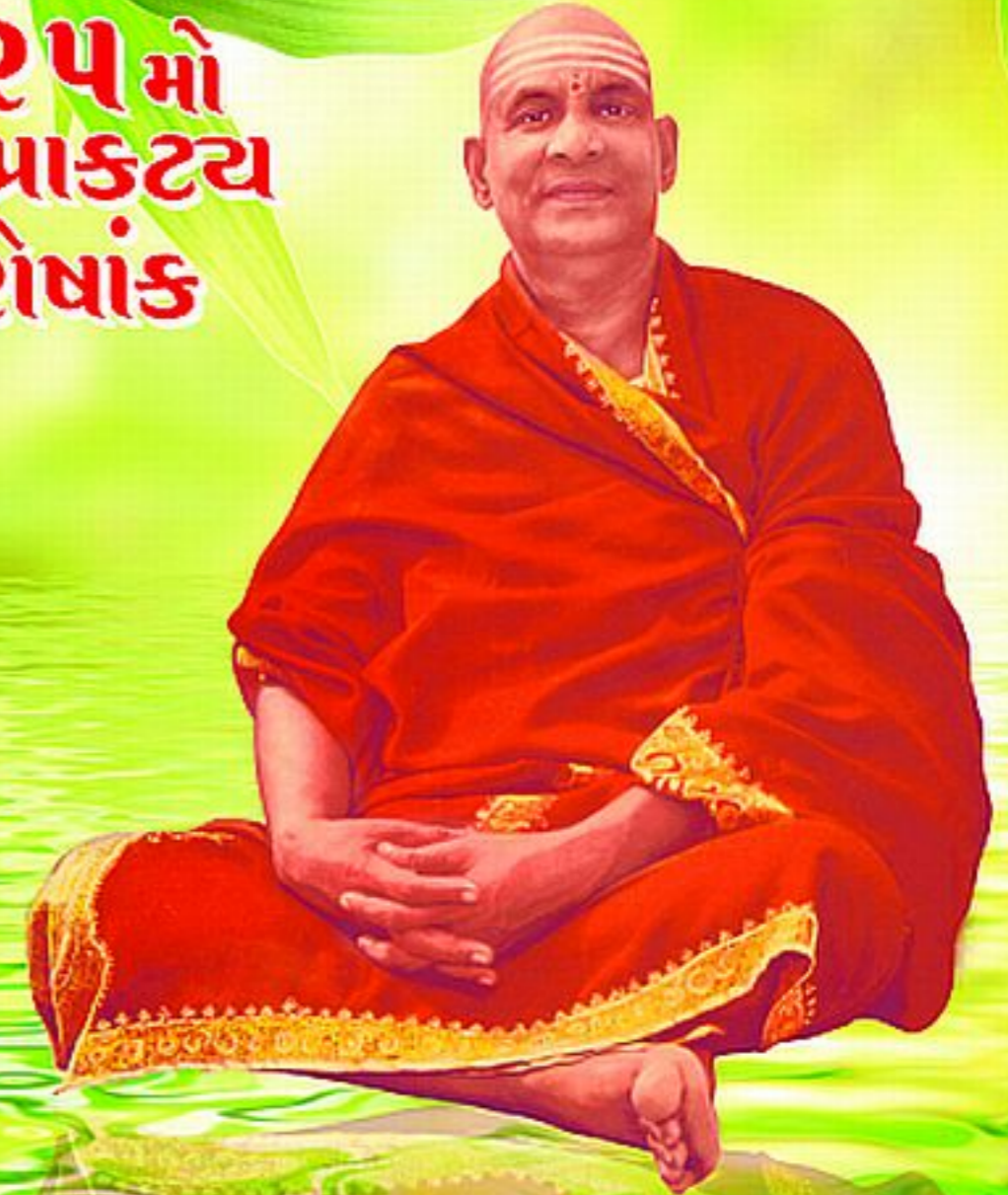
કર્ડહોલ્ડરોને માન્ય છે.
"Divya Jivan" Gujarat Divya Jivan Sangh
Santanda Ashram, Opp. ISRO, Ahmedabad-15. Ph: 079-05601234

દિવ્ય જીવન

પારિતોષિક ભાગ્ય - રૂ. ૧૫૦/- ૧૦ વર્ષ - રૂ. ૧૨૦૦/- ૮-૯, સપ્ટેમ્બર - ૨૦૧૨

Postal Reg. No. 241320/12-13 Year 19 to 31-10-2014 No. GUJDUJ00051974
Posted on 10/09/2012 at P.O. Ahmedabad-380 002. Annual Subscription Rs. 100/-

૧૨૫ મો
પ્રાકટ્ય
વિશેષાંક

**શ્રી સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજની પ્રેરણાથી પ્રકાશિત
પૂજ્ય ગુરુદેવનો ૧૨૫મો જન્મજયંતી - વિશેષાંક
દિવ્ય જીવન**

વર્ષ : ૯

અંક : ૮-૯

ઓગસ્ટ-સપ્ટેમ્બર-૨૦૧૨

સંસ્થાપક અને આદ્યતંત્રી :

બ્રહ્મલીન શ્રી સ્વામી યાજ્ઞવલ્ક્યાનંદજી

(ડૉ. શિવાનંદ અધ્યર્યુજી)

સંપાદક મંડળ :

શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી

ડૉ. મફતલાલ જે. પટણી

ડૉ. હરીશ દિવેદી

શ્રીમતી રૂપા મજમુદાર

લેખ મોકલવાનું સરનામું :

તંત્રીશ્રી : ડૉ. મફતલાલ જે. પટણી

૪, વિશ્વભારતી સોસાયટી,

નવરંગપુરા ટેલિફોન ટાવર પાસે,

એલિસબ્રિજ, અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૬

ફોન : ૨૬૪૦૮૪૦૬

મુખ્ય કાર્યાલય :

'દિવ્ય જીવન' માસિક, તેનું લવાજમ :

સ્વામી ચિદાનંદ સર્વજીવસેવાનિધિ

ઈતર પત્રવ્યવહાર અને મહામંત્રીનું કાર્યાલય :

શ્રી યજ્ઞેશભાઈ દેસાઈ

ગુજરાત દિવ્ય જીવન સંઘ

શિવાનંદ આશ્રમ,

જોધપુર ટેકરી, સેટેલાઈટ માર્ગ,

અમદાવાદ-૩૮૦૦૧૫

ફોન : ૨૬૮૬૧૨૩૪

ટેલિફેક્સ : ૨૬૮૬૨૩૪૫

E-mail :

sivananda_ashram@yahoo.com

Website : http://www.divyajivan.org

લવાજમ

ભારતમાં

વાર્ષિક લવાજમ : રૂ. ૧૫૦/-

શુભેચ્છક લવાજમ : રૂ. ૧૫૦૦/-

(૧૫ વર્ષ માટે)

પેટ્રન લવાજમ : રૂ. ૩૦૦૦/-

છૂટક નકલ : રૂ. ૧૫/-

વિદેશ માટે (એર મેઈલ)

વાર્ષિક (એર મેઈલ) : રૂ. ૧૮૦૦/-

શુભેચ્છક લવાજમ : રૂ. ૧૫૦૦૦/-

(૧૫ વર્ષ માટે) ચેક/ડ્રાફ્ટ (અમદાવાદ) દ્વારા

ॐ

પીતત્વં હિ યથા શુભ્રે દોષાદ્ભવતિ કસ્યચિત્ ।

તદ્વદાત્મનિ દેહત્વં પશ્યત્યજ્ઞાનયોગતઃ ॥

ચક્ષુર્ભ્યાં ભ્રમણીલાભ્યાં સર્વં ભાતિ ભ્રમાત્મકમ્ ।

તદ્વદાત્મનિ દેહત્વં પશ્યત્યજ્ઞાનયોગતઃ ॥

અલાતં ભ્રમણેનૈવ વર્તુલં ભાતિ સૂર્યવત્ ।

તદ્વદાત્મનિ દેહત્વં પશ્યત્યજ્ઞાનયોગતઃ ॥

અપરોક્ષાનુભૂતિઃ ૭૭, ૭૮, ૭૯

જેમ કોઈને (કમળાના) દોષથી ધોળામાં પીળાપણું દેખાય છે તેમ (અજ્ઞાની) અજ્ઞાનના સંબંધથી આત્મામાં શરીરપણું જુએ છે.

ભમવાના સ્વભાવવાળા (થયેલાં) નેત્રોથી (મનુષ્યને) સર્વ ભમતું હોય એવું જણાય છે તેમ (અજ્ઞાની) અજ્ઞાનના સંબંધથી આત્મામાં શરીરપણું જુએ છે.

(જેમ ગોળાકાર) ફેરવવાથી જ ઉંબાડિયું સૂર્યના જેવું ગોળ પ્રતીત થાય છે તેમ (અજ્ઞાની) અજ્ઞાનના સંબંધથી આત્મામાં દેહપણું જુએ છે.

શિવાનંદ વાણી

દરેક કર્મને ભગવાનની પૂજા સમજીને કરો : ભગવાન મહાન છે.

તેમની ઈચ્છા ઉપર જીવનને સંપૂર્ણ રીતે છોડી દો. તેમની ઈચ્છા જ મહાન છે અને તેમનું કાર્ય જ્ઞાનપૂર્વકનું હોય છે. જ્યારે ભગવાનનું કર્મ આખા જગત ઉપર કે મોટા સમૂહ ઉપર અસર કરે છે, ત્યારે કોઈ વેરભાવ રાખી શકતું નથી કે ફરિયાદ કરતું નથી. પ્રકૃતિના કાર્યમાં હંમેશાં અકસ્માતનું એક પ્રકરણ હોય છે. આપણે ગંભીર બનીએ અને આપણાં કર્મો તથા તેમનાં ફળો ભગવાનની પૂજા તરીકે તેમનાં ચરણોમાં અર્પણ કરીએ. આપણે તેમને કદાપિ ન ભૂલીએ. આપણે આખા જગતની શાંતિ માટે પ્રાર્થના કરીએ. આપ નિરંતર ભગવાનના કામમાં લાગી રહો. તમે સદાય અખંડ શાંતિમાં રહો !

- સ્વામી શિવાનંદ

પ્રકાશક-મુદ્રક : અરૂણ દેવેન્દ્ર ઓઝા, માલિક : ગુજરાત દિવ્ય જીવન સંઘ વતી, પ્રિન્ટ વિઝન પ્રા. લિ., પ્રિન્ટ વિઝન હાઉસ, આંબાવાડી, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૬ પ્રેસ ખાતે છપાવી શિવાનંદ આશ્રમ, જોધપુર ટેકરી, સેટેલાઈટ, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૧૫થી પ્રકાશિત કર્યું.

અનુક્રમ

૧. શ્લોક - આત્મબોધ	શ્રીમદ્ આદિ શંકરાચાર્ય	૧
૨. અનુક્રમ, તહેવાર સૂચિ		૨
૩. સંપાદકીય	સંપાદક	૩
૪. જીવન ઝરમર		૪
૫. શ્રી સ્વામી શિવાનંદજીના આશીર્વાદ અને સાચું શિક્ષણ		૫
૬. ગુરુદેવનો સારભૂત સંદેશ	શ્રી સ્વામી ચિદાનંદજી	૮
૭. શિવાનંદ આત્મ-ગીતા	શ્રી સ્વામી શિવાનંદજી	૧૩
૮. આચાર્ય અને શિષ્ય	શ્રી સ્વામી કૃષ્ણાનંદજી	૧૪
૯. શ્રી સદ્ગુરુદેવ સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજનાં શિષ્યરત્નો	શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી	૧૬
૧૦. ગુરુ	ગુરુદેવ શ્રી સ્વામી શિવાનંદજી	૨૮
૧૧. ગુરુદેવનું વ્યક્તિત્વ તથા જીવન	શ્રી સ્વામી વેંકટેશાનંદજી	૨૯
૧૨. આત્મની અટારીએથી...	શ્રી સ્વામી સત્ચિદાનંદજી	૩૧
૧૩. ગુરુદેવના સાન્નિધ્યમાં	શ્રી સ્વામી વિષ્ણુદેવાનંદજી	૩૪
૧૪. સ્વામી શિવાનંદનો સમન્વય યોગ	શ્રી સ્વામી જ્યોતિર્ભયાનંદજી	૩૭
૧૫. સ્વામી શિવાનંદ	શ્રી સ્વામી સત્યાનંદ સરસ્વતી	૪૦
૧૬. આનંદ કુટિર	શ્રી સ્વામી ચૈતન્યાનંદજી	૪૫
૧૭. ગુરુદેવની સાધના	શ્રી સ્વામી દેવાનંદજી	૪૯
૧૮. ગુરુદેવ શિવાનંદ	શ્રી સ્વામી નિરાકારાનંદજી	૫૧
૧૯. હૃષીકેશ	શ્રી યોગેશ્વરજી	૫૩
૨૦. રાધા	સ્વામી શિવાનંદ રાધા	૫૫
૨૧. અમૃતપુત્ર-૧૪	શ્રીમતી રાજલક્ષ્મી દેશપાંડે	૫૮
૨૨. ગુરુદેવ સ્વામી શિવાનંદ-પુણ્યતિથિ	શ્રી કનૈયાલાલ મ. પંડ્યા	૬૫
૨૩. આસ્વાદ લઈને ત્યાગ કરો	શ્રી સ્વામી રામ	૬૮
૨૪. વાહે ગુરુ, વાહે ગુરુ !	ડૉ. હરીશ દ્વિવેદી	૭૦
૨૫. પૂજ્ય સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજની દિવ્ય યાત્રા-૨૦૧૨નો જુલાઈ માસનો અહેવાલ		૭૨
૨૬. વૃત્તાંત		૭૬

તહેવાર સૂચિ

ઓગસ્ટ, ૨૦૧૨

તા.	તિથિ (અષાઠ સુદ)	
૧	૧૪	નાગિયેરી પૂનમ
૨	૧૫	રક્ષાબંધન
		(શ્રાવણ વદ)
૧૦	૮	જન્માષ્ટમી
૧૩	૧૧	એકાદશી
૧૫	૧૩	પ્રદોષપૂજા, પૂજ્યશ્રી સ્વામી ચિદાનંદજી મહારાજની પુણ્યતિથિ- આરાધનાની ચોથી સંવત્સરી, સ્વાતંત્ર્યદિન
૧૭	૩૦	અમાવાસ્યા
		(અધિક ભાદરવો સુદ)
૨૭	૧૧	એકાદશી
૨૯	૧૩	પ્રદોષપૂજા
૩૧	૧૫	પૂર્ણિમા
		સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૨
		(અધિક ભાદરવો વદ)
૮	૮	પૂજ્ય સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજની ૧૨૫મી જન્મ સંવત્સરી
૧૨	૧૧	એકાદશી
૧૩	૧૨	પ્રદોષપૂજા
૧૬	૩૦	અમાવાસ્યા
		(નિજ ભાદરવો સુદ)
૧૯	૪	ગણેશચતુર્થી
૨૦	૫	ઋષિપંચમી
૨૩	૮	શ્રી રાધા અષ્ટમી
૨૬	૧૧	એકાદશી
૨૭	૧૨	પ્રદોષપૂજા
૨૮	૧૪	શ્રી અનંત ચતુર્દશી
૨૯-૩૦	૧૪-૧૫	મહાલય-શ્રાદ્ધ પક્ષ શરૂ, પૂર્ણિમા

સંપાદકીય

સવાસો વર્ષ પૂર્વે દક્ષિણ ભારતમાં તામ્રપર્ણી નદીના તટે પટ્ટમડાઈ ગામમાં ગુરુ ભગવાન શ્રીમત્ સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજનું પ્રાકટ્ય થયું. જ્યાં શૈવ અને વૈષ્ણવ ભક્તો સામસામા મળવા ન માગે ત્યાં હરિજનો સાથે પ્રેમાલાપ અને તેમની સેવા કરવાનો બાળક કુપ્પુસ્વામી (સ્વામી શિવાનંદજીનું બાળપણનું નામ)નો અહોભાવ કેવો હશે ! હિન્દીમાં કહેવત છે, 'હોનહાર બીનવાર કે હોત ચીકને પાત' જે ઝેર પી જાણે તે શંકર થઈ શકે, તે મહાદેવ થઈ શકે. જે ઘર્ષણમાંથી પસાર થાય તે હીરા થાય. જે તપી તપીને તપે તે શુદ્ધ સોનું થાય.

બાળક કુપ્પુસ્વામીના બાલ્યકાળના સંસ્કારો સેવા સેવા અને સેવા જ હતા. પોતાને મળેલી સારી વસ્તુ, સારાં વસ્ત્રો કે મીઠાઈ બીજાને કેમ ક્યારે આવશ્યકતાવાળાને પહોંચાડી શકાય, તે જ તેના જીવનના પ્રત્યેક શ્વાસનો હેતુ હતો. ખરા અર્થમાં 'પરોપકારાય સતાં વિભૂતયઃ'નું સાર્થક્ય તેમના જીવનમાં હતું. નિઃસ્વાર્થ સેવા અને પરોપકારની ઠોસ ભૂમિ ઉપર પ્રકટેલા આ કુપ્પુસ્વામી ભવિષ્યમાં જ્યારે સ્વામી શિવાનંદ થયા ત્યારે પણ લોકો તેમને શિવાનંદના નામથી વિશેષ સેવાનંદના નામથી જાણતા. સેવા તે તેમના જીવનનો પ્રકલ્પ હતો. સંન્યસ્ત જીવનમાં તેમણે 'દ્વે વિદ્યે વેદીતવ્યે પરાયૈવ અપરા ચ' બે વિદ્યા જાણવી જોઈએ એક પરા અને બીજી અપરા. એક આ લોકમાં અર્થ ઉપાર્જન અને બીજી પરલોક પ્રાપ્તિ માટે આત્મજ્ઞાનની, તેની સ્પષ્ટતાને જાણી હતી. તેથી જ ગુરુ નાનકની ગુરુવાણી તેમના જીવનમાં સાર્થક થઈ. 'ઈક હાથ કાર વર તે દૂજા કરતાર વર' એક હાથથી કામ કરો, બીજા હાથથી રામ જપો. સેવા અને સ્મરણ (પ્રભુ સ્મરણ)ની બે પાંખો ઉપર શ્રી ગુરુદેવ સ્વામી શિવાનંદજીએ આત્માના, બ્રહ્મવિદ્યાના મહાકાશમાં ઊંચી ઉડાન ભરી.

શુદ્ધ વેદાંતના હિમાયતી અને ગહન જ્ઞાનના મૂર્ત સ્વરૂપ સ્વામી શિવાનંદજી લાહોર વિશ્વ વિદ્યાલયના પ્રાંગણમાં ઊભા રહીને અંગ્રેજીમાં કીર્તન કરતા. Come here, my dear, કૃષ્ણ કન્હાઈ, મૈને તેરે લીયે દિલ કે અંદર બિલિંડગ બનાઈ; Come soon, come soon O darling કન્હાઈ મૈને તેરે લિયે દિલ કે અંદર બિલિંડગ બનાઈ ! સમ્મેલનો વેદાંત વિચારનાં થતાં, પરંતુ તેમની પૂર્ણાહુતિ સ્વામી શિવાનંદજીનાં કીર્તનોથી થતી. એકવાર તો સ્વામીજીને ડાયરિયા થયેલો. તો તેમણે સ્ટેજની પાછળ નાના બાથરૂમ અને કપડાં બદલવાની સગવડ કરાવી હતી. પરંતુ સ્વામીજીનાં કીર્તન છેક લાહોર, રાવલપિંડીથી લખનઉ પાસે લખમીપુર ખીરી સુધી ગૂંજતાં. યુનિવર્સિટીના વિદ્યાર્થીઓ જતાં આવતાં Serve, Love, Give, Purify, Meditate, Realise, Be Good, Do Good, Be kind, Be compassionate, Enquire who am I ? Know thyself and be free ! This is your duty. Foremost duty. Therefore do it now. Do not postpone. શ્રીરામ જય રામ જય જય રામ. ૐ શ્રીરામ જય રામ જય જય રામ... એવું ગણગણતા.

તેમની પ્રાર્થના, ધ્યાનમાં પ્રગટ થતા વિચારોને તેઓ સત્વરે સમગ્ર જગતને પહોંચાડવા માગતા. તેમણે પહેલાં લેખો લખવા માંડ્યા. શ્રી વિનાયકમ્ નામના સજ્જન મદ્રાસથી 'માય મેગેઝીન' ચલાવતા. તે કંઈક ચટપટું મસાલેદાર સાપ્તાહિક હતું. યુવાનોને પ્રિય હતું. તેમાં સ્વામીજીના લેખો છપાયા. યોગ લેસન્સ એક, બે, ત્રણ... આ વાંચીને અગણિત યુવાનો શ્રી ગુરુદેવ પ્રત્યે પ્રેરાયા. પાછળથી 'ડિવાઈન લાઈફ' માસિક ચાલુ થયું. દર પંદર દિવસે અને અઠવાડિયે પણ તેઓ બુલેટીન બહાર પાડતા. કામ જલદી થાય, માટે પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ ઊભું કર્યું. હજાર પ્રતોમાંથી સાતસો પ્રતો વડાપ્રધાન અને રાજ્યોના મુખ્યમંત્રીઓ તથા તેમના પ્રધાનમંડળના સદસ્યોને, રાજ્યપાલો, રાષ્ટ્રપતિશ્રી, વાઈસ ચાન્સલરો, વિશ્વવિદ્યાલયો, લાઈબ્રેરીઓને દર અઠવાડિયે, પંદર દિવસે, મહિને એકવાર સ્વામી શિવાનંદજીનો સંદેશ મળતો જ રહેતો. આ તેમનો જ્ઞાનયજ્ઞ હતો. તેને કારણે તેમનું નામ ન માત્ર દેશ પરંતુ દરિયાપાર સમગ્ર વિશ્વમાં પંકાઈ ગયું.

ત્યાગ, તપશ્ચર્યા, સરળતા, સહજતા, સમયસૂચકતા, જબરદસ્ત કર્મઠતા અને ભક્તિનો જુવાળ લઈને તેમનું પ્રાકટ્ય આ પૃથ્વી પર થયું. તેમના અવતરણને સવાસો વર્ષ થઈ ગયાં, પરંતુ સ્વામી શિવાનંદજીએ કરેલી આત્મજ્ઞાન યજ્ઞની સેવાની સુગંધ શાશ્વત રહેશે. સ્વામી શિવાનંદ સાહિત્યમાં તેઓ સદા ચિરંજીવ રહેશે. ૐ શાંતિ. - સંપાદક

જીવન ઝરમર

ગુરુદેવ સ્વામી શિવાનંદના જીવન અને મિશનની કેટલીક યાદગાર તારીખો

જન્મ : ૮-૯-૧૮૮૭

સંન્યાસ : ૧-૬-૧૯૨૪

હાલના આશ્રમમાં સ્થિત થયા : ૧૭-૧-૧૯૩૪

ધર્મદા દવાખાનાની શરૂઆત : ૧૭-૧-૧૯૩૪

દિવ્ય જીવન ટ્રસ્ટ સોસાયટીની સ્થાપના : ૧૩-૧-૧૯૩૬

‘ડિવાઈન લાઈફ’ મેગેઝિન શરૂ : ૧-૯-૧૯૩૮

શિવાનંદ પબ્લિકેશન લીગની સ્થાપના : ૨૯-૧-૧૯૩૯

દિવ્ય જીવન સંઘની નોંધણી : ૧૬-૪-૧૯૩૯

ભજન હોલ ખુલ્લો મુકાયો : ૨-૪-૧૯૪૨

ભજન હોલમાં મહામંત્રનું અખંડ કીર્તન શરૂ : ૩-૧૨-૧૯૪૩

વિશ્વનાથ મંદિરનું અર્પણ : ૩૧-૧૨-૧૯૪૩

શિવાનંદ આયુર્વેદિક ફાર્મસીનું સ્થાપન : ૬-૫-૧૯૪૫

અખિલ વિશ્વના ધર્મોના સંઘની રચના : ૨૮-૧૨-૧૯૪૫

અખિલ વિશ્વ સાધુઓના સંઘની રચના : ૧૯-૨-૧૯૪૭

યોગ-વેદાંત ફોરેસ્ટ એકેડેમીની સ્થાપના : ૩-૭-૧૯૪૮

શિવાનંદ આર્ટ સ્ટુડિયોની શરૂઆત : ૨૫-૨-૧૯૪૯

અખિલ ભારત અને શ્રીલંકાની ટૂર શરૂ : ૯-૯-૧૯૫૦

ડિસ્પેન્સરીમાંથી જનરલ હોસ્પિટલ કાર્યરત થઈ : ૨૮-૧૨-૧૯૫૦

યોગ-વેદાંત ફોરેસ્ટ એકેડેમી પ્રેસની સ્થાપના : ૨૦-૯-૧૯૫૧

ધર્મોની વિશ્વ-પાલામિન્ટ બોલાવી : ૩,૪,૫-૪-૧૯૫૩

શિવાનંદ આંખની હોસ્પિટલની સ્થાપના : ૧-૬-૧૯૫૬

શિવાનંદ મંદિર બાંધ્યું : ૮-૯-૧૯૫૬

શિવાનંદ પીલરની રચના : ૨૩-૫-૧૯૫૮

શિવાનંદ સાહિત્ય સંસ્થાની સ્થાપના : ૮-૯-૧૯૫૮

મહાસમાધિ : ૧૪-૭-૧૯૬૩

શ્રી સ્વામી શિવાનંદજીના આશીર્વાદ

સર્વાન્તર્યામી સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ પરમેશ્વરને વારંવાર પ્રણામ હો, તત્ ત્વમ્ અસિ ।

ભૌતિકવાદના દોડધામના યુગમાં આપણે જીવી રહ્યાં છીએ. જીવનના હેતુ વિશે ચિંતન કરવાનો લોકોને અવકાશ નથી. માયાના પાશમાં ફસાયેલા વિવશ માનવીઓ વંટોળમાં સપડાએલા તણખલાની જેમ પોતાની જાતનો વિચાર કરવાની તક વિહોણા અહીં તહીં ફેંકાય છે. તેમના સમયનો ઘણોખરો ભાગ આજીવિકાની પ્રાપ્તિ પાછળ ખર્ચાઈ જાય છે.

તેમ છતાં આ યુગને પોતાની ઉજ્જવળ વિશિષ્ટતાઓ પણ છે. પુરાતન કાળમાં જિજ્ઞાસુ સાધકો આશ્રમો તથા અરણ્યોમાં વસતા. ઋષિમુનિઓના ચરણારવિન્દનો આશ્રય લઈને તેઓની સેવા દ્વારા પોતાની જ્ઞાનપિપાસા તૃપ્ત કરતા. આધ્યાત્મિક જ્ઞાનનું વિતરણ શબ્દ દ્વારા જ થઈ શકતું. આધુનિક યંત્રયુગે આજના સાધકને પોતાને ઘેર બેઠાં ધર્મશાસ્ત્રોનું પરમજ્ઞાન તથા ઋષિમુનિઓનો બુદ્ધિવૈભવ મેળવવાનું સુગમ કરી આપ્યું છે. આ તકનો આપણે પૂરેપૂરો લાભ ઉઠાવવો જોઈએ. ઘેર ઘેર આધ્યાત્મિક સાહિત્યની રેલમછેલ કરી નાખવી જોઈએ. આધ્યાત્મિક વિષયો પ્રત્યે જનસમાજ ઉદાસીન દેખાય તો પણ આપણે આપણું આ પવિત્ર કાર્ય જારી રાખવું જોઈએ. ભગવત કૃપાથી તેઓ એક દિવસ આ સાહિત્યનો એકાદ ફકરો અથવા પાનું વાંચશે અને પ્રેરણા પામશે. તે દિવસ તેમના જીવનમાં પરિવર્તન કરનારો સિદ્ધ થશે. પ્રત્યેક મનુષ્યમાં જે વિચારણા કે ભાવના હોવા જોઈએ તે તેમનામાં ત્યારથી જ પ્રકટ

થશે, ઉજ્જવળ માનવ જીવનના હેતુ વિશે તેઓ વિચારવંત થશે. તેઓ સાધના કરવા ઉદ્યત થશે, અને અંતે ઈશ્વરસાક્ષાત્કાર પામશે. ભગવાનને અતિ પ્રિય અધ્યાત્મજ્ઞાનના પ્રસારરૂપી જ્ઞાનયજ્ઞનો આ પર્યાય ક્રમ છે. પ્રાચીન યુગોમાં કરાતા મહામૂલા અશ્વમેધ તથા રાજસૂય યજ્ઞો કરતાં પણ આ જ્ઞાનયજ્ઞ આજના યુગ માટે વધારે પુણ્યશાળી છે. આ જ્ઞાનયજ્ઞની આરાધના કરનાર બધા જ ખરેખર ધન્ય છે. આ કાર્ય ભગવાનનું પોતાનું હોવાથી તે લોકોને સદાચારના રાજમાર્ગે પ્રગતિ કરાવી તેમને આત્મસાક્ષાત્કાર પામવાની શક્તિ આપે છે. ધર્મનું સંસ્થાપન પણ ભગવાનનું કાર્ય છે. આપણે બધા આ કાર્યમાં ભાગ લઈ રહ્યાં છીએ. અને તેથી આપણે ભગવાનનાં અનુગ્રહ તથા આશીર્વાદના સહભાગી બનીએ છીએ. તેના દિવ્ય સંકલ્પ તથા શક્તિ જ આપણા દ્વારા કાર્ય કરી રહ્યા છે.

અધ્યાત્મજ્ઞાનનો પ્રચાર કરવામાં ગુજરાત દિવ્ય જીવન સંઘે મહાન સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી છે અને નિરીશ્વરતા, સ્વાર્થ, લોભ તથા વિસંવાદના ઘા રૂઝવતા આધ્યાત્મિક સાહિત્યથી દેશને રેલમછેલ કરી નાખવાની પ્રબળ પ્રવૃત્તિ આરંભી છે.

દિવ્ય જીવનના આ મહાન નેતાઓનું અને ગુજરાતના તથા આખા જગતના લોકોનું ઈશ્વર કલ્યાણ કરો ! તેમના આરોગ્ય, દીર્ઘાયુષ્ય, શાંતિ, ઐશ્વર્ય તથા કૈવલ્ય મોક્ષ પ્રદાન કરો.

ૐ શાંતિ: ! શાંતિ: !! શાંતિ: !!!

- શિવાનંદ

સાચું શિક્ષણ

- શ્રી સ્વામી શિવાનંદજી

ધર્મવિહીન જીવન વ્યર્થ છે. કોલેજના અભ્યાસની સાથે સાથે વિદ્યાર્થીઓએ ઈશ્વર પર મનને એકાગ્ર કરવા માટે પ્રયત્ન કરવો જ જોઈએ. આ કોઈ ક્રિયાકાંડની વિધિઓનો કે સંપ્રદાયોના વાડાઓનો ધર્મ નથી. દરેકના હૃદયને સ્પર્શે તે જ સાચો ધર્મ. તેનું આચરણ દરેક વ્યક્તિએ પોતાનાં જીવનમાં કરવું જ જોઈએ. તે સર્વ સામાન્ય અને સર્વેને સ્વીકાર્ય છે. તે બધાને એક જ ધ્યેય તરફ દોરી જાય છે. માનવીની કોઈપણ પ્રવૃત્તિ

આ મૂળભૂત ધર્મના પાયા વગરની ન હોવી જોઈએ.

આચરણમાં ધર્મ :

જે ધર્મનો પાયો ઉચ્ચ નીતિ અને સદાચારની પરિપૂર્ણતામાં છે. જેનું મૂર્તિમંત સ્વરૂપ નિઃસ્વાર્થીપણામાં અને વિશ્વપ્રેમમાં છે, તે ધર્મને જીવનમાં-આચરણમાં ઉતરવો તે સૌથી અગત્યનું છે. આ ધર્મનું આચરણ કરવામાં કોઈની અનુમતિની રાહ જોવાની જરૂર નથી. આ ધર્મને માટે ખાસ પાઠ્યપુસ્તકોની અથવા તો ખાસ

વર્ગોમાં અભ્યાસ કરવાની જરૂર નથી. તેનું સ્થાન તો હૃદય જ છે. આ ધર્મનું ક્ષેત્ર સમગ્ર વિશ્વ છે. આ જ ધર્મને દરેકે પોતાના હૃદયમાં પ્રકટ કરવો જોઈએ. તમે આ કરી શકો છો ? આ તમારી મોટામાં મોટી ફરજ છે. પ્રેમ અને સેવાનો ધર્મ તમારા હૃદયમાં સ્થાપિત કરો અને તેનું તમારા દૈનિક જીવનમાં આચરણ કરો.

આજે આપણે શાળાઓમાં શું જોઈએ છીએ ? વિદ્યાર્થીઓનું ચારિત્ર્ય-ઘડતર એ શિક્ષકની સૌથી પ્રથમ ફરજ હોવા છતાં, તેમાં તે ખરા દિલથી રસ લેતો નથી. વિદ્યાર્થી પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થવા પૂરતું જ ધ્યાન આપે છે. સફળ થવા માટે ઓછામાં ઓછા જરૂરી ગુણ મેળવાય તો બંનેને સંતોષ થાય છે.

પરીક્ષાનું પરિણામ એ પાઠ્ય-પુસ્તકો વિશેના જ્ઞાન અને અજ્ઞાનને જાહેર કરે છે. વિદ્યાર્થીની નૈતિક શિસ્ત તેમ જ નૈતિક આંતર જાગૃતિ જીવનની સફળતાની ચાવી છે. તે માનવ કલ્યાણ માટે ઉપયોગી હોવા છતાં તે અંગે જરા પણ ધ્યાન આપવામાં આવતું નથી. આપણી શાળા-કોલેજો ફક્ત એવા વિદ્યાર્થીઓ અને વિદ્યાર્થીનીઓ તૈયાર કરે કે જેમનામાં સંપૂર્ણ આંતરનૈતિક જાગૃતિ થાય અને જેઓને સદાચારી, ઉદાર તથા સારા નાગરિકો બનવા માટે શીખવવામાં આવે, અભ્યાસક્રમમાં એકાદ પુસ્તક ઓછું શીખવવામાં આવે કે નહિ તે મહત્વનું નથી. આ વિદ્યાર્થી-વિદ્યાર્થીનીઓ જ્યારે ઉંમરલાયક થશે ત્યારે એમનાથી સમાજની ઉન્નતિ થશે. તે આધુનિક કેળવણીથી થતી ઉન્નતિ કરતાં અનેકગણી ચઢિયાતી હશે.

વિદ્યાર્થીઓને સાચા જ્ઞાનની જરૂરિયાત :

જો તમે વિદ્યાર્થીઓને પુસ્તકો વાંચવાનું કહો તો તે પુસ્તકો ફક્ત નીતિ અને આધ્યાત્મિક જ્ઞાન સંબંધી હોવાં જોઈએ. આધુનિક કેળવણીની પદ્ધતિની એ કમનસીબી છે કે શાળા અને કોલેજોમાં વિદ્યાર્થી જે જ્ઞાન લે છે તેમાંનું નેવું ટકા જ્ઞાન તો તેને ભવિષ્યની જિંદગીમાં ભૂલી જવું પડે છે, અર્થાત્ તે જ્ઞાન તેને કંઈ ઉપયોગી થતું નથી શાળામાં જે જ્ઞાન આપવામાં આવે તે વિદ્યાર્થીની જિંદગીમાં હંમેશા ઉપયોગી થઈ શકે તે શું શક્ય બની શકે તેમ નથી ? જે જ્ઞાન વિદ્યાર્થીઓ અને વિદ્યાર્થીનીઓમાં જીવનપર્યંત જાગૃત રહે એનો તેમના માનસનાં વિકાસ સાથે તેની પણ અભિવૃદ્ધિ થાય, એવું જ્ઞાન આપવું શું શક્ય નથી ? આ જ્ઞાન તે શું છે ? તે જ જ્ઞાન ખરું છે. જે સદા જીવંત રહે છે. આ જ્ઞાન તે આત્મજ્ઞાન

તેમ જ નીતિના, તંદુરસ્તીના તથા સદાચારના (ધર્મના) શાશ્વત નિયમો છે. આ જ્ઞાન વિદ્યાર્થીઓ અને વિદ્યાર્થીનીઓની દૃષ્ટિને આંતર્મુખ બનાવવામાં સહાયભૂત થશે અને તેમના જીવનમાં પરિવર્તન લાવશે. બીજાને સુધારવા માટે તેઓ ઝઘડો કરશે નહિ પોતાની દુષ્ટ વૃત્તિઓનો સામનો કરી પોતાની જાત ઉપર કાબૂ મેળવશે. તેઓ વિષયી નહિ બનતાં સંયમી બનશે. તેઓ જાણશે કે આત્માનો સ્વભાવ શાંત છે, તેથી તેઓ પોતે શાંત રહેશે તથા પૃથ્વી ઉપર શાંતિની સ્થાપના કરશે. તેઓ જાણશે કે આત્માની પ્રકૃતિ આનંદ છે અને તેથી તેઓ નિઃસ્વાર્થ સેવા તથા પ્રેમથી ચારે બાજુએ સુખનો ફેલાવો કરશે. તેઓ જાણશે કે આત્માનો સ્વભાવ સત્ય છે અને તેઓ મન, વચન અને કર્મથી સત્યનું પાલન કરશે. તેનો સાક્ષાત્કાર આ જીવનમાં કરવા માટે તેની ઉપર ધ્યાન ધરશે. તેઓ જાણશે કે આત્માનો સ્વભાવ પવિત્રતા છે અને તેથી તેઓ વિચાર, વાણી અને વર્તનમાં પવિત્રતા જાળવશે. તેઓ જાણશે કે સંસારની પ્રકૃતિ દુઃખમય છે. અને શાશ્વત આનંદ ફક્ત આત્મામાં જ મળી શકે છે, તેથી તેઓ ખંતથી ધર્મનું પાલન કરશે. સત્ય, અહિંસા, અને બ્રહ્મચર્યનાં મૂળભૂત સદ્ગુણો જીવનમાં ઉતારશે. સર્વ પ્રત્યે પ્રેમ કેળવશે. તેમની સેવા કરીને આત્માનો સાક્ષાત્કાર કરવાના તમામ પ્રયત્નો કરશે. ફક્ત આવા જ નર નારીઓ માટે આપણે મગરૂર થઈ શકીશું. આવી સંસ્કૃતિનું તેઓ સર્જન કરશે.

કેળવણીનો મૂળભૂત હેતુ :

તમારી જાતને તમે કદીએ એવો પ્રશ્ન કર્યો છે કે તમે શાળામાં કે કોલેજમાં શા માટે અભ્યાસ કરી રહ્યા છો ? તે એટલા જ માટે કે તેનું અંતિમ ધ્યેય સુખ પ્રાપ્તિ છે. તમે મોટા અમલદાર થઈને, વધુ કમાઈને, મોટરગાડી, બંગલો રાખીને અંતે સુખી થવા ઈચ્છો છો. ચોર અથવા દુષ્ટ માણસ પણ સુખી થવા ઈચ્છે છે. આ દુનિયામાં એ એક આની સુખ પંદર આની દુઃખ સાથે મળેલું છે. તમારા માતા પિતાનું મરણ થાય છે અને તમે રડો છો. તમે વિવિધ પ્રકારની નિરાશાઓ અને દુઃખ પ્રાપ્ત કરો છો. આ તમારો અનુભવ છે. તેથી તમારે પ્રયત્ન કરી એવી જગ્યા શોધી કાઢવી જોઈએ કે જ્યાં દુઃખ કે દર્દ ન હોય, જ્યાં ઘડપણ અને મરણ ન હોય, જ્યાં ભૂખ અને તરસ ન હોય અને જ્યાં ન હોય કર્મોના બંધન. આ દુનિયામાં મનની પ્રકૃતિ એવી રીતે રચાયેલી છે કે એકાદ કાર્ય કર્યું કે તરત જ તે બદલાની આશા રાખે છે, એકાદ લોટો પાણી પણ કોઈને

પાયું તો મન છેવટે 'આત્માર' શબ્દની અપેક્ષા રાખે છે. સત્ત્વ, રજસ્ અને તમસ્ એ ત્રણ પ્રકારના ગુણોના બનેલા મનની રમતની પેલે પાર તમારે જવાનું છે. આ તમે શિસ્ત વડે કરી શકશો. તમે શિસ્ત વગર આધ્યાત્મિક કે ભૌતિક પ્રગતિ કરી શકશો નહિ.

ચોક્કસતા, નિયમિતતા, શ્રદ્ધા, ભક્તિ, આજ્ઞાકિતપણું અને શિસ્ત એ બધા સદ્ગુણો પણ આધ્યાત્મિક પ્રગતિ માટે જરૂરી છે. આજે આપણા ભારતવર્ષમાં ભૌતિક વિજ્ઞાનનું શિક્ષણ અપાય છે, છતાં પણ આચાર્યો અને શિક્ષકોની એ ફરજ છે કે ભૌતિક વિજ્ઞાન ઉપરાંત આ સત્યોનું પણ થોડું શિક્ષણ આપવું જોઈએ. જો આનો સમાવેશ નિયત કરેલા અભ્યાસક્રમમાં થઈ શકે તેમ ન હોય તો વધારાનાં અભ્યાસક્રમની પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા આ જ્ઞાન આપવું જોઈએ. ગણિતશાસ્ત્રનો શિક્ષક આ જગતના મહાન ગણિતશાસ્ત્રી પરમાત્મા વિશે થોડા શબ્દો ઘણી સારી રીતે કહી શકે. ઈશ્વર મોટામાં મોટો ખગોળવેત્તા, ઈજનેર, શિલ્પી અને તબીબ છે. તમારા પાઠ્યપુસ્તકો પણ ઈશ્વરની યાદ દેવડાવવા માટે પૂરતાં છે. જ્યારે તમે તમારી શાળાઓમાંથી બહાર આવો ત્યારે તમે જે બધી વસ્તુઓ જુઓ છો તે તમને ઈશ્વરની યાદ દેવડાવે છે. ભૂરું આકાશ તમને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની યાદ આપે છે. જ્યારે ચૈતન્ય મહાપ્રભુએ વિશાળ ભૂરા મહાસાગરને જોયો ત્યારે તેને પોતાનો શ્યામ-કૃષ્ણ ધારીને તેની તરફ દોડ્યા. ઉચ્ચકોટિનો ભક્ત સર્વત્ર ઈશ્વર સિવાય બીજું કંઈ જ જોતો નથી. મતમતાંતરોનો લોપ થાય છે. તમે બધાં સાથે એકરૂપ છો તેમ લાગે છે. જીવનનું આ ધ્યેય છે. તમારાં પાઠ્યપુસ્તકોનાં અભ્યાસ સાથે આ ઉત્તમ બ્રહ્મવિદ્યા પણ તમારે શીખવી જોઈએ.

ભણતરનો ઉત્તમ ઉપયોગ કરો :

કોઈપણ પ્રકારે તમારે કોલેજમાં કળા અને વિજ્ઞાનનું જ્ઞાન મેળવવું જ જોઈએ. તેની ઘણી જરૂર છે. તે તમને માનવજાતની સેવા કરવામાં ઘણું ઉપયોગી થશે. તમારું જ્ઞાન માનવજાતની સેવા કરવા માટે જ છે એ તમારે ભૂલવું ન જોઈએ. માનવ દ્વારા ઈશ્વરની જ સેવા કરવા માટે તમારે આ વસ્તુ હંમેશાં ખાસ યાદ રાખવી જોઈએ. તેમ જ તેને સ્પષ્ટ સમજવી જોઈએ. કોલેજમાં તમે વિતાવેલો એકેએક કલાક તે માનવ જાતની નિઃસ્વાર્થ ભાવે સેવા કરવા માટેની પૂર્વ તૈયારી છે. તમારા

અભ્યાસકાળ દરમ્યાન પ્રાપ્ત કરેલા જ્ઞાનથી કઈ રીતે માનવસેવા થઈ શકે તે માટેના માર્ગ શોધવા મનને કામે લગાડવું જોઈએ. જો તમે આ રીતે વિચાર કરશો તો જ્યારે તમે કોલેજ છોડશો ત્યારે નિઃસ્વાર્થ ભાવે સેવા કરવા માટે તમારો ઉત્સાહ ઉત્કટ હશે. તમે કોલેજમાં પ્રાપ્ત કરેલું જ્ઞાન ઈશ્વરને સમર્પણ કરો. આ (સમર્પણ) તમે માનવ જાતની સેવા કરીને ઉત્તમ રીતે અદા કરી શકો છો. ઈશ્વરે તમને વધુ સુખ સગવડો અને અભ્યાસ માટે ઉત્તમ તક આપેલી છે જેમને આ જાતની તક મળી નથી તેવા લાખો માનવીઓનો વિચાર કરો. જેમને લખતાં વાંચતાં કે સહી સુદ્ધાં કરતાં નથી આવડતું તેવા લાખોનો વિચાર કરો. તેઓ ગીતા અને રામાયણ વાંચવાની ઈચ્છા રાખે છે. પણ નિરક્ષર હોવાને કારણે તેમ કરી શકતા નથી. તેઓ અભ્યાસ કરવાની ઈચ્છા રાખે છે પણ જ્ઞાનના માર્ગો તેમને માટે મર્યાદિત છે. તેઓ અજ્ઞાનતામાં જીવન પસાર કરે છે. ખરેખર આ જીવન પશુ કોટીનું ગણી શકાય. તેઓ પ્રત્યે તમારી એક મોટી ફરજ છે. તેઓ તમારી જાતના પ્રકટ સ્વરૂપે છે. તેઓ તમારા પોતાના ઈશ્વર છે. તમો અહીં અને અત્યારે જ તેઓને શિક્ષણ આપવાનો નિશ્ચય કરો તમારે તેઓની પાસે જવું જોઈએ અને તેઓને શિક્ષણ આપવું જોઈએ. જ્ઞાનના સુંદર દૃશ્યથી તેમને વંચિત રાખતો અજ્ઞાનરૂપી મોતિયો તમારે દૂર કરવો જોઈએ. સ્વાસ્થ્ય અને આરોગ્યના નિયમો તથા નાગરિક જીવનનાં તેમ જ તંદુરસ્તીના સામાન્ય નિયમો તેમને શીખવવા ઉપરાંત તેમનામાં તમારે નૈતિક જાગૃતિ લાવવી પડશે. પ્રેમ અને સેવાની ધગશ તેમનામાં ઉત્પન્ન કરવી પડશે. જો તમે આવા આદર્શો કેળવશો તો તમારે કેવા પ્રકારની કેળવણી મેળવવી તેની રચના આજથી જ કરી શકશો. તમારી નૂતન દૃષ્ટિથી ક્યું જ્ઞાન અગત્યનું છે તે જાણી શકશો. સામાન્ય માણસને શામાં રસ પડે છે તે તમે શોધી શકશો અને તમે તમારી જાતને તે વસ્તુઓથી સજ્જ કરી શકશો. ભલા બનો અને ભલું કરો. ધ્યાન દ્વારા તમારી છૂપાયેલી દિવ્યતા પ્રકટ કરો. પછી તમે અનેકને પ્રેરણા આપી શકશો અને તમારા જીવનનું ધ્યેય આત્મ સાક્ષાત્કાર પ્રાપ્ત કરી શકશો.

તમને બધાને સુંદર સ્વાસ્થ્ય અને દીર્ઘજીવન પ્રાપ્ત થાઓ ! તમે બધાં જીવનમુક્ત યોગી, ભક્ત, સંત અને જ્ઞાની તરીકે આ જન્મમાં જ પ્રકાશો !

॥ હરિઃ ૐ તત્સત્ ॥

ગુરુદેવનો સારભૂત સંદેશ

શ્રી સ્વામી ચિદાનંદજી

પૂજ્ય ગુરુદેવ એક ભવ્ય આત્મજ્ઞ પુરુષ હતા. તેમનું હૃદય નિર્વ્યાજ પ્રેમથી પરિપૂર્ણ હતું. બીજાને સુખી બનાવવા અને આનંદ આપવા માટે જ તેમણે પોતાનું જીવન વિતાવ્યું. લોકોને આ જીવનમાં જ સાંસારિક દુઃખોથી મુક્તિ મેળવવાનો તથા શાશ્વત શાંતિ અને પરમાનંદ-પ્રાપ્તિનો માર્ગ બતાવવો તે તેમના જીવનનું મુખ્ય કર્તવ્ય હતું.

તેઓ હંમેશાં આનંદી અને સુખી હતા. તેઓ હંમેશા પ્રસન્નતાનો અનુભવ કરતા હતા અને બીજાને પણ પ્રસન્ન રાખતા હતા. તેઓ ખૂબ વિનોદી પણ હતા. તેમનામાં પૂર્વ-પશ્ચિમનો, દેશ, જાતિ અને ધર્મનો ભેદભાવ ન હતો. તેઓ ખૂબ દયાળુ, કૃપાળુ અને સહાનુભૂતિવાળા હતા. તેમનું વ્યક્તિત્વ એવું વિલક્ષણ હતું કે પળમાત્રમાં તેઓ પોતાને સર્વના આત્મીય બનાવી લેતા હતા અને બધાં તેમનાં બની જતાં હતાં. ખૂબ જ આશ્ચર્યની બાબત એ છે કે જે લોકો તેમની ભાષા સમજતા નહોતા તેઓ પણ તેમના સંપર્કમાં આવવાથી તેમની સાથે અભિન્નતાનો અનુભવ કરતા હતા.

તેમની પાસે કેટલાય મંત્રીઓ, રાજા-મહારાજાઓ અને મોટા-મોટા નેતાઓ આવતા હતા અને તેમના ચરણાનુરાગી બનતા હતા. મોટા-મોટા જ્ઞાનીઓ, રાજનેતાઓ અને પ્રખ્યાત સામાજિક વ્યક્તિઓ પણ તેમની પાસે આવતી હતી અને પોતાનાં શ્રદ્ધા-સુમન અર્પણ કરતી હતી. તેમ છતાં તેઓ ક્યારેય પોતાને મહાન, મોટા તથા અસામાન્ય માનતા ન હતા. તેઓ હંમેશાં વ્યવહારમાં સરળ અને સહજ રહેતા હતા. તેમનું વ્યક્તિત્વ ગંભીર, જ્ઞાનથી વિભૂષિત હતું. તેમણે તે વર્ષોની એકાંત તપસ્યા અને પ્રાર્થના દ્વારા પ્રાપ્ત કર્યું હતું. પોતાના વિદ્યાર્થીજીવનથી જ તેઓ દયાળુ અને પરોપકારી હતા. ગુરુજનોની જ નહીં, અપરિચિતોની પણ તેઓ ખૂબ સેવા કરતા હતા.

ચિકિત્સાશાસ્ત્રમાં યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરીને તેઓ ડોક્ટર તરીકે સેવા કરતા રહ્યા. ડોક્ટરી સેવાના આ

જ સમયમાં તેમની ભાવધારામાં પરિવર્તન આવ્યું. તે દિવસોમાં મલાયાની ધરતી અંગ્રેજો માટે રબ્બર ઉત્પન્ન કરવાનું ક્ષેત્ર હતી. પૂર્વના લોકો અંગ્રેજોના રબ્બરના બગીચાઓમાં નોકરી અને મજૂરી કરતા હતા. ત્યાંની ટિનની ખાણોમાં પણ લોકો કામ કરતા હતા. તે બગીચાઓ અને ખાણોમાં ભારત, ચીન અને મલાયાના શ્રમિકો કામ કરતા હતા.

પૂજ્ય ગુરુદેવ પણ રબ્બરના એક બગીચા પાસે રહેવા લાગ્યા અને ડોક્ટરી સેવા કરવા લાગ્યા. ગરીબ મજૂરોનાં દુઃખો જોઈને તેઓ વ્યાકુળ બની ગયા. તેમનું વિશાળ, ઉદાર હૃદય તેઓની પ્રત્યે દયા અને મૈત્રીભાવથી ભરાઈ ગયું. તેઓ પોતાનું કામ કરતાં કરતાં દિવસ અને રાતનો વિચાર પણ ભૂલી ગયા. કોઈ દુઃખી જ્યારે તેમને બોલાવતો, તેઓ તત્કાળ ત્યાં હાજર થઈ જતા. ત્યાંની પ્રજા જ ગરીબ હતી. એટલે જરૂર પડ્યે તેઓ તેમની વિનામૂલ્યે સેવા પણ કરતા હતા. ક્યારેક તેમને પોતાના ખિસ્સામાંથી થોડા પૈસા પણ આપવા પડ્યા હતા. તે દિવસોમાં તેમણે પોતાનું વ્યક્તિત્વ વિકસાવ્યું.

માનવતા, રોગ, શોક, દુઃખ અને યાતનાના સંપર્કમાં આવવાથી તેમનામાં આંતરિક જાગૃતિ આવી. આ અનુભવો તેમને માટે સુંદર અને સુખદ હતા. તેમણે સાર એ કાઢ્યો કે જીવન દુઃખમય છે, માનવનું શરીર દુઃખ અને યાતનાનું ઘર છે તથા શરીરમાં આત્મા બંધનની સ્થિતિમાં પડેલો છે. આ જ કારણે તેમનું મન ધર્મ તથા દર્શન તરફ ઝૂકવા લાગ્યું. તેમણે દુઃખમુક્ત થવાનો માર્ગ શોધવાનો પ્રારંભ કરી દીધો.

શું મનુષ્ય માટે આ ધરતી ઉપર માત્ર દુઃખાનુભૂતિ જ બચી છે ? શું મનુષ્ય કોઈ રીતે આ સ્થિતિને બદલી ન શકે ? શું માનવ જીવનની કોઈ એવી સ્થિતિ નથી કે જ્યાં દુઃખો, યાતનાઓ અને અપૂર્ણતાઓ ન હોય ? જ્યાં શાંતિ, આનંદ અને શાશ્વત સુખ હોય ? આ પ્રશ્નો પર તેઓ ચિંતન-મનન કરવામાં લાગી ગયા. તેઓને એ સ્પષ્ટ થઈ ગયું કે શાંતિ, સુખ, સૌન્દર્ય અને

આનંદથી પરિપૂર્ણ એક એવી સ્થિતિ પણ છે કે જેને પહેલાં કેટલાય માણસોએ ઉપલબ્ધ કરી લીધી હતી અને તે આજે પણ માણસથી પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. તેઓ આ પ્રાપ્ત કરવા માટે ધ્યાનસ્થ થયા. અચાનક એક એવો સમય આવ્યો કે તેઓ પોતાનો અત્યંત સમૃદ્ધ વ્યવસાય, લોકપ્રિયતા, ધન-દોલત અને પોતાનું સઘળું ત્યાગીને ભારત આવી ગયા.

તેઓ ભારતમાં એક ભ્રમણશીલ જિજ્ઞાસુ બનીને આવ્યા અને ઉત્તર તરફ હિમાલયની પદયાત્રા કરવા લાગ્યા. થોડાં અઠવાડિયાં અને મહિનાઓની યાત્રા પછી તેઓ પવિત્ર ગંગાના કિનારે ભારત-તિબેટ સીમા પર શાંત વાતાવરણમાં આવેલા એક નાના પહાડી ગામડામાં પહોંચ્યા. તેમણે આ ગામને પોતાની એકાંત સાધના, તપસ્યા, પ્રાર્થના તથા ગંભીર ધ્યાનનું સ્થાન બનાવ્યું. આ સન ૧૯૨૩-૨૪ની વાત છે.

લગભગ દસ વર્ષ તેઓ ગંભીર ધ્યાનાવસ્થામાં રહ્યા. તેઓ સ્વાધ્યાય પણ ખૂબ જ કરતા હતા. તેઓ ઓછું બોલતા હતા અને સરળ જીવન વિતાવતાં આત્મસંયમનો અભ્યાસ કરી રહ્યા હતા. તેમણે દયા તથા સહાનુભૂતિ સાથે આસપાસની પ્રજાની ડોક્ટરી સેવા પણ કરી. તેમની સંયમિત કઠોર દિનચર્યાએ તેમનામાં આધ્યાત્મિક જાગૃતિ ઉત્પન્ન કરી. તે દિવસોમાં માણસને પોતાના પરમ લક્ષ્ય તરફ પ્રવૃત્ત કરવા તે તેમનું મિશન બન્યું. તેમણે સમજાવ્યું કે ‘ભાઈઓ ! એક એવો ઉપાય છે કે જેનાથી તમે પોતાના જીવનનાં બધાં જ દુઃખો, દર્દોથી મુક્ત થઈને આ જ જીવનમાં શાશ્વત શાંતિ અને વાસ્તવિક આનંદ પ્રાપ્ત કરી શકો છો. એની જ પ્રાપ્તિ માટે તમે આ જગતમાં આવ્યા છો. એ જ જીવનનું પરમ લક્ષ્ય છે. એ જ વાસ્તવિક જીવન છે. દુઃખથી મુક્ત થઈને તમારું હૃદય આનંદ ઉલ્લાસપૂર્ણ બની જશે. અશાંત મન સ્થિર થઈ જશે. હૃદયની મલિનતા દૂર થશે તથા અંતઃકરણ નિર્મળ થઈ જશે.’

પોતાના આ સંદેશને તેમણે એક સરળ નામ આપ્યું - ‘દિવ્ય જીવન’. દિવ્ય જીવનને તેમણે કોઈ ધર્મ, જાતિ કે પંથ સાથે ન જોડ્યું. તેમણે ‘હિન્દુ જીવન’ નામ ન આપ્યું, ન એમણે ઈસાઈ જીવન અથવા મુસ્લિમ જીવન નામ આપ્યું. તેમણે કહ્યું કે, આ એવું

જીવન છે કે જે મનુષ્યોમાં આધ્યાત્મિક અનુભૂતિઓ જાગૃત કરે છે. એ ધારણાશક્તિ ઉત્પન્ન કરે છે. આ સ્થૂળ શરીર અને અશાંત મનમાં એક સર્વસંપન્ન દિવ્ય તત્ત્વ છે. આ દિવ્ય તત્ત્વ જ એ પરમ જ્યોતનું મૂળ સ્વરૂપ છે જે તમારી અંદર છુપાયેલું છે. તમારી અંદર જે અમર પરમાનંદ છે, એ જ શાંતિ છે. એની ઉપેક્ષા કરીને આપણે સંસારની બાહ્ય વસ્તુઓમાં અહીંતહીં ભટક્યા કરીએ છીએ. આપણે વ્યર્થ જ ક્ષણિક, પરિવર્તનશીલ, નશ્વર, અશાશ્વત અને અપૂર્ણ વસ્તુઓમાં સુખની શોધ કરી રહ્યાં છીએ. નાશવંત પરિવર્તનશીલ, ક્ષણિક વસ્તુઓ સાચું સુખ અને સંતોષ કેવી રીતે આપી શકે ? મનુષ્ય પ્રતિક્ષણ એ વસ્તુઓમાં સુખની શોધ કરે છે કે જેમાં તે વાસ્તવમાં ઉપલબ્ધ નથી. પરિણામે તે વિલાપ કરે છે અને રડે છે. પરંતુ તે પોતાના દુઃખનું કારણ જાણતો નથી.

માનવ એ ભ્રમણામાં પડેલો છે કે આ અપૂર્ણ સંસારમાં પરિપૂર્ણ શાંતિ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. સંસારના વિવિધ પદાર્થો ક્યારેય એ જાહેરાત નથી કરતા કે અમે જ સુખના સ્ત્રોત છીએ, અમે તમને સુખ આપી શકીએ છીએ. એટલે જ તેઓ તમારાં દુઃખો માટે જવાબદાર નથી. તેમ જ કેટલીક કામનાઓ કરો છો અને પરિણામે દુઃખો ભોગવો છો. જન્મથી મૃત્યુ સુધી મનુષ્ય પાર્થિવ જગત તથા અસંખ્ય પરિવર્તનશીલ નાશવંત પદાર્થોમાં ભટક્યા કરે છે. સ્વાદ, ઘ્રાણ, સ્પર્શ, શ્રવણ, દર્શન વગેરેથી માત્ર ક્ષણિક ઈન્દ્રિયસુખ પ્રાપ્ત થાય છે. આ ઈન્દ્રિય સુખાનુભૂતિ એ આનંદ નથી. તે માત્ર શારીરિક તથા ભૌતિક સ્તર સુધી જ સીમિત અને ક્ષણિક છે. આ એક જૈવિક પ્રક્રિયા છે જે તમારા સ્નાયુતંત્ર પર આધારિત છે. આ જ સ્નાયુતંત્ર પશુત્વનો એક અંશ છે. જો તમારા સ્નાયુતંત્રનો કોઈ એક અંશ નિષ્ક્રિય થઈ જાય તો તમે એ ક્ષણિક સુખનો અનુભવ કરી શકતા નથી એટલે આ પંચેન્દ્રિયોની અનુભૂતિ માત્ર બાહ્ય સ્નાયુપ્રક્રિયા છે, આનંદ નથી.

આનંદ મન અને હૃદયની એક આંતરિક સ્થિતિ છે. ક્યારેક વસ્તુઓની ગેરહાજરીમાં પણ આ આનંદ પ્રગટ થાય છે. ક્યારેક જ્યારે તમે એકાંતમાં બેઠા હો છો, જ્યારે કામનાઓ મનને અસ્થિર કરતી હોતી નથી,

જ્યારે અંદરથી કોઈક ઈચ્છા અથવા કામનાનો અનુભવ થઈ રહ્યો હોતો નથી ત્યારે તમે અંદર રહેલા નિર્હેતુક આનંદનો અનુભવ કરો છો. આ આનંદ તમારી અંદરથી જ આવે છે. આ આંતરિક આનંદ હંમેશાં ઉપલબ્ધ જ છે. એની અનુભૂતિમાં બાહ્ય પદાર્થોમાં આસક્ત મન જ બાધક બને છે. આ આનંદ તમારો અપરિહાર્ય સ્વભાવ છે, આ તમારું નિજત્વ (પોતાનાપણું) છે.

બાહ્ય જગત મનને અસંખ્ય અને વિવિધ વસ્તુઓ પ્રત્યે આકર્ષિત કરે છે અને જ્યારે મન આ રીતે વિખેરાઈને બહિર્મુખી બની જાય છે તથા પોતાના કેન્દ્રબિંદુથી હટી જાય છે ત્યારે તમે આ આનંદથી દૂર થઈ જાઓ છો. તમે પોતાને કામનાઓથી જેટલા વિમુખ રાખશો, તેટલા જ તમે આ ધરતી પર નિર્હેતુક શાંતિ, સુખ અને આનંદનો અનુભવ કરવા લાગશો. કામનાઓથી મન બેચેન બની જાય છે અને વાસ્તવિક આનંદની અનુભૂતિ થઈ શકતી નથી. જીવનનું આ વાસ્તવિક અને યથાર્થ સત્ય છે.

જે ભાવ, વિચાર, આચરણ તથા કર્મ તમારા મનને ઉત્તેજિત, સંતપ્ત તથા વ્યાકુળ કરે છે તે જ તમને આનંદથી વંચિત પણ કરે છે. તમે એવું જીવન વિતાવો, એવો વ્યવહાર કરો અને એવાં કર્મો કરો કે જેનાથી તમારું મન હંમેશાં શાંત, સંતુલિત અને સ્થિર બની રહે. એ સમયે તમને સ્વયં આનંદાનુભૂતિ થવા માંડશે.

આજે સર્વત્ર દુઃખ જ દુઃખ કેમ જોવા મળે છે ? કારણ કે આપણે હંમેશાં ઉત્તેજનાની શોધમાં લાગ્યાં રહીએ છીએ. આપણે ઉત્તેજિત અનુભૂતિઓની પાછળ દોડીએ છીએ અને એનાથી રોમાંચિત થવા ઈચ્છીએ છીએ. આપણે રોમાંચિત તો થઈએ છીએ પરંતુ એનાથી પોતાને દુઃખી પણ કરીએ છીએ. શાંતિ એ આનંદની શરત છે. જ્યાં શાંતિ છે ત્યાં આનંદ છે. જ્યાં ઉત્તેજના છે ત્યાં આનંદ નથી.

પૂજ્ય ગુરુદેવના ઉપદેશોમાં એ યથાર્થ સત્યનું પ્રતિપાદન થયું છે કે કામનાઓ વધારવી એ બુદ્ધિયુક્ત નથી. તમે તેને જેટલી તૃપ્ત કરતા જશો એટલી તે બે-ત્રણ-ચાર ગણી વધતી જશે. આનંદ જ તમારા જીવનનું સાચું સ્વરૂપ છે અને એની શોધ બહારથી નહીં, અંદરથી

થવી જોઈએ. તમે જેટલા બહિર્મુખી થતા જશો, કામનાઓ એટલી જ વધતી જશે અને તમે તેટલા જ સુખશાંતિથી દૂર થતા જશો.

એ વાત ધ્યાન રાખવા યોગ્ય છે કે આ સંદર્ભમાં પૂજ્ય ગુરુદેવે વ્યાવહારિક અને યથાર્થવાદી દૃષ્ટિકોણ અપનાવ્યો હતો. જોકે તેમણે સ્વાનુભૂતિનો મહાન આદર્શ પ્રસ્તુત કર્યો હતો. તો પણ તેઓ એ સ્વીકારતા હતા કે મનુષ્યોને પોતાનું સામાન્ય જીવન પણ વિતાવવાનું છે. આ જ કારણે તેમણે દૈનિક જીવન માટે નિયમો અને સૂચનો આપ્યાં છે કે જેની મદદથી સામાન્ય જીવનની ફરજોનું પાલન કરતાં-કરતાં તથા સામાન્ય કૌટુંબિક, સામાજિક અને વ્યાવસાયિક ફરજો નિભાવતાં કોઈ પણ વ્યક્તિ શિસ્તબદ્ધ થઈને પરમ લક્ષ્યના માર્ગ પર આગળ વધી શકે છે. માનવને માટે આપેલ આ ક્રમિક શિસ્ત જ તેમના 'દિવ્ય જીવન'ના ઉપદેશોનો સાર છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવે જે નિયમો અને ઉપનિયમો રજૂ કર્યા તેનું સ્વરૂપ બિનસાંપ્રદાયિક છે. તેમણે કોઈના જન્મગત અને વ્યાવહારિક ધર્મ તથા વ્યક્તિગત આસ્થામાં દખલ ન કરી. દિવ્ય જીવનના નિયમો એવા હતા કે કોઈ પણ વ્યક્તિ પોતાની આસ્થાઓ અને ધાર્મિક વ્યવહારમાં ખલેલ પાડ્યા વગર એમને પોતાના જીવનમાં જોડી શકતી હતી. આ નિયમોને તેમણે વીસ આધ્યાત્મિક નિયમોના રૂપમાં રજૂ કર્યા. આ નિયમોમાં તેમણે સમસ્ત ધર્મોના, સમસ્ત આધ્યાત્મિક મહાપુરુષોના ઉપદેશોનો સાર એકત્ર કર્યો. એમને જ તેમણે દૈનિક જીવનનો ધર્મ દર્શાવ્યો. તેમણે કહ્યું કે, આ નિયમો જ ધાર્મિક વ્યવહાર અને ધર્મનો સાર છે. આ નિયમોના પાલનથી કોઈ પણ મનુષ્ય દુઃખ, કષ્ટોથી મુક્ત થઈને આનંદ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવે આધુનિક માનવને જાગૃત કરતાં કહ્યું હતું, 'તમે વ્યર્થ જ નશ્વર વસ્તુઓમાં આનંદની શોધ કરી રહ્યા છો. સમસ્ત આનંદના શાશ્વત સ્ત્રોત તરફ વળો. તમારું નિજ સ્વરૂપ જ દિવ્યત્વનું કેન્દ્ર છે. ઈન્દ્રિયોને નિયંત્રિત કરો. મનને નિયંત્રિત રાખો. નિઃસ્વાર્થ સેવાના અભ્યાસથી હૃદયને સ્વચ્છ રાખો. દયાળુ અને સંવેદનશીલ બનો. જીવનમાત્ર પોતાને માટે

જ ન વિતાવો. બીજાને સુખી અને આનંદિત કરો. પિતા, માતા અને ગુરુજનોની સેવા કરો. સગાંસંબંધી અને પાડોશીઓની સેવા કરો. દુઃખ અને વિપત્તિમાં સાથે રહેનાર લોકોની સેવા કરો. જ્યાં ક્યાંય પણ સેવાની જરૂર હોય ત્યાં નિઃસ્વાર્થભાવે સેવા કરો. બીજાની સેવા કરવાનો કોઈ પણ સુયોગ ખોવો નહીં. બીજાની ભાવનાઓનો આદર કરો. બીજાની ભાવનાને ઠેસ ન પહોંચાડો. ક્રોધ ત્યજો. કૂર અને નિષ્કુર વચનો ન બોલો. કોઈ પણ પ્રત્યે ઘૃણા ન કરો. બીજાના સારા ગુણો પર દ્રષ્ટિ રાખો. દોષો પોતાનામાં જ જુઓ અને તેમને દૂર કરો. સત્યનિષ્ઠ બનો. સમગ્ર વિશ્વનો આધાર તથા પોતાનો મૂળ સ્ત્રોત જે પરમ તત્ત્વ છે તેના પ્રત્યે પોતાની શ્રદ્ધા અને પ્રેમની વૃદ્ધિ કરો.

સમસ્ત વસ્તુઓ નશ્વર છે. તમે પણ નશ્વર છો. પરંતુ આ અદૃશ્ય પરમ તત્ત્વ અપરિવર્તનશીલ અને શાશ્વત છે. આ અનંત, અસીમ અને ચિરંતન છે. આ જ ઈશ્વરીય સત્ય છે. માત્ર એ જ મારા સ્વરૂપ અને જગતની સ્થિતિનો આધાર તથા સ્ત્રોત છે. તેનો અનુભવ તથા સાક્ષાત્કાર કરીને જ પૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. વર્તમાન સ્થિતિમાં તમે અપૂર્ણ છો, કારણ કે તમે પોતાના મૂળ સ્ત્રોતથી અલગ પડી ગયા છો. એ તત્ત્વ સાથે પોતાનો આધ્યાત્મિક સંપર્ક સ્થાપિત કરવાથી જ તમારું જીવન પૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરશે. એટલે આ પરમતત્ત્વની અનુભૂતિ પ્રાપ્ત કરવાના તથા તેનો સાક્ષાત્કાર કરવાના હેતુથી પોતાની ઉત્કંઠા તીવ્ર કરો. આંતરિક જાગૃતિ વિકસિત કરો અને આ રીતે પોતાના આંતરિક જીવનને સમૃદ્ધ બનાવો. પ્રાર્થના દ્વારા ઉન્નતિ કરો. દૈનિક ધ્યાન-ધારણા તથા ચિંતન-મનન દ્વારા ઉન્નતિ કરો. આંતરિક આરાધના દ્વારા ઉન્નતિ કરો. સાર્વભૌમ દિવ્ય પરમતત્ત્વનું અખંડ સ્મરણ કરો. દૈનિક જીવનમાં વ્યસ્ત અને કાર્યરત રહેવા છતાં પણ તમારું અંતઃકરણ એ જ પરમતત્ત્વમાં સ્થિર રહે એ રીતે તમારા આંતરિક જીવનનો વિકાસ કરો.

તમારે જીવન પ્રત્યે પોતાનો દ્રષ્ટિકોણ બદલવો પડશે. તમારે પોતાના નિજ સ્વરૂપને શોધવું જોઈશે અને ફરીથી એ અમર સત્તા (પરમત્ત્વ)ની સાથે પોતાનો સંપર્ક સ્થાપિત કરીને તેના દિવ્યત્વનો અનુભવ કરવો જોઈશે.

પરમતત્ત્વ (શાશ્વત સત્તા) જ તમારો આધાર છે. એ જ તમારું નિજસ્વરૂપ છે. જીવન-નિર્વાહનાં કાર્યો, કાર્યપદ્ધતિઓ વગેરે નામમાત્રનાં છે, જાગૃત થઈને ફરીથી એ શાશ્વત સત્તા સાથે પોતાનો સંપર્ક સ્થાપિત કરી લેવાથી મૃત્યુ અમરત્વના રાજ્યનું મહાદ્વાર બની જાય છે. એ જ લક્ષ્ય પ્રાપ્ત કરવા માટે પોતાના અમૂલ્ય સમયનો સદુપયોગ કરો. એ જ લક્ષ્ય પ્રાપ્ત કરીને મનુષ્ય પોતાના જીવનમાં વિજેતા થાય છે. તે સ્નેહપૂર્ણ નિઃસ્વાર્થ સેવા કરે છે; દયાળુ અને પરોપકારી બને છે તથા સત્ય, પવિત્રતા અને વિશ્વ પ્રેમના સિદ્ધાંતોને પોતાના આચરણમાં ઉતારે છે. આવી વ્યક્તિ દુઃખ પર વિજય પ્રાપ્ત કરે છે. તેનું જ જીવન 'દિવ્ય જીવન' છે.

આવું જ જીવન વિતાવીને તમે તમારી ભાવધારા, વાણી અને પોતાના દૈનિક કાર્યવ્યાપારમાં રહેલા દિવ્યત્વને ખીલવો છો; તમે તમારી જ અંદરથી સુંદરતા, આનંદ અને પ્રેમ પ્રગટ કરો છો; તમે દયા, મૈત્રી, સહાનુભૂતિ વગેરે ગુણોથી શોભાયમાન થાઓ છો અને તમારામાં નિઃસ્વાર્થ સેવાની ભાવના તથા ઈચ્છા બળવાન બનતી જાય છે તથા તમે શાંતિ અને આનંદથી પરિપૂર્ણ થઈ જાઓ છો. આ માટે તમારે આત્મસંયમી બનવું પડશે. પોતાની ઈન્દ્રિયોના દાસ બનીને તમે આવું જીવન વિતાવી નહીં શકો. તમારે ઈન્દ્રિયો ઉપર નિયંત્રણ પ્રાપ્ત કરવાની જરૂર છે. પરંતુ આ નિયંત્રિત શિસ્તને અતિનૈતિકતાવાદ ન સમજાવી જોઈએ. આને તમારે મઠવાસીઓની કઠોરતા ન માનવી જોઈએ. વાસ્તવમાં આવી શિસ્ત અને સંયમ વાસ્તવિક સાધનાનું એક આવશ્યક અંગ છે. એના ઉપર જ શિક્ષણ, સભ્યતા અને સંસ્કૃતિ આધારિત હોય છે.

'દિવ્યતાની અભિલાષા રાખો, સમગ્ર દિવ્ય પદાર્થો તમને પ્રાપ્ત થશે'-માનવતા માટે આ કેટલો યથાર્થ અને મોટો ઉદ્દેશ છે ! શું મહાન સત્ય પ્રત્યે આપણે સજાગ છીએ કે માત્ર એ જ (દિવ્યતા) પ્રાપ્ત કરવા માટે આપણે જન્મ લીધો છે અને એમાં જ આપણું સર્વોચ્ચ કલ્યાણ રહેલું છે ? આ દિવ્યતા આ જ ક્ષણે તમારામાં જ છે. સર્વપ્રથમ તેની શોધ કરવાની છે. તેની શોધ માટે તમારે એક નવું સ્વચ્છ જીવન શરૂ કરવું પડશે તથા સ્વાર્થ, લોભ, ઘૃણા, ક્રોધ, ઈર્ષ્યા, અજ્ઞાન

અને મલિનતાથી ભરેલા પોતાના જૂના જીવનનો ત્યાગ કરવો પડશે. પછી તમારા આ જ વ્યક્તિત્વમાં દયા, સત્યપરાયણતા, પવિત્રતા, નિઃસ્વાર્થતા, વિનમ્રતા, મિત્રતા, વિશ્વાસ તથા ભક્તિથી પરિપૂર્ણ એક નવા માનવનો જન્મ થશે.

તમે દિવ્ય ચૈતન્ય છો. તમે નથી વૃદ્ધ અને નથી યુવાન. તમે નથી સ્ત્રી કે નથી પુરુષ. તમે નથી હિન્દુ કે નથી મુસલમાન શરીર, મન તથા બુદ્ધિથી અલગ તમે અવિનાશી આત્મા છો. તે આત્મા હંમેશાં પરિપૂર્ણતાની સ્થિતિમાં રહે છે. મૃત્યુ અને પરિવર્તનથી અલગ એવા આ આત્મતત્ત્વને સમજો અને એનો જ સાક્ષાત્કાર કરો. એનું જ્ઞાન તથા અનુભૂતિ પ્રાપ્ત કર્યા વિના સંસારમાં કોઈ પણ પદાર્થ તમને સુખી નહીં કરી શકે. આ બાહ્ય જગતની કોઈ પણ અનુભૂતિ તમને વાસ્તવિક સુખ-સંતોષ પ્રદાન નહીં કરાવી શકે. અંદરથી સજાગ રહો. ધ્યાન કરો અને એ રીતે ધીરે-ધીરે પોતાની

અંદર જ રહેલા સુષુપ્ત દિવ્યત્વને જાગૃત કરો.

તમારાં મહાવિદ્યાલયો, વિશ્વવિદ્યાલયો અને પાઠ્યપુસ્તકો તમને આ નિઃસ્વાર્થ માર્ગ બતાવશે નહીં. ગિરજાધર, મસ્જિદ, યહૂદી-ભવન અને હિન્દુ દેવાલયોના સામાન્ય ઉપદેશો પણ તમને આ આપશે નહીં. તેઓ ધર્મનું બાહ્ય સ્વરૂપ આપી શકે છે પરંતુ ધર્મનું જે વાસ્તવિક આંતરિક સારપૂર્ણ તત્ત્વ છે, તેના પ્રત્યે તમારે જ જાગૃત થવાનું છે. તે દર્શાવવા માટે જ પૂજ્ય ગુરુદેવ જેવા મહાન સંત અને મહાન આત્માઓ આ ધરતી પર જન્મ લે છે, તેઓ તમને વાસ્તવિક જવલંત ધર્મનું સ્વરૂપ દર્શાવે છે. અને આ ધર્મ માત્ર એક જ છે અને નામરહિત છે. આ ધર્મ હિન્દુ-ધર્મ, ઈસાઈ-ધર્મ, યહૂદી-ધર્મથી અલગ છે. સમસ્ત ધર્મોનો સામાન્ય આધાર અને સારભૂત તત્ત્વ આ જ ધર્મ છે.

□ 'સંત પરમ હિતકારી'માંથી સાભાર

સત્સંગનો ચમત્કાર

- શ્રી પરસદરાય શાસ્ત્રી

ઉમરેઠ જિ. આણંદ પાસે નાનકડું ગામ થામણા. ધોળાં કપડાંવાળા એક સંતે ગામની ધર્મશાળાની એક ઓરડીમાં મુકામ નાખ્યો. પ્રાર્થના, રૈંટિયો કાંતવો, સફાઈ, ગ્રામસફાઈ, સ્વાધ્યાય, ગ્રામસંપર્ક એમની રોજની દિનચર્યા. સતત પ્રવૃત્તિમય જીવન.

નવયુવાનો, બાળકો, ભાઈઓ, બહેનો બધાંને ગાંધીજીના આ સંત સેવકમાંથી પ્રેરણા અને સત્સંગ મળતાં હતાં. આ સંત પુરુષના સત્સંગનો લાભ લેવા દૂર દૂરથી નામાંકિત લોકો આવતા.

બબલભાઈ મહેતા એમનું નામ. એમને પોસ્ટ કાર્ડ મળ્યું. અમુક દિવસે અને અમુક સમયે એક પ્રતિષ્ઠિત સદ્ગૃહસ્થ મળવા આવવાના છે. ઉમરેઠ બસમાં એમને લેવા કોઈને સામે મોકલવાના છે. ત્યાંથી થામણા ચાલીને જવું પડે. તે વખતે થામણા કાચે રસ્તે ચાલીને જવું પડતું.

બબલભાઈએ એમના સંપર્કવાળા એક છોકરાને મોકલ્યો. મહેમાન બસમાંથી ઉતર્યા. છોકરાએ મહેમાનનો થેલો ઊંચકી લીધો.

રસ્તે ચાલતાં-ચાલતાં છોકરાની નજર થેલામાં પોકેટ સાર્જની નાનકડી અને સુંદર ગીતાની પુસ્તિકા

ઉપર પડી. છોકરાને બહુ જ ગમી ગઈ. છોકરાએ છાનામાના ગીતા ઉઠાવી લીધી.

મહેમાન તો આવ્યા અને ગયા. છોકરો મોટો થયો, પેલા સંતના સત્સંગમાં રંગાઈ ગયો. હવે એના મનમાં પેલી ચોરીની વાતનું દુઃખ દહાડે દહાડે વધતું ગયું. એના જીવને ચેન પડે નહીં. પછી તો એણે ચારસો-પાંચસો ગીતા ખરીદી અને સુપાત્રને વહેંચવા માંડી. આમ ઘણાં પુસ્તકો વહેંચ્યાં.

બબલભાઈ મહેતાનું અવસાન થઈ ગયું. આ ભાઈના દાંપત્યજીવનનાં ૫૦ વર્ષ થયાં. આ પ્રસંગે તેઓએ અમારી પાસેથી રામાયણનાં માનસપ્રસાદનાં એક હજાર ઉપરાંત પુસ્તક રૂપિયા પચીસ હજારમાં ખરીદીને થામણામાં ઘેર-ઘેર ફરીને વહેંચ્યાં. સગાસ્નેહીઓને ગામે ગામ જઈને પુસ્તકો વહેંચ્યાં. ગમતાનો ગુલાલ કર્યો. ચોરીનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરી સમાધાન મેળવ્યું. બબલભાઈની છબી સામે બેસી આત્મનિવેદન કરી ક્ષમાયાચના કરી. આ પછી તરત જ થોડા જ દિવસમાં એ પણ મહાપ્રયાણ કરી ગયા.

એ સદ્ગૃહસ્થ તે થામણાના શિવાભાઈ સંતુભાઈ પટેલ. 'આ છે સત્સંગનો ચમત્કાર'

શિવાનંદ આત્મ-ગીતા

શ્રી સ્વામી શિવાનંદજી

[ગુરુદેવ સ્વામી શ્રી શિવાનંદ મહારાજે શિષ્યોના ખૂબ આગ્રહથી વહેલી સવારે એક કલાકમાં તા. ૧-૧-૪૬ થી તા. ૧૮-૧-૪૬ સુધીમાં દરરોજનો એક એમ ૧૮ પત્રોરૂપી તેમની આત્મ-ગીતા લખી. સ્વ. ચંદુભાઈ પટેલે તેમનું ગુજરાતીમાં ભાવવાહી વર્ણન પદ્ય સ્વરૂપે ખૂબ જ સરળ ભાષામાં આપ્યું છે.]

ધર્મક્ષેત્રે હૃષીકેશે	ગંગામૈયા તણા તટે,	આનંદ શ્રમથી પામું	સેવાથી સુખ થાય છે,
સ્વયં સંન્યાસ લીધો મેં	ઓગણીસો ચોવીસમાં. ૧	લખવાથી વધે હર્ષ	ધ્યાનથી શાંતિ છે પરં. ૧૭
પછી કીધાં તપોધ્યાન	પંદર વર્ષ સુધી મેં,	કીર્તનને પ્રફુલ્લિતતા	ધ્યાને છે મન કેન્દ્રિત,
દશ વર્ષ સુધી ખેડ્યા	પ્રવાસો જન બોધવા. ૨	પમાય છે વિધ વિધ	સુખશાંતિ નિષ્કામથી. ૧૮
દેવી ગુણો વિકાસાર્થે	દિવ્ય જીવન સંઘની,	‘અહં બ્રહ્મ’ છું હું બ્રહ્મ	‘શિવોહં’ શિવરૂપ હું,
સ્થાપના કરી સૌ માટે	ઓગણીસો છત્રીસમાં. ૩	‘સોહં’ તે આત્મા યે હું	છું સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ. ૧૯
વિશ્વની શાંતિ અર્થયે	વિશ્વધર્મ પરિષદ,	સ્વરૂપાનંદ હું છું તે	મુજનું પ્રિય સૂત્ર છે,
યોજી હતી હૃષીકેશે	ઓગણીસો પિસ્તાલીસે. ૪	ધ્યાન વેદાંત અર્થે	સાધ્ય છે ચિંતવનાદિથી. ૨૦
વિનોદમય હું પૂરો	વિનોદાત્મક વિનોદ છે,	કુદરત મને પ્રિય	સંગીત તે કળા વળી,
મુજ વિનોદ દ્વારા હું	ફેલાવું જ્ઞાન ને હર્ષ. ૫	ચાહું છું કવિતા કાવ્ય	તત્ત્વજ્ઞાન મને ગમે. ૨૧
સન્માનું છું સર્વને હું	પ્રથમ સર્વને હું નમું,	સૌંદર્ય અને સૌજન્ય	એકાંત પણ પ્રિય છે,
અને કાર્ય કરતાં યે	જપું ને ધ્યાન ધરું હું. ૬	ધ્યાન યોગ પ્રિય મને	વેદાંત છે મને પ્રિય. ૨૨
અતિ આનંદ પામું છું	સેવામાં સર્વને સદા,	ગંગા હિમાલય ચાહું	ગંગામૈયા દિવ્ય મુજે,
માનવી પશુપંખીની	જીવજંતુ ને ઝાડની. ૭	દિવ્ય પિતા હિમાલય	પ્રેરે દોરે મુજને તે. ૨૩
સેવાએ મુજને તાર્યો	પામ્યો સંસ્કાર તે થકી,	ગંગાજીએ મને પોષ્યો	દીધી સગવડો ઘણી,
પાવનકારી સેવાયે	પાવન મુજને કર્યો. ૮	ઉપનિષદનાં સત્યો	મને શીખવી સંસ્કાર્યો. ૨૪
નિયમિત અતિ છું હું	આસનો ને કસરતે,	ગીતા ને ઉપનિષદો	ભાગવત યોગવાસિષ્ઠ,
શીર્ષાસિન સર્વાંગાદિ	કરું છું આસનોય હું. ૯	વિવેક ચુડામણિ છે	સાથીઓ મુજ નિત્યનાં. ૨૫
પ્રાણાયામ વળી નિત્યે	કરું છું નિયમિત હું,	વિદોનાં મહાકાવ્યોનાં	કરું છું ચિંતન સદા,
તંદુરસ્તી અને શક્તિ	પામું છું જેથી ઉત્તમ. ૧૦	પ્રજ્ઞાન એ જ છે બ્રહ્મ	હું પોતે છું બ્રહ્મરૂપ. ૨૬
દોહું છું રોજ હું નિશ્ચે	ફરતો ભજનાશ્રમ,	તે પરમાત્મ તુંયે છો	આ જીવાત્માયે બ્રહ્મ છે,
નિત્ય નિયમ આ મારો	શારીરિક શિક્ષા તણો. ૧૧	વેદાંત આદિ શાસ્ત્રોનાં	સત્યોનું ચિંતન કરું. ૨૭
ખાસ ભદ્રાસનની પીઠ	ખૂંચે અને કરડે મને,	સત્ય જ્ઞાન પરં બ્રહ્મ	સનાતન અનંત છે,
ઊભો તેથી થઈ જાઉં	આસનો છોડી ફેંકીને. ૧૨	‘શાંત શિવ’ કહો તેને	અદ્વૈત અને એકો હું. ૨૮
પ્રવચનો ઊભો ઊભો	સુખેથી હું કરી શકું,	‘અહં આત્મા’ ગુડાકેશ	‘અહં આત્મા’ નિરંજન,
ધર્મ પરિષદોમાંયે	વ્યાસ આસન છોડીને. ૧૩	સર્વ વ્યાપી કહો તેને	સ્વભાવતઃ વળી તે છે. ૨૯
આપવામાં મને થાય	સદા આનંદ અને હર્ષ,	બ્રહ્મરૂપી આત્મ સત્ય	જગત દેહ છે મિથ્યા,
તેથી હું આપું છું નિત્યે	જે કંઈ મારી પાસે હો. ૧૪	જીવ છે જ પરં બ્રહ્મ	ન કોઈ બ્રહ્મ છે બીજો. ૩૦
કદી બહાર ના જાઉં	વિશ્રાંતિ કાજે ક્યાંય હું,	ગીતા ઉપનિષદમાં	લક્ષણ આત્માનું જે છે,
નહિ નવાઈ સ્થાને કે	કિનારે દરિયા તણે. ૧૫	ચિંતન કરું તેનું હું	કર્મયોગને અનુસરી. ૩૧
કામો બદલીને મારાં	આરામ મેળવી લઉં,	આ નિત્ય શાશ્વત તે	પુરાણો વળી તે છે,
સમાધિ ધ્યાન આદિથી	વધુ વિશ્રાંતિ પામું હું. ૧૬	જ્યોતિઓનો પરં જ્યોતિ	આત્મા આપણો છે બ્રહ્મ. ૩૨

આચાર્ય અને શિષ્ય

શ્રી સ્વામી કૃષ્ણાનંદજી

કોણ હતા કોના ગુરુ

ભૃગુ તેમના ગુરુ વરુણ પાસેથી બ્રહ્મવિદ્યા શીખ્યા, નચિકેતા યમ પાસેથી શીખ્યા, સુકેશ અને બીજા પિપ્પલાદ પાસેથી શીખ્યા, શૌનક અંગીરસ પાસેથી શીખ્યા, શ્વેતકેતુ ઉદ્દાલક પાસેથી શીખ્યા, નારદ સનતકુમાર પાસેથી શીખ્યા, ઈન્દ્ર પ્રજાપતિ પાસેથી શીખ્યા, મૈત્રેયી યાજ્ઞવલ્ક્ય પાસેથી શીખી.

સાધક ગમે તેટલો બુદ્ધિમાન હોય તો પણ તેને માટે સાધ્ય (પરમાત્મા)ના ચિંતનની પદ્ધતિ ગ્રહણ કરવી શક્ય નથી. અલબત્ત, પૂર્ણતાને પામેલા એવા જૂજ અલૌકિક આત્માઓ આમાં અપવાદરૂપ હશે. જેટલી સારી રીતે મૂર્તિ, કળા અને સૌંદર્ય દ્વારા આધ્યાત્મિક જ્ઞાન આપી શકાય છે તેટલી સારી રીતે તર્ક અને બુદ્ધિની ચોકસાઈથી આપી શકાતું નથી. બૌદ્ધિક સમજનું પરિવર્તન નહિ, પણ હૃદયની ઊર્મિઓનું પરિવર્તન જ આંતરચેતનાને સ્પર્શે છે. અધ્યાત્મવિદ્યા બ્રહ્માંડના અંતરતમ તત્ત્વ સંબંધી વિજ્ઞાન છે અને તે બૌદ્ધિક પ્રકારના પરલક્ષી અનુભવના ક્ષેત્રમાં આવતું નથી. ઋષિઓના ઉપદેશની મુખ્ય લાક્ષણિકતા એ હતી કે તે વ્યક્તિના માત્ર અમુક ભાગને જ નહિ પણ તેની સમગ્ર પ્રકૃતિને સ્પર્શતા સર્વોચ્ચ ઉપદેશો છે અને તે માનવહૃદયની ભાષામાં અપાયા છે. જીવનનાં દુઃખો પુષ્પિત વાણીથી કે સૂક્ષ્મ તર્કથી ઓછાં કરી શકાતાં નથી. દુઃખનું કારણ વ્યક્તિના બાહ્ય આવરણમાં જ નહિ, પણ તેની મૂળભૂત પ્રકૃતિમાં રહેલું છે. માત્ર બાહ્ય ખમીસને ધોવાથી અંદરનો રોગ મટાડી શકાતો નથી. રોગના મૂળને ખોદી કાઢવાની જરૂર છે.

કર્તા એકલો જ પ્રયત્ન કરે છે તેના કરતાં કર્તા અને કર્મ બંને સાથે મળીને સજાગ પ્રયત્ન કરે છે, ત્યારે હંમેશાં શ્રેષ્ઠ કાર્ય શક્ય બને છે. મન પરરૂપ વિશ્વચિત્ છે, ચિત્-કર્તા અને ચિત્-કર્મ એ બંને ચિત્-શક્તિઓ છે; તેમના વચ્ચેનો ભેદ માત્ર તેમની સ્થિતિની સૂક્ષ્મતા અને વ્યાપકતાનો છે. પ્રત્યેક વધુ ઊંચી, વધુ સૂક્ષ્મ અને વધુ વિસ્તૃત સ્થિતિ તેનાથી નિમ્ન સ્થિતિ કરતાં વધુ શક્તિમાન અને વધુ વ્યાપક હોય છે. કોઈ પણ કાર્ય કે ઘટના તેના વ્યક્તિત્વના નિમ્ન મર્યાદિત અર્થમાં સંપૂર્ણ આત્મલક્ષી

નથી કે તદ્દન પરલક્ષી નથી. ખરું સત્ય એ બંનેની વચ્ચે છે. આઘાત અને પ્રત્યાઘાત એકસાથે એક સમયે કાર્ય કરતાં પરિભળો છે અને પ્રત્યેકનો બીજા સાથે ગાઢ સંબંધ છે. આંતરિક અને બાહ્ય એક સંપૂર્ણ વ્યક્તિની પૂરક અવસ્થાઓ છે. ફક્ત આંખો હોય પણ પ્રકાશ ન હોય અગર પ્રકાશ હોય પણ આંખો જ ન હોય તો તેનો કોઈ હેતુ સરતો નથી. બંને વસ્તુનો સંયોગ થાય તો જ દષ્ટિ-અનુભવ થાય એટલે કે જોઈ શકાય.

જો સમગ્ર વ્યક્તિસમૂહ આત્મરૂપે સત્ય હોત તો પ્રત્યેક વ્યક્તિ આ વિશ્વનો એકમાત્ર નાથ ગણાત અને જો સમગ્ર પરાનુભવ એ જ સત્ય હોય તો કોઈ વ્યક્તિ કદાપિ મોક્ષ મેળવી શકત નહિ અને મોક્ષ કાલ્પનિક વસ્તુ બની ગઈ હોત. તેથી તેમના સંયુક્ત કાર્યની અસર નક્કી કરવામાં કર્તા (આત્મા) અને કર્મ (પરબ્રહ્મ)નો સરખો હિસ્સો છે. સત્ની એક શક્તિનાં આંતરિક અને બાહ્ય રૂપો ભેગાં મળીને કાર્યને જન્મ આપે છે.

આ હકીકત ઉપરથી (આચાર્ય) શિષ્યને જે અદ્ભુત રીતે જ્ઞાન આપે છે તેનો ખ્યાલ આવે છે. શિષ્યનું ચિત્-પરિવર્તન એ શિષ્યની ગ્રહણશક્તિ અને સજાગ પ્રયત્ન તથા આચાર્યની ચિત્-શક્તિની સંયુક્ત પ્રક્રિયા છે. મુણ્ડક ઉપનિષદમાં કહ્યા પ્રમાણે તે આચાર્ય શ્રોત્રિય અને બ્રહ્મનિષ્ઠ હોવા જોઈએ. આચાર્યની વધુ બળવાન આધ્યાત્મિક શક્તિ શિષ્યની ઓછી પવિત્ર માનસિક સ્થિતિમાં રેડવામાં આવે છે. જેને લીધે શિષ્યના મનનો અંધકાર નાશ પામે છે અને તેને જ્ઞાનનો પ્રકાશ લાધે છે. આચાર્યની ચિત્શક્તિ શિષ્યના અંધકારમય ખૂણામાં પ્રવેશે છે. શિષ્ય પોતાની શુદ્ધિ અને સત્યના બળે તેને ઝીલે છે અને જેટલે અંશે તેનું મન રજસૂ અને તમસૂથી મુક્ત થયું હોય છે તેટલે અંશે તે ગુરુની ચિત્શક્તિને ગ્રહણ કરે છે.

આપણે જાણીએ છીએ કે જિજ્ઞાસુ સાધકો આચાર્ય પાસે જઈને ‘અધીઃ ભગવો બ્રહ્મ’ અર્થાત્ ‘હે ભગવાન, મને બ્રહ્મજ્ઞાન આપો.’ એવી પ્રાર્થના કરે છે.

પવિત્ર સત્યની દીક્ષા આપતાં પહેલાં શિષ્યને સામાન્ય રીતે ઘણાં વર્ષો સુધી એકાંતમાં મૌન અને સંયમ પાળવાનું કહેવામાં આવે છે. તેમને એકાંત સ્થળોમાં

કુદરતમય જીવન જીવવામાં અને આધ્યાત્મિક તપ કરવામાં ખૂબ આનંદ આવતો. મનને ચલિત કરી નાખે તેવા ધાંધલિયા સમાજજીવનમાં નિગૂઢ રહસ્યોનું ચિંતન કરવું સહેલું નથી. સાંસારિક જીવનવ્યવહારના વાતાવરણનો સ્પર્શ થયો નથી તેવાં દૂર દૂર આવેલાં ગીચ હરિયાળાં જંગલો યુગયુગથી શાંતિપ્રેમીઓ માટે આકર્ષણ બની રહ્યાં છે. આ જંગલો સામાન્ય મનુષ્યો ન સમજી શકે એવું નવતર જીવન જીવે છે અને અનંતની ભાષા બોલે છે. માનવીને સંતાપ કરતાં પ્રાકૃતિક અને સંઘર્ષમય પરિબળોથી મુક્ત હોવાને લીધે તેઓ સુખી છે. આ જંગલોમાં પરમાત્માની સંપૂર્ણ ભક્તિમાં અને મૂક ચિંતનમાં સાધક પોતાનો સમય ગાળે છે. જે ધન્ય અને પુણ્યશાળી આત્માઓ દૃઢ નિશ્ચયપૂર્વક આત્મા-પરમાત્માનું ઐક્ય સાધવાનો અભ્યાસ કરે છે તેમને માટે 'શ્રદ્ધા, સંયમ, તપ અને જ્ઞાન' મુખ્ય સિદ્ધાંતો હોય છે. સત્યના સાચા ઉપાસકો સર્વે આધ્યાત્મિક તથા નૈતિક ગુણોથી સંપન્ન હોય છે.

જે કૃત (મનુષ્ય) છે તે દ્વારા અકૃત (ઈશ્વર)ને કદાપિ પામી શકતો નથી તેવું જાણીને અને કર્મપરાયણ દુનિયાથી કંટાળીને જે જ્ઞાનથી અવિનાશી (પરમાત્મા) પ્રગટ થાય તે મેળવવા માટે વિનમ્રતા અને આદરપૂર્વક તેઓ આચાર્ય પાસે ગયા અને મહાન આચાર્યે તેમને બ્રહ્મનો ઉપદેશ આપ્યો. તે શિષ્યો એવા મહાત્માઓ હતા કે જેમને પરમાત્મા માટે તેમ જ તેમના આચાર્ય પ્રત્યે સર્વોચ્ચ ભક્તિભાવ હતો. એમ કહ્યું છે કે તેવા મહાત્માઓને જ સત્યનો પ્રકાશ લાધે છે. જેને ગુરુ મળે છે, તે માણસ જ સત્ય (ઈશ્વર)ને જાણી શકે છે એવું કથન કરીને ઉદાલક દાખલો આપે છે કે આધ્યાત્મિક માર્ગદર્શક (ગુરુ) વગરનો માણસ આંખે પાટા બાંધેલા માણસ જેવો છે, જેને દષ્ટિને અભાવે પોતાનો માર્ગ ભૂલીને કોઈ અનિચ્છનીય સ્થળે પહોંચી જવાનો ભય રહે છે. મુણ્ડક ઉપનિષદમાં કહ્યું છે કે જેને પરમ સુખની ઈચ્છા છે તેણે આત્માને ઓળખનારની પૂજા કરવી જોઈએ. ગુરુ અને શિષ્ય વચ્ચેના દિવ્ય સંબંધની વૃદ્ધિમાં અંતરાયરૂપ બુદ્ધિવૈભવને તેમાં સ્થાન નથી.

'દેવોને પણ આ બાબતની શંકા હતી, કારણ કે ખરેખર તે જાણવી સહેલી નથી; આ ચેતના અતિ સૂક્ષ્મ છે.' (કઠ ઉપનિષદ, ૧-૨૧). 'અધિકાર વિનાની વ્યક્તિથી અનેક વાર સમજાવવામાં આવે તોપણ તેને

(ઈશ્વરને) જાણવો સહેલો નથી. જો પરમજ્ઞાની પુરુષ ન સમજાવે તો તેને (ઈશ્વરને) પામવા માટે કોઈ ઉપાય નથી, કારણ કે (ઈશ્વર) કલ્પી શકાય તેવો સૂક્ષ્માતિસૂક્ષ્મ અને તર્કથી પર છે.' (કઠ ઉપનિષદ, ૨.૮). અભિમાની ઈન્દ્ર અને મહાન નારદ પણ તેમના ગુરુ પાસે વિનમ્ર બને છે. આ ઉપરથી સાબિત થાય છે કે પરમાત્મા ભવ્ય અને સૂક્ષ્મ છે અને સહેલાં સાધનોથી જાણી શકાતા નથી.

'તર્ક દ્વારા આ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકાતું નથી. તે બીજાના ઉપદેશથી જાણવું સહેલું થઈ પડે છે.' (કઠ ઉપનિષદ, ૨.૮). આ હકીકતો પુરવાર કરે છે કે ગુરુની મદદ વગર સ્વતંત્રપણે કોઈ વ્યક્તિ અજ્ઞાનપૂર્વક પ્રયત્ન કરે તો આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી. યોગ્ય માર્ગદર્શક વિના માત્ર સ્વપ્રયત્ને કોઈ તે (આત્મજ્ઞાન) પામી શકતું નથી. તે ઘણું ગૂઢ અને સૂક્ષ્મ છે. પુસ્તકિયું જ્ઞાન જડ છે. જે જ્ઞાન ગુરુ પાસેથી પ્રત્યક્ષ રીતે મળે છે તે ક્રિયાશીલ ચિત્શક્તિ છે. આ વિશે કહેલું છે, 'પિતાએ સૌથી મોટા પુત્રને અથવા યોગ્ય શિષ્યને બ્રહ્મજ્ઞાનનો ઉપદેશ આપવો જોઈએ, બીજા કોઈને નહિ. કોઈ તેને સમૃદ્ધિથી ભરેલી આ સમુદ્રપુત્રી (પૃથ્વી) આપવાનું કહે તોપણ ખરેખર તેણે વિચાર કરવો જોઈએ કે તે (બ્રહ્મજ્ઞાન) તેનાથી વધુ કીમતી છે, અને સાચે જ તે તેનાથી વધુ મહાન છે.' (છાંદોગ્ય ઉપનિષદ)

દીક્ષા એ તો માત્ર આધ્યાત્મિક પ્રવાહમાં શિષ્યની 'મેટ્રિક્યુલેશન' પરીક્ષા છે, પણ અસીમ (પરમાત્મા)ના મિલન માટે ઉચ્ચ ઉડ્ડયનનો રીતસરનો પ્રયાસ તો તે ગુરુકૃપાથી લાંબા સમયના ઊંડા ધ્યાન દ્વારા તેણે (શિષ્ય) પોતે જ કરવાનો રહે છે. 'ઊંડું ધ્યાન એટલે નિરભિમાન બનીને કાળજીપૂર્વકનો દૃઢ ઈન્દ્રિયનિગ્રહ, કારણ કે ધ્યાનઅવસ્થા ત્યારે જ આવે છે. (છાંદોગ્ય ઉપનિષદ, ૩.૧૧.૫)

આધ્યાત્મિકતાનું અભિમાન રાખવું એના કરતાં મોટી ભૂલ બીજી કોઈ નથી. ઉચ્ચ કક્ષાની સમાધિ-અવસ્થા પણ ક્ષણિક છે. તે ઝડપથી પસાર થઈ જાય છે. પોતાનો મોક્ષ થવાને હવે વાર નથી એવું લાગવા છતાં પણ માણસને ગર્વ કે અભિમાન થવું ન જોઈએ.

વિવેકનો પ્રકાશ હંમેશાં ચકચકિત રાખવો જોઈએ. (યોગના) અભ્યાસની પ્રક્રિયા સંપૂર્ણ બને છે ત્યારે પરમાત્માનો સર્વોચ્ચ અનુભવ એકદમ થાય છે.

□

'દિવ્ય જીવન'માંથી સાભાર

શ્રી સદ્ગુરુદેવ સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજનાં શિષ્યરત્નો

શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી

(હું અત્યારે તા.૧-૮-૨૦૧૨ ન્યૂયોર્ક ગીતામંદિરમાં છું. શ્રી સદ્ગુરુદેવ સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજ અમદાવાદ પધાર્યા ત્યારે ગીતામંદિર, અમદાવાદ ખાતે રહેલા. આ સંસ્થાના સંસ્થાપક હતા, બ્રહ્મલીન શ્રીમત્ સ્વામી વિદ્યાનંદજી મહારાજ. આપણે ગુરુદેવનાં ૧૨૫ વર્ષ નિમિત્તે દિવ્ય જીવનનો વિશેષ અંક પ્રકટ કરીએ છીએ. ડો. પટણી સાહેબનો ફોન હતો કે મારે શ્રી ગુરુદેવના શિષ્યરત્નો વિશે લખવું. ભારતમાં હોત તો વધુ રસપ્રદ અને ઓથેન્ટીક માહિતી મેળવી શકાત, પરંતુ જે સંતોનાં દર્શન અને સેવાનો લાભ મળ્યો છે કે જે સંતો વિશે જે કંઈ ગુરુસંતો પાસેથી સાંભળ્યું છે, તે અત્રે પ્રસ્તુત છે. ઠું શાંતિ.)

(૧) શ્રી સ્વામી આત્માનંદજી

હૃષીકેશના દેડીવાડા, પીપળઘાટ, માયાકુંડ ખાતે બ્રહ્મલીન શ્રીમત્ સ્વામી આત્માનંદજી મહારાજ, આત્મનિકેતન ખાતે નિવાસ કરતા હતા. તેમને મારા ઉપર ખૂબ જ સ્નેહ હતો. તેમનો આગ્રહ ખરો કે હું જ્યારે યાત્રામાંથી આવું ત્યારે આશ્રમ જતાં પૂર્વે એક દિવસ તેમને ત્યાં રહી-વિશ્રાન્તિ કરીને આશ્રમ જવું. તેવું દર વખતે સંભવ ન થતું, પરંતુ જ્યારે જ્યારે તેમને ત્યાં જવાનું થાય ત્યારે તેઓ બાળકની જેમ નિર્મળ હૃદયથી પ્રસન્નતા વ્યક્ત કરતા.

જ્યારે સદ્ગુરુદેવ શ્રીમત્ સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજ સ્વર્ગાશ્રમમાં રહેતા હતા ત્યારે સૌથી પહેલાં તેમના હસ્તે સ્વામી આત્માનંદજી મહારાજનો સંન્યાસ થયેલો. તેઓ ગુજરાતના વતની હતા. ગુરુદેવ જ્યારે યાત્રામાં જતા ત્યારે આત્માનંદજીને અવશ્ય પોતાની સાથે લઈ જતા. ભરૂચના સુપ્રસિદ્ધ સંત સ્વયંજયોતિતીર્થ સ્વામી પણ તેમની મંડળીમાં જોડાતા. સ્વામી આત્માનંદજીની ઊંચાઈ શ્રી ગુરુદેવની છાતી સુધી આવતી. તેમના અવાજનું પણ તેવું જ. ગુરુદેવનો અવાજ તો બુલંદી હતો. ટકોરાબંધ, રણકો કરે તેવો. આત્માનંદજીનો અવાજ ઝીણો હતો.

સ્વામી આત્માનંદજી કહેતા કે તેઓ અને શ્રી ગુરુદેવ સમગ્ર ભારત ભ્રમણ, લાહોર, સીતાપુર વગેરે તથા સમાણા નમક મંડી વગેરેનાં સંકીર્તન સંમેલનોમાં સાથે જતા. એક ધાબળો પાથરી તેના ઉપર બંને સૂઈ રહેતા.

સ્વામી આત્માનંદજી મહારાજ વેદાંતી સંત હતા. ત્યાગ તેમના જીવનનું આભૂષણ હતું. તેમની એક કાવ્યરચનામાં તેમણે ગાયું હતું.

‘ચાર ખૂંટ કરું ધરતી આ ખાટલો
ને ઓઢું અંબર આ ઉપર આભલાનું જીરે;
વાયરો ઝુલાવે મરુત ગણ મહલાવીને
ધ્યાન એક આતમરામનું જીરે.’

જેની પથારી ધરતી અને ઓઢણ આકાશનું હોય, તેનાથી વધારે રૂડા વળી સંત બીજે ક્યાં શોધી શકાય ? શ્રી ગુરુદેવનાં અંગ્રેજી પ્રવચનોનો તેઓ તાત્કાલિક હિન્દી ભાષામાં અનુવાદ કરતા, તેઓ શ્રી ગુરુપૂર્ણિમા, આરાધના વગેરે પર્વો પર શિવાનંદ આશ્રમ પધારતા, પૂજ્ય સ્વામી ચિદાનંદજી મહારાજની ઉપસ્થિતિમાં તેમણે તેમના આત્મનિકેતનમાં જ આતમની અટારીની પરમ યાત્રા કરી પ્રાણ સંચાર કર્યો હતો.

(૨) શ્રી સ્વામી પરમાનંદજી

ધી ડિવાઈન લાઈફ સોસાયટીની સ્થાપના ૧૩ જાન્યુઆરી ૧૯૩૬માં થઈ પછી શ્રી ગુરુદેવે ભાગ્યે જ લાંબી યાત્રાઓ કરી હશે. પરંતુ ૧૯૫૦માં સપ્ટેમ્બર આઠથી નવેમ્બર આઠ સુધીની અખિલ ભારત અને શ્રીલંકાની યાત્રાનું સઘળું આયોજન શ્રીમત્ સ્વામી પરમાનંદજી મહારાજશ્રીએ કરેલું. મોટાભાગે ધી ડિવાઈન લાઈફ સોસાયટીની સ્થાપના પછી સૌથી પહેલા જનરલ સેક્રેટરી તેઓ જ હતા. એવું પણ

કહેવામાં આવતું કે પૂર્વે તેઓ કમલા સર્કસના મેનેજર હતા. તેથી જ ડિવાઈન લાઈફ સોસાયટીની સ્થાપના, સંચાલન વ્યવસ્થા અને માવજતનો પાયો તેમના દ્વારા જ પાકો થયો હતો.

પૂજ્યશ્રી સ્વામી પરમાનંદજી મહારાજની કાર્યક્ષમતા અને વ્યવસ્થા શક્તિ અજોડ હતાં. શ્રી ગુરુદેવ જેટલી કરુણા, ક્ષમા અને ઉદારતા દાખવતા, તેટલા જ સ્વામી પરમાનંદજી મહારાજ કડક

અનુશાસનપ્રિય અને માત્ર કામથી કામ રાખનાર સંત હતા. શ્રી ગુરુદેવની મહાસમાધિ પછી તેઓ હૃષીકેશ ખાતે નેપાલી ક્ષેત્રમાં જઈને રહ્યા હતા. પરંતુ તેમના જીવનના અંતિમ શ્વાસનો હું સાક્ષી છું. તેમણે છેલ્લા શ્વાસ શિવાનંદ હોસ્પિટલમાં ૧૯૭૨-૭૩માં શિવાનંદ

આશ્રમ ખાતે લીધા હતા.

ડાયાબિટીસને કારણે તેમના છેલ્લા દિવસોમાં તેમની બાહ્ય નેત્રજ્યોતિ ચાલી ગઈ હતી, પરંતુ તેમની ગુરુભક્તિ, ગુરુમાં અનન્ય નિષ્ઠા, શ્રદ્ધા અને સમર્પણ સદૈવ સ્મરણીય રહેશે.

(૩) શ્રી સ્વામી મોહનાનંદજી

શિવાનંદ આશ્રમ તો અમે ૧૯૬૫થી જતા આવતા હતા. પરંતુ ૧૯૭૨માં પાકું આવીને રહ્યા. ત્યારે ગુજરાત ભવનના રૂમ નં. ૧૫માં મને રહેવાનો અને ગુજરાત ભવનના ઈન્ચાર્જ તરીકે મૂકવામાં આવેલો. અમે પહેલું કામ ગુજરાત ભવન નામ બદલીને શિવાનંદભવન કરવાનું કરેલું. ત્યાં મારી રૂમમાં એક ખાસ્સો મોટો

ગોદરેજનો કબાટ હતો. તેની ઉપર સ્વામી મોહનાનંદ નામ લખેલું હતું. તેઓ સંબંધી મને એટલી માહિતી મળેલી કે તેઓ શ્રી ગુરુદેવના પ્રથમ હરોળના શિષ્ય હતા. એમ્બેસેડર હતા. પંડિત નહેરુના અંગત મિત્ર હતા. તેમની પૂર્વાશ્રમની દીકરી ભરતનાટ્યમ પંડિતા હતી. તેમણે તેમનું અંતિમ જીવન આશ્રમમાં વ્યતીત કરેલું.

(૪) શ્રી સ્વામી ઝંઙ તત્સતાનંદજી

એવું સાંભળ્યું છે કે પરમાનંદજી મહારાજ પછી ઝંઙ તત્સત્ સ્વામી જનરલ સેક્રેટરી થયેલા. શ્રી ગુરુદેવની મહાસમાધિ પછી ભ્રમણમાં ચાલ્યા ગયેલા. પરંતુ તેમનાં વિચરણમાંથી તેઓ બાર વર્ષ પછી આશ્રમમાં આવીને દશેક વર્ષ રહેલા. વેદાંતી સંત હતા. સંગીત ગાવા અને સાંભળવાનો જબરો શોખ હતો. આશ્રમના રાત્રિ

સત્સંગમાં વરિષ્ઠ સંતોની પંક્તિમાં બેસતા. પ્રવચનો તો અઠવાડિયે બે વખત અચૂક કરતા, પરંતુ ક્યારેક કર્ણાટક સંગીત ગાતા પણ ખરા. આશ્રમમાં જ તેમને અંતિમ શ્વાસ લેવાની ઈચ્છા હતી, પરંતુ દક્ષિણ ભારતની યાત્રાએ ગયેલા, ત્યાં જ તેમનો દેહત્યાગ થયો.

(૫) શ્રી સ્વામી ચિદાનંદજી

ખૂબ જ સમ્પન્ન પરિવારમાં પ્રાકટ્ય થયા બાદ થોડું મેંગલોર તો થોડું મદ્રાસ એમ શિક્ષણની પૂર્ણાહુતિ મદ્રાસની સુપ્રસિદ્ધ લોયેલા કોલેજમાં થયેલી. મદ્રાસમાં 'માય મેગેઝિન' નામે વિદ્યાર્થીઓને પ્રિય થાય તેવું ચટપટું મસાલેદાર મેગેઝિન (માસિક) શ્રી વિનાયકમ્ પ્રગટ કરતા હતા. તેમાં શ્રી ગુરુદેવના લેખો 'યોગના પાઠો ૧-૨-૩-૪' એમ છપાતા. આ પાઠો વાંચીને તેઓ શ્રી ગુરુદેવને શ્રી ચરણે આવેલા. આશ્રમ આવતાં પૂર્વે શ્રી રામકૃષ્ણ મઠ, મદ્રાસ, શ્રી પૂજ્ય પાપા રામદાસજી (કનહાનગઢ) તેમ જ આંધ્ર ખાતે ઈતર આશ્રમોમાં પણ ગયેલા. પરંતુ ગંગા અને હિમાલયનો નાદ તથા શ્રી આનંદ કુટિરની હાકલ તેમને હૃષીકેશ લઈ આવી.

બોલાવતા. બાળપણથી જ પ્રભુસ્મરણ ધ્યાન અને પરોપકારી જીવનનાં મંડાણ તેમના જીવનમાં થયેલાં, તે અંતિમ શ્વાસ સુધી જાણ્યા અજાણ્યાને લાખો રૂપિયાની સખાવત કરવાની ઉદારતાએ તેમનું આગવું જીવન હતું.

૧૯૪૫ના બુદ્ધપૂર્ણિમાના પવિત્ર દિવસે તેઓ શ્રી ગુરુચરણે આવેલા. શ્રીધર રાવ નામથી ઓળખાતા સ્વામીજીને તેમના ઘરમાં સૌ 'સિધ્ધા' કે 'સિદ્ધ' કહીને

સફેદ કપડામાં સાધક તરીકે જ તેમની નિમણૂક જનરલ સેક્રેટરી તરીકે કરવામાં આવેલી. શ્રી ગુરુદેવ સ્થાપિત યોગ વેદાંત ફોરેસ્ટ યુનિવર્સિટી (હવે યોગ વેદાંત ફોરેસ્ટ અકાદમી)ના રાજયોગના તેઓ પ્રોફેસર હતા. તેમણે યોગ મ્યુઝિયમ બનાવ્યું હતું. સડી ગયેલાં કૃતરાંઓ કે ગંધ મારતા રક્તપીત્તિયાઓને પોતાની કુટિરમાં લાવીને તેમની સેવા સુશ્રુષા કરવાનો તેમનો આગવો સ્વભાવ હતો. પદ, પ્રતિષ્ઠા અને માન સન્માનથી તેઓ કોશો દૂર રહેતા. સફાઈવાળાઓની પગ ધોઈને પૂજા કરવામાં તેઓ પ્રથમ હરોળમાં રહેતા.

દવાખાનામાં સેવા કરવાનું તેમનું સૌથી મોટું વલણ હતું, તેથી ડૉ. રાવજીના નામથી તેઓ વધુ પ્રચલિત થયા હતા.

બધા સંતો કાષાય વસ્ત્રોમાં હોય અને આશ્રમના સરસંચાલક સફેદ વસ્ત્રોમાં હોય તે ઉચિત નહીં, તેવા ચણભણાટ વચ્ચે તેમનો સંન્યાસ કરવામાં આવેલો. યોગના આસનોનું પ્રદર્શન રાજયોગનાં પ્રવચનો, મુલાકાતીઓ સાથે મુલાકાત અને શ્રી ગુરુદેવની આજ્ઞાથી રાત્રિ સત્સંગનું સંચાલન આ તેમનાં પ્રમુખ કાર્ય હતાં.

શ્રી ગુરુદેવની આજ્ઞાથી પહેલાં ભારત ભ્રમણ, દિવ્ય જીવન સંઘની પરિષદો ઉપરાંત શાખાઓનાં નિમંત્રણે યાત્રા પછી પરદેશની દીર્ઘયાત્રા પણ તેમણે કરી. દેશ-વિદેશનાં વિચરણ અને માન મરતબા વચ્ચે પણ તેમનો આત્મા શ્રીગુરુચરણે સમર્પિત અને એકમાત્ર પરમતત્ત્વની પ્રાપ્તિ માટે સદૈવ એકાંતની શોધમાં રહેતો.

શ્રીગુરુદેવની મહાસમાધિ પૂર્વે તેમની આજ્ઞાથી તેઓ કેદારનાથ ગયા હતા, પરંતુ શ્રીગુરુદેવનું મૌન અને અંતરતરનું તાદાત્મ્ય તેમને આશ્રમ પાછું ખેંચી લાવ્યું હતું.

શ્રી ગુરુદેવની મહાસમાધિ પશ્ચાત્ તેમને વૈશ્વિક ધી ડિવાઈન લાઈફ સોસાયટીના આંતરરાષ્ટ્રીય અધ્યક્ષપદે સ્થાપવામાં આવ્યા, પછી પણ હું તો શ્રી ગુરુદેવનો દાસ, કીંકર એવા ભાવમાં જ તેમણે સમગ્ર જીવન વ્યતીત કર્યું.

મધર ટેરેસા, દલાઈ લામા કે જૈન સંતો અને શ્રીશ્રી મા આનંદમયીમા અથવા તો આચાર્યો અને મંડળેશ્વરો વચ્ચે તેમની સેવા, સરળતા, પવિત્રતા અને

આત્મઐક્યનું સન્માન થયું. પોપ બીજા કે પૂજ્ય પ્રમુખસ્વામીજી સદૈવ સ્વામી ચિદાનંદજીને મળવા આતુર રહેતા. ડૉ. રાજેન્દ્રપ્રસાદ, ડૉ. રાધાકૃષ્ણન સર્વપલ્લી, શ્રી વી.વી.ગીરી, શ્રી આર. વેંકટરમણ, શ્રી જ્ઞાની જૈલસિંહ વગેરે સર્વે રાષ્ટ્રપતિઓએ તેમના દિવ્ય જીવનનો આદર કર્યો.

મારું અમદાવાદ શિવાનંદ આશ્રમ આવવાનું થયું. પછી શ્રી અષ્ટલક્ષ્મી મંદિરમાં મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા સુધી પૂજ્ય સ્વામીજી તેર વખત અમદાવાદ આવ્યા. તે માટે આપણે સદૈવ તેમના ઋણી રહીશું. દરિયાપારના દેશોમાં તેમનું ‘બેતાજ બાદશાહ’ જેવું સન્માન થતું છતાં રેલવેનાં ગંદાં જાજરૂની સફાઈ કરી નાખવી કે ગમે તેટલી વિષમ પરિસ્થિતિમાં આંતરિક ચેતનાની સ્વસ્થતા જાળવવી તે તેમનો દૈવી ગુણ હતો. અગણિત શિષ્યોના ગુરુપદે સ્થપાયા છતાં, કે ઓરિસ્સામાં શ્રી જગન્નાથ પ્રભુ કે શ્રી ચૈતન્ય મહાપ્રભુ પછી શ્રી ચિદાનંદ પ્રભુનું બિરુદ મળ્યા પછી પણ શ્રી વેંકટેશ મંદિરમાં તિરૂપતિ ખાતે જમીન ઉપર આળોટીને અંગ પ્રદક્ષિણા કરવાનું તેમને મન મહત્ સૌભાગ્ય હતું.

જીવન કવનની યાત્રાના છેલ્લા દિવસો તેમણે શાંતિનિવાસ, દહેરાદૂન ખાતે ગાળ્યા. ત્યાગ, તપશ્ચર્યા અને પવિત્રતાની પરાકાષ્ટાનું દિવ્ય દર્શન કરાવી ૨૮ ઓગસ્ટ ૨૦૦૮ની મોડી સાંજે તેમણે મહાપ્રયાણ કર્યું. તેમનો પાર્થિવ દેહ ભલે ગંગામાં વિસર્જિત થયો. પરંતુ તેમની સેવા, પવિત્રતા અને દિવ્યતાની સુગંધ આવનારા યુગોમાં એક મહાન વિભૂતિના સ્મરણ સાથે જ જીવન યાપન કરશે. ઠું શાંતિ.

(૬) શ્રી સ્વામી સચ્ચિદાનંદજી

પૂ. સ્વામીજી પૂ. ગુરુદેવને ૧૯૪૮માં આનંદ કુટિરમાં પ્રથમવાર મળ્યા. તેઓ લગભગ ૧૭ વર્ષ આશ્રમમાં રહ્યા. ૧૯૭૫માં અમો ભારતીય વિદ્યાભવન ખાતે સંસ્કૃત ભણવા ગયેલા, ત્યારે પૂજ્યપાદ શ્રીમત્ સ્વામી સચ્ચિદાનંદજી મહારાજનું પ્રથમ દર્શન આઠમી સપ્ટેમ્બરે શ્રી સખારામ રાવજીને ત્યાં ચેમ્બુર ખાતે થયેલું. પછી તો તેઓ અમને તેમની સાથે ખંડાલા પણ લઈ ગયા હતા. ત્યારબાદ જ્યારે જ્યારે તેઓ ભારત

આવ્યા, તેમનાં દર્શન અને સેવાનો લાભ મળતો. તેમનો અને શ્રી સ્વામી ચિદાનંદજી મહારાજનો સંન્યાસ વિધિ એક સાથે ગુરુ પૂર્ણિમાના પવિત્ર દિવસે થયેલો, તેથી તેઓ કહેતા કે, ‘હું અને ચિદાનંદજી અમે જોડિયા ભાઈઓ (ટૂવીન બ્રધર્સ) છીએ. જ્ઞાન અને સરળતા ભાગ્યે જ સાથે રહેતાં હોય છે. સત્તા, સામર્થ્ય અને સરળતા તો સાથે જોવા મળે જ નહીં. પરંતુ અમેરિકામાં વર્જનિયા ખાતે ૮૫૦ એકર જમીન ઉપર તેમનો

આશ્રમ છે. સચ્ચિદાનંદ આશ્રમના નામથી પ્રખ્યાત આ આશ્રમની જમીન તેમને બીટલ્સ બ્રધર્સે ભેટ આપી. એક વખત પાશ્ચાત્ય સંગીતના પ્રકરણમાં બીટલ્સ બ્રધર્સનું નામ શિરમોર હતું. અમેરિકાના સુપ્રસિદ્ધ કાર્ડિયોલોજિસ્ટ ડૉ. ડીન ઓર્નીસ તેમના પ્રમુખ શિષ્યોમાંના એક છે. જ્યારે અમેરિકા હિપ્પીઓ અને ડ્રગનાં દૂષણથી પીડાતું હતું, ત્યારે આ હિપ્પીઓને વાત્સલ્ય આપી, તેમના જીવનની વ્યથા જાણી, સમજી તેમને નવજીવન આપી અમેરિકામાંથી આ હિપ્પી સમાજનું નિરાકરણ કરવામાં તેમણે કરેલા મહત્ કાર્યોને કારણે અમેરિકા સરકારે તેમની કારને ગમે ત્યાં ઊભી રાખવાની સત્તા અને અધિકાર આપેલો. અનેક રાજ્યો અને રાષ્ટ્રોએ તેમને ‘ચાવી’ આપી મહત્ત સન્માન કરેલું. લાખો યુવકોની સભામાં તેમની ઉપસ્થિતિ શાંતિ સુલેહ અને અનુશાસનનો એહસાસ કરાવતી. તેમણે બાંધેલું ‘સર્વધર્મ સમ્પ્રદાયનું લોટસ ટેમ્પલ’ તેમની કીર્તિ દર્શાવતું એક આગવું નજરાણું છે.

જ્યારે જ્યારે મારે અમેરિકા આવવાનું થયું, પૂજ્ય ગુરુભગવાન શ્રીમત્ સ્વામી ચિદાનંદજી મહારાજની આજ્ઞાથી હંમેશાં હું ત્યાં ત્રણ દિવસ તેમની પાસે જઈને રહેતો. જઈએ ત્યારે અને આવીએ ત્યારે તેઓ ખૂબ જ ઉષ્માભર્યું, પ્રેમાળ આલિંગન આપતા અને કહેતા, ‘તું આવે છે, ત્યારે ખૂબ જ આનંદ આવે છે, પરંતુ તારી વિદાય બહુ જ વસમી લાગે છે.’

તેઓ આપણે ત્યાં શિવાનંદ આશ્રમ, અમદાવાદ ખાતે ડિસેમ્બર ૧૯૮૮માં આવીને રહેલા, કહેતા હતા, ‘તમો શું પ્રવૃત્તિ કરો છો, તે જોવાને આવ્યો છું.’ મેં

પૂછ્યું તમારા પુસ્તકોનો અનુવાદ કરીને અમે છાપીએ ? તેઓ કહે, ‘તું વિષમ પરિસ્થિતિમાં પણ હસમુખ થઈને રહી શકે છે, તે કંઈ ઓછી સાધના છે ! તારે મારાં કોઈ પણ પુસ્તક છાપવા માટે અનુમતિ લેવાની જરૂર નથી. તને જેમ ઠીક લાગે તેમ કર.’ તેઓ આશ્રમમાં હતા ત્યારે આપણે આપણી ‘યોગ એ જ જીવન’ વિડિયોનું વિમોચન તેમની પાસે એક જાહેર સભામાં કરાવેલું, ત્યારે તેમણે કહેલું, ‘મારા પોતાના આશ્રમની પણ યોગ શિક્ષણની વિડિયો કેસેટ છે, અમેરિકામાં તો દરરોજ નવી નવી કેસેટો બહાર પડે છે, પરંતુ શિવાનંદ આશ્રમ, અમદાવાદનું આ પ્રોડક્શન યોગ શિક્ષણ માટેનું શ્રેષ્ઠ નજરાણું છે.

સ્વામી સચ્ચિદાનંદજી મહારાજ અમદાવાદ પધાર્યા ત્યારે તેમના સન્માનમાં સૌ ટ્રસ્ટીઓ અને બોર્ડના મેમ્બરોનું એક પ્રીતિભોજન આશ્રમમાં રાખેલું, ત્યારે તેમણે કહેલું, ‘પોતાનો આત્મા રેડીને આ શિવાનંદ આશ્રમ સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજે ઊભો કર્યો છે, હવે તેમને સાચવવાની તમારી સૌની જવાબદારી છે.’

દક્ષિણ ભારતના બહુપ્રસિદ્ધ સિનેકલાકાર શ્રી રજનીકાંત પણ તેમના શિષ્ય હતા. પૂજ્ય સ્વામીજીના નાદુરસ્ત સ્વાસ્થ્યના સમાચાર જાણી, તેઓ તેમને ચેન્નઈ ખાતે સારવાર માટે લઈ આવેલા પરંતુ તેમણે તેમને પ્રાણપ્રિય એવી ભારતભૂમિ ઉપર જ મહાપ્રયાણ આદર્યું. તેમના પાર્થિવ દેહને તેમના સચ્ચિદાનંદ આશ્રમ, યોગ વિલે ખાતે મહાસમાધિસ્થ-ભૂસમાધિ આપવામાં આવી, જે સત્ય અને યોગ તથા પ્રભુના પ્રેમીઓ માટેની પ્રેરણા પરબ છે. ઠું શાંતિ.

(૭) શ્રી સ્વામી કૃષ્ણાનંદજી

સુબ્બારાવ નામના યુવકનું જીવન ઘડતર ખૂબ જ પવિત્ર ચરિત્ર અને રૂઢિવાદી બ્રાહ્મણ પરિવારમાં મેંગલોરની બાજુમાં અંતરિયાળ દક્ષિણ ભારતમાં થયેલું. તેઓ મૂળ તુળુભાષી પરંતુ સંન્યસ્ત સ્વીકારી સ્વામી કૃષ્ણાનંદ નામ ધારણ કર્યા પછી અસ્થમાના રોગને કારણે જીવન અને મરણ વચ્ચે ઝોલાં ખાતા હતા ત્યારે તેમનાં પૂર્વાશ્રમના માતાપિતાને બોલાવવામાં આવ્યાં હતાં. માતા માત્ર તુળુ જ બોલતાં હતાં. અને પૂજ્ય

સ્વામી કૃષ્ણાનંદજી મહારાજે તો સંન્યસ્ત સ્વીકાર કર્યો તેની સાથે તમામ જૂના સંસ્કારોનો પણ વિરજા હોમ કર્યો હતો. તેઓ તુળુ સમજી શકતા પરંતુ માતા સાથે તુળુ ભાષામાં વાત કરી શક્યા ન હતા.

ત્યાગ અને તપશ્ચર્યાની તથા અપરિગ્રહની તેઓ મૂર્તિ હતા. શંકરાચાર્યની મેઘા અને બુદ્ધની કરુણાના તેઓ સંગમ હતા. તેમને મારાથી ખૂબ જ પ્રેમ હતો. અમદાવાદનાં એક તેમનાં ભક્ત મહિલા કુ. રાજલ

આચાર્યને તેમણે કહ્યું હતું, ‘મને કોઈ સમજી શક્યું નહીં, એક સ્વામી અધ્યાત્માનંદ જ મને સમજી શક્યા.’ ડૉ. રાધાકૃષ્ણન સર્વપલ્લીએ કહેલું. ‘સ્વામી કૃષ્ણાનંદજી પૂર્વ અને પશ્ચિમના તત્ત્વજ્ઞાનનો સેતુ છે.’

શ્રી ગુરુદેવ સ્વામી શિવાનંદજી કહેતા, ‘કૃષ્ણાનંદજી ! તમો પંચદશી ભણાવો. હું તમારો પહેલો વિદ્યાર્થી થઈશ.’ અને ખરેખર બ્રાહ્મમુહૂર્ત પ્રાર્થના પછી પૂજ્ય સ્વામીજી વ્યાસપીઠ પર બેસીને પંચદશીના પાઠો ભણાવતા અને શ્રી ગુરુદેવ અન્ય સંતો સાથે જમીન પર બેસીને તેમની પાસેથી વેદાંત જ્ઞાન ગ્રહણ કરતા.

હું ૧૯૬૫થી આશ્રમમાં જતો આવતો થયેલો. ત્યાં સુધી કૃષ્ણાનંદ સ્વામીજીની છાપ સુક્કા વૈરાગી જેવી હતી. પરંતુ મારાં નૃત્યોમાં તેમને બહુ રસ પડતો. તેઓ મારે માટે સુંદર આભૂષણો, નૃત્ય માટેના પોષાક અને લાંબી પુષ્પમાળાની વ્યવસ્થા કરતા, સ્વયં ઊભા થઈને તે મોટો હાર મને પહેરાવતા. નૃત્ય માટેની યોજના તેઓ જ સમજાવતા. એ નૃત્યો નાટ્ય સ્વરૂપ હતાં. અભિનયની તેમાં પરાકાષ્ટા હતી. તેમના વિષયનો ચયન તેઓ કરતા. અક્ષયપાત્ર (દ્રૌપદીની વ્યથા અને શ્રીકૃષ્ણનું પ્રાકટ્ય-મહાભારત પ્રસંગ) વિશ્વરૂપ દર્શન, કુચૈલ આખ્યાનમ્ (સુદામા ચરિત્ર) સંપૂર્ણ રામાયણ વર્ણનમ્ (જેમાં એક જ વ્યક્તિએ તમામ પાત્રોનો અભિનય કરવાનો હોય, નવરસ અને અભિનયપટુતાનું આ મહત્ દર્શન હતું.) તે સૌની ‘રનિંગ કોમેન્ટ્રી’ પણ નૃત્ય સમયે પોતે જ આપતા. તેવું જ તેમનું ખૂબ જ અટપટા અંગ્રેજી ભર્યું પ્રવચન પૂરું થાય કે સત્વરે તે પ્રવચન આખેઆખું હિન્દીમાં બોલી જવામાં મને પણ આનંદ આવતો. તેઓ કહેતા, ‘મહત્ આશ્ચર્ય !’

તેમના ૭૫મા પ્રાકટ્ય મહોત્સવ પ્રસંગે મેં તેમના રૂમમાં પાંચ ફૂટ લાંબો અને ૩^૧/_૨ ફૂટ પહોળો શ્રી વિશ્વરૂપ દર્શનનો ખૂબ જ સુંદર ફોટો મૂક્યો હતો, તેઓ ત્યારે ખૂબ જ ગદ્ગદિત થઈ ગયા હતા.

આશ્રમ સંચાલનમાં તેઓની ઝીણવટભરી દષ્ટિ અને શ્રી ગુરુદેવ પ્રત્યેની સંપૂર્ણ સમર્પણની ભાવના બેજોડ હતી. જ્યારે હું હંમેશ માટે આશ્રમમાં જ હવે રહીશ, એવા ભાવથી આશ્રમમાં ગયો ત્યારે ૧૯૭૨ની અષાઢી બીજની બપોરે તેમણે મને કહેલું, ‘આ આશ્રમમાં બે બળદ

છે. આ બંને બળદ હવે વૃદ્ધ થતા જાય છે, એક હું અને બીજા ચિદાનંદજી. તમો બળદ થશો ? તો રહો.’

અને જ્યાં સુધી મને આશ્રમમાં રહેવાનું સૌભાગ્ય મળ્યું, ત્યાં સુધી મેં તેમની આ ‘તું બળદ થઈને રહીશ ?’ તે ઈચ્છા પૂરી કરી. ક્યારેક તેઓ સવારે સાડા પાંચ વાગ્યે ફોન કરતા. ‘એય અધ્યાત્માનંદ ! શું કરો છો ? અહીં આવો.’ તેમને મારામાં અપાર શ્રદ્ધા હતી. તેઓ જ્યારે હું રાજકોટ પટેલ માવજી કાનજી (એક્યુમેક્ષ લિમિટેડ)માં કામ કરતો હતો ત્યારે મારી રૂમ પર પણ આવેલા. તેમણે કલ્પના કરી હતી કે હું કંઈક શાહજાદાની જેમ રહેતો હોઈશ. પરંતુ મારી રૂમમાં શ્રીકૃષ્ણનું એક ચિત્ર હતું. સૂવા માટે એક સાદડી હતી. પાણી પીવાનું એક નાનું માટલું હતું. નાની બેગને હું લખવા માટેના ટેબલની જેમ વાપરતો. પૂજ્ય બાપુજી અને શ્રી પ્રાણભાઈ મહેતા તેમને મારી રૂમ પર લઈ આવેલા. તેમને આકસ્મિક આવેલા જોઈને ખૂબ જ આનંદ થયેલો. મારી અવસ્થા શ્રીકૃષ્ણના આગમન સમયે થયેલી વિદુર પત્ની જેવી હતી. ત્યારે તેમણે કહેલું, ‘બાપુજી ! આનો બીજો જન્મ નહીં થાય.’

એકવાર મોડી રાત્રે સત્સંગ પછી પૂજ્ય બાપુજી (ડૉ. શિવાનંદ અધ્વર્યુજી)એ તેમને પૂછેલું, ‘આપની આજ્ઞા હોય તો સ્વામી અધ્યાત્માનંદજીને મારી સાથે થોડા દિવસો માટે ગુજરાત લઈ જાઉં.’ તેમનો જવાબ હતો, ‘ચોક્કસ.’ ત્યારે રાત્રિનો દોઢ વાગ્યો હતો. તેમણે મને પૂછ્યું, ‘તમારે બાપુજી સાથે જવાનું છે, સાથે લઈ જવા કેટલા પૈસા જોઈએ ?’ મેં કહ્યું, ‘એક પણ નહીં.’ તેમણે કહ્યું, ‘યાત્રામાં જઈએ ત્યારે થોડા પૈસા સાથે રાખવા જોઈએ.’ મેં કહ્યું, ‘બાપુજી લઈ જાય છે, પૈસાનો બંદોબસ્ત પણ તેઓ કરશે. મારે પૈસા નથી જોઈતા.’ તેઓએ બે ત્રણ વખત પૈસા માટે આગ્રહ કર્યો, પછી કહે, ‘આવી જ વૃત્તિ રાખજે. પૈસા તારી પાછળ ફરશે.’ મહાનિશામાં, પવિત્ર સમાધિ મંદિરમાં, ગંગાતટે શ્રી ગુરુદેવના આશ્રમમાં એક ખૂબ જ પવિત્ર ચરિત્ર્યશીલ સંતનો આ આશીર્વાદ હજુ સુધી સાર્થક છે. આપણા આશ્રમમાં જે કંઈ, જ્યારે પણ જોઈએ તે બધું પૂજ્ય સ્વામીજીના આશીર્વાદથી ફલીભૂત થઈ જ રહ્યું છે.

તેમનું વાંચન વિશાળ હતું. દરરોજ સો પાનાં વાંચવાની તેમને ટેવ હતી. તેમની મેઘા શક્તિ અદ્ભુત

હતી. બહારથી નાળિયેર જેવા કઠોર, અંદરથી મલાઈ જેવા તેઓ સુંવાળા-કોમળ હતા. કોઈનું દુઃખ જોઈ સકતા નહીં. વિદ્વત્તાના શિખર ઉપર સર્વોચ્ચ જ્ઞાનના તેઓ ભંડાર હતા. તેમ જ ભક્તિની તેમની પરાકાષ્ટા પણ અપરંપાર હતી. તેમના ઉપર શ્રી ગુરુદેવની અપાર કૃપા હતી. એક દિવસ તેમણે તેમના સેવકને કહેલું, ‘આજે સવારે શ્રી ગુરુદેવે મને આવીને કહેલું, ‘ઓજી ! ઘણું થયું. બસ ! હવે ચાલો.’ આજે મારો છેલ્લો દિવસ છે. મને સારી રીતે જમાડ. હું ભૂખ્યા પેટે મરવા માગતો

નથી. બપોરે ત્રણ વાગ્યે તેમણે ઈડલી, ચટણી વગેરે માગીને ખાધેલાં. ચાર વાગ્યે ગીતાજી માગી. આઠમો અધ્યાય ખોલ્યો. સેવકને કહ્યું, તું બહાર જા. સેવક બહાર તો ગયો પણ પાંચેક મિનિટ પછી ફરી પાછો ડોકાયો ત્યાં સુધી તો તેમની વ્યક્તિગત ચેતના શ્રી ગુરુદેવની પરમ ચેતનામાં વિલીન થઈ ગઈ હતી.

ધી ડિવાઈન લાઈફ સોસાયટી સંસ્થાના પાયાના પથ્થરોમાંની આ એક વજ્રશિલા હતી. અજ્ઞાતશત્રુ ! તેનું પુનરાવર્તન થઈ શકશે નહીં. ઠું શાંતિ.

(૮) શ્રી સ્વામી ચિન્મયાનંદજી

શ્રી બાલકૃષ્ણ મેનન લખનઉ ખાતે નેશનલ હેરાલ્ડના તંત્રી હતા. પૂજ્ય શ્રી ગુરુદેવ પ્રત્યેની અપાર શ્રદ્ધા તેઓને અવારનવાર હૃષીકેશ, આનંદ કુટિર ખેંચી લાવતી. સંન્યાસ પછી સ્વામી ચિન્મયાનંદ ધારણ કરી, તેઓ અનેક વર્ષો સુધી આશ્રમની યોગ વેદાંત ફોરેસ્ટ અકાદમીમાં ગીતા પ્રવચનો માટેના વ્યાખ્યાતા રહ્યા હતા. પછી તેઓ ઉત્તરકાશી બ્રહ્મલીન શ્રીમત્ સ્વામી તપોવન મહારાજ પાસે જઈને રહેલા. ત્યારનો ઉત્તરકાશીનો વસવાટ ખૂબ જ વસમો હતો. તેમની સાથેના તે સમયના ઉત્તરકાશીના સંતોને મળવાનું મને સૌભાગ્ય મળ્યું છે. સ્વામીજી ચિન્મયાનંદજીનું શરીર, કેરાળાનું હતું. ઉત્તરકાશીમાં ભિક્ષામાં ભાત ન મળતો. માત્ર રોટલી જ મળતી. ત્રણ ક્ષેત્ર ફરો ત્યારે નવ રોટલી મળતી.

આ રોટલીઓ પણ દોરડાં ખેંચ કરો તેમ સામસામેથી ખેંચો તોયે ન તૂટે તેવી હતી. દાળના નામમાં વઘારેલું હળદર મીઠાવાળું ઠંડું અને મોળું પાણી મળતું. આ યુવા સંન્યાસીને ત્રણ ટંક ભોજનમાં ફાંફાં હતાં. ત્યારે તેઓ વૃક્ષોનાં પાંદડાં ખાઈ અને ગંગાજળ પીને રાત્રિ પસાર કરતા. તેઓ જ્ઞાનના ભંડાર હતા. કર્મઠતાનો પ્રકાંડ જવાળામુખી હતા. તેમણે સ્વતંત્ર રીતે ગીતા યજ્ઞોનાં આયોજન કરી ચિન્મય મિશનની સ્થાપના કરી. અગણિત શિષ્યોને તૈયાર કર્યા. ભવિષ્યમાં વેદાંત વિચારનાં સંરક્ષણનો વિશ્વનો ઈતિહાસ લખાશે ત્યારે તેમનું નામ સૌથી ઉપર અને સ્વર્ણ અક્ષરોમાં લખવામાં આવશે. તેમના દ્વારા સંચાલિત સિદ્ધબારી

(હિમાચલપ્રદેશ) અને પવાઈ (મુંબઈ)નાં વેદાંત-પ્રશિક્ષણ કેન્દ્રો દર પાંચ સાત વર્ષે ૩૦થી ૩૫ બ્રહ્મચારી-બ્રહ્મચારિણીઓ અને નૈષ્ઠિક નિષ્ઠાવાન સાધકોને તૈયાર કરીને વિશ્વના ફલક ઉપર વેદાંત પ્રચાર માટે મૂકે છે. સમગ્ર વિશ્વમાં આજે ચિન્મય મિશન સંચાલિત અનેક આશ્રમો અને વિદ્યા સંસ્થાનો કાર્યનિરત છે.

પૂજ્ય સ્વામી ચિન્મયાનંદજી મહારાજનું સૌથી પ્રથમ દર્શન મને આઠમી સપ્ટેમ્બર ૧૯૬૫ના રોજ શિવાનંદ આશ્રમે થયેલું. ત્યારે શ્રીશ્રી આનંદમયી મા પણ પધાર્યા હતાં. આ જ્ઞાન અને ભક્તિના સંગમનો લહાવો હજુયે માનસપટ પર તાજો જ છે.

પૂજ્ય સ્વામી ચિન્મયાનંદજી મહારાજનું વાત્સલ્ય મને ખૂબ જ મળ્યું. તેઓ મને કહેતા, ‘મને તમારી ઈર્ષ્યા થાય છે. કારણ કે તમો ગુજરાતી બોલી શકો છો, હું ગુજરાતી બોલી શકતો નથી. કારણ કે બધા પૈસા તો ગુજરાતીઓના જ ખિસ્સામાં છે.’

તેમના જ્ઞાનયજ્ઞોના શ્રોતા બનવાનું એક મહત્ સૌભાગ્ય હતું. તેઓ જ્યારે છેલ્લીવાર અમેરિકા ગયા ત્યારે તે પૂર્વે મેં તેમનાં દર્શન હૈદરાબાદ ખાતે તેમના યજ્ઞમાં કરેલાં. તેમનો દેહ વિલીન થયો ત્યારે સિદ્ધબારી ખાતે તેમને ભૂસમાધિ આપતી વખતે ઉપસ્થિત રહેવાનું તથા તેમની ષોડશીના એક સંત તરીકેની પૂજા પ્રાપ્ત કરવાનું સૌભાગ્ય મને મળેલું. એક અવિરલ વ્યક્તિત્વ. એક જાજરમાન પ્રતિભા. એક ઉદાત્ત ચરિત્ર સંત. અંતે તો મૂળ ગુરુદેવ સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજનું શિષ્યરત્ન, એટલે સ્વામી ચિન્મયાનંદજી મહારાજ. ઠું શાંતિ.

(૯) શ્રી સ્વામી વેંકટેશાનંદજી

‘શિવાનંદ પાદરેણુ વેંકટેશ’ આવા હસ્તાક્ષર કરવાને ટેવાયેલા અને શ્રી ગુરુદેવના શિષ્યરત્નોમાંનું મોંઘું ઘરેણું એટલે શ્રી સ્વામી વેંકટેશાનંદજી મહારાજ. શ્રી ગુરુદેવની હયાતીમાં જ તેઓ ઓસ્ટ્રેલિયા, મોરીશિયસ અને દક્ષિણ આફ્રિકાના પ્રવાસે ગયેલા. તેમણે કરેલી સેવાઓની સ્તુતિ કરી શકાય જ નહીં. મોરીશિયસમાં તેમણે સ્થાપેલ ધી ડિવાઈન લાઈફ સોસાયટીના અતિથિ બનવાનું સૌભાગ્ય મને બે વાર મળ્યું છે. બંને વખત મને નેશનલ ગેસ્ટ રાષ્ટ્રીય-અતિથિ તરીકે મોરીશિયસ જવાનું સન્માન મળ્યું. તેનું શ્રેય સ્વામી વેંકટેશાનંદજી મહારાજને ફાળે જ જાય. મોરીશિયસનો સૌથી મોટો રાજમાર્ગ કે જે એકથી બીજા છેડાને જોડે (આ દેશ તેની ભૌગોલિક પરિસ્થિતિમાં ખૂબ જ નાનો છે) તેનું નામ શિવાનંદ એવન્યુ છે. એક સુંદર દરિયા કિનારાનું નામ ‘શિવાનંદ બીચ’ છે. ત્યાં ધ્યાનમાં બેઠેલા શ્રી ગુરુદેવની સોળ ફૂટ ઊંચી મૂર્તિ છે. ભારત સરકારે શિવાનંદ શતાબ્દી પૂર્વે શ્રી ગુરુદેવની ટપાલ ટિકિટ બહાર પાડી તે પૂર્વે મોરીશિયસ સરકારે ટપાલ ટિકિટ પ્રગટ કરેલી. શિવાનંદ આશ્રમ, રોઝહીલ મોરીશિયસ ખાતે પંચધાતુની (સોનું પ્રધાન) શ્રી ગુરુદેવની સુંદર મૂર્તિ છે.

પરંતુ આ બધાં ઉપરાંત તેમણે પોતે લખેલાં પુસ્તકોમાં યોગવાસિષ્ઠ ભાગ ૧-૨ ખૂબ જ પ્રસિદ્ધ થયાં

છે. શ્રી ગુરુદેવે ૩૧૦થી વધુ પુસ્તકો લખ્યાં છે. આ પુસ્તકો વાંચીને તેમાંથી સંકલન કરી, ‘કમ્પ્લીટ વર્ક ઓફ સ્વામી શિવાનંદ’નું સંકલન કરવાનો યશ કળશ તેમના ઉપર ઢોળાય છે.

તેઓ શિવાનંદ આશ્રમ અવારનવાર આવતા જ રહ્યા. પરંતુ સમાધિ મંદિરમાં કદીયે ન ગયા. કહેતા, ‘શ્રી ગુરુદેવ શાશ્વત છે. હયાત છે, અને રહેશે, તેમને કોઈ આવનજાવન નથી. આ પવિત્ર સંતના નિર્વાણના સમાચારથી પૂજ્ય ગુરુદેવ સ્વામી ચિદાનંદજી મહારાજ ભાગી જ પડ્યા હતા. તે સમાચાર સૌથી પહેલાં મને જ મુંબઈ ખાતે મળેલા. પરંતુ સ્વામીજીને હૃષીકેશમાં આ વાત માનવામાં ન આવતાં, તેમણે હૃષીકેશથી સંતોને દિલ્હી જઈને ખાતરી કરવાનું કહેલું. સ્વામી વેંકટેશાનંદજી મહારાજનાં પૂર્વાશ્રમનાં માતૃશ્રી લક્ષ્મીમાતાજી આખુંયે જીવન આશ્રમમાં જ રહ્યાં. પરંતુ અંતે પુત્રના અવસાનના સમાચાર જાણી, જીવન જીવવાનો આનંદ રસ ઊડી જતાં, તેઓએ પણ મહાપ્રયાણ કર્યું હતું.

શ્રી ગુરુદેવ કહેતા, ‘ચિદાનંદજી અને વેંકટેશાનંદજી મારો જમણો અને ડાબો હાથ છે. શ્રીમત્ સ્વામી વેંકટેશાનંદજીએ દરિયાપારના દેશોમાં કરેલા શિવાનંદ જ્ઞાન પ્રચારની તુલના થઈ શકે તેમ નથી. ઠું શાંતિ.

(૧૦) શ્રી સ્વામી ઝુંકારાનંદજી

નાનો દેહ, કાચી આંખો, જાડા કાચનાં ચશ્માં પરંતુ શ્રી ગુરુદેવની સેવામાં સદૈવ તત્પર શ્રી ઝુંકારાનંદજી મહારાજ શ્રી ગુરુદેવની હયાતીમાં જ સ્વિત્ઝર્લેન્ડ ગયેલા. ત્યાં તેમણે કરેલાં દિવ્ય કાર્યો ખરા અર્થમાં આંખે વળગીને ઊડે તેવાં હતાં. તેમની પ્રસિદ્ધિ ધોળિયાઓને ખૂંચી. ચર્ચથી આ કડવો ઘૂંટડો ગળાતો ન હતો. એક રાત્રીએ તેમની ગેરહાજરીમાં તેમના આશ્રમમાં એક મડદું દાટી દેવામાં આવ્યું હતું અને પાછળથી એવું જાહેર કરવામાં આવ્યું કે, ‘આ સ્વામી જાતીય સતામણી તો કરે જ છે, અને કોઈ મહોં ખોલવાનો પ્રયત્ન કરે તો તેને મારીને પોતાના

જ આશ્રમમાં જ દાટી દે છે.’

આપણું દુર્ભાગ્ય છે. જે કોઈ પણ સાધુનું ગૌરવ વધે, એટલે તેને નીચે પાડવામાં, તેને નરાધમ સિદ્ધ કરવામાં આપણો સમાજ પાવરધો છે. સ્વામી ઝુંકારાનંદજીએ આ દુર્ભાગ્યપૂર્ણ ઘટના પછી આખુંયે જીવન કારાગૃહમાં જ વીતાવ્યું. તેમના આશ્રમ ઉપર સરકારનો કબજો થયો. પરંતુ જ્યાં સુધી આ કેસ ચાલતો હતો ત્યાં સુધીમાં સ્વામીજીના ભક્તોએ પ્રયત્નપૂર્વક તમામ મિલકતને ભારત પહોંચાડી અને શિવાનંદ આશ્રમ, હૃષીકેશની પાછળ જ ઝુંકારાનંદ મિશનની સ્થાપના કરેલ છે.

હષ્ટકેશમાં તો અત્યારે ઝુંકારાનંદ વિદ્યા સંસ્થાન શ્રેષ્ઠ સંસ્થાના નામે પ્રખ્યાત છે, પરંતુ સમગ્ર

ગઢવાલમાં ઠેકઠેકાણે તેઓએ નાનાં મોટાં ઝુંકારાનંદ વિદ્યા સંકુલો ઊભાં કર્યાં છે.

(૧૧) શ્રી સ્વામી વિષ્ણુદેવાનંદજી

હરિયાણામાં સહારનપુર અને યમુનાનગર વચ્ચે એરફોર્સનાં એક તાલિમકેન્દ્રમાં સ્વામી શ્રી વિષ્ણુદેવાનંદજી તેમના સંન્યાસ પૂર્વે એક સાધારણ ઓર્ડરલી તરીકે કામ કરતા હતા. ક્યારા ટોપલી સાફ કરતાં તેમાંથી શ્રી ગુરુદેવના વીસ આધ્યાત્મિક નિયમો, સાતસાધનવિદ્યા અને વિશ્વ પ્રાર્થના વાંચી અને તેઓ શિવાનંદ ચરણે સમર્પિત થયા હતા.

એરફોર્સમાંથી ભાગીને આવેલ આ યુવક આસન અને પ્રાણાયામમાં પ્રવીણ થયા પછી, શ્રી ગુરુદેવની આજ્ઞાથી પહેલાં શ્રીલંકા, પછી સિંગાપોર અને ત્યાંથી કેનેડા ગયેલા, મોન્ટ્રિયલ વોલમોરી ખાતે તેમણે શિવાનંદ આશ્રમ કર્યો. ભારતમાં ઉત્તરકાશીમાં નેતાલા, ત્રિવેન્દ્રમ પાસે નચ્ચરડેમ ઉપર શિવાનંદ ધન્વંતરી યોગ આશ્રમ કર્યો. કેનેડા અને અમેરિકા તથા સ્પેન, જર્મની અને અનેક રાષ્ટ્રોમાં ઠેકઠેકાણે તેમના શિષ્યો શિવાનંદ યોગ બાય સ્વામી વિષ્ણુદેવાનંદજીનાં કેન્દ્રો ચલાવે છે.

છેક ૧૯૭૪થી તે ૧૯૮૦માં તેમની મહાસમાધિ સુધી અનેકવાર તેમની અંગત સેવાનો લાભ મને મળ્યો. તેમની આર્મી ડિસિપ્લીન સાથે આશ્રમમાં માત્ર મારો જ મેળ પડતો હતો. તેથી જ્યારે તેઓ આવતા ત્યારે સદા મારી ઉપસ્થિતિ તે દિવસોમાં આશ્રમમાં જ રહે, તેવો આગ્રહ રાખતા.

તેમની મહાસમાધિ પછી તેમના દેહને શિષ્યો છેક મોન્ટ્રિયલથી ભારત લઈ આવેલા, હષ્ટકેશ શિવાનંદ આશ્રમથી પૂજ્ય ગુરુદેવ સ્વામી ચિદાનંદજી મહારાજની આજ્ઞાથી અમો પણ તેમનાં પાર્થિવ શરીર સાથે નેતાલા (ઉત્તરકાશી) ગયેલા તેઓનો સ્નેહભાજન થવાનું મને મોટું સૌભાગ્ય મળ્યું. તેઓ એક વાર મને મળવા પટ્ટમડાઈ પણ આવેલા અને હંમેશાં શિવાનંદ ભવનમાં જ મારી પાસે ઉતારો કરવાનો આગ્રહ રાખતા. તેમના અનેક પુસ્તકોમાં 'ધી કમ્પ્લીટ વર્ક ઓફ યોગાસન' દેશવિદેશમાં ખૂબ જ પ્રસિદ્ધ થયું છે.

(૧૨) શ્રી સ્વામી સત્યાનંદજી

બિહાર સ્કૂલ ઓફ યોગ અને શિવાનંદ આશ્રમ, મોંઘીરના આઘ સંસ્થાપક શ્રીમત્ સ્વામી સત્યાનંદ પરમહંસજીનું નામ એક વિશિષ્ટ ક્ષમતાસમ્પન્ન નામ છે. ત્યાગ, તપશ્ચર્યા અને સેવાના પ્રયાગસ્વરૂપ સ્વામી સત્યાનંદજી તથા તેમની સંસ્થાનો પ્રચાર દેશ અને વિદેશમાં ખૂબ જ આદરપૂર્વક થઈ રહ્યો છે. સ્વામી સત્યાનંદજી મહારાજની પ્રત્યક્ષ સેવા કરવાની તક મને પ્રયાગના કુંભમાં ચોવીસ વર્ષ પૂર્વે મળેલી.

સ્વામી સત્યાનંદજી મહારાજે પોતાની હયાતીમાં જ પોતાના ઉત્તરાધિકારીની નિમણૂક કરી. તેઓશ્રીએ સ્વામી નિરંજનાનંદજીને ઉત્તરાધિકારી નીમ્યા. હવે સ્વામી નિરંજનાનંદજી મહારાજે પણ તેમના ઉત્તરાધિકારીની નિમણૂક કરી દીધી છે. સ્વામી સત્યાનંદજી મહારાજ તેમના યોગ પ્રશિક્ષણ માટે દેશ-વિદેશમાં ખૂબ જ પ્રખ્યાત થયા. 'યોગનિદ્રા' તે તેમનો

કલ્પિત અને મનોગમ વિષય હતો. તે તેમનું આગવું સંશોધન છે. યોગનિદ્રાનો અભ્યાસ મને તેમની પાસેથી શીખવા મળ્યો. શંખ પ્રક્ષાલનનું જ્ઞાન પણ મને તેમના દ્વારા મળ્યું.

સ્વામી સત્યાનંદજી મહારાજે બાર વર્ષ સુધી પંચાગ્નિ સાધના કરી. તેઓ સવારના છથી સાંજે છ વાગ્યા સુધી ખુલ્લા આકાશના તપતા સૂર્યના તાપ વચ્ચે ચોપાસ અગ્નિ પ્રગટાવીને વચ્ચે ધ્યાન કરવા બેસતા. તેઓ દ્વારા પ્રચલિત શ્રી સીતારામ સ્વયંવર એક અદ્ભુત સેવા છે. બિહારના અભણ લોકોને ભણાવવા, શિક્ષિત કરી અને તેમને યોગ્ય કાર્યમાં જોડવા અને તેમના લગ્ન આશ્રમ ખાતે (સામૂહિક લગ્ન) ધામધૂમથી કરવાં, તે સ્વામી સત્યાનંદજી મહારાજના જીવનનું સમાજ માટેનું મહાન યોગદાન રહેશે. દર વર્ષે ત્રણથી ચાર હજાર દંપતીઓને પૂર્ણ કરિયાવર આપીને થતી શ્રી સીતારામ સ્વયંવરના નામે સમૂહ લગ્ન એક

અદ્ભુત પ્રક્રિયા છે.

હજુ ગયા વર્ષે જ તેમની મહાસમાધિ થઈ.

પવિત્ર ચરિત્રવાન તપસ્વી સંતનાં સંતત્વની સુગંધથી

બિહારની ભૂમિ સદૈવ મુખરિત રહેશે. ઊં શાંતિ.

(૧૩) શ્રી સ્વામી સહજાનંદજી

ધી ડિવાઈન લાઈફ ઓફ સાઉથ આફ્રિકાના આદ્ય સંસ્થાપક શ્રીમત્ સ્વામી સહજાનંદજી મહારાજનું નામ શિવાનંદ શિષ્યરત્નોમાં એક ગુરુભક્તિ રત્ન અને શ્રેષ્ઠ કર્મયોગી તરીકે સૌથી આગલી હરોળમાં મૂકી શકાય. જ્યારે તેઓ સંન્યાસ લેવા આવ્યા ત્યારે તેઓ માધ્યમિક શાળામાં શિક્ષક હતા. સંન્યાસ પછી તેમણે સતત પ્રવાસ કરીને એક વિશાળ શિવાનંદ પરિવારનો સમુદાય ઊભો કર્યો. ડરબનમાં ધી ડિવાઈન લાઈફ સોસાયટી ઓફ સાઉથ આફ્રિકાની સ્થાપના કરી. સતત શ્રમ લઈ તેઓએ અને તેમના દ્વારા પ્રેરિત લોકોએ સમગ્ર દક્ષિણ આફ્રિકામાં ઘેર ઘેર જઈને ફાળો ઉઘરાવીને એક પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ ચાલુ કર્યું. તેમાં શ્રી ગુરુદેવનાં પુસ્તકોનું સંપાદન કરી, તેમાંથી નાની નાની અને ખૂબ જ સુંદર પુસ્તિકાઓ તૈયાર કરીને છાપી. તેમનું છાપકામ એટલું બધું તો સુંદર થયું કે સમગ્ર યુરોપની પ્રિન્ટિંગ એસોસિયેશનની મિટિંગ સ્વામી સહજાનંદજી મહારાજની સુવિધા પ્રમાણે થતી.

ધીરે ધીરે તેમના આશ્રમનો વિસ્તાર થતો ગયો. તેમના મુદ્રણની સુગંધ વિશ્વમાં પ્રસરવા લાગી. તેમને કામ મળવા લાગ્યું. તેમને થતી

આવકમાંથી તેમણે દક્ષિણ ભારતની કાળી પ્રજા માટે પ્રાથમિક, માધ્યમિક, ઉચ્ચસ્તરીય શાળાઓ, કોલેજો, હોસ્પિટલોનાં નિર્માણ કરી, તેમને માટે કોર્પસ ફંડ જમા કરી સરકારને સંચાલન સોંપ્યું. જ્યારે તેમનો દેહ વિલય થયો ત્યારે આફ્રિકન સરકારે અડધા દિવસની રજા રાખી તેમની અંત્યેષ્ટિમાં સૌને જોડાવા પ્રેરણા કરી હતી.

સન્માનનીય મંડેલાએ કરેલાં પવિત્ર કાર્યોની ચર્ચા સરકાર કરે છે, કારણ તે કાળી પ્રજાના પ્રતિનિધિ હતા. તેમણે પોતાની પ્રજા માટે કાર્ય કર્યું. પરંતુ સ્વામી સહજાનંદજીએ પોતે જે માટીમાં જન્મ્યા, મોટા થયા, ત્યાંની માટીના માનવીની સેવા માટે જીવન અર્પણ કર્યું. તેમણે તેમના જીવન કાળમાં નાની મોટી ૧૩૨થી વધુ સંસ્થાઓ અને વસાહતો ઊભી કરીને શિવાનંદ ગૌરવનું એક પરમોસ્ય કાર્ય કર્યું છે, જે શિવાનંદ પરિવારના ઈતિહાસમાં સદૈવ અજોડ રહેશે.

ધ્રાંગધ્રા ખાતે આયોજાયેલી દિવ્ય જીવન પરિષદમાં નવેમ્બર ૧૯૭૪માં તેમની સેવા કરવાનો મને લાભ મળેલો. તેમની સાદગી અને ગુરુભક્તિને સદા વંદન કરવાં જ રહ્યાં. ઊં શાંતિ.

(૧૪) શ્રી સ્વામી હૃદયાનંદ (ડૉક્ટર માતાજી)

મદ્રાસની સિવિલ હોસ્પિટલનાં આંખનાં ડૉક્ટર ચેલ્લમએ શ્રી ગુરુદેવ પાસે સંન્યસ્ત દીક્ષા ગ્રહણ કરી, તેમના નિજી તબીબ તરીકે સેવાઓ બજાવેલી. આશ્રમની શિવાનંદ હોસ્પિટલનાં તેઓ અનેક વર્ષો સુધી ચીફ મેડિકલ ઓફિસર તરીકે રહ્યાં. ખૂબ જ સૌમ્ય પ્રકૃતિવાળાં, ઓછું અને મધુર બોલનારાં ડૉક્ટર માતાજી સૌનાં પ્રેરણામૂર્તિ હતાં. તેઓને વીણા વગાડતાં જોવાં અને સાંભળવાં તે એક લહાવો હતો. તેઓ વીરનગર પણ આવેલાં, તેમની સાથે મેં વાંકાનેર, રાજકોટ વગેરેની યાત્રા કરેલી.

તેમનાં છેલ્લાં આશરે પચ્ચીસેક વર્ષ તેઓ આમ્સ્ટરડામ (હેગ) જઈને વસ્યાં હતાં. પૂજ્ય મોટા સ્વામીજી સાથે મને તેમના એ નાનકડા સુંદર આશ્રમની મુલાકાત લેવાનું સૌભાગ્ય મળ્યું હતું. સંગીતનાં શોખીન માતાજીને હરિઊં શરણનાં ભજનો સાંભળવાનું બહુ ગમતું મહારાણી સેન્ડલ વુડની સુગંધ બહુ ગમતી. છતાં ખૂબ જ સાદગી અને પ્રભુપરાયણ જીવનનાં યાત્રી પૂજ્યા ડૉક્ટર માતાજીનો દેહવિલય તેમને પસંદ એવાં પુષ્પોના પ્રદેશમાં જ થયેલો.

(૧૫) શ્રી સ્વામી જ્યોતિર્મયાનંદજી

શિવાનંદ આશ્રમમાં હતા ત્યારે સ્વામી જ્યોતિર્મયાનંદજી મહારાજ હિન્દી વિભાગના અધ્યક્ષ હતા. અન્નક્ષેત્રમાંથી બે રોટલી ઉપર થોડો ભાત અને તેના ઉપર જેટલી આવે તેટલી દાળ બે હાથમાં જ કોઈ પણ વાસણ વગર લઈને તેઓ ગંગાકિનારે બેસીને ભિક્ષા કરી લેતા. અમેરિકાનાં એક સન્નારી જેમણે પૂજ્ય ગુરુદેવ પાસેથી સંન્યાસ લઈને સ્વામી લલિતાનંદ નામ

ધારણ કરેલું, તેઓ શ્રી ગુરુદેવની આજ્ઞા લઈને સ્વામી જ્યોતિર્મયાનંદજીને મીયામી (ફ્લોરિડા-અમેરિકા) લઈ ગયેલાં. પછી સ્વામીજી કદીયે શિવાનંદ આશ્રમ આવ્યા જ નથી. તેમનું યોગ મેગેઝિન ખૂબ જ સુંદર, જ્ઞાનસભર અને બહુચર્ચિત મેગેઝિન છે, તેમની એક સંસ્થા નોયડા (દિલ્હી પાસે) પણ છે, મને મીયામી ખાતે તેમના દિવાળી ઉત્સવમાં તેમનાં દર્શનનો લાભ મળેલો છે.

(૧૬) શ્રી સ્વામી નારાયણાનંદજી

પૂજ્યપાદ શ્રીમત્ સ્વામી કૃષ્ણાનંદજી મહારાજ સદૈવ કહેતા કે, નારાયણાનંદજીના હાથ અમૃત સ્નાવીયા હતા. શિવાનંદ આશ્રમમાં પહેલાં સૌ ભિક્ષા લાવીને જ માધુકરી કરીને જમતા. પરંતુ રસોડું-અન્નપૂર્ણા ચાલુ થયું ત્યારે તેમાં સૌથી પહેલો અગ્નિ શ્રી સ્વામી

નારાયણાનંદજી મહારાજે પ્રગટાવેલો.

શ્રી ગુરુદેવના સમયમાં તેઓ થોડો સમય સેકેટરી તરીકે પણ રહેલા. પછી શ્રી ગુરુદેવની સમાધિ બાદ કાશી જઈને વસ્યા, ત્યાં જ તેમનો કેલાસવાસ થયો.

(૧૭) શ્રી સ્વામી માધવાનંદજી

ઘણા લાંબા સમય સુધી આશ્રમના ઉપાધ્યક્ષ પદને શોભાવતાં પૂર્વે પૂજ્યપાદ શ્રી સ્વામી માધવાનંદજી મહારાજ આશ્રમના નિર્માણ કાર્યના ઈન્ચાર્જ હતા. તેઓ એ.એમ.આઈ.ઈ. થયેલા હતા. ઈન્ડિયન નેવીમાં પણ તેઓએ આવશ્યક કાર્યભાર સંભાળેલો હતો. મૂળ આંધ્રપ્રદેશથી આવી, શ્રી ગુરુદેવને જીવન સમર્પિત કરી અનેક વર્ષો સુધી આશ્રમમાં ઉપાધ્યક્ષપદે તેઓ રહ્યા.

ખૂબ જ ઓછું બોલવું, ખૂબ જ ધીરે બોલવું કે ભાગ્યે જ બોલવું, તે તેમનો આગવો સ્વભાવ હતો. પોતે જ્યાં પણ રહે ત્યાં સમગ્ર વાતાવરણને ખૂબ જ સાફ રાખવાની તેમની પ્રકૃતિ હતી. ત્યાં સુધી કે જાજરૂ જતાં પૂર્વે ફ્લીટ કર્યા પછી જ કુદરતી હાજતે જવું, તે તેમનો નિયમ હતો. શ્રીકૃષ્ણની ભક્તિ તેમની સાધુ

જીવનની અંગત ચર્ચા હતી.

મને અંગત રીતે તેમની ખૂબ સેવા કરવાનું સૌભાગ્ય મળ્યું છે, તેઓને ક્યાંય પણ જવું હોય તો મને હંમેશાં તેમની સાથે લઈ જવાનો તેમનો આગ્રહ રહેતો. પૂજ્ય મા આનંદમયી કહેતાં, ‘બાબા માધવાનંદજી ભક્તિ લાઈન મેં હૈ, બાબા કૃષ્ણાનંદજી જ્ઞાન લાઈન મેં હૈ, ઔર બાબા ચિદાનંદજી એરલાઈન્સ મેં હૈ.’

દર વર્ષે તેઓ ગુરુપૂર્ણિમા પછી ગોદાવરી તટે આંધ્રપ્રદેશમાં રાજમુદ્રી જઈને રહેતા પછી છેક શ્રી રામનવમીની પૂર્વ સંધ્યાએ પાછા આવતા. તેમનો દેહવિલય આંધ્રમાં થયો હતો, પણ વિસર્જન હૃષીકેશ ખાતે ગંગામાં કરવામાં આવ્યું હતું.

(૧૮) શ્રી સ્વામી ચૈતન્યાનંદજી

પૂ. સ્વામી ચૈતન્યાનંદજી મહારાજ (૧૯૨૬-૨૦૦૩) ગુરુદેવ શ્રી સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજના અગ્રગણ્ય શિષ્યોમાંના એક સરળ સ્વભાવના નિરાભિમાની સંત હતા. પૂ. સ્વામીજી શરૂઆતનાં વર્ષો શિવાનંદાશ્રમમાં સેવા આપ્યા પછી પૂ. ગુરુદેવની

અનુજ્ઞા લઈ ૧૯૫૮માં ઉત્તરકાશીમાં સ્થિર થયા. પૂ. ગુરુદેવે તેમને ત્યાં એક નાનો પણ સાધના માટે ઉત્તમ આશ્રમ મળશે તેવું ભવિષ્યકથન કર્યું હતું. ઉત્તરકાશીમાં થોડાંક વર્ષ રહ્યા પછી એક ભક્ત તરફથી આશ્રમ માટે ભાગીરથીના તટ પર જગ્યા મળી અને ત્યાં શિવાનંદ

આશ્રમની સ્થાપના કરી. સમગ્ર જીવન ઉત્તર કાશીમાં સંન્યાસીઓ તથા જિજ્ઞાસુઓને જીવનધ્યેય તથા

ઉપનિષદનું શિક્ષણ આપ્યું. તેઓ એક વહેવારુ વેદાન્તી હતા. ૨૦૦૩માં તેમણે મહાસમાધિ લીધી.

(૧૯) શ્રી સ્વામી ભૂમાનંદજી

બાલ સહજ સરળતા, નિષ્કપટતા અને નિષ્પાપ ચરિત્રનું દર્શન એટલે શ્રીમત્ સ્વામી ભૂમાનંદજી મહારાજ. મૂળ તો તેઓ ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપનીમાં મેનેજર તરીકે મદ્રાસ ખાતે કામ કરતા. પરંતુ વ્યાયામ તે તેમનો આગવો શોખ હતો. તેઓનું શરીર ઉપર જબરું નિયંત્રણ હતું. તેઓ પાંચ કલાક શીર્ષાસન કરતા. તે દરમિયાન તેઓ શ્રી લલિતા- સહસ્રનામ, શ્રી વિષ્ણુસહસ્રનામ, શ્રી ભગવદ્ ગીતા અને નમકમ્, ચમકમ્ વગેરે રુદ્રીનો પાઠ કરતા. તેઓ તેમના પેટને માત્ર ગોળ જ નહીં પરંતુ ઊભું અને આડું પણ ચલાવી શકતા. તેઓ તેમની છાતી અને કાનને પણ પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે ઉપર નીચે કે ગોળ ફેરવી શકતા.

તેઓ રાત્રે દશથી સવારે છ વાગ્યા સુધી પલાંઠી વાળીને બેસીને અખંડ હરેરામ મહામંત્ર કીર્તન કરતા. આ દરમિયાન કીર્તન કરતાં કરતાં શ્રી ગુરુદેવ હસ્તલિખિત પ્રતોને ટાઈપ કરતા. દરરોજ રાત્રે આઠ કલાકમાં ત્રણસો પાનાં ભૂલ વગર ટાઈપ કરી લેવાં, તે તેમની અનોખી સિદ્ધિ હતી. શ્રી ગુરુદેવ તેમની આ

સેવાથી પ્રસન્ન થઈ તેમને દરરોજ સવારે એક કિલો બદામ આપતા. તેને તેઓ મોર્નિંગ ગ્લોરી કહીને ગંગાકિનારે બેસીને ખાઈ લેતા.

પૂજ્ય બાપુજી ડૉ. શિવાનંદ અધ્વર્યુ સાહેબનો આગ્રહ રહેતો કે તેઓ તેમના નેત્રયજ્ઞમાં સદા તેમની સાથે રહે. જ્યારે ડૉ. પરાગજી દેસાઈ (વલસાડ)નો આગ્રહ રહેતો કે તેઓ તેમના મૂત્રયજ્ઞમાં સાથે રહે. આ બાબત તેઓ શ્રી ગુરુદેવને ખુલ્લો પત્ર પણ લખતા, ‘કહો શું કરું? નેત્રયજ્ઞમાં જાઉં કે મૂત્રયજ્ઞમાં?’ તેમણે લખેલી ચોપડી ‘સર્વરોગ નિવારિણી’ (મૂત્ર ચિકિત્સા) તમિળનાડુમાં બહુ જ પ્રચલિત છે.

સ્વામી ભૂમાનંદજીને મારા ઉપર ખૂબ જ વહાલ હતું. તેઓ જ્યારે જ્યારે આશ્રમ આવતા ત્યારે મારી રૂમ પર જ રહેતા. તેમના જીવનનાં છેલ્લાં વર્ષો તેઓ નર્મદા કિનારે પહેલાં નિકોરા અને પછી ઝાનોરમાં રહેલા. તેમની મહાસમાધિ ધ્યાન અવસ્થામાં જ થયેલી અને તેમના દેહને નર્મદાના પવિત્ર જળમાં જળસમાધિ આપવામાં આવેલી. ઠું શાંતિ.

(૨૦) શ્રી સ્વામી નાદબ્રહ્માનંદજી

મૂળ કર્ણાટકનું શરીર, પરંતુ સંગીત વિદ્વાન અલ્લાદીયાં ખાન સાહેબના શિષ્ય, અને મૈસોર મહારાજાની રાજસભાના વરિષ્ઠ સંગીતજ્ઞ વિદ્વાન હતા. શ્રી સ્વામી નાદબ્રહ્માનંદજી મહારાજે સંન્યાસ ધારણ કર્યા પછી તેઓ હૃષીકેશ લક્ષ્મણજીલા, ગીતાભવન વગેરે સ્થાનોમાં રહેતા સંતો પાસે જઈને હારમોનિયમ ખભે ઉપાડીને જવાનો અને સંગીત સંભળાવવાનો તેમનો આગવો સ્વભાવ હતો. તેઓ નામલોમ ગાયકીના પંડિત હતા. પોતાની ગાયકી દ્વારા પોતાનો શ્વાસ રોકીને પણ ગાયન ચાલુ રાખવાનું સિદ્ધપદ તેમને ગુરુકૃપાથી વર્ધુ હતું. તેમણે સ્વરમંડળની રચના કરી હતી.

મારે અને તેમને બહુ મેળ બેસતો. રાજકોટમાં દિવ્ય જીવન પરિષદનું એક વિશાળ આયોજન ફેબ્રુઆરી ૧૯૬૬માં થયેલું. તેના ત્રણ મહિના પહેલાં તેઓ

રાજકોટ પધાર્યા હતા. ત્યારે દિલ્હીનો ડબો સવારે ચાર વાગ્યાની ટ્રેનમાં આવતો. ત્યાંથી તેમને રેલવે સ્ટેશનેથી હું જ્યાં પેઈંગ ગેસ્ટ તરીકે રહેતો હતો ત્યાં લઈ આવ્યો હતો. તે દિવસે દેવદિવાળી હતી. પરસ્પર સૌ રાજી થયા હતા. તેઓને સાણંદ ઠાકોર સાહેબ સાથે પણ બહુ મેળ હતો.

કોઈ પ્રશંસા કરે તો બાળકની જેમ રાજી થઈ જાય, અને કોઈ તેમના સંગીત વિશે ક્યારેક થોડું ઉતરતું બોલે કે તેમની નકલ કરે તો તેઓ રિસાઈ પણ જાય. કારણ તેમના દસ મિનિટના ભજન માટે તેઓ પંદર મિનિટ સુધી તબલાં, તાનપુરો ન મેળવે તો તેમનો કાર્યક્રમ ચાલે જ નહીં, તેવી તેમની સંગીતપ્રિયતા હતી.

શ્રી સ્વામી વિષ્ણુદેવાનંદ સ્વામીજી તેમને તેમની પંચોતેરમી જન્મગાંઠ ઉજવવા અમેરિકા લઈ ગયેલા.

ત્યાં અનેક અમેરિકનો તેમની પાસે ભજન અને શાસ્ત્રીય સંગીત શીખ્યા. ઓરલાન્ડોની નાશામાં પણ તેમના ઉપર પ્રયોગો થયા. તેઓ ખૂબ કમાયા. પછી ભારત આવીને તેમણે તેમનાં માતા, પિતા અને પરિજનોના

નામે વિદ્યા સંસ્થાઓ સ્થાપી, અન્નપૂર્ણા-અન્નક્ષેત્ર ખોલ્યાં, શિવાનંદ આશ્રમમાં પણ ખૂબ દાન આપ્યું. ગંગા દશેરાના દિવસે ગંગાજીમાં ડૂબકી મારતાં સો વર્ષની વયે તેમનો વૈકુંઠવાસ થયો.

(૨૧) શ્રી સ્વામી યાજ્ઞવલ્ક્યાનંદજી

ખૂબ જ ગરીબ બ્રાહ્મણ પરિવારમાં ગોંડલ પાસેના બાંદરા ગામમાં તેમનો જન્મ થયો. અનાથ બાળકો કે બ્રાહ્મણ છાત્રાલયમાં રહીને તેમનો અભ્યાસ થયેલો તેમ તેઓ કહેતા. નહાવા માટે વહેલી સવારે તેઓ લંગોટીભર સાબરમતીમાં નહાવા આવતા. પરંતુ સંઘર્ષ જેમનું નામ તેવા શ્રી ભાનુશંકર ગૌરીશંકર અધ્વર્યુ પહેલા જનરલ સર્જન થયા. અંગ્રેજોના જમાનામાં તેઓ સૌથી પહેલા ભારતીય સિવિલ સર્જન હતા. પછી કમશ: તેમણે ઓપ્થલમિકમાં પરિવર્તન કરી, નેત્ર ચિકિત્સાને જ મહત્ત્વ આપ્યું.

શ્રી ગુરુદેવની અખિલ ભારત અને શ્રીલંકાની યાત્રા દરમિયાન ગુરુદેવનો સૌથી પહેલો મેળાપ ૧૯૫૦માં મુંબઈ ખાતે થયો. શ્રી ગુરુદેવની પ્રેરણાથી

મોહમયી મુંબઈ નગરી છોડીને તેઓ ગુજરાતમાં પહેલાં પાટણ અને પછી વીરનગર આવીને રહ્યા. તેમણે તેમના જીવનમાં ચારથી સાડા ચાર લાખ આંખોનાં ઓપરેશનો કર્યાં હશે. કોઈ પણ નામ યશ કે કીર્તિની ઝંખના વગર સફેદ વસ્ત્રધારી આ સંન્યાસીનું જીવન ખરા અર્થમાં કર્મયોગીનું દિવ્ય જીવન હતું. વીરનગરની શિવાનંદ આંખની હોસ્પિટલ પૂજ્ય બાપુજી અથવા તો પાછળથી સન્યસ્ત નામના ડૉ. સ્વામી યાજ્ઞવલ્ક્યાનંદજી મહારાજના કર્મચક્ષુનું સુંદર અને બેજોડ ઉદાહરણ છે. તેમણે તેમના છેલ્લા શ્વાસ ગંગાતટે પોતાના શ્રી ગુરુદેવના આશ્રમમાં લીધા. પૂજ્ય ગુરુદેવની સંસ્થાના તેઓ આજીવન ટ્રસ્ટી હતા.

(૨૨) શ્રી સ્વામી શિવાનંદ રાધા માતાજી

શ્રીમતી સિલ્વીઆ હેલમન (૧૯૧૧-૧૯૭૫) બર્લિન-જર્મની-માં જન્મ્યાં હતાં. ૧૯૫૧માં તેઓ કેનેડા આવ્યાં. પૂજ્ય ગુરુદેવ શિવાનંદજીની એક ઝાંખી થઈ અને તે અનુભવ તેમને હૃષીકેશ-ભારત-ખેંચી લાવ્યો. ૧૯૫૬માં સન્યસ્ત દીક્ષા મળી અને ‘સ્વામી શિવાનંદ રાધા’ બન્યાં. ગુરુદેવની ઈચ્છા મુજબ આશ્રમમાં આઠ માસ રહી પાછાં કેનેડા ગયાં. કેનેડામાં જુદાં જુદાં સ્થળોએ લોકો માટે યોગ તથા

અધ્યાત્મના શિક્ષણનાં કેન્દ્રો સ્થાપ્યાં. આજે તે કેન્દ્રોમાં તેમના શિષ્યો અને અનુયાયીઓ અધ્યાત્મ અને યોગનું શિક્ષણ આપી રહ્યા છે. તેમણે પોતાના વિચારો તથા આધ્યાત્મિક અનુભવોને ડાયરી રૂપે પ્રગટ કર્યાં છે. દિ.જી. સંઘના સુરેન્દ્રનગર શાખાએ તે ડાયરી ‘રાધા - એક સાધિકાની અંતર-યાત્રા’ નામે પ્રગટ કરી છે. ગુરુકૃપા શું કરી શકે છે તેનો ખ્યાલ ડાયરી વાંચતાં પ્રત્યક્ષ થાય છે.

(૨૩) ડૉ. દેવકી કુટ્ટી

ડૉ. કુટ્ટી માતાજીના કર અમૃતસ્રાવીયા હતા. પહેલાં તેઓ લખનઉની કિંગ જયોર્જ મેડિકલ કોલેજમાં પ્રોફેસર હતાં. પછી તેઓ ક્વીન મેરી હોસ્પિટલની આઠસો પથારીવાળી હોસ્પિટલનાં ચીફ મેડિકલ ઓફિસર પણ થયેલાં. જ્યારે સરકારે ગર્ભપાત કાયદેસર કર્યો ત્યારે તેઓ રાજીનામું આપી શિવાનંદ આશ્રમમાં સ્થિર થયેલાં. તેઓ આશ્રમનાં

ટ્રસ્ટી હતાં. તેઓ આજીવન સાધક હતાં. પૂજ્ય બાપુજી અને ડૉ. કુટ્ટી માતાજી બંનેનું મને ખૂબ જ વાત્સલ્ય મળ્યું. કુટ્ટી માતાજીનાં આકસ્મિક નિધને હૃષીકેશ રડી પડ્યું હતું. આવો આઘાત હૃષીકેશે કદીયે અનુભવ્યો ન હતો. શ્રી ગુરુદેવનાં શિષ્યરત્નોમાં ડૉ. દેવકી કુટ્ટીનું નામ સદૈવ ગૌરવ સાથે જ લેવાશે. ઝૂં શાંતિ.

ગુરુ

ગુરુદેવ શ્રી સ્વામી શિવાનંદજી

ભણવા માટે તમારે શિક્ષક જોઈએ,
વિજ્ઞાન શીખવા માટે પ્રોફેસર જોઈએ,
કોઈપણ કલાના અભ્યાસ માટે ગુરુ જોઈએ,
તો શું આત્મવિદ્યાના અભ્યાસ માટે ગુરુ ન જોઈએ ?
સંસારનાં પૂર તરવા માટે
ગુરુ ખરેખર તારો એક જ આશ્રય છે,
સત્યના કંટકભર્યા માર્ગે,
તમને દોરનાર ગુરુ સિવાય કોઈ નથી.
ગુરુકૃપા કમાલ કરી શકે છે,
આનંદ-પ્રકાશ માટે તેમની અપેક્ષા રાખો.
તમારા દૈનિક જીવનસંગ્રામમાં,
તે તમોને દોરશે ને રક્ષશે.
ગુરુ જ્ઞાનના જ્યોતિર્ધર છે,
ગુરુ, ઈશ્વર ને બ્રહ્મ બધા એક છે.
હરિ પહેલાં ગુરુને પાય લાગો,
કારણ કે ગુરુ તમને હરિ પાસે લઈ જાય છે.
તમારા ગુરુ પાસેથી મંત્ર લો,
તે ડગલે-પગલે તમને પ્રેરણા દેશે,
તમારા બદલે તેઓ સાધના નહિ કરે,
એ તો તમારે જાતે જ કરવી પડશે.
ગુરુ તમને સાચો રાહ બતાવશે,
તે તમને યોગ્ય યોગ પસંદ કરી દેશે,
તે સંશયો અને અંતરાયો હટાવશે,
તે છટકાં અને જાળમાંથી તમોને બહાર કાઢશે.
ગુરુને મન, હૃદય સમર્પણ કરો,
તમારા દેહ ને ખુદ જીવનનો પણ ભોગ આપો,
તે તમારા આત્માની સંભાળ લેશે,
તમે શાંતિમાં આરામ લેવા માયાને પાર કરી શકશો.
તમને ઊંચકીને સમાધિમાં મૂકી દેશે
એવા ચમત્કારની ગુરુ પાસે અપેક્ષા રાખશો મા,
તમે જાતે જ કઠિન સાધના કરજો.
ભૂખ્યા માણસે પોતે જ ખાવું પડશે.
જો તમને સદ્ગુરુ ન મળી શકે,
તો વડીલ સાધક પાસે જજો,
તમે તેને ગુરુ માની શકો છો,
તે પણ તમને માર્ગદર્શન આપશે.

ધીરજ રાખો અને તમારા ગુરુની પસંદગી કરો,
તમે ગુરુ સાથેનો સંબંધવિચ્છેદ કરી શકશો નહિ.
ગુરુ અને શિષ્ય વચ્ચેનો સંબંધ,
પવિત્ર અને જીવનપર્યંતનો છે.
જેને આત્માનું જ્ઞાન છે,
જેને શાસ્ત્રોનું જ્ઞાન છે,
જે સદ્ગુણસંપન્ન છે, તે જ સદ્ગુરુ છે.
ગુરુની કસોટી કરવી કઠિન છે,
એક ઈશુ જ બીજા ઈશુને પિછાની શકે,
એક શેક્સપિયર જ બીજા શેક્સપિયરને પારખી શકે.
દર્દી દાકતરને શું રાખ તપાસવાનો હતો ?
બુદ્ધ વૈજ્ઞાનિકને શું સમજવાનો હતો ?
તમારા ગુરુના દોષો ન શોધો, તેમને દેવ તરીકે ગણો,
તેમને આદર આપો, તેમને પૂજો.
ગુરુમાં ઈશ્વરના ગુણધર્મોનું આરોપણ કરો,
તો જ તમને લાભ થશે,
જો તેમની હાજરીમાં તમારું ઊર્ધ્વીકરણ થતું હોય,
જો તેમની વાણીથી તમને પ્રેરણા મળતી હોય,
જો તે તમારા સંશયો છેદી શકતા હોય,
જો તે કામ, ક્રોધ અને લોભથી મુક્ત હોય,
જો તે નિઃસ્વાર્થી, પ્રેમાળ અને અહંભાવરહિત હોય,
તો તમે તેને ગુરુ તરીકે પસંદ કરી શકો છો.
ગુરુ પાસે જવા માટે તમે યોગ્ય અધિકારી હોવા જોઈએ,
તમારામાં વૈરાગ્ય, ચિત્તશાંતિ, આત્મસંયમ અને યમ
હોવાં જોઈએ,
જો તમે એમ કહેતા હો કે કોઈ સારો ગુરુ જ નથી,
તો ગુરુ કહેશે કે કોઈ સારો ચેલો જ નથી.
બીજાને દોષ દેતાં પહેલાં, તમારી જાતને દોષ દેજો,
ગુરુ તમારો પાપમાંથી મોક્ષ કરાવે છે.
પણ ગુરુશાહી એક શાપ છે,
ગુરુ તમારો ઉદ્ધારક છે,
પણ ગુરુશાહી કોરી ખાનાર કીડો છે,
જો ગુરુ એમ કહે કે હું તમને પંદર દિવસમાં
કૃષ્ણદર્શન કરાવીશ,
તો તે દંભી ગુરુ છે; તેના ઉપર વિશ્વાસ કરશો નહિ
દંભી ગુરુથી ચેતજો !

ગુરુદેવનું વ્યક્તિત્વ તથા જીવન

શ્રી સ્વામી વેંકટેશાનંદજી

આપણા દિવ્ય ગુરુ સ્વામી શિવાનંદજીના વ્યક્તિત્વ અને ખાસ કરીને તેમના જીવન વિશે વિચારીએ. તેઓ પ્રવચન ભાગ્યે જ આપતા પણ તેમણે પુષ્કળ લખ્યું છે. તેઓનાં લખાણો પણ મુખ્યત્વે પરંપરાગત રહ્યાં છે. પરંપરાને વર્ણવતાં તેમણે તેમની અપ્રતિમ બુદ્ધિ રેડી છે. આ રીતે ખૂબ જ અઘરા પ્રયોગો સાદા લાગે તેમ વર્ણવ્યા છે અને અલભ્ય સત્યને આકર્ષક બનાવી દીધું છે. તેમના જીવન તેમ જ સંદેશમાં વિનોદ તો હતો જ પણ અન્ય કશા કરતાં વધુ સાદાઈ હતી.

એક સિદ્ધ પુરુષ, અનંત સાથે સુરસંધાન કરનાર વ્યક્તિની અનનુમેયતા એક અસાધારણ લાક્ષણિકતા હોય છે. આવા જીવનમાં એક જાતનો લય હોય છે, એક ભૂલ ન થઈ શકે તેવો અફર ભાવ હોય છે. પણ સાથોસાથ તે આગળથી અનુમાન થઈ ન શકે તેવો હોય છે. હવામાન જેવી જ કંઈક તેની તાસીર હોય છે. તમે જાણો છો કે શિયાળો એટલે ઠંડી, પણ તે શિયાળામાં એક ભવિષ્ય ન ભાખી શકાય તેવો, દિવસ દિવસ વચ્ચે અનુમાન ન થઈ શકે તેવો ફરક હોય છે. આપણે જાણીએ છીએ કે સૂર્ય પૂર્વમાં ઊગે છે પણ સૂર્યોદય સાથે એક અનનુમાનનીયતા-અનનુમેયતા હોય છે - તમે આ બાબત સમજી શકો કે ન પણ સમજી શકો, કારણ સૂર્યોદય વખતે આકાશ ઘેરાયેલું હોય કે ચોખ્ખું પણ હોય. ગુરુદેવના જીવનમાં ત્યાગની ભાવના, પ્રેમ, ભક્તિ અને આત્મસંયમ અપરિવર્તનશીલ હતાં. આપણે પ્રેમ બાબત વાત કરીએ ત્યારે પ્રેમની સત્ય ઓળખથી તદ્દન વિપરીત અનેક જાતના ગાંડા ખ્યાલો આપણા મનમાં હોય છે. આ પ્રેમ શબ્દનો શું અર્થ સંભવી શકે તે જાણવા આપણે સ્વામીજી જેવા પુરુષનો સત્સંગ કરવો જોઈએ. તેવી જ રીતે શિસ્તનો સાચો અર્થ સમજવા માટે પણ આપણે સ્વામીજીનું જીવન જોવું જોઈએ. આ પ્રેમ અને શિસ્તને લગતાં સત્યો-તે શું 'છે',-તેનું વર્ણન નહિ-પણ તેને જાણવા આ ઉપદેશોને આચરનારને જોવા પડે. પણ આવા ઉદાહરણાત્મક લોકોની જરૂર શી ? તેમનું અનુકરણ કરશું ? સંતનું

અનુકરણ કરવાથી સંત થવાય ? ના, આપણે 'નકલી સંતો થઈએ-જેવા ખોટા હીરા નથી હોતા ?-સાચા હીરાથી પણ વધુ ચળકે તે છતાં કોઈ કિંમત વગરના, નકામા. એટલે એક નકલી સંત સાચા સંત કરતાં જવલંતપણે પ્રકાશતો પણ હોય, નકલી સંત ખોખરો હોય, સ્વામીજી અખંડ હતા.

ભગવદ્ગીતામાં એક સરસ શ્લોક છે :

'યદ્-યદ્-આચરતિ શ્રેષ્ઠ તદ્-તદ્-એવેતરો જનઃ (૩-૨૧)
'જે જે મહાન પુરુષ કરે છે, તે અન્ય પણ કરે છે.'

આ ઉક્તિને નથી અનુમોદન આપતો કે નથી ખોટી કહેતો. થોડા શ્લોક આગળ જતાં શ્રીકૃષ્ણ કહે છે.

'યદિ હિ-અહમ્ ન વર્તેયમ્ જાતુ કર્પણિ-અતન્દ્રિતઃ
મમ વર્ત્માનુવર્તન્તે મનુષ્યાઃ પાર્થ સર્વશઃ' (૩-૨૩)

'હું જો મારું કર્તવ્ય ચૂકું તો બધાં મારા દાખલાને અનુસરશે. જો હું ખરાબ ઉદાહરણ આપું તો લોકો તેને અનુસરે.' એક પવિત્ર પુરુષ કે સંત, એક મહાન યોગી ઉદાહરણરૂપ બનતો જોઈએ ત્યારે આપણને શું અસર થાય ? રામ, બુદ્ધ, ગુરુનાનક, સ્વામી વિવેકાનંદ, સ્વામી શિવાનંદ, સ્વામી દયાનંદ, ગુરુનાનક દેવ વગેરેના ભક્તોને શું થયું ? આ બધા ઉદાહરણકાર છે; તેમની સાથે આપણે કેમ વર્ત્યા ? તેમના ઉપદેશોને આપણે નેવે ચડાવી દીધા અને તેમને મંદિરમાં બેસાડી દીધા. પણ બનવાજોગ છે કે તેમના જીવનમાં કોઈક ત્રુટિ જણાય તો આપણે તે ભૂલોને અનુસરશું. 'જો હું મારી ફરજ ન બજાવું તો લોકો મારો દાખલો લેશે.' ભગવદ્ગીતામાં ભગવાન કૃષ્ણે આમ વાત કરેલી.

એટલે સંતનું અનુકરણ કરવાની આપણી મહેચ્છા, આશા કે યત્ન નથી. આ સંતોની સુગંધ અંદર ખેંચીએ છીએ જેથી તે સુગંધ આપણી અંદર જઈ આપણી યોગ્યતા મુજબ પ્રકાશ ફેલાવે જે રીતે આપણને થવાનું હોય તેમ જ્ઞાન થાય. આપણે ખાધેલ ખોરાક જીવંત શરીર બને છે, તેવી જ રીતે એ શક્ય છે કે આપણા કાન અને આંખ દ્વારા ઝીલેલાં સત્યો આપણા દિલમાં

પચી જાય, આપણા જીવનમાં તે જીવંત સત્યો બને,- સત્ય જ જીવે છે. આવું થવું શક્ય છે.

સ્વામીજી પ્રેમમૂર્તિ હતા પણ આ પ્રેમનો પ્રકાર નિરાળો હતો. જે શબ્દ સાથે આપણે લાગણીભર્યો, ભાવુક ભાવ જોડીએ છીએ તે આ પ્રેમ ન હતો, આ તો દિવ્ય જ કહેવાય તેવો દેખાતો. તમે અને હું જે બધા પ્રેમના પ્રકારો જાણીએ છીએ તે બધાને આ પ્રેમ આવરી લેતો પરંતુ તે આ સઘળાને વટાવી જતો, તેનાથી ઉત્કૃષ્ટ રહેતો. આ સમજવા આપણે તેમના ઉપદેશો અને તેઓનું વ્યક્તિત્વ સાથે લઈ તેમના પ્રેમની સમજણ મનમાં પાડવા યત્ન કરવો પડે. ખૂબ જ નાનપણથી તેઓ બધામાં ઈશ્વરનાં દર્શન કરી શકતા અને તે ઈશ્વરને બધાં દ્વારા ચાહતા. તેઓ અવાર-નવાર, ઘણી વાર કહેતા : ‘દરેક મુખારવિંદમાં પ્રભુનાં દર્શન કરો’, ‘બધામાં ભગવાન જોઈને પ્રેમ કરો’, ‘સર્વની સેવાને જ પ્રભુ સેવા બનાવો’. તેઓ આ વિચારોને વાચા આપતા પણ તેમના માટે આ વિચારો નહિ સત્ય વર્તન હતું - જીવંત સત્ય હતું. તેમના સહાધ્યાયીઓ પાસેથી, તેઓ નાના હતા ત્યારના તેમના ઘરના સહવાસીઓ પાસેથી અને તેઓ મલાયામાં ડોક્ટર હતા ત્યારે તેમના રસોયા થવાનું જેને સદ્ભાગ્ય પ્રાપ્ત થયેલું તેની પાસેથી મેં આ અનુભવ સાંભળ્યો છે. આ અદ્ભુત ડોક્ટરનાં પ્રેમ અને આકર્ષણ એવાં શક્તિશાળી હતાં કે ડોક્ટર મલાયા છોડી ગયા અને ક્યાંય દેખાતા ન હતા, તેઓ ક્યાં ગયા તે કોઈ જાણતું ન હતું ત્યારે આ રસોયાને તેમને શોધવાનું મન થયું. જ્યારે તેણે જાણ્યું કે સ્વામીજી અહીં હતા ત્યારે તે પણ અહીં અડધો સ્વામી થઈ ગયો ! જ્યારે આ વ્યક્તિ ડોક્ટર હતા, સ્વામી થયા ન હતા, આત્મસાક્ષાત્કાર પામ્યા નહતા પણ મલાયામાં યુવાન ડોક્ટર હતા ત્યારે પણ આ દિવ્ય પુરુષનો હૃદયનો ભાવ, સ્નેહ કેવો હશે ! લગભગ ૧૦ વર્ષ પહેલાં હું મલાયા નજીક ગયેલો. ગુરુદેવના પૂર્વાશ્રમ સાથે સંકળાયેલ જગાઓ જોવા હું ઉત્સુક હતો, લગભગ અડધી સદી પહેલાં જે જાગીરમાં સ્વામીજી ડોક્ટર તરીકે કામ કરતા ત્યાં પણ હું ગયો. ત્યાં એક વૃદ્ધ સ્વામીજીને ત્યારે પણ યાદ કરતો હતો. તે સમયે તો આ વૃદ્ધ તેની વીસીમાં, ખૂબ યુવાન હશે. તેણે કહેલું, ‘હા, મને યાદ છે. તેઓ કોઈ એક

અનોખા પુરુષ હતા !’

તેમનું અનોખાપણું શું હતું ? બીજા ડોક્ટરો દરદીઓને નંબર પરથી ઓળખે કે ફેફસાં, હૃદય, નાક વગેરેના કેઈસ તરીકે ઓળખે, જ્યારે આ ડોક્ટરને મન તો દરેક દરદી વ્યક્તિ હતો. ‘દરેક દરદી ખાસ વ્યક્તિ તરીકે સેવા મેળવતો.’ આ વૃદ્ધે આમ કહ્યું : હવે આપણે એવી સ્થિતિમાં છીએ, સ્વામીજીને તે રીતે જાણીએ છીએ તેથી એમ કહેવું સહેલું છે કે તે ડોક્ટર દરેક દરદીમાં ભગવદ્-દર્શન કરતા હતા અને તેને મન તો દરેક દરદી ભગવાનનું સ્વરૂપ હતો.

બીજી અસાધારણ વિશેષતા આ વૃદ્ધ પુરુષે કહી. ડોક્ટરને મન દરેક વ્યક્તિ મહત્વની હતી, આમ જુઓ તો તેઓ દરેકને ભક્તિભાવથી જોતા. તે દરદીઓની સેવાને તેઓ પૂજા લેખતા. આ સમજણ અસાધારણ હતી. તે દિવસોમાં ચીલાચાલુ દવાનો જમાનો હતો. જે મુજબ દવા ન કરે તે ઊંટવૈદ્ય કહેવાતો. આ ડોક્ટર તો ગંભીર બીમારીના કિસ્સામાં દવા દેવા ઉપરાંત તુલસીનાં પાન પણ ખવડાવતા, ડોક્ટર પૂજા કરી, તુલસી ખાસ ગંભીર બિમારીથી પીડાતા દરદી માટે રાખતા. તેમને તેઓ કહેતા, ‘છેવટે તો હું એક ડોક્ટર છું. ભગવાનની કૃપા જ તમને મદદ કરશે. મેં તમારે માટે પ્રાર્થના કરી છે, લો આ પ્રસાદ.’ તેમના ઘરના નાના વાડામાં એમણે એક મોટો તુલસીનો છોડ ઉછેરેલો. કોઈ ભાઈ અહીં આશ્રમમાં આવેલા, તેણે કહેલું કે સ્વામીજી ગયા બાદ ઘણાં વર્ષો સુધી તે તુલસીનો છોડ રહેલો.

આ ડોક્ટરે તેના દરદીઓને ભગવાન ગણ્યા, તેને તે રીતે દવા આપી પ્રસાદ દીધો, પ્રેમ આપ્યો, તેમને માટે પ્રાર્થના કરી. આટલું હૃદય હલાવી નાખનાર પ્રેમ કેવો હશે ? રસોયાએ તો અમને વાત કરેલી કે દરદી દૂરથી આવતો હોય અને તેની હાલત ગંભીર હોય ત્યારે ડોક્ટર દરદીને પોતાના ઘરમાં સગવડ કરી આપતા. દરદીની સેવા રસોયાએ પણ કરવાની રહેતી. જ્યારે દરદીને છૂટો કરે ત્યારે જો ડોક્ટર જાણે કે તેના પાસે નાણાં ન હતાં તો તેને ખિસ્સા-ખર્ચી પણ આપતા. આવો હતો તેમનો સ્નેહ.

તે સમયે ડોક્ટરને કોઈ ખ્યાલ જ નહીં હોય કે
(અનુસંધાન પાના નં.૩૩ ઉપર)

આતમની અટારીએથી...

શ્રી સ્વામી સત્યગિદાનંદજી

પરમ આનંદ

જ્યારે તમે બીજા લોકોની સેવા કરો ત્યારે તમને તમારી નિર્બળતાઓનો તરત ખ્યાલ આવે છે. દુનિયા એક મોટા અરીસા જેવી છે. તે તમારામાં રહેલી નિમ્ન પ્રકારની ખામીઓ, તમારી નિર્બળતાઓ બતાવે છે. સેવા દ્વારા તમે તમારી નિર્બળતાઓ ઓળખવાનું શીખી શકો છો અને તમને કેમ સુધારવી તે જાણી શકો છો.

ઘણી વાર નિમ્ન કક્ષાનું કામ કરવાની તૈયારી એ શ્રેષ્ઠ કસોટી છે. સંતો પોતાની જાતની કસોટી કેવી રીતે કરતા હતા તે વાતો આપણે જાણીએ છીએ. પોતે મોટા ગુરુ થઈ ગયા છે એવા અભિમાનમાંથી છૂટવા માટે શ્રી રામકૃષ્ણે ગંદા ગણાતા ભાગમાં જઈ પોતાના વાળ વડે જાજરૂ સાફ કર્યા હતાં. જિસસે પોતાના સાથીદારોના પગ ધોયા હતા. મોટા ગણાતા માણસોએ આ પ્રમાણે કર્યું હતું. માટે તમે પણ જાઓ અને ગંદામાં ગંદા કાર્યને સેવા તરીકે સ્વીકારો. યાદ રાખો કે, આ કામ તમે તમારા અંગત સ્વાર્થ માટે કરતા નથી. એક ખૂણામાં બેસીને ધ્યાન ધરવું સહેલું છે પણ ધ્યાનનું એક બીજું સ્વરૂપ-કર્મ-પણ છે. કર્મયોગ દરમિયાન તમે જે કંઈ કરતા હો તેના પર ધ્યાન ધરો. તમારી લાગણીઓ અને મન પર લક્ષ આપો. આ એક પ્રકારનો મનની તાલીમનો કાર્યક્રમ છે.

જ્યારે પણ તમને તક મળે ત્યારે કર્મયોગનો અભ્યાસ કરો. આ અભ્યાસ દરમિયાન તમારી ન્યૂનતા અને ખામીઓની તમને જાણ થશે અને તમારી કસોટી પણ થશે. તમારાં વલણ અને મિજાજને તમે વધુ સારી રીતે સમજી શકશો. કર્મયોગથી તમારાં હૃદય, મન અને શરીર ત્વરિત શુદ્ધ થઈ જશે. એટલું ધ્યાન રાખવું કે બીજા પ્રકારની સાધના તમે કરતા હો તો મૂકી દેવાની નથી તેમ જ કર્મયોગ દરરોજ ચોવીસ કલાક કરવો જરૂરી નથી. તમે જો ખૂબ થાકી ગયા હો કે કોઈ પ્રકારની માનસિક કે લાગણીવશ સમસ્યા હોય તો પ્રવૃત્તિ બંધ કરો. શાંતિથી બેસો અને તમારી સમસ્યાનું વિશ્લેષણ કરો. દાખલા તરીકે, હું તો ત્યાં સેવા કરવા

ગયો હતો, પણ ગમે તે કારણે મને કંટાળો આવ્યો. તેણે મારો આભાર ન માન્યો તેને લીધે કદાચ હોઈ શકે. હવે તે આભાર માને તેવી મારી અપેક્ષા હતી. અને આથી મારું મન અસ્વસ્થ થઈ ગયું. આ અપેક્ષા યોગ્ય ન હતી. ‘બીજી વખતે તે જ ભાવથી સેવા કરીશ, પણ આભાર માનવાની રાહ જોઈશ નહીં’ આમ કરીને તમે તમારા મનને સારી રીતે ઘડી શકો છો. આમ મનનું વિશ્લેષણ કરવાથી તમારી શાંતિમાં ખલેલ પડતી વૃત્તિને તમે ટૂંક સમયમાં ઘટાડી શકો છો. જો તમે તમારા મનમાં પડેલી ખલેલને ધ્યાનમાં ન લો અને તમારી સેવા ચાલુ રાખવાનો પ્રયત્ન કરો તો સમસ્યા પાછી ફરી ફરીને આવ્યા જ કરશે.

ભૂલ કરવી તેમાં ખરેખર કંઈ જ ખરાબ નથી. જે પળે તમને લાગે કે તમે ભૂલ કરી છે કે તરત જ વિચારો ‘શા માટે? કેમ? આ ભૂલ શેને કારણે થઈ? મેં ક્યાં ભૂલ કરી? મેં જો તે ન કર્યું હોત તો આમ બનત નહિ. ઠીક છે, હવે બીજી વાર આવી ભૂલ થવા દઈશ નહિ.’ બુદ્ધિશાળી મનુષ્ય તેણે કરેલી ભૂલમાંથી કંઈક શીખશે, પણ મૂર્ખ તે જ ભૂલ ફરી ફરીને કરશે. આપણે પડી જઈએ છીએ, પાછા ઊભા થઈએ છીએ અને ચાલવા માંડીએ છીએ. આપણી નિષ્ફળતાઓ આપણી સફળતાનાં પગથિયાં બને તે જુઓ. બધા મોટા માણસો, સંતો અને ઋષિઓને પણ તેમનું લક્ષ્ય પ્રાપ્ત થાય તે પહેલાં ઘણી વાર નીચા પડવું પડ્યું છે.

ઘણીવાર તમે ફળની આસક્તિ ધરાવતા નથી એમ વિચારતા હોવા છતાં સૂક્ષ્મ રીતે સ્વાર્થી હો છો. તમે જેમ આચરો છો તે પ્રમાણે બીજા આચરતા હોવાથી સુખી થયા છે તેમ માનતા હો તો તમે હજી આસક્ત છો તેમ ગણાય. તમને થતી ચિંતા તમને બીજાને મદદ કરવા માટે અયોગ્ય બતાવે છે. તેના કરતાં તો ‘મેં મારી ફરજ સંતોષપૂર્વક અદા કરી છે. હું કોઈના ભવિષ્યનો નિર્માતા નથી’ તેમ વિચારવું વધુ યોગ્ય છે. જો કોઈ વ્યક્તિએ કેટલીક વસ્તુઓ કરી હોય અને તેને લીધે તેને કેટલાક સમય માટે દુઃખી થવાનું નક્કી હોય તો

તમે તેને સુખી બનાવવા માટે ગમે તેટલો પ્રયત્ન કરશો તોપણ તે સુખી થશે નહિ. તમારી મર્યાદામાં રહીને તમે તેને માટે કરેલા પ્રયત્ન તમારા માટે પૂરતા છે. તમારી મર્યાદામાં રહીને જે કંઈ શક્ય હોય તે ચોક્કસ કરો, પછીનું ઈશ્વરને સોંપી દો.

તમારા હેતુઓના વિશ્લેષણ માટે ડહાપણનો ઉપયોગ કરો. હંમેશાં તમને ક્યા દહીંનો સ્વાદ વધારે સારો લાગશે તેનો જ વિચાર ન કરો. આ ઊંડું વિશ્લેષણ નથી. તમને અને બીજાઓને કંઈ બાબતો શાંતિ અને આનંદ આપી શકશે તે શોધી કાઢો. આ મુદ્દાને લક્ષમાં રાખી વિશ્લેષણ કરો. તમારા આત્માને બચાવવા માટે કર્મયોગ પૂરતો છે. આ પ્રકારની સેવાનો કાયદો તમે જાણતા હશો તો તમારે બીજા કોઈ પ્રકારની પ્રવૃત્તિ કરવાની જરૂર રહેશે નહિ. તમારી શાંતિ ગુમાવવાના ડરને લીધે તમને સ્વાર્થી થવાનો વિચાર આવતાં પણ ધ્રાસ્કો પડશે. જીવનનો પરમ આનંદ કોઈ બીજી વ્યક્તિ માટે કંઈક કરી છુટવાનો છે. દુર્ભાગ્યે ઘણા લોકોએ કદી સાચા આનંદનો સ્વાદ માણ્યો નથી. પણ એક વાર તમે માણો પછી તમને ફક્ત તમારી જાત માટે કંઈ પણ કરવાની કદી ઈચ્છા થશે નહિ. તમે સદા સેવા કરવાની તક શોધ્યા જ કરશો. દિવસ હોય કે રાત પણ તમને તે સમષ્ટિની સેવાનો પરમ આનંદ ગુમાવવાની ઈચ્છા થશે નહિ. આ વૃત્તિ તમારા વ્યક્તિત્વમાં સદા માટે જોડાઈ જશે. સમાજને ઉપયોગી બનો. તમારી જાતનો બીજાના ભલા માટે ઉપયોગ કરો. તમારું જીવન સમસ્ત માનવજાતને આનંદ આપતું સુંદર ફળ બની રહો. તમારું ભોજન પણ એક સમર્પણ બની રહો. તમારા ખોરાકને કોણ પચાવે છે ? ભગવાન કહે છે : ‘અહં વૈશ્વાનર:-હું જ જઠરાગ્નિ છું.’ હું જઠરમાં હોઉં છું. એવું માનતા નહિ કે તમે તમારા માટે જ ખાઓ છો. ખોરાક દિવ્ય અગ્નિમાં સમાઈ જાય છે.

જ્યારે તમે સ્નાન કરતા હો ત્યારે પણ વિચારો : ‘હું ભગવાનના મંદિરને સાફ કરું છું. હું ભગવાનના મંદિરને સજાવું છું. તે ત્યાં બેઠેલો છે. હું તેને ખવરાવું છું.’ જ્યારે તમે ઊંઘવાનું શરૂ કરો ત્યારે વિચારો. ‘હું તેને નિદ્રામાં પોઢાવું છું.’ આમ દરેક પ્રવૃત્તિ સમર્પણ બને છે. તમારું પોતાનું જીવન સમર્પણ બની જાય છે.

આ કર્મયોગની કરામત છે. જ્યારે તમે દરેક પ્રવૃત્તિ ફક્ત કરવાના હેતુ અને આનંદ માટે જ કરતા હો - સમસ્ત દુનિયાના લાભાર્થે અને તમારા વ્યક્તિગત લાભ માટે નહિ જ-ત્યારે તમારો આનંદ જળવાઈ રહે છે. તેને કરવાથી તમને આનંદ મળે છે તેમ માનતા નહિ; આનંદ તો તમારી અંદર સદા હોય જ છે. તમારે કંઈક તો કરવું જોઈએ; કારણ કે કંઈ પણ કર્યા વગર તમે શાંતિથી બેસી રહી શકો નહિ. તમારી પ્રવૃત્તિઓ તમારો પરમ આનંદ જાળવી રાખે છે.

તે આનંદનો અનુભવ કરવા માટે દરેક માસ કે બે માસમાં એક અઠવાડિયું જુદું રાખવાની શરૂઆત કરો. કહો : ‘આ મારું કર્મયોગ અઠવાડિયું છે. તે આખા અઠવાડિયા દરમિયાન હું પૂર્ણપણે નિષ્કામ રહીશ. હું મારા પોતાના માટે કંઈ જ નહિ કરું.’ અથવા એક દિવસ દા.ત. ઉપવાસનો દિવસ પસંદ કરો અને કહો : ‘આ મારો નિષ્કામ દિવસ છે.’ દરેક જણે આ પ્રમાણે તે આનંદનો અનુભવ કરવા માટે થોડોક સમય જુદો કાઢવો જોઈએ. પછી તમે તે માટે તમારી અનુકૂળતા મુજબ વધુ ને વધુ સમય આપી શકો.

જ્યારે તમે આમ કરો ત્યારે તમારા મિત્રો કે પોતાના કુટુંબના સભ્યો કંઈ કહે તેની ચિંતા ન કરો. તમારા કુટુંબમાંથી કોઈ કહે : ‘અરે, તું તો બીજાના માટે સતત કરતો રહે છે. તમે જાણતા નથી કે તમારે પતિ છે, તમારે પત્ની છે. તમારે બાળકો છે. તેમનો લાભ તમે ખૂંચવી લો છો.’ એવું નથી કે તમારે તમારા પૈસા, શક્તિ અને વખત સતત એક કે બે જણ માટે જ ન ખર્ચવાં જોઈએ. પતિ પોતાની પત્નીની પૂર્ણ સેવાની માગણી કરે : ‘તું મારી પત્ની છે. તારે મારી સંભાળ પ્રથમ લેવી જોઈએ.’ તમે તરત જ કહી શકો : ‘તમારી કેટલીક સેવાઓ મારે કરવી જરૂરી છે અને તે હું ચોક્કસ કરીશ. પણ બાકીનો સમય મારે બીજા લોકોને આપવાનો છે, તેમને તેની જરૂર છે. કેટલીક વાર તમારી માગણી વધુ પડતી હોય છે.’ આમ કહેવામાં કંઈ જ ખોટું નથી. તમે કોઈના ગુલામ તો નથી જ. સમાજ માટે વધુ મહત્વની કોઈ વસ્તુ કરવાની તક મળે તો ભગવાનનું કામ સમજીને તેને સ્વીકારી લેવી. એ ભૂલશો નહિ કે તમારી પ્રથમ જવાબદારી

તમારા પતિ કે પત્ની તરફ છે, પણ તેઓ તેમને માટે જરૂરી હોય તેના કરતાં વધુની માગણી ન કરે. તમારું જીવન આ રીતે બરાબર વિભાજિત હોવું જોઈએ. પાંચ બાળકો હોય તેવી આ વાત છે. જો તેમાંનું એક બાળક સતત તમારું ધ્યાન ખેંચતું જ રહે; ‘મને તેડ મમ્મી, મને તેડ.’ અને જો તે કહે તેમ તમે કર્યા કરો તો બાકીનાં ચારે બાળકો તરફ ધ્યાન આપી ન શકવાથી અન્યાય થાય.

સુબ્રમણ્ય ભારતી એક મહાન સંત-કવિ હતા. તેઓ વીસમી સદીની શરૂઆતમાં થઈ ગયા. તે અગમચેતીવાળા હતા અને તેમના શબ્દો જાગૃતિ

લાવતા હતા. તેઓ યોગના નિષ્ણાત હતા. એક કાવ્યમ તેમણે લખ્યું છે : ‘ધર્મગ્રંથોનો સાર કર્મયોગ છે. તે એકલો પણ આપણને બચાવી શકે છે. સેવા, સેવા, સેવા આપણ માટે આ પૂરતું છે.’

ગુરુદેવ શિવાનંદ હંમેશાં કહેતા : ‘સેવા કરો, પ્રેમ કરો. સેવાનું સ્થાન પ્રથમ છે. પ્રેમ સાથે સેવા કરો, કારણ કે પ્રેમ વગર તમે સેવા કરી શકો નહિ. તમે ફક્ત સેવા કરવાથી યોગી બની શકશો. બાકીનું બધું આપમેળે આવી મળશે. બીજાની સેવા કરવાની એકે તક જવા દેતા નહિ.

જય ગુરુદેવ.

□ ‘આતમની અટારીએથી’માંથી સાભાર

(ગુરુદેવનું વ્યક્તિત્વ તથા જીવન અનુસંધાન પાના નં.૩૦ ઉપરથી ચાલુ)

તેઓ સંન્યાસી થશે. આપણે સામાન્ય કહીએ તેવા, બધા જેવા-તે ડોક્ટર હતા. આજકાલના ડોક્ટરો પૈસા પાછળ પડેલા હોય છે. સ્વામીજી આ ચીજનો કશો જ મોહ ધરાવતા ન હતા. ધનવાન દરદીઓ પણ હતા તેથી કુદરતી રીતે જ પૈસા અઢળક આવતા. પણ તેમના હાથમાંથી તે સરકી જતા, નાના બાળક હતા ત્યારે તે તોફાની હતા-કૃષ્ણ પણ નટખટ જ હતો ને !- પરંતુ તે ખૂબ જ હેતલ અને સ્નેહલ હતા. તેના મિત્રની સેવા ગમે તે ભોગે કરતા. તેથી તો ઘણાં વર્ષો પછી પણ તેના ઘણા શાળા સમયના સહાધ્યાયીઓ તેની પાસે આવતા. આ બાળકનાં હેત અને પ્રેમ કેવાં ઉત્કૃષ્ટ હશે કે અડધી સદી બાદ પણ લોકો તેને યાદ કરતા રહે ! તેના મિત્રો તો ઠીક તેના શિક્ષક અને પોસ્ટમાસ્તર પણ તેને ઓળખતા અને તેથી અહીં આવેલા.

તેમના જન્મસ્થાન-પટ્ટામડાઈ-પર તેઓ જ્યારે અડધી સદી પછી પહોંચ્યા ત્યારે લોકોએ તેમનું સન્માન કરી આવકાર આપેલો. ‘ગામનો પંડિત ભામટો’ કે ‘ઘરકી મુરઘી, દાલ બરાબર’- આ કહેવત જુદી પાડી તેનો અમને હરખ છે. તેના જ ગામમાં તેને સન્માન આપતા અને આજે પણ લોકો તેને ભજે છે. પટ્ટામડાઈની વ્યાસપીઠ પરથી બોલતાં તેઓએ કહેલું, ‘હું અહીં જન્મેલો. હું તમારામાંનો એક છું.’ જ્યારે તે કોઈ જૂના ઓળખીતા કે સંબંધીને મળતા ત્યારે શુદ્ધ મિત્રતા, શુદ્ધ સ્નેહ નીતરતાં. ‘હું મોટો સંત છું; તમે તો સીધા-સાદા

ગૃહસ્થ છો’- આવો કોઈ ઉપેક્ષાભર્યો મનોભાવ સહેજ પણ ન દેખાતો. તેમના જીવનના કોઈ પણ તબક્કે આવો ભાવ દેખાયો નથી.

જે કોઈ સંજોગોમાં તેઓ હોય તેની સાથે તન્મય થઈ જતા. બાળકો સાથે તે બાળક જેમ રમતા. શિષ્યોને કદી શિષ્ય જેમ ગણતા નહીં. તમે હજુ તો નમન કરો તે પહેલાં તે બે હાથ જોડી પૂછે, ‘જય ભગવાન, ઠીક છોને ?’ આ શબ્દોમાં મધ જેવો પ્રેમભર્યો હોય. તે ફક્ત શબ્દો ન હતા- શબ્દો તો આપણે સૌ વાપરીએ છીએ-તે શબ્દોમાં જે ભાવનાનો સ્વાદ હતો તે અદ્ભુત હતો. એક વખત ગુરુદેવને ટાઈફોઈડ તાવ આવેલો. પંદર કે સોળમા દિવસે શરીર તદ્દન ભાંગી પડેલું ત્યારે સામાન્ય રીતે કરતા તેમ સ્વામી કૃષ્ણાનંદજી હવે શું કરવું તે પૂછવા આવ્યા. જેવા ઓરડામાં દાખલ થયા કે ગુરુદેવે પૂછ્યું, ‘ઊં જય ભગવાન, કૃષ્ણાનંદજી મહારાજ, કેમ છો ? તમારી તબિયત કેવી છે ?’ ગુરુ પૂછે એટલે જવાબ આપવો પડે. કૃષ્ણાનંદજી જવાબ આપે જાય : ‘હા, સ્વામીજી મને તદ્દન સારું છે.’ ગુરુદેવ બીમાર હતા. સેકેટરી તેમને જોવા ગયેલા, પણ પાંચ મિનિટ સુધી ગુરુદેવ કૃષ્ણાનંદજીની તબિયત પૂછતા રહ્યા. આ બધામાં નક્કર અસલિયત, પ્રામાણિકતા, સહૃદયતા અને પવિત્રતા નીતરતાં હતાં.

□ ‘દિવ્ય જીવન’માંથી સાભાર

ગુરુદેવના સાન્નિધ્યમાં

શ્રી સ્વામી વિષ્ણુદેવાનન્દજી

હું તે સમયે એક ઉદ્ધત સામાન્ય સૈનિક હતો અને નોકરીમાંથી રજા પર જઈ રહ્યો હતો. મારે પોતાના સૈન્ય-સંચાલન-આસ્થાન, જાલંધરથી એક દિવસ તથા એક રાતની યાત્રા કરવાની હતી. આશ્રમમાં ગુરુદેવનાં દર્શન કરવાની અને પછી ત્યાંથી તરત પાછા નીકળી જવાનું હતું. મારી પાસે થોડો જ સમય હતો.

કેટલાક દિવસ પહેલાં સંજોગવશાત્ એક કાગળ શોધતી વખતે મને રદ્દી કાગળોની ટોપલીમાં એક પત્રિકા મળી હતી. તેનું શીર્ષક હતું : ‘સાધના તત્ત્વ’ અને લેખક હતા : હૃષીકેશના સ્વામી શિવાનંદ. તેને વાંચતાં જ હું તો આશ્ચર્યમાં પડી ગયો હતો. આ પત્રિકાનું પહેલું જ વાક્ય હતું- ‘એક ઔસ અભ્યાસ કેટલાય ટન સૈદ્ધાંતિક જ્ઞાનના બરાબર છે.’

આ એક એવા ગુરુનું વાક્ય હતું જે મને અત્યંત વ્યવહારિક તથા જાગ્રત કરનાર લાગ્યું હતું. તેમના ઉપદેશોમાં કોઈ રહસ્યમયતા પ્રતીત થતી નહતી, છતાં તેમના પ્રભાવનો જાદુ અસાધારણ હતો. મેં વિચાર્યું કે મારે જાતે એ ગુરુને મળવું જોઈએ.

હું શિવાનંદ આશ્રમ પહોંચી ગયો. સ્વામી શિવાનંદ લગભગ ૩૦-૪૦ વ્યક્તિઓની વચ્ચે બેઠેલા હતા. તેઓ એક સામાન્ય વ્યક્તિ જેવા દેખાતા હતા. તેમની મુખાકૃતિ અને ભાષણશૈલીમાં અકૃત્રિમતા તથા સ્પષ્ટવાદિતા હતી. પ્રત્યેક શબ્દ તેમના હૃદયમાંથી આવી રહ્યો હતો. તેમનામાં કોઈ પ્રકારનો ધાર્મિક આડંબર નહોતો. તેમનામાં એક અસાધારણ આધ્યાત્મિક તેજ હતું.

બીજીવાર જ્યારે મેં સ્વામી શિવાનંદના દર્શન કર્યાં, ત્યારે તેઓ મારી જ દિશામાં સીડીથી ઉપર ચઢીને આવી રહ્યા હતા. હું તેમની સામે માથું નમાવવા ઈચ્છતો નહોતો. તે સમયે હું યુવાન હતો અને ઉદ્ધત પણ હતો. હું કોઈની સામે માથું નમાવવાનું પસંદ કરતો નહોતો, પછી સ્વામી હોય, ભગવત્સાક્ષાત્કાર પ્રાપ્ત આત્મા હોય અથવા અન્ય કોઈપણ હોય. પરંતુ ભારતમાં સંતપુરુષ સમક્ષ માથું

નમાવવાની પરંપરા છે. આ પરિસ્થિતિથી બચવા માટે હું તેમના માર્ગમાંથી થોડો ખસી ગયો. ગુરુદેવે મને જોઈ લીધો અને હવે તેઓ મારી તરફ આગળ વધ્યા. તેમણે મને પૂછ્યું કે હું કોણ છું અને ક્યાંથી આવ્યો છું. પછી તેઓ નીચે જૂક્યા અને મારા પગને સ્પર્શ કર્યો. આ વર્તન મારા શરીરને આંદોલિત કરી દીધું. હું મારા પૂરા હૃદયથી વિનયશીલ થવાનું શીખી ગયો. તેમણે મારા હૃદયને સ્પર્શી લીધું અને તે પણ કોઈ ચમત્કાર અથવા સંતતાથી નહીં, પોતાના પૂર્ણ અહંકાર શૂન્ય સ્વભાવ દ્વારા.

તેમણે એવું વિચાર્યું નહીં કે આ એક નાસમજ યુવક છે અને એમ જ અહીં ઊભો છે (જોકે ખરેખર એવું જ હતું). આ મારો પહેલો પાઠ હતો અને જો હું ગુરુદેવની અહંકાર-રહિત અવસ્થાના લક્ષ્યાંકને પણ પ્રાપ્ત કરી શક્યો છું, તો આ તેમની કૃપાના પરિણામ સ્વરૂપ જ છે.

આશ્રમથી પ્રસ્થાન કરતાં પહેલાં હું નીચે ગંગાતટ પર ગયો, જ્યાં રોજ સાયંકાળે આરતી થતી હતી. આશ્રમના બધા ભક્ત તથા અંતેવાસી ગુરુદેવને આ સંધ્યાકાલીન પૂજા કરતા જોવા માટે એકત્રિત થતા હતા. હું વૈજ્ઞાનિક પ્રકૃતિનો હતો અને એવું માનતો હતો કે નદી માત્ર પાણી છે-હાઈડ્રોજન અને ઓક્સિજનનું એક નિશ્ચિત માત્રામાં મિશ્રણ.

જ્યારે હું ત્યાં ઊભો ઊભો ગુરુદેવને દીપ-આરતી કરતાં જોઈ રહ્યો હતો ત્યારે મને પ્રતીત થયું કે નદી પ્રવાહિત થતાં પ્રદીપોનો એક પુંજ બની ગઈ છે. તરત જ નદીએ એક દિવ્યધારાનું-ભગવત્કૃપાની અભિવ્યક્તિનું-રૂપ ધારણ કરી લીધું. ગુરુદેવ પાછળ ફર્યા અને મને જોયો. મેં મારા અંતઃકરણમાં તેમનો સંદેશ સાંભળ્યો- ‘ભગવાન બધા જ પદાર્થોમાં વ્યાપ્ત છે. ગંગા પણ તેમનું એક વિશેષ રૂપ છે.’ આ ઘટનાએ જીવન પ્રતિના મારા દૃષ્ટિકોણને હંમેશ માટે બદલી નાખ્યો.

હું મારા સૈન્ય-સંચાલન-આસ્થાન પાછો આવી ગયો અને સેવામુક્ત હોવાને કારણે હું મારા ઘરે (દક્ષિણ ભારત) જતો રહ્યો. જ્યાં મેં અધ્યાપનનું શિક્ષણ લીધું. કારણ કે મારી માતા ઈચ્છતી હતી કે હું અધ્યાપક બનું. ઘરમાં રહીને તથા કાર્ય કરતાં પણ હું મારી સાધનામાં તલ્લીન રહેતો હતો. મારા અંતઃકરણમાં મને લાગતું હતું કે મારા ગુરુદેવનાં દર્શન કરવા મારે પાછા જવાનું છે.

ઓગસ્ટ ૧૯૪૭માં એક સવારે મને ગુરુદેવના હીરક-જયંતી સમારોહમાં ઉપસ્થિત રહેવા માટે પત્ર મળ્યો. મને ખબર હતી કે મારે જવાનું છે અને આ એજ સંદેશ હતો, જેની હું પ્રતીક્ષા કરી રહ્યો હતો. મેં થોડા દિવસ જવા માટેનો જ કાર્યક્રમ બનાવ્યો હતો, પરંતુ બસસ્ટેન્ડ પર માતાની વિદાય લેતી સમયે મને અંતરાત્માનો અવાજ સંભળાયો કે હવે હું પાછો નહીં આવું. મેં વારંવાર આ અવાજ સાંભળ્યો ના સાંભળ્યો કરવાની કોશિશ કરી, પણ અસફળ રહ્યો.

આશ્રમ પહોંચ્યા પછી મને આશ્રમના કામકાજમાં સહયોગ આપવાનું કહેવામાં આવ્યું. એક દિવસ જ્યારે હું એક કાર્યમાં મગ્ન હતો, ત્યારે ગુરુદેવ ત્યાંથી પસાર થયા અને બોલ્યા, ‘અહીં જ રહી જાઓ.’

મેં કંઈ જ વિચાર્યા વગર સહજ ભાવથી જવાબ આપ્યો- ‘અવશ્ય, સ્વામીજી’ પછી મેં વિચાર્યું- ‘અરે, મેં શું કહી દીધું !’ હું મારા ગુરુદેવને વચન આપી ચૂક્યો હતો અને હું તેનો ભંગ કરવા તૈયાર નહોતો.

આ રીતે શ્રી ગુરુદેવે મને તેમના એક નવા શિષ્યના રૂપમાં સ્વીકાર કર્યો તથા આશ્રમના એક સ્થાયી અંતેવાસીના રૂપમાં મારું સ્વાગત કર્યું.

સન ૧૯૪૮ના માર્ચ મહિનામાં મહાશિવરાત્રીના દિવસે મેં સંન્યાસ ગ્રહણ કર્યો અને સ્વામી વિષ્ણુદેવાનંદ બની ગયો. ત્યાં જ્યારે મારા માતા-પિતાને આ વાતની ખબર પડી ત્યારે તેમણે મને મુશ્કેલીમાં મૂકતો એક પત્ર લખ્યો. મેં આ પત્ર ગુરુદેવને બતાવ્યો. તેમણે શાંત ભાવથી તે પત્ર મને પાછો સોંપતાં કહ્યું, ‘માતા નાસ્તિ પિતા નાસ્તિ’ (તમારે માતા નથી, પિતા નથી) આનાથી મારા

અશાંત હૃદયને તરત જ શાંતિ પ્રાપ્ત થઈ.

શ્રી ગુરુદેવ પોતાના દરેક શિષ્યની ક્ષમતા તથા વિશેષ ગુણને જાણી લેવામાં સમર્થ હતા. તેઓ તે ક્ષમતાને પ્રોત્સાહિત કરતા અને પોષણ આપતા હતા. તેમના કુશળ પથપ્રદર્શનમાં અપૂર્ણ તથા અપરિપક્વ સાધક પરિપક્વ બની જતો અને પોતાના સુષુપ્ત ગુણોનો વિકાસ કરતો. ગુરુદેવે મારો ગુકાવ હઠયોગ તરફ વધારે છે તેવું જોયું અને હું કુશળ સંગઠનકર્તા છું તેવું પણ જોયું. તેમના શિક્ષણનું લક્ષ્ય મારા આ ગુણોને વિકસિત કરવાનું હતું. તેમણે મને શિવાનંદ યોગ-વેદાંત આરણ્યક-વિદ્યાપીઠ (હાલ યોગ-વેદાંત ફોરેસ્ટ એકેડેમી)માં એક અધ્યાપક તરીકે નિયુક્ત કરી દીધો.

શ્રી ગુરુદેવે મને સ્પર્શ કરીને મારા આંતરચક્ષુ ખોલી કાઢ્યાં. પૂર્વજન્મમાં પ્રાપ્ત આસન, પ્રાણાયામ, મુદ્રા, બંધ તથા ક્રિયા સંબંધી મારું સમસ્ત જ્ઞાન મારામાં પાછું આવી ગયું.

ભારતનાં અનેક સ્થાન તથા પૂરા વિશ્વમાંથી લોકો શિવાનંદ આશ્રમ આવતા હતા. પ્રશિક્ષણ માટે ગુરુદેવ તેઓને મારી પાસે મોકલી દેતા હતા. આરણ્ય-વિદ્યાપીઠનો પ્રથમ પ્રાધ્યાપક હોવાથી તથા અનેક લોકોના ધ્યાનનું કેન્દ્ર બનવાથી આત્મશ્લાઘાની ભાવના મારામાં થોડી વધી ગઈ, જેને હું સંભાળી ના શક્યો. તરત જ મારામાં અહંભાવ-રૂપી તાવનો રોગ ધીમે ધીમે વધવા લાગ્યો.

હું એક દુર્બળ વ્યક્તિ હતો. આશ્રમમાં પોતાની મર્યાદાને અનુરૂપ પોતાના રૂપ-રંગને પ્રદર્શિત કરવાની આવશ્યકતા મને લાગી. મેં દાઢી તથા માથાના વાળ વધારવાનો નિશ્ચય કર્યો, જે યોગીનું લક્ષણ માનવામાં આવે છે. ગુરુદેવ આ બધું જોઈ રહ્યા હતા. જ્યારે મારા અહંકારનો ફુગ્ગો હદથી વધારે ફૂલી ગયો, ત્યારે તેમણે નિર્ણય કરી લીધો કે હવે તેમાં સોય નાખી ફોડી નાખવાનો વખત આવી ગયો છે. એક દિવસ તેમણે મને કહ્યું- ‘હા, વિષ્ણુ સ્વામીજી ! દાઢી તમને સારી લાગે છે. એ બરાબર છે કે આપણે આપણા બાહ્ય રૂપને સુંદર બનાવીને તેનું પ્રદર્શન કરીએ તથા લોકોને પ્રભાવિત

કરીએ. અવશ્ય, તેને બનાવી રાખજો.’

હું મારી ભૂલ સમજી ગયો. મેં તરત જ મુંડન કરાવી લીધું અને ભવિષ્યમાં ક્યારેય પણ દેખાડો નહીં કરવાનો અથવા લોકોને પ્રભાવિત નહીં કરવાનો નિશ્ચય કરી લીધો.

આશ્ચર્યની વાત તો એ છે કે સ્વામીજીએ ક્યારેય પણ લોકોની વચ્ચે મને હાસ્યાસ્પદ સ્થિતિમાં મૂક્યો નથી કે ક્યારેય કઠોર શબ્દો કહ્યા નથી. લોકોથી જે ભૂલ થાય, તેને ખૂબ જ શિષ્ટતાપૂર્વક તેઓ ધ્યાનમાં લાવતા અને તે લોકો પછી તેને સુધારવામાં લાગી જતા.

આશ્રમની અનેક વાતોને સુધારવા માટેના મને સર્જનાત્મક વિચાર આવતા એટલું જ ન હતું. તેને કાર્યાન્વિત કરવાની મારામાં ક્ષમતા પણ હતી. એકવાર ગુરુદેવે મને કહ્યું- ‘વિષ્ણુ સ્વામી, મને એવું લાગે છે કે તમારી કુંડલિની હવે જાગ્રત થઈ રહી છે. એવું થવાથી મન પ્રેરણાઓથી ઓતપ્રોત થઈ જાય છે.’ કેટલાક દિવસો પછી ગુરુદેવે મને તેમનો વ્યક્તિગત સહાયક બનાવી દીધો. હવે મને તેમના વ્યવહારને પોતાની આંખો દ્વારા જોવાનો અવસર પ્રાપ્ત થયો. મને એવું જ્ઞાન થયું કે ગુરુદેવ જેવો વ્યવહાર પ્રગટરૂપે કરતા હતા, તેવો જ વ્યવહાર વ્યક્તિગત જીવનમાં પણ કરતા હતા. તેમાં કોઈ આડંબર કે પ્રદર્શન નહોતું. તેઓ હંમેશાં નિષ્કપટ, સ્પષ્ટવાદી અને સ્નેહાળ પ્રકૃતિ ધરાવતી વ્યક્તિ હતા.

એક દિવસ હું કાર્યાલયમાં ગુરુદેવ સાથે વાત કરી રહ્યો હતો. ત્યારે એક શીખ સુથાર ત્યાંથી પસાર થયો. ગુરુદેવે મને એ સુથારને અંદર બોલાવવા માટે કહ્યું.

હું ઝડપથી બહાર દોડી ગયો અને મોટેથી બૂમ પાડીને કહ્યું, ‘સુથાર, એ સુથાર ! અહીં આવો.’

તે વ્યક્તિના ચાલી ગયા પછી ગુરુદેવે મારી તરફ જોયું અને બોલ્યા, ‘જ્યારે તમે સુથારને બોલાવ્યા, ત્યારે શું તમે એમનામાં ભગવાનનાં દર્શન કર્યાં હતાં ? શું તમે એમને ‘સરદારજી’ કહી શિષ્ટતાપૂર્વક સંબોધન કરી શકતા નહોતા ? તમે અહીં ભગવદ્દર્શન માટે આવ્યા છો છતાં પણ તમારા ઉદ્ધત વર્તનને ચોંટી રહ્યા છો.’

હું ઉદાસ થઈ ગયો. કેટલાક લોકોને મારાથી

નિમ્ન સ્તરના માનીને તે અનુસાર વ્યવહાર કરવાનો મારો સ્વભાવ હતો, એટલે વિચાર્યા વગર જ હું આવું વર્તન કરી બેઠો. ગુરુદેવે મારા આચરણની આ ત્રુટી તરફ સંકેત કર્યો.

વ્યક્તિગત સહાયકના રૂપમાં મારા કાર્યોમાં એક કાર્ય રોજ રાત્રે સ્વામીજીની પથારી પાથરવાનું હતું. એક રાત્રે જ્યારે હું ચાદર લેવા માટે કબાટ પાસે ગયો. ત્યાં મને ઉંદરનાં બચ્ચાં જોવામાં આવ્યાં. તેમને હું ગુરુદેવ પાસે લઈ આવ્યો. એ સમયે અંધારું હતું. જ્યારે મેં તે બચ્ચાં ગુરુદેવને બતાવ્યાં ત્યારે તેમણે કહ્યું- ‘તેની મા પાછી આવે અને તેને પરેશાની થાય એ પહેલાં જ આ બચ્ચાઓને જ્યાં હતાં ત્યાં મૂકી દો.’

પરંતુ મા ક્યારેય પાછી આવી નહીં. કદાચ આશ્રમની બિલાડીએ તેને પકડી લીધી હશે. બચ્ચાં મરી ગયાં. હું મરેલાં બચ્ચાંને ગુરુદેવ પાસે લાવ્યો. તેમણે તરત જ આ દિવંગત આત્માઓની શાંતિ માટે ‘ત્ર્યંબકં’ મંત્રના જપ કર્યા. તેમને મન ઉંદર કે માનવ આત્માઓમાં કોઈ ભેદ નહોતો.

એક રાત્રે મેં એક આક્રમણકારીને એક કુહાડીથી સ્વામીજીની હત્યાનો પ્રયાસ કરતાં જોયો. હું ઉછળી પડ્યો અને ગુસ્સામાં આવી તેને જમીન પર પછાડી દીધો. પછી ગુરુદેવે મને કહ્યું- ‘તમારે તમારી લાગણીઓને નિયંત્રિત કરતાં શીખવું જોઈએ.’

આ મારા માટે એક બહુ જ બોધપ્રદ અનુભવ હતો. મને અનુભવ થયો કે સાક્ષાત્કારપ્રાપ્ત ગુરુઓ પાસે ભગવાન અનેક રૂપમાં આવે છે. ગુરુદેવની નજરમાં તેમનો પ્રાણ લેવાની ચેષ્ટા કરનાર વ્યક્તિ પણ એટલી જ ભગવદ્રૂપ હતી જેટલી પુષ્પમાળા અર્પણ કરવા માટે આવેલી કોઈપણ વ્યક્તિ.

આ ઘટનાના થોડા દિવસ પછી મેં ગુરુદેવને ફરિયાદ કરી કે આશ્રમવાસીઓ આખો દિવસ ગપસપ અને વ્યર્થ બકવાસ કરી રહ્યા છે. હું એવું માનતો હતો કે માત્ર સાત્ત્વિક વ્યક્તિઓને જ આશ્રમમાં રહેવાની અનુમતિ આપવી જોઈએ. આ બાબતમાં ગુરુદેવનો ઉત્તર હતો- ‘જો તમે એટલા બધા પવિત્ર છો તો તમને

(અનુસંધાન પાના નં.૩૯ ઉપર)

સ્વામી શિવાનંદનો સમન્વય યોગ

શ્રી સ્વામી જ્યોતિર્મયાનંદજી

સમન્વય યોગ એટલે-યોગના ચાર મુખ્ય પાસાં-જ્ઞાનયોગ, ભક્તિયોગ, કર્મયોગ અને રાજયોગ-નો સંતુલિત અને સમજણપૂર્વકનો અભ્યાસ. ખરેખર આ ચાર યોગ અલગ નથી. સમન્વય યોગની આ ચાર પ્રક્રિયા છે. સમન્વય યોગના અભ્યાસનું પ્રારંભિક બિંદુ છે કર્મયોગ. કર્મયોગી જે કોઈ કર્મ કરે છે તે સમર્પણ અને અનાસક્ત-ભાવથી કરે છે. તે કર્મફળ પ્રત્યે આસક્ત હોતો નથી. તેને કર્મફળ નહીં, કર્તવ્ય-ધર્મનું પ્રદાન કરે છે. આ આંતરિક ભાવ સાથે તે બાહ્યરૂપથી પર-સેવાનું સમ્યક કર્મ કરે છે. આ યોગ દ્વારા ઘૃણા, અહંકાર, લોભ અને અભિમાન ઓગળી જાય છે. પરિણામ સ્વરૂપ ચિત્ત શુદ્ધ થાય છે. આ પ્રકારની ચિત્ત-શુદ્ધિ ભક્તિ અને ધ્યાન દ્વારા જિજ્ઞાસુનાં પરમ ગૂઢ ગતિશીલતાનાં કમાડ ખોલી નાખે છે અને તે મહત્ તથા દિવ્ય પ્રેમનો અનુભવ કરવા લાગે છે. એનો આ અનુભવ તેને કર્મયોગ તરફ વધારે સઘન બનાવે છે. શરૂઆતમાં કર્મયોગનો અભ્યાસ પ્રયત્નપૂર્વક કરવામાં આવે છે, પરંતુ તેની અંદર દિવ્ય પ્રેમની આંતરદષ્ટિ વિકસિત થઈ જાય છે ત્યારે તેને અનુભવ થવા લાગે છે કે તેનાં કર્મ મહાન પ્રસન્નતા તથા સહજતાથી પરિપૂર્ણ થાય છે.

ભક્તિની સાથે સાથે કર્મયોગીને મનોનિગ્રહનો આધાર પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે તેને એવી આંતરદષ્ટિ પ્રાપ્ત થાય છે કે જગત તેના મનમાં વિક્ષેપ પેદા કરવા માટે નથી, પરંતુ સૃષ્ટિના ઉદ્દગમ તરફ લઈ જવા માટે છે. નિગ્રહની સાથે સાથે યોગી દૈનિક કર્તવ્યો અને પ્રવૃત્તિઓની વચ્ચે પણ માનસિક સંતુલનની ગૂઢ કલાને સમજી જાય છે. આ રીતે તેનું કર્મમય જીવન તેના ધ્યાનમય જીવનને વિકસિત કરે છે અને ધ્યાનમય જીવન દ્વારા તે સ્વયં પોતાનો વિસ્તાર કરે છે. ભક્તિ અને ધ્યાન જેમ જેમ તેના અચેતન મનને શુદ્ધ કરવા લાગે છે, તેમ તેને એક આંતરદષ્ટિ પ્રાપ્ત થાય છે અને તે જ્ઞાનયોગ તરફ આગળ વધવા લાગે છે. તેને જિજ્ઞાસા થાય છે- ‘હું કોણ છું?’ અને અંતે આત્મજ્ઞાનની ઉપલબ્ધિ કરે છે.

સમન્વય યોગની આ એક સરળ રૂપરેખા છે. કર્મનો અભ્યાસ ચિત્તશુદ્ધિ તરફ લઈ જાય છે, ચિત્તશુદ્ધિ

ભક્તિ પ્રગટ કરે છે, ભક્તિથી ધ્યાનમાં સફળતા મળે છે અને ધ્યાનની સફળતાથી બુદ્ધિ શુદ્ધ અને સૂક્ષ્મ બને છે. અંતે આ સૂક્ષ્મ બુદ્ધિ અજ્ઞાનના પડદાને ચીરી યોગીને આત્મસાક્ષાત્કાર તરફ લઈ જાય છે.

સમન્વય યોગનું મહત્ત્વ સ્પષ્ટ છે, પરંતુ તેને ઊંડાણપૂર્વક સમજવું પડશે. જો તમે એકાંગી યોગાભ્યાસ (ભક્તિયોગ કે કર્મયોગ) કરો છો તો શરૂઆતમાં તે સહેલું લાગશે. પરંતુ તે તમને પ્રભાવશાળી રૂપથી લક્ષ્યપ્રાપ્તિ તરફ લઈ જશે નહીં. સંતુલન બનાવી રાખવું એ જીવનના દરેક ક્ષેત્રમાં સફળતા પ્રાપ્ત કરવાની ચાવી છે. સાધકે (સમન્વય યોગીએ) એક સંતુલિત યોગનાનું અનુસરણ કરવું જોઈએ. તમારો અભ્યાસ કેટલો સઘન છે તેના કરતાં તે કેટલો સંતુલિત છે એ વાત મહત્ત્વપૂર્ણ છે. સંતુલિત લયબદ્ધતા સમન્વયયોગનું સૌથી વધારે મહત્ત્વનું પાસું છે.

એક સમન્વય યોગી પોતાના દૈનિક જીવનમાં પ્રસન્નતાથી જુદા જુદા યોગનો અભ્યાસ કરે છે. સરળ શબ્દોમાં એમ કહી શકાય કે તમે તમારા દૈનિક જીવનમાં થોડું ધ્યાન, ધર્મગ્રંથોનો થોડો અભ્યાસ, થોડા મંત્ર-જપ, થોડો યોગાભ્યાસ, થોડું આંતરિક અવલોકન, થોડું કર્મ અને થોડું મનોરંજન-બધાંને સ્થાન આપો. જો તમે કલાત્મક સુંદરતા સાથે તેનો સમન્વય કરી શકો તો તમે પ્રગતિ કરવા લાગશો. શરૂઆતમાં આ પ્રગતિ ધીમી લાગશે, છતાં આ એક પૂર્ણ પ્રક્રિયા હશે.

વર્તમાન સમયમાં શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસદેવ, સ્વામી વિવેકાનંદ જેવા બધાં મહાન સંતો આ બાબતને જ મહત્ત્વ આપે છે. આપણા ગુરુદેવ સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજે આ સંતુલન પર વિશેષ ધ્યાન આપ્યું છે જેને ‘સમન્વય યોગ’ કે ‘સમપ્રયોગ’ કહે છે.

સમન્વય યોગનું મૂળ પ્રાચીનકાળમાં છે. ભગવદ્ગીતા એક એવો પ્રાચીન ધર્મગ્રંથ છે જેને ઉપનિષદોનો સાર કહેવામાં આવે છે. ઉપનિષદોમાં સમન્વય યોગની શિક્ષા આપવામાં આવી છે. પરંતુ માનવ-મનની મર્યાદાઓને કારણે ચારે પાસાંઓને યોગની

ભિન્ન પદ્ધતિઓના રૂપમાં પ્રસ્તુત કરવામાં આવી છે. એવું લાગે કે એક પાસાંથી ભિન્ન છે પરંતુ ઊંડાણપૂર્વક વિચાર કરવામાં આવે તો તમને લાગશે કે ઉપનિષદોની મૂળભૂત શિક્ષામાં સમગ્રતાનું તત્ત્વ સમાયેલું છે. ઉપનિષદ જીવનનું વિવેચન કરે છે અને જીવનને સમગ્રતાથી જોવામાં-સમજવામાં આવે છે. માનવ વ્યક્તિત્વમાં તર્ક, ભાવના, ઈચ્છા અને કર્મ-આ વિશેષ પાસાં છે. આ બધાંની પ્રગતિ-વૃદ્ધિ-એક સાથે થવી જોઈએ.

સંતુલનની આવશ્યકતાને જોર આપવા માટે વીણાના સ્વરોનું ઉદાહરણ આપવામાં આવે છે. વીણામાંથી મધુર સંગીત ત્યાં સુધી નહીં નીકળી શકે જ્યાં સુધી તેના તાર સમ્યક રૂપથી ઝંકૂત ના હોય. બહુ જ ખેંચવાથી તે તૂટી જશે અને બહુ જ ઢીલા હશે તો સ્પષ્ટ સ્વર નહીં નીકળે. જ્યારે તે બહુ જ ખેંચાયેલા નહીં હોય અને બહુ જ ઢીલા નહીં હોય ત્યારે મધુર સંગીતને જન્મ આપશે. આ સંદર્ભમાં સ્વામી શિવાનંદે એક સરળ ગીતની રચના કરી હતી.

થોડું ખાવ, થોડું પીઓ
થોડું બોલો, થોડું સુવો.
થોડું હળો-મળો, થોડું ચાલો
થોડી સેવા કરો, થોડું વિચારો.
થોડા જપ કરો, થોડું કીર્તન કરો
થોડા મંત્ર લખો, થોડો આત્મવિચાર કરો.
થોડાં આસન કરો, થોડા પ્રાણાયામ કરો
થોડાં ચિંતન-મનન કરો, થોડું ધ્યાન કરો
થોડું દાન કરો, થોડું અધ્યયન કરો
થોડો આરામ કરો, થોડી પૂજા કરો
ટૂંકમાં આ સમન્વયયોગ કે સમપ્રયોગ છે.

ગીતાનો અર્થ છે કે યોગ તમારા માટે કોઈ સમસ્યા બનવી જોઈએ નહીં. તમે ક્યારેય એવું ના વિચારો કે- ‘હું યોગ ક્યારે કરી શકું? મારે તો બહુ કામ આટોપવાનાં છે. મારી પાસે સમય નથી.’ તમારે માત્ર એટલું જ કરવાનું છે કે થોડું થોડું કરીને અભ્યાસ ચાલુ કરી દો.

ધ્યાન આપો કે જીવનના દરેક પાસા-એટલે સુધી કે આહાર તરફ પણ તમે જાગૃત છો કે નહીં. વિચારો- ‘આજે હું મારા શરીરને કેવા પ્રકારનો આહાર

આપીશ?’ મનની સ્વસ્થતા કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય તે અનુસાર મારે આહાર ગ્રહણ કરવો જોઈએ. હું મારા આહારને સંતુલિત કેવી રીતે બનાવી શકું?’

આ વિષય પર વિચાર કરી તેનો જવાબ શોધી તે અનુસાર કર્મ કરવું. આ પ્રમાણે આહાર પણ સ્વયંમાં સમપ્રયોગ બની જાય છે. જીવનમાં બધી વસ્તુઓ વચ્ચે સંતુલન બનાવી રાખીએ.

એક પૂર્ણ વિકસિત યોગીએ પ્રસિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવા માટે અતિવાદી બનવું જોઈએ નહીં. ક્યારેય ના વિચારો- ‘મારી આસપાસના મિત્રો અને લોકોને મારે બતાવવું જોઈએ કે મેં કોઈ મહાન કાર્ય કર્યું છે, એવું બતાવવા માટે હું કોઈ અસામાન્ય કામ કરી નાખું- સાત દિવસ ઉપવાસ કરી નાખું.’ આ એક મોટી ભૂલ છે, કારણ કે અસામાન્ય કામ કરવાથી તમે સંતુલન બગાડી નાખો છો. સાથે-સાથે કંઈ મહત્વપૂર્ણ કામ કરવાથી તમારામાં અહંકારના અંકુર ફૂટી નીકળે છે.

જે લોકો કુશળ માર્ગનિર્દેશનમાં સમન્વય યોગનો અભ્યાસ નથી કરતા, તેમને સફળતા પ્રાપ્ત કરવા માટે કષ્ટ ઉઠાવવું પડે છે. એટલે સુધી કે જે માર્ગદર્શન પ્રાપ્ત કરી રહ્યા છે તેમને પણ સફળતા પ્રાપ્ત કરવા માટે કષ્ટોનો સામનો કરવો પડે છે.

મોટાભાગના લોકો યોગનો એકપક્ષીય અભ્યાસ કરે છે. તેમને મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવો પડે છે. યોગનાં થોડાં પુસ્તકો વાંચ્યા પછી સાધક વિચારવા લાગે છે- ‘હું સાધારણ વ્યક્તિ નથી. મારે હઠયોગનો અભ્યાસ શા માટે કરવો જોઈએ? હું માત્ર ભૌતિક દેહ નથી-આવું વિચારવું મંદબુદ્ધિવાળી વ્યક્તિનું કામ છે. હું શરીર નથી, હું યોગી છું. હું હિમાલયમાં જઈશ અને ત્યાં હું સઘન ધ્યાનનો અભ્યાસ કરીશ.’ આ પ્રકારના લોકો હિમાલય જાય છે પણ ત્યાં પછી કશું જ નથી કરતા. બસ, ગુફામાં બેસીને પોતાનો સમય પસાર કરી દે છે. આ સમયમાં ભ્રમથી વશ થઈને સહેજ પણ આત્મવિશ્લેષણ કરતા નથી. તેમને એ વાતનો આભાસ પણ થતો નથી કે તેઓ પોતાની સાથે જૂના મોહ અને ભ્રમ લઈને આવ્યા છે. માનવ-પ્રાણીઓ તરફ આસક્ત થવાને બદલે વાંદરા અને ખિસકોલીઓ પ્રત્યે આસક્ત થઈ જાય છે. તેઓ પોતાની સાથે જૂની

યાદો, દુઃખો અને કષ્ટોને પણ લઈ આવ્યા હોય છે. આ પ્રકારે ગુફામાં એકલા રહેતા હોવા છતાં પોતાની નિરસતાને પોતાના સંગી-સાથી બનાવી દે છે. છ મહિના પછી કોઈપણ પ્રકારની આંતરદષ્ટિ પ્રાપ્ત કર્યા વગર, ભારે અહંકારના બોજ સાથે પાછા ફરે છે. તેઓ એક ઋષિના રૂપમાં માન્યતા પ્રાપ્ત કરવા ઈચ્છતા હોય છે ત્યારે તેમના માટે સમન્વય યોગનો અભ્યાસ વધુ મુશ્કેલ થઈ જાય છે.

સમન્વય યોગમાં સફળતા પ્રાપ્ત કરવાનાં ક્યાં લક્ષણ છે ?

- તમારામાં આત્મવિશ્વાસ વધે છે.
- તમારા સાધના-માર્ગમાં ઊંડી શ્રદ્ધાનો જન્મ થાય છે.
- તમે ધૈર્યવાન બનો છો.
- તમે વધારે પ્રસન્ન રહો છો.
- તમારું મન વધારે એકાગ્ર અને સંતુલિત બને છે.
- તમને સમજાશે કે તમારા વ્યક્તિત્વના જૂના દોષ અદૃશ્ય થવા લાગ્યા છે.

- ક્રોધ, ઘૃણા, ઈર્ષ્યા- જે ક્યારેક તમારા વ્યક્તિત્વનાં અભિન્ન અંગ હતાં- હવે સમન્વય યોગના અભ્યાસ દ્વારા સહજ રીતે સમાપ્ત થવા લાગ્યાં છે.

- આ રીતે ધીરે-ધીરે તમે એક જુદા જ પ્રકારનું વ્યક્તિત્વ, જુદા જ પ્રકારની ઈન્દ્રિયો અને જુદા જ પ્રકારની બુદ્ધિનો વિકાસ કરો છો.

આ બધું જ સમન્વય યોગના અભ્યાસથી શક્ય છે.

સમન્વય યોગનું સૌથી અગત્યનું મહત્વપૂર્ણ પાસું એ છે કે તે એક આનંદપૂર્ણ આંદોલન છે. તમને જીવનમાં આનંદ જ આનંદ મહેસૂસ થાય છે. રોજ-રોજ અનુભૂતિના નવા આયામ ખૂલે છે. દષ્ટિ વિકસિત થાય છે. સમન્વય યોગમાં સમાયેલા આનંદાનુભવ અને સ્વતંત્રતાથી તમારી જાતને વંચિત રાખશો નહીં. હિંમતપૂર્વક આગળ વધો. સફળતા તમારાં ચરણ ચૂમશે. તમે સમન્વય યોગના મુસાફર બની ઝડપથી પ્રગતિ કરશો અને આ જન્મનું લક્ષ્ય પ્રાપ્ત કરશો.

□ 'સ્વામી શિવાનંદ જન્મશતાબ્દી સ્મૃતિગ્રંથ'માંથી સાભાર અનુવાદ

(ગુરુદેવના સાન્નિધ્યમાં અનુસંધાન પાના નં.૩૬ ઉપરથી ચાલુ)

કોઈ આશ્રમની આવશ્યકતા જ નથી. આ સ્થાન એ લોકો માટે છે, જેમને મારી મદદની જરૂર છે. આ લોકો બહાર સંસારમાં રહીને મોટી મુશ્કેલીઓ ઊભી કરે, એના કરતાં સારું છે કે તેઓ અહીં રહે છે.'

ગુરુદેવ ચેતનાની દષ્ટિએ જ નહીં, ભૌતિક શરીરથી પણ મહાન પુરુષ હતા. જ્યારે અમે મહાસમાધિનું નિર્માણ કરાવી રહ્યા હતા ત્યારે એકવાર તેઓ ત્યાં પધાર્યા. જે જગ્યા પર તેમના શરીરની ભૂસમાધિ આપવાની યોજના હતી, ત્યાં સૂઈ ગયા. તે સ્થાન તેમના માટે બહુ જ નાનું હતું. તેમણે અમને તે સ્થાનને હજી મોટું બનાવવાની આજ્ઞા કરી જેથી તે તેમના અતિ-વિશાળ શરીર માટે પર્યાપ્ત હોય.

એકદિવસ ગુરુદેવે મને કહ્યું- 'વિષ્ણુ સ્વામી, એકવાર તમારે અમેરિકા ચોક્કસ જવું જ જોઈએ. ત્યાં લોકો તમારી પાસે યોગ શીખવાની રાહ જોઈ રહ્યા છે.' તે સમયે હું હસી પડ્યો. આ ધ્યાનમાં લેવાની બાબત છે કે કેવી રીતે તેમની વાણી સિદ્ધ થઈ.

આશ્રમથી પ્રસ્થાન કરતાં પહેલાં મારું અંતિમ કાર્ય ગુરુદેવની મહાસમાધિ-મંદિરના નિર્માણનું કાર્ય સંપન્ન કરવાનું હતું. તે કાર્ય માટે શરૂઆતમાં ગુરુદેવે મને રૂ.૧૦ની એક નોટ આપી અને કહ્યું કે તેઓ જે કોઈ કામ કરવાનું મને કહેશે તેનું મૂલ્ય આ નોટ ચૂકવશે. તે દસ રૂપિયાના બળ પર જ હું મહાસમાધિ-મંદિરનું નિર્માણ-કાર્ય સંપન્ન કરી શક્યો. પછી વિશ્વમાં પરિભ્રમણ કર્યું, શિવાનંદ-યોગ-વેદાંત-કેન્દ્રો અને આશ્રમોની સ્થાપના કરી શક્યો તથા હજારો લોકોને શિક્ષક-પ્રશિક્ષણ-પાઠ્યક્રમનું શિક્ષણ આપી શક્યો. એ દસ રૂપિયાની રકમ મને અનેક વાર વિશ્વનું ભ્રમણ કરાવી શકી છે.

જે કાંઈ કાર્ય મેં કર્યું છે, તે બધું જ ગુરુદેવની શક્તિ અને કૃપાથી તથા તેમના જ નામથી કર્યું છે. તેઓ જ મારી શક્તિ અને પ્રેરણાના સ્ત્રોત રહ્યા છે.

'સ્વામી શિવાનંદ જન્મશતાબ્દી સ્મૃતિગ્રંથ'માંથી સાભાર અનુવાદ

સ્વામી શિવાનંદ

શ્રી સ્વામી સત્યાનંદ સરસ્વતી

સમગ્ર વિશ્વમાં સ્વામી શિવાનંદની જન્મજયંતી ઉજવાઈ રહી છે. આ અવસર પર બધા યોગ-પ્રેમીઓ એ મહાન આત્માને શ્રદ્ધાંજલિ અર્પિત કરશે. તે પોતાના ભૌતિક શરીરથી તો વિદ્યમાન નથી, પરંતુ અગણિત વ્યક્તિઓના હૃદય-મંદિરમાં તેમની માનસ મૂર્તિ હંમેશાં માટે અંકિત છે. અસંખ્ય સાધક તેમણે ઉપદેશેલા જ્ઞાન માટે તેમના ઋણી છે.

કોઈ કવિએ કહ્યું છે - 'મહાપુરુષોના જીવનની ઘટનાઓ આપણા જીવનને ઉદાત્ત બનાવવાની પ્રેરણા આપે છે.' સમયની રેતી પર મહાપુરુષ પોતાનાં પાદચિહ્ન છોડી જાય છે, પરંતુ બધાં જ એ પાદચિહ્ન જોઈ શકતાં નથી. તેનું એક કારણ છે- તેમના અજ્ઞાનનો પ્રવાહ આ ચિહ્નોને ભૂંસી નાખે છે. આપણે બહુ જ સૌભાગ્યશાળી છીએ, કારણ કે આપણે સ્વયં આ પાદચિહ્નોને જોઈ શકીએ છીએ અને તેને અનુસરી રહ્યા છીએ.

સ્વામી શિવાનંદ એક પૂર્ણ જીવન જીવ્યા. એક મહાન સંત, ઉચ્ચસ્તરીય પ્રશાસક, તદ્દન વિરક્ત સંન્યાસી, દયા, પ્રેમ અને દાનશીલતાના ભાવોથી પરિપૂર્ણ મહામાનવ, અસાધારણ પ્રતિભા, અનુશાસન પ્રિય, જડ-ચેતન તેમ જ બધાં પ્રાણીઓ પર કરુણાની વર્ષા કરનારા મહાપુરુષ હતા. તેમનામાં આ બધા ગુણો એક સાથે હતા.

આવી જ મહાન વ્યક્તિ આપણાં જીવનનો આદર્શ બની શકે. આપણામાંથી મોટાભાગના દૈનિક જીવનની સમસ્યાઓથી ત્રસ્ત છીએ, આપણા મનોવિકારના પ્રવાહમાં વહી રહ્યા છીએ અને ભાવનાત્મક ઉતાર-ચઢાવે આપણને નિરાશ કરી દીધાં છે. નિષ્કપટ અને સાચા મનુષ્યની સમક્ષ ચોક્કસપણે આ પ્રશ્ન ઊઠતો હશે- આ મર્યાદાઓમાં રહીને આપણે જીવનના અંતિમ ધ્યેય પર કેવી રીતે પહોંચી શકીએ? જીવનની નિષ્કરતાથી નિરાશ થયેલા આવા મનુષ્યો માટે સ્વામી શિવાનંદ એક આધારસ્તંભ સમાન હતા.

સ્વામીજી વિશે શ્રવણ કરવું એ એક આનંદ છે, તેમનાં વિશે વિચારવું યોગ છે, એમની ચર્ચા કરવી સમયનો સદુપયોગ છે. તેમની પાસે ભૌતિક શરીર હતું પરંતુ તેમનો આત્મા ભૌતિકતાથી જોજનો દૂર હતો. એમની ઉપસ્થિતિ માત્રથી આંતરિક ચેતના વિકસિત થવા લાગતી.

ઉપનિષદમાં એક કથા છે.

શિષ્યે ગુરુને પ્રશ્ન કર્યો- 'માણસ કેવી રીતે ગતિ કરે છે?'

ગુરુએ ઉત્તર આપ્યો- 'સૂર્યના પ્રકાશમાં.'

શિષ્યે પૂછ્યું- 'પણ સૂર્ય અસ્ત થઈ જાય ત્યારે?'

ગુરુએ ઉત્તર આપ્યો- 'ચંદ્રમાના પ્રકાશમાં.'

શિષ્યે પ્રશ્ન કર્યો- 'જ્યારે સૂર્ય અને ચંદ્ર બંને અસ્ત થઈ જાય ત્યારે કેવી રીતે ગતિમાન થાય છે?'

ગુરુએ જવાબ આપ્યો- 'તારાના પ્રકાશમાં.'

શિષ્યે ફરીથી પૂછ્યું- 'જ્યારે સૂર્ય, ચંદ્ર, તારા કશું જ ન હોય ત્યારે?'

ગુરુએ ઉત્તર આપ્યો- 'ત્યારે પોતાના જ પ્રકાશમાં ગતિમાન થાય છે.'

આ કયો પ્રકાશ છે? જ્યારે મન વિકારોથી ગ્રસ્ત થઈ જાય છે, જ્યારે બુદ્ધિ ભ્રમિત થઈ જાય છે, જ્યારે આપણી જ શ્રદ્ધા આપણને નિરાશ કરવા લાગે છે, જ્યારે આપણી જ ધારણા આપણને સહાયક બનતી નથી, એવી સ્થિતિમાં આપણા માટે આપણી ચેતનાના સ્તરને ઉગ્રત કરવાનું અનિવાર્ય બની જાય છે. પોતાના આત્માને જાગ્રત કરવો આવશ્યક થઈ જાય છે. આ ઉપલબ્ધિ માટે કોઈ સદ્ગુરુનું માર્ગદર્શન પ્રાપ્ત કરવું જરૂરી બને છે. સ્વામી શિવાનંદ આ જ પ્રકારના સદ્ગુરુ હતા. પોતાના આંતરિક પ્રકાશને જાગ્રત કરવાની આકાંક્ષા ધરાવતા સાધકો માટે એમના જીવન-સંદેશ તથા ઉપદેશ અંધકારમાં જ્યોતિ સમાન છે.

અતિ ઉત્તમ મહામાનવ

અન્ય સંત-મહાત્માઓની સરખામણીમાં

સ્વામી શિવાનંદનું વ્યક્તિત્વ અલગ જ હતું. એમણે ક્યારેય ચમત્કારી ગુરુ કે ઉપદેશક કે ધર્મગુરુની જેમ વ્યવહાર કર્યો નથી. તેઓ એક સાધારણ વ્યક્તિની જેમ જ રહ્યા અને અસંખ્ય સદ્ગુણોથી યુક્ત ઉદાહરણ બનીને ચમક્યા.

હું વિચારું છું કે સંત બનવાની અપેક્ષામાં માણસ બનવાનું વધારે મહત્ત્વપૂર્ણ છે. ગુરુ બની જવું, બીજા પાસેથી માન-સન્માન પ્રાપ્ત કરવું સહેલું છે, પરંતુ માણસ બનવું અઘરું છે. પ્રેમ કરવો અઘરો છે, જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું અઘરું છે. આજે માણસ પોતાની મૂળભૂત માનવતાને જ નથી સમજી શકતો. માણસ જો સાચા અર્થમાં માણસ બને તો તે બધું જ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. માણસ બનવા માટે તેણે પોતાના વ્યક્તિત્વનાં આસુરી તત્ત્વોને છોડવાં પડશે. વાંસની વાંસળીને બિલકુલ પોલી કર્યા પછી જ તેમાંથી મોહક સ્વર ઉત્પન્ન કરી શકાય છે. એવી જ રીતે આપણે જ પોતાની જાતને પોલી કરવી પડશે. આપણે અપમાન સહન કરવા માટે તથા ભિન્ન ભિન્ન મનોવિકારોના રાક્ષસો વચ્ચે વિભીષણ બની રહેવા તૈયાર રહેવું પડશે. પોતાના ભયને સમાપ્ત કરી બીજાને મદદરૂપ થવા તૈયાર થવું પડશે. બીજા દ્વારા પ્રેમ અને માન પ્રાપ્ત કરવાની આશા રાખવી જોઈએ નહીં.

જ્યારે લોકો પ્રેમની વાત કરે છે, ત્યારે મને હસવું આવે છે. હજી સુધી હું એવી એકે વ્યક્તિને નથી મળ્યો, જે પ્રેમનો વાસ્તવિક અર્થ સમજતી હોય. હા, પણ હું નિશ્ચિતરૂપે કહી શકું કે સ્વામી શિવાનંદના વ્યક્તિત્વમાંથી પ્રેમનાં કિરણો નીકળતાં હતાં. તેઓ ક્યારેય ભાવુક નહોતા. તેઓ શાંત, અક્ષુબ્ધ, અનુદ્વિગ્ન અને નિર્લેપ હતાં. મારી દૃષ્ટિમાં તેઓ અતિઉત્તમ મહામાનવ હતાં. મેં પરમાત્માને ક્યારેય જોયા નથી, પરંતુ મેં સ્વામી શિવાનંદને જોયા છે અને એટલે જ મને વિશ્વાસ છે કે પરમાત્મા ચોક્કસ શિવાનંદરૂપે આ ધરતી પર આવ્યા હશે. સ્વામી શિવાનંદ એક એવા મહાપુરુષ હતા, જેમની પાસે અસીમ કરુણા હતી. એમનો સ્વભાવ મધુર હતો અને તેઓ હંમેશાં સ્મિત

રેલાવ્યા કરતા હતા. અરે, તેઓ સ્વયં મધુર હતા, સ્વયં સ્મિતનું મૂર્તસ્વરૂપ હતા.

તેમણે જે પણ કર્યું, તેની પાછળ એકમાત્ર ઉદ્દેશ બીજાનું કલ્યાણ કરવાનો હતો. તેઓ સરમુખત્યાર નહોતા. ક્યારેય પોતાના શિષ્યોની કાર્યપ્રણાલીમાં હસ્તક્ષેપ કરતા નહોતા. જેવી રીતે શિષ્ય પોતાના ગુરુના ચરણ-સ્પર્શ કરે, તેવી રીતે તેઓ શિષ્યોના ચરણ-સ્પર્શ કરતા હતા. આશ્રમવાસીના રૂપમાં મેં ઘણી ભૂલો કરી હતી. મેં વિચાર્યું હતું કે તેઓ મને બોલાવશે, લડશે, સાચા-ખોટા વિશે સમજાવશે. પણ ક્યારેય તેમણે મને બોલાવીને મારી ભૂલો માટે એક શબ્દ કહ્યો નથી. હું જ્યારે જ્યારે તેમની પાસે ગયો, એક સામાન્ય ઢંગમાં જ વાર્તાલાપ કર્યો-મારી ભૂલો વિશે ક્યારેય ચર્ચા કરી નથી.

તેઓ કહ્યા કરતા હતા-દરેક વ્યક્તિમાં એક દિવ્ય તત્ત્વ હોય છે. અન્ય પ્રતિ તેમની ધારણા ગજબ હતી. જ્યારે કોઈ પોતાને પડતી મુશ્કેલીઓથી દુઃખી થઈ જતું, ત્યારે તેઓ સમજાવતા-આ તો એક દિવ્ય પરીક્ષા છે. જ્યારે તમે લોખંડનો ટુકડો ખરીદો છો ત્યારે બહુ ચકાસણી કરતા નથી પણ સોનું ખરીદો છો ત્યારે સાવધાનીપૂર્વક તેનું નિરીક્ષણ કરો છો. જ્યારે તમે હીરો ખરીદવા માગો છો તો સામે જે હીરો દેખાય તેને ઉઠાવી લેતા નથી. અનેકને ચકાસી પછી પસંદ કરો છો. તેવી જ રીતે, જ્યારે પરમાત્મા તેમને પોતાના કાર્ય માટે પસંદ કરવા માગે છે, ત્યારે તમારી પરીક્ષા કરે છે. તમારા કર્મો કે તમારા દોષોને કારણે તમારે ટીકાનો સામનો કરવો પડતો નથી. આ તો તમારી દિવ્ય પરીક્ષા છે. તેમાં ઉત્તીર્ણ થઈ જશો તો તમને ઉચ્ચતર પ્રજ્ઞાનો પુરસ્કાર પ્રાપ્ત થશે.

આપો, આપો, અવશ્ય આપો

સ્વામી શિવાનંદે મલેશિયામાં ચિકિત્સા કાર્ય આરંભ કર્યું હતું. હૃષીકેશ આવ્યા પછી સંપૂર્ણપણે અધ્યાત્મ-જીવનમાં મગ્ન થઈ ગયા. તેઓ એટલા નિષ્કપટ અને સાચા હતા કે આસપાસમાં રહેતા સંન્યાસીઓ તેમનાથી બહુ જ પ્રભાવિત હતા. ક્યારેક ક્યારેક રોજ ભિક્ષામાં મળતી રોટલીઓમાંથી કેટલીક

બચાવી રાખતા. જ્યારે પૂરતી માત્રામાં રોટલીઓ ભેગી થઈ જતી, ત્યારે પોતાની કુટિરના દરવાજા બંધ કરી કેટલાય દિવસો સુધી પોતાની વ્યક્તિગત સાધનામાં ડૂબેલા રહેતા ક્યારેક અડધી રાતે છાતી સુધી બરફ જેવા ઠંડા ગંગાજળમાં ઊભા રહી ઝૂં-ઝૂંનું ઉચ્ચારણ કરતા પણ જોવામાં આવતા.

અધ્યાત્મ જીવન પ્રતિ પોતાના નિષ્કપટ સમર્પણને કારણે તેઓ બધા સંન્યાસીઓમાં પ્રિય હતા. ઈર્ષ્યાવશ કેટલાક દુર્જન તેમને હેરાન કરવા લાગ્યા, એટલે સુધી કે તેમને ચોટ પણ પહોંચાડતા. તેમના પ્રતિ સ્વામીજીનો વર્તાવ અસાધારણ અને અતિમાનવીય હતો. તેઓ કહેતા- ‘જો કોઈ તમને ઠોકર મારે, તો તમે તેને પ્રેમ આપો.’ આ જ સિદ્ધાંતને તેઓ વ્યવહારમાં ઉતારતા હતા. પછી જ્યારે સ્વામીજીની ખ્યાતિ ખૂબ વધી ત્યારે પણ તેઓ દુર્જનોને ખૂબ માન આપતા હતા.

સ્વામીજી અત્યંત ઉદાર હતા. જો કોઈ કાંઈ માગે તો તેઓ તરત જ તેને આપી દેતા. એમનો સિદ્ધાંત હતો-આપો, આપો, અવશ્ય આપો. જો તેમને ખબર હોય કે માગનાર વ્યક્તિ સુપાત્ર નથી તો પણ તેની ઉપર ધ્યાન આપ્યા વગર તેઓ માત્ર એટલું જ કહેતા- ‘તે તેનું કર્મ છે. આ મારું કર્મ છે.’ તેઓ ઉદારતાપૂર્વક ભોજન, ધન, પુસ્તક, વસ્ત્ર વહેંચ્યા કરતા હતા. જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ તેમને કહે- ‘સ્વામીજી, આ વ્યક્તિ દુષ્ટ પ્રકૃતિની છે. એને કંઈ આપશો નહીં.’ ત્યારે તેઓ કહેતા- ‘ભગવાને મને તેને જ આપવા માટે આપ્યું છે, પૈસા, આશ્રમ કશું જ મારું નથી.’

જ્ઞાની અને ભક્ત

સ્વામી શિવાનંદ વેદાંત-દર્શનમાં શ્રદ્ધા રાખનારા સંન્યાસી હતા. વેદાંત-દર્શન ‘અહં બ્રહ્માસ્મિ’ના સિદ્ધાંતને પ્રતિપાદિત કરે છે. તે મૂર્તિપૂજાને સમર્થન આપતા નથી. તે શુદ્ધ અદ્વૈતવાદી દર્શન છે. તેના અનુસાર સત્ય નામ-રૂપ રહિત છે તથા બધા જ પ્રકારના અનુભવ મનમાં હોય છે. સ્વામી શિવાનંદ ભક્ત તથા પરમ તત્ત્વના દર્શનનું પ્રતિપાદન કરનારા શુદ્ધ જ્ઞાની-બંને હતા. તેઓ કહેતા- ‘ભગવદ્ભક્તિ અને ભગવન્નામનું ઉચ્ચારણ જ સાંસારિક ચેતનાના અવરોધોમાંથી મુક્તિ અપાવી શકે.’

ભગવન્નામમાં તેમની અનન્ય આસ્થાનું પ્રમાણ એ છે કે ૧૯૪૩માં તેમણે શિવાનંદ-આશ્રમમાં ભગવન્નામના અખંડ કીર્તનનો શુભારંભ કર્યો હતો. એ સમયે આશ્રમમાં એક જ હોલ હતો અને અમે બધા મળીને સાત-આઠ સંન્યાસી હતાં. હોલમાં એક દીવો પ્રગટાવવામાં આવ્યો હતો જે અખંડ રૂપે ચાલ્યા કરતો હતો. દરેક સંન્યાસીને બે-બે કલાકની પાળીમાં કીર્તન કરવાનું હતું. કીર્તન માટે સ્વામીજીએ મહામંત્ર (હરે રામ હરે રામ રામ રામ હરે હરે, હરે કૃષ્ણ હરે કૃષ્ણ કૃષ્ણ કૃષ્ણ હરે હરે) પસંદ કર્યો હતો. તેમણે તેની ધૂન પણ નક્કી કરી હતી.

આશ્રમના ઉદ્ઘાટન સમયે સ્વામીજીએ કહ્યું હતું- ‘આ કીર્તન ત્યાં સુધી ચાલુ રહેશે, જ્યાં સુધી સંસારનું અસ્તિત્વ છે.’ આ સાંભળી અમને બધાંને બહુ જ આશ્ચર્ય થયું હતું- અખંડ કીર્તનની આ અંતહીન અવધિ ! અને, સાચે જ આજે પણ આ વિશિષ્ટ કાર્યક્રમ આશ્રમના જુદા-જુદા કાર્યક્રમોમાં કેન્દ્ર-બિંદુ છે.

એક નિરાળું વ્યક્તિત્વ

સ્વામી શિવાનંદ દરેક વ્યક્તિ પર વિશ્વાસ મૂકતા. તેમણે ક્યારેય એવું વિચાર્યું નહોતું કે કોઈ વ્યક્તિ ખરાબ પણ હોઈ શકે. તેમણે ક્યારેય બીજા સામે પોતાની જાતને મહાન સ્વામીના રૂપમાં રજૂ કરી નથી. તેમનામાં બિલકુલ અહંકાર નહોતો અને નહોતી કોઈ આકાંક્ષા. અસંખ્ય લોકો તેમની પાસે આવતા અને પોતાની સમસ્યાઓનું સમાધાન પ્રાપ્ત કરતા. પરંતુ હંમેશાં તેઓ એવું કહેતા- ‘આ ભગવાનની કૃપા છે.’ એમના ભક્તો કહેતા- ‘સ્વામીજી તમે તો સિદ્ધ પુરુષ છો. આપના આશીર્વાદથી મારી સઘળી મુશ્કેલીઓ દૂર થઈ ગઈ.’ તેઓ ઉત્તર આપતા- ‘ના, ના, આ ઈશ્વરની કૃપા છે અને તમારું પ્રારબ્ધ છે, જેણે તમને મદદ કરી છે.’

તેઓ પૂર્ણ ભક્ત હતા. તેમનું હૃદય નિષ્કપટ હતું. જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ તેમને પોતાની મુશ્કેલીઓ વિશે લખતી અથવા સ્વયં મળીને પોતાની સમસ્યાઓ તેમની સમક્ષ મૂકતી, ત્યારે તેઓ તરત જ પોતાની આજુબાજુ બેઠેલા લોકોને મંત્ર-જપ કરવા માટે કહેતા. મંત્ર પર તેમની એટલી શ્રદ્ધા હતી કે જપ પૂરા થાય

એટલે તરત જ તે સંબંધિત વ્યક્તિને પત્ર લખાવતા- અમે તમારા માટે પ્રાર્થના કરી છે અને તમારી સમસ્યાઓ દૂર થઈ જશે. તેમની મંત્ર પર અગાધ શ્રદ્ધા હતી- ના હોત તો તેઓ કેવી રીતે આવું લખી શકે ?

બીજા પાસેથી શીખવાનો સદ્ગુણ

શિવાનંદ આશ્રમના અંતેવાસીના રૂપમાં હું બૃહદ્દારણ્યક ઉપનિષદની ટીકા લખી રહ્યો હતો. સંસ્કૃત અને દર્શનનું બૌદ્ધિક જ્ઞાન મારી પાસે હતું, છતાં પણ આ કાર્યમાં મને મુશ્કેલી પડતી હતી. જ્યારે જ્યારે હું મારી મુશ્કેલીઓ લઈને સ્વામીજી પાસે જાઉં ત્યારે ત્યારે તેઓ મને પૂજ્ય તપોવનજી મહારાજ પાસે મોકલી દેતા. સ્વામી તપોવનજી મહારાજ સ્વામીજીના શિષ્ય નહોતા. તેઓ હૃષીકેશમાં નિવાસ પણ કરતા નહોતા. તેઓ ગંગોત્રીના રસ્તા પર સ્થિત ઉત્તરકાશીમાં નિવાસ કરતા હતા. તેઓ સંસ્કૃતિના વિદ્વાન અને ઉપનિષદોના પ્રબુદ્ધ જ્ઞાતા હતા.

પોતાના જીવનકાળમાં સ્વામી શિવાનંદજીએ ત્રણસોથી ચારસો પુસ્તકો લખ્યાં. જ્યાં સુધી હું તેમના સાન્નિધ્યમાં રહ્યો ત્યાં સુધી તેઓ ૨૫૦ પુસ્તક લખી ચૂક્યા હતા. પરંતુ, તેઓ પોતાને સર્વજ્ઞ માનતા નહોતા. સ્વામી શિવાનંદ મને સ્વયં માર્ગદર્શન આપી શકતા હતા, પરંતુ તેઓ મારા શુભચિંતક હતા અને તેમને મને સ્વામી તપોવનજી મહારાજ પાસે મોકલવાનું ઉચિત લાગ્યું.

જ્યારે ક્યારેક સ્વામી તપોવનજી મહારાજ હૃષીકેશ આવી રોકાતા, સ્વામીજી મને કહેતા- ‘સ્વામી તપોવનની પાસે જાવ અને કંઈક શીખીને આવો.’ હું તેમની પાસે જતો. સ્વામીજી મારી રાહ જોતા. તે મને પૂછતા- ‘તમે શું-શું પૂછ્યું અને તેમણે શું-શું કહ્યું?’ હું તેમને બધું જ કહી દેતો. હું જે કહેતો, સ્વામીજી લખી લેતા અને તેને ટાઈપ કરાવતા.

દેશ-વિદેશમાં

૧૯૫૬ના વર્ષમાં એક દિવસ સ્વામી શિવાનંદે મને બોલાવ્યો અને પૂછ્યું- ‘તમે કઈ સાધના કરો છો?’ આશ્રમમાં મને નિવાસ કરતાં બાર વર્ષ વીતી ગયાં હતાં. આટલા સમયમાં એકવાર પણ તેમણે મને આ

પ્રશ્ન પૂછ્યો નહોતો. હું આસન, પ્રાણાયામનો અભ્યાસ કરતો હતો, પણ ગુરુદેવના આદેશથી નહીં. એ મારી વ્યક્તિગત રુચિ હતી. મંત્ર-જપ પણ મેં મોટી સંખ્યામાં કર્યા હતા અને હંમેશાં કર્મયોગમાં ડૂબેલો રહેતો.

મેં ઉત્તર આપ્યો- ‘આસન, પ્રાણાયામ અને મંત્રજપ કરું છું.’ બીજી કેટલીક વાતો જે મારી સાધના સાથે જોડાયેલી હતી તે વિશે પણ તેમને કહ્યું.

‘ક્રિયાયોગનો અભ્યાસ નથી કરતા?’ તેમણે પૂછ્યું.

‘ના’ મેં કહ્યું, ‘મેં તે વિશે સાંભળ્યું જરૂર છે, પણ જાણતો નથી.’

તેઓ મને તેમની કુટિરમાં લઈ ગયા અને દસ મિનિટમાં મને ક્રિયાયોગ શીખવાડી દીધો. પછી તેમણે મને ૧૦૮ રૂા. આપ્યા અને કહ્યું- ‘હવે તમે આશ્રમ છોડી શકો છો. હવે આ સ્થાન તમારા માટે નથી. ભ્રમણ કરો અને દ્વાર-દ્વાર પર દેશ-વિદેશમાં જઈને યોગનો સંદેશ પ્રચારિત-પ્રસારિત કરો.’

મેં આશ્રમ છોડી દીધો અને કેટલાય વર્ષો સુધી ભ્રમણ કરતો રહ્યો.

આંતરિક જાગરણ

૧૪ જુલાઈ ૧૯૬૩ના રોજ એકાએક મારા આંતરિક જાગરણે મને સંકેત આપ્યો. તે સમયે હું મુંગેર (બિહાર)માં હતો અને હું જોવા લાગ્યો મારા માનસપટલ પર-હું હૃષીકેશમાં છું, ગંગાતટ પર પાણીનું એક જહાજ મારી તરફ આવી રહ્યું છે. સ્વામી શિવાનંદ એ જહાજની છત પર ઊભા છે અને નમસ્કારની મુદ્રામાં હાથ જોડેલા છે. શરણાઈ વાગી રહી છે. શંખધ્વનિ થઈ રહ્યો છે. જહાજ મારી બહુ જ પાસે આવી ગયું છે. પાણીની ધારામાં એટલો વેગ છે કે જહાજનું ફલાય વ્હીલ જોરથી મારા મસ્તક, ગરદન અને શરીર પર પાણી ઉછાળી રહ્યું છે.

ઝાંખી સમાપ્ત થઈ. હું સમજી ગયો કે સ્વામી શિવાનંદે પોતાના ભૌતિક શરીરનો ત્યાગ કર્યો છે અને આ રીતે દર્શન આપીને તેમણે મને આશીર્વાદ આપ્યા છે. એ જ દિવસે મેં હૃષીકેશ પ્રસ્થાન કર્યું. મારું અનુમાન સાચું નીકળ્યું. હૃષીકેશ પહોંચ્યા પછી મને

ખબર પડી કે સ્વામીજી આ સંસારથી વિદાય લઈ ચૂક્યા છે.

અને ત્યારથી લઈને આજ સુધી હું દરેક વર્ષે-ઓછામાં ઓછી એક-બે વાર-અંદરથી જાગી જાઉં છું. તે સમયે મને જે અનુભવ થાય છે તે સત્ય, મૂર્ત તથા ગહન હોય છે. તે સ્વપ્ન કે કલ્પના નથી હોતી. તે બિલકુલ વાસ્તવિક હોય છે. મારા આ અનુભવક્ષેત્રમાં હું સ્વામીજીનાં દર્શન કરું છું, એમની સાથે વાર્તાલાપ કરું છું અને એમની પાસેથી સ્પષ્ટ માર્ગદર્શન પ્રાપ્ત કરું છું.

મારું જીવન અસાધારણ રહ્યું છે. મારે ક્યારેય મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવો પડ્યો નથી. હું જ્યારે ગુરુદેવનાં દર્શન કરું છું, ત્યારે મારા મનમાં કોઈ

પ્રકારની કામના હોતી નથી. કેટલીક વાર મને વિચાર આવે છે કે એમની પાસે કંઈ માગું-પણ માગું શું ? તેમણે મને બધું જ આપ્યું છે-અને જે તેમણે મને નથી આપ્યું, તેના વિશે વિચારું છું કે તે મારી પાસે ના હોવું જોઈએ. સ્વામી શિવાનંદ સાથે મારા સંબંધોનું મુખ્ય લક્ષ્ય આત્માનુસંધાન જ રહ્યું છે. તેમના સાન્નિધ્યમાં પસાર કરેલાં બાર વર્ષમાં મેં પોતાના અહમ્નો નાશ કરીને મનના વેગોને શાંત કરીને, કામનાઓના પ્રવાહને નિયંત્રિત કરી, પોતાના અજ્ઞાનનો નાશ કરી મેં મારા આંતરિક દર્પણની મલિનતા દૂર કરી છે. ગુરુ-સેવા કર્યા વગર આ કેવી રીતે સંભવ બની શકે ?

‘સ્વામી શિવાનંદ જન્મશતાબ્દી સ્મૃતિગ્રંથ’માંથી સાભાર અનુવાદ

અઢાર ‘તા’નું ગીત

આ અઢાર ‘તા’નું ગીત આપણા દૈનિક જીવનમાં જરૂરી સદ્ગુણોના વિકાસ માટે આપણે સન્નિષ્ઠ પ્રયત્ન કરીએ તેની યાદ આપવા માટે, આપણા દિવ્ય ગુરુ સ્વામી શ્રી શિવાનંદજીએ રચ્યું છે. તેને વાઘ સાથે પણ ગાઈ શકાય છે.

સ્વસ્થતા, નિયમિતતા, નિરાડંબરતા,
સહૃદયતા, નિખાલસતા, સત્યશીલતા;
સમતા, સ્થિરતા અને અનુત્તેજિતતા,
અનુકૂલનીયતા, નમ્રતા, ચીવટતા;
અખંડતા, કુલીનતા, મહાનુભાવતા,
દાનશીલતા, ઉદારતા અને નિર્મળતા,
રોજે રોજ આચરો આ અઢાર ‘તા’ને
તમને તરતો તરત મળશે અમરતા;
બ્રહ્મ એ જ ફક્ત સાચું વ્યક્તિત્વ,
અમુક ભાઈ-બહેન એ ખોટું વ્યક્તિત્વ;
તમને મળશે શાશ્વતતા અને અનંતતા,
તમને લાઘશે એકતા વિવિધતામાં,
આ મળશે નહિ કોઈ પણ વિશ્વવિદ્યાલયમાં.

સદ્ગુણોનો વિકાસ કરવા માટે ફક્ત ગમે તે એકને પસંદ કરી તેના વિકાસ માટે એક માસ સન્નિષ્ઠ પ્રયત્ન કરો. જો એક સદ્ગુણનો વિકાસ થશે તો બીજા તેની સાથે જોડાશે. ગુરુદેવ તેમની સાધનાના શરૂના દિવસોમાં આ પ્રમાણે અભ્યાસ કરતા હતા.

□

‘આત્મ-દર્શન’માંથી સાભાર

લાંબી મુસાફરી પછી હું હૃષીકેશ-આનંદ કુટિર પહોંચ્યો. પૂ. સ્વામીજી સામાન્ય રીતે સાંજે ૪-૦૦ વાગે મને જણાવ્યા પ્રમાણે ઓફિસમાં આવતા અને દર્શન, મુલાકાત અને પત્રોના જવાબ આપતા. હું તેમના પ્રથમ દર્શન માટે રાહ જોઈ રહ્યો હતો. અત્યારની પોસ્ટ ઓફિસ તેમની ઓફિસ હતી. તેઓ ત્યાં ગંગા મૈયા તરફ દૃષ્ટિ રાખી ઊભા હતા. હું ખુલ્લા દરવાજામાંથી પસાર થયો અને ભવ્ય ગુરુદેવનાં દર્શન કર્યાં. મારું હૃદય જોરથી ધબકવા લાગ્યું. મારું મન તેમને ઓળખી ગયું અને ગણગણવા લાગ્યું. ‘એક વખત ધ્યાનમાં દર્શન થયેલાં તે જ આ સ્વામી છે.’ હું થોડાંક ડગલાં આગળ વધ્યો અને કહ્યું : ‘પ્રણામ મહારાજ.’ તેમણે મારી તરફ દૃષ્ટિ ફેરવી. મેં કહ્યું : ‘સ્વામીજી, મેં આફને લખ્યું હતું અને આપનો જવાબ મળ્યા પછી હું આવ્યો છું.’

‘મેં તને અહીં આવવા માટે રજા આપેલી ?’

‘ના, સ્વામીજી તમે રજા આપી ન હતી.’

‘મેં રજા આપી ન હતી તો કેમ આવ્યો ?’

‘સ્વામીજી, અહીં આવવાની મારી ખાસ ઈચ્છા હતી એટલે આવ્યો.’

હું સ્વસ્થતાથી પણ ભારપૂર્વક તેમને શરણે થઈ ગયો. સ્વામીજી જોરપૂર્વક હસી પડ્યા. પછી તેમણે મને મારા શિક્ષણ વિશે, હું ટાઈપીંગ જાણું છું કે કેમ અને આશ્રમમાં કેવા પ્રકારની સેવા કરી શકીશ તે પૂછ્યું. મેં કહ્યું કે હું ટાઈપીંગ જાણતો નથી, પણ શીખી લઈશ. આ ઉપરાંત આશ્રમમાં રહેવા તથા સેવા માટે જે કંઈ જરૂરી હશે તે શીખી લઈશ.’

સ્વામીજીએ મને તેમની સાથે લીધો અને મંત્રી, સ્વામી નિજબોધ પાસે લઈ ગયા અને તેમને કહ્યું : ‘આ એક યુવાન છે. તેને આશ્રમમાં રહેવું છે. તેની સાથે વાત કરો.’ એમ કહી સ્વામીજી જતા રહ્યા.

દાઢીવાળા મંત્રીએ મને પૂછ્યું : ‘કેટલો સમય રહેવું છે ?’ મેં કહ્યું : ‘જ્યાં સુધી ઈશ્વરસાક્ષાત્કાર ન

થાય ત્યાં સુધી.’ તેઓ જોરથી હસી પડ્યા. થોડાક પ્રશ્નોત્તર થયા પછી તેમણે કહ્યું : ‘ઠીક છે. કાલથી તારે મુક્ત વિભાગમાં (Free Department) કામ કરવાનું છે. મુક્ત વિભાગનું કાર્ય સ્વામીજીએ સહી કરેલા પુસ્તકોને પેક કરવાનું, તેમના પર સરનામાં કરવાનું, પછી સ્વામીજીને બતાવી આશ્રમમાં જ આવેલી એક નાની રૂમમાં આવેલ પોસ્ટ ઓફિસ દ્વારા રવાના કરવાનું હતું.’

સ્વર્ગમાં

આશ્રમમાં હું આવ્યો તે જ સમયે ૧૯૪૭ની ઈસ્ટરની રજાઓમાં યોજેલી સાધના સમાહની શરૂઆત થતી હતી. ઘણા મુલાકાતીઓ, ભક્તો તે પ્રસંગે આવેલા અને સંસ્થામાં રહેતા સાધુઓ અને આવેલા સાધકો પણ હતા. વહેલી સવારના સત્સંગ, આસનો, સૂર્યનમસ્કાર, નાસ્તા, બપોરનું સમૃદ્ધ સ્વાદિષ્ટ ભોજન, સાંજના પ્રવચન, ગંગાસ્નાન અને રાત્રિનાં કીર્તન-ભજન અને શ્રીધર રાવજી (સ્વામી ચિદાનંદજી), કૃષ્ણાનંદજી અને બીજા વક્તાઓનાં પ્રવચનો-આ બધાંથી મારું મન તદ્દન સ્વસ્થ અને આનંદિત બની ગયું. છેલ્લા બે વર્ષથી મારું મન અને શરીર આત્મસાક્ષાત્કારને ઝંખતા હતાં. પણ જે ઘડીએ મને ગુરુદેવની આધ્યાત્મિક સ્પંદનોથી ભરેલી આનંદ કુટિર, ગંગા મૈયા અને ભવ્ય હિમાલયનાં દર્શન થયાં કે મારા આત્માને પરમ શાંતિ થઈ અને મારાં મન અને શરીરે ટાઢક અનુભવી. મને લાગ્યું કે, ‘પૃથ્વી પરનું આ સ્વર્ગ છે.’ અને મેં મારા સદ્ભાગ્યનો આભાર માન્યો.

સ્વામીજી મહારાજ જે સોફા પર બેસતા તેની સામે હું બેસતો. પદ્મનાભન મારી સામે બેસતા. તેઓ શિવાનંદ પબ્લિકેશન લીગ સંભાળતા. તેમની પાસે ઓફિસના પત્રો અને લેખો, ટાઈપ કરનાર બ્રહ્મચારી શિવપ્રેમ બેસતા. કોઈ મુલાકાતી સ્વામીજીનાં દર્શન માટે આવે તો તેને માટે હું થોડોક ખસી જગા કરી આપતો. જો બે મુલાકાતી આવે તો તેને જગા આપવા

માટે હું ઓફિસમાંથી નીકળી જતો. ત્રણ આવે તો પદ્મનાભન બહાર આવી જતા. જો ચાર આવે તો શિવપ્રેમ અને ઘણા આવે તો સ્વામીજી પોતે બહાર આવી જતા.

છ માસ વીત્યા હશે, ગુરુદેવની સાથે હું એકલો જ બેઠો હતો. ગુરુદેવ મારી તરફ ફર્યા અને કહ્યું : ‘ઓ જી કેશવ, તારાં મા-બાપને તું પત્ર લખે છે ?’ મેં કહ્યું : ‘ના, સ્વામીજી’, ‘સારું કર્યું, લખતો નહિ. આશ્રમમાં જમવાનું તને કેમ રહે છે ?’ મેં કહ્યું : ‘ઘર કરતાં સારું છે.’

થોડાક સમય પછી ગુરુજીએ કહ્યું : ‘તું મજૂરીકામ કરવા માટે સરજાયો નથી. તને ગમે છે-ધ્યાન, અભ્યાસ, આત્મનિરીક્ષણ, મૌન અને એકાંત. મારા તરફના આદરને લીધે તું હાલનું કામ કરી રહ્યો છે.’

મારા વિશે સ્વામીજી આટલું બધું જાણે છે તે જોઈ મને આશ્ચર્ય થયું. મેં આ વિશે કોઈને વાત કરી ન હતી અને સ્વામીજીને તો નહિ જ. સ્વામીજીએ વાત પૂરી કરતાં કહ્યું : ‘તું વેદાંતી છે, તારું મન પૂજા અને કર્મકાંડ તરફ નથી.’

તે સમયે અમે લગભગ સો આશ્રમવાસીઓ હતા અને આશ્રમની આવક તદ્દન સામાન્ય હતી. આશ્રમના દરરોજના કામ ઉપરાંત આશ્રમવાસીઓને બળતણ તથા કોલસાને ઉતારવાનું, રસોડા માટે લાકડાં ફાડવાનું, કુટિરોના પાયા ખોદવા તથા પૂરવાનું, રસોડા તથા ગુરુદેવની કુટિર માટે ગંગામાંથી પાણી લાવવાનું વગેરે પ્રસંગોપાત વધારાનાં કામ રહેતાં. પદ્મનાભન અને હું વિશ્વનાથ મંદિર માટે, વૃદ્ધ સ્વામીજીઓ માટે અને શારીરિક રીતે નિર્બળ સ્વામી કૃષ્ણાનંદજી જેવા લોકો માટે ગંગાજીનું પાણી લાવી આપતા. આ માટે એક વાંસને બે છેડે કેરોસીનના બે ડબા બાંધી કાવડ બનાવી, તેને ખભા પર મૂકી પાણી લાવતા. આશ્રમમાં ફક્ત એક પગારદાર રસોયો દયારામ હતો. આશ્રમવાસીઓને પોતાને થાળી વાટકો વગેરે તથા રૂમો સાફ કરવાની રહેતી. વીજળી કે જાજરૂ ન હતાં. રાત્રે સૂવા માટે પૂરતા રૂમ પણ ન હતા. કોઈ વાર મનમાં વિચાર ઝબકી જતો : આપણે અહીં આધ્યાત્મિક સાધના કરવા આવ્યા

છીએ, મજૂરી કરવા નહીં, અને આમ થોડોક નિરાશ થઈ જતો. સ્વામીજીને આનો ખ્યાલ આવતાં કહેતાં : ‘ઓ જી, નકામું વૈતરું કરી તમારું જીવન અહીં બગડશે તેમ જરા પણ નહિ માનતો. જે કોઈ અહીં સેવા આપશે તેનું નસીબ ઘણું ઉજ્જવળ બની જશે.’ છેલ્લાં પાછલાં વર્ષોમાં જેમણે નેકીથી આશ્રમની સેવા કરી તેઓ વિવિધ યોગોમાં નામાંકિત થયા અને શાંતિ તથા કીર્તિભર્યું જીવન જીવ્યા.

‘જ્યારે શુદ્ધ હૃદયની કોઈ વ્યક્તિ પોતાના માટે કે બીજાના માટે જે કંઈ ઇચ્છે છે તે મળી જ જાય છે. માટે, પોતાના કલ્યાણના ઇચ્છુકે આત્માના જ્ઞાતાની પૂજા અને સેવા કરવાં જોઈએ.’

મારી સાથે રહેતા પદ્મનાભને જોયું કે મારું ગણિત સારું હતું - એટલે તેમણે મને પોસ્ટ ઓફિસમાં બદલવા માટે મંત્રીશ્રીને ભલામણ કરી. પોસ્ટ ઓફિસની તે શાખામાં યુવાન મહારાષ્ટ્રીયન આત્મારામજી મુખ્ય હતા. આ પોસ્ટ માસ્તરનો સ્વભાવ એટલો ચીડિયો, આત્મશ્લાઘી અને મનસ્વી હતો કે તેની સાથે કોઈ તેના હાથ નીચે લાંબા સમય સુધી રહી શકતું નહીં. મને પણ તેની સાથે ફાવ્યું નહિ. છતાં તેની સાથે કોઈ તેના હાથ નીચે લાંબા સમય સુધી રહી શકતું નહીં. મને પણ તેની સાથે ફાવ્યું નહિ. છતાં તેની સાથે ગોઠવાવા નેકીથી જેટલો બને તેટલો પ્રયત્ન કર્યો. એક દિવસ તેની આપખુદીથી હું ગુસ્સે થઈ ગયો અને મેં તેને આ જગા છોડી દેવાનું જણાવ્યું. તેને લાગ્યું કે ઘણા વખતે મળેલો એક સારો સહાયક તે ગુમાવશે. તેણે મારી માફી માગી અને હવેથી સારા વર્તાવની ખાતરી આપી. તેની પાસેથી પોસ્ટ ઓફિસનું બધું કામ સોંપી તેના વતન ચાલ્યો ગયો.

આનંદ કુટિરમાંથી શિવાનંદનગર

એક દિવસ ઉપપ્રમુખ સ્વામી નારાયણાનંદજી મારી પાસે આવ્યા અને કહ્યું : ‘જો રાજેન્દ્રનગર હોય, નહેરુનગર હોય અને મોદીનગર હોય તો પછી શિવાનંદનગર શા માટે નહિ હોવું જોઈએ ?’ મેં તેમને કહ્યું કે દિવ્ય જીવન સંઘ ટ્રસ્ટની એક મિટિંગ બોલાવો અને તેમાં પોસ્ટના હેતુ માટે આનંદકુટિરને બદલે તે

પ્રદેશનું નામ શિવાનંદનગર રાખવાનો ઠરાવ પસાર કરી તે માટે પોસ્ટ ડિપાર્ટમેન્ટને વિનંતી કરો. ઠરાવની એક નકલ મને આપો. મેં તે લખનાૌ પોસ્ટ માસ્ટર જનરલને યોગ્ય કરવા મોકલી આપી. થોડા જ સમયમાં પોસ્ટનાં નવાં સીલ અને ટિકિટો આવી ગયાં. આમ આનંદકુટિરમાંથી શિવાનંદનગર થઈ ગયું.

સંસ્કૃતનો અભ્યાસ

એક દિવસ ગુરુદેવે મને કહ્યું : ‘ઓ જી કેશવ, તારે સંસ્કૃત શીખવું જોઈએ. તું યુવાન છે અને બુદ્ધિશાળી છે. સંસ્કૃતનું જ્ઞાન તને ભવિષ્યમાં ખૂબ ઉપયોગી થશે. દરરોજ એક કલાક અભ્યાસ કર, તને ફાવી જશે. મેં પ્રયત્ન કરીને ભાંડારકરના પ્રથમ ભાગના ૭૦ પાન તૈયાર કર્યા પણ પછી વિવિધ કારણસર બીજી પ્રવૃત્તિઓને લીધે આગળ વધી શક્યો નહિ. મેં વિચાર્યું કે હવે આવતા જન્મમાં જ શીખીશ.’

આમ ગુરુદેવની સલાહને ગંભીરપણે અનુસરવાને બદલે તેને વિસારી લીધી. જોકે, જ્યારે જ્યારે હું ગુરુદેવને મળતો ત્યારે તેઓ સંસ્કૃતની યાદ અપાવતા. લગભગ એક વર્ષ વીત્યા પછી એક રાત્રે બે વાગે હું અચાનક જાગી ગયો અને મારી જાતને ઠપકો આપવા માંડ્યો : ‘જો, જ્યારે પણ સ્વામીજી તને મળે છે ત્યારે ધીરજપૂર્વક પોતાની સલાહ-સંસ્કૃત શીખવાની-તને આપે છે અને તું તેને લક્ષ્યમાં લેતો નથી. આશ્રમમાં રહેવું અને ગુરુદેવની અવગણના કરવી તે અયોગ્ય છે. જો તારે તેમનું કહ્યું માનવું ન હોય તો તારે આશ્રમ છોડી દેવો જોઈએ.’

પછી મેં ગુરુદેવના આદેશ મુજબ સંસ્કૃત શીખવા માટે પ્રયત્ન કરવાનું નક્કી કર્યું. મેં સ્વામી કૃષ્ણાનંદજીને સંસ્કૃત શીખવવા માટે વિનંતી કરી. તેમણે ના પાડી. અને આ દેવભાષા હોવાથી તું શીખી શકશે નહિ તેમ જણાવ્યું. મને મનમાં ગુસ્સો આવ્યો અને કોઈની મદદ વગર પોતાની મેળે શીખવાનો નિશ્ચય કર્યો. દરરોજ એકાંતમાં એક કલાક અભ્યાસ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. ભાંડારકરના સંસ્કૃતના પ્રથમ ભાગને સાત માસમાં પૂરો કર્યો. તેમાં એક કાવ્ય આવતું હતું તેનો અનુવાદ કરવાનું મને ફાવતું ન હતું. આ માટે હું તે સમયે

બ્રહ્માનંદ આશ્રમ-દ્ષીકેશ-માં રહેતા તપોવન મહારાજને મળ્યો. તેમને પણ મુશ્કેલી પડી. પણ એક અઠવાડિયામાં તેમણે કાવ્યનો અનુવાદ કરી આપ્યો.

પછી મેં બીજા ભાગની શરૂઆત કરી. એક અઠવાડિયામાં કેટલાંક વાક્યોનો સંસ્કૃતમાંથી અંગ્રેજીમાં અને અંગ્રેજીમાંથી સંસ્કૃતમાં અનુવાદ કર્યો. પછી મેં તે અનુવાદ સ્વામી કૃષ્ણાનંદજીને બતાવવાનું વિચાર્યું. અનુવાદનાં તે ત્રણ પાનાંને જોઈને તેઓ ખૂબ ખુશ થયા. ખાસ ભૂલો વગરના અનુવાદને જોઈ તેમણે ખૂબ સંતોષ વ્યક્ત કર્યો. ત્યાર પછી આ બાબતમાં કદી સ્વામી કૃષ્ણાનંદજી પાસે ગયો નથી. પછી મેં ત્રીજો ભાગ શરૂ કર્યો અને સાથે વી.એસ. આપ્ટેનું ‘ગાઈડ ટુ કોમ્પોઝીશન’ એક વર્ષમાં પૂરાં કર્યા. પછી મેં ઉપનિષદ, ભગવદ્ ગીતા અને શંકરાચાર્યની ટીકા સાથેનાં બ્રહ્મસૂત્રો વાંચવાનું સમજવાનું શરૂ કર્યું. મને જ્યાં સમજવામાં મુશ્કેલી પડે ત્યાં સંસ્કૃતના જાણકાર લોકો પાસેથી મદદ લેતો હતો.

ગુરુ મહારાજે ભાખ્યા પ્રમાણે સંસ્કૃતના અભ્યાસથી મને ખૂબ લાભ થયો અને તેથી આજે પણ ઉત્સુક વિદ્યાર્થીઓને સંસ્કૃત ભણાવું છું.

આ માટે સદ્ગુરુ મહારાજનો તેમની કાળજી, માર્ગદર્શન અને આશીર્વાદ માટે જય હો.

સ્વતંત્રતા માટે ગુરુદેવનો પ્રેમ

એક દિવસ ગુરુદેવે અમને બધાને કહ્યું : ‘મને મારા પોતાના માટે સ્વતંત્રતા ગમે છે અને તમને બધાને સ્વતંત્રતા આપું છું, તમે કોલેજના વિદ્યાર્થીઓ જેવા છો. વ્યાખ્યાતા વર્ગમાં આવી વ્યાખ્યાન આપે છે. જે વિદ્યાર્થીઓને રસ હોય તે સાંભળે છે, નોંધ કરે છે અને પછી તેનો અભ્યાસ કરે છે, જ્યારે બીજા ઊંઘતા હોય છે કે બહાર ફરતા હોય છે અને પરીક્ષામાં નાપાસ થાય છે, તે જ પ્રમાણે તમે બધા તમારા પોતાના વિવેક અને વૈરાગ્યથી અહીં આવ્યા છો. આશ્રમમાં તમારી પ્રગતિ માટે તમને સગવડ આપવામાં આવે છે. અહીંથી પ્રગટ થતાં પુસ્તકો દ્વારા જરૂરી માર્ગદર્શન આપવામાં આવે છે. તે ઉપરાંત, હું તમને વારંવાર તમારી સાચી ફરજ અને સાધનાના મહત્ત્વ વિશે યાદ આપતો રહું છું. પણ તેને માટે કડક શિસ્ત લાદતો નથી.’ ‘તમારે તમારા

જીવનને ઉચ્ચ બનાવવું કે નિમ્ન બનાવવું તે તમારા હાથમાં છે.’

પણ ગુરુદેવ સદા જાગ્રત રહેતા અને અમારા માટે ચિંતા ધરાવતા. તેઓ અમારું ખૂબ ધ્યાન રાખતા અને અમારામાં રહેલી છૂપાયેલી શક્તિઓ, છૂપાયેલી વૃત્તિઓ, ગમો-અણગમો શોધી કાઢી દરેકને તેને માટે યોગ્ય રીતે જરૂરી માર્ગદર્શન આપતા.

એકવાર વહેલી સવારે ૪-૦૦ વાગે મારું બારણું ખખડવા માંડ્યું. હું જાગી ગયો અને થોડોક ગુસ્સે થઈને કોણ છે અત્યારે ? તેમ પૂછ્યું. ‘શું હજી તું ઊંઘે છે’ ગુરુદેવનો ધીમો અવાજ સંભળાયો. મેં ઝડપથી પથારીમાંથી ઊભો થઈ બારણું ઉઘાડ્યું. સ્વામીજી સામે ઊભા હતા. તેમણે વિષય બદલીને મને પૂછ્યું : ‘તું કાલે સવારના વર્ગમાં વૈરાગ્ય કે એવા કોઈ વિષય પર બોલી શકીશ ?’ મારા મનમાં દ્વિધા થઈ. છેવટે મેં ખૂબ વિચારને અંતે કહ્યું : ‘હા સ્વામીજી, હું બોલીશ.’

‘સરસ. એટલે કાલે સવારે તું બોલીશ.’

બીજી સવારે, વર્ગ શરૂ થાય તે પહેલાં સ્વામીજીએ કહ્યું : ‘કૃષ્ણાનંદજી. થોભો. બ્રહ્મચારી કેશવ બોલવા ઈચ્છે છે. કયા વિષય પર કેટલા સમય માટે બોલવાનો છે તે મને ખબર નથી પણ બોલશે ચોક્કસ.’

આશ્રમમાંનું મારું આ પ્રથમ પ્રવચન ૪૦ મિનિટ ચાલ્યું. જ્યારે મેં પ્રવચન પૂરું કર્યું ત્યારે ગુરુદેવે કહ્યું : ‘હવે ભવિષ્યમાં મારે ચિદાનંદજી કે કૃષ્ણાનંદજી પર જ આધાર રાખવો પડશે નહિ. ઓ જી, કેશવ, હંમેશાં તૈયાર રહેજે. જ્યારે જરૂર પડશે ત્યારે તને બોલવાનું કહીશ.’ જોકે બોલવાની મારી અનિચ્છા જોતાં ગુરુદેવે કહ્યું : ‘તું બોલી શકે છે, પણ તારે બોલવાની ઈચ્છા હોતી નથી.’ અને પછી તેમણે કદી મને બોલવાનું કહ્યું નહિ.

□ ‘A Sage of Spiritual Unfoldment’માંથી સાભાર અનુવાદ

આધ્યાત્મિકતાની આવશ્યકતા

- શ્રી યોગેશ્વરજી

માણસ એવી શક્તિ મેળવે કે શોધ કરે જેના પ્રભાવથી એ આકાશમાં ઊડી શકે, બીજાના મનની વાત કરી શકે, દીર્ઘાયુ બની શકે, સુખોપભોગનાં સઘળાં સાધનો વસાવી શકે, પ્રકૃતિનાં તત્ત્વોને નાથી શકે, અને ભૂતભાવિના પડદાને હટાવી શકે, તો પણ શું ? એ કદાચ સર્વ પ્રકારના જ્ઞાનવિજ્ઞાનના સંગ્રહ જેવો બની જાય તો પણ શું ? ભૌતિકક્ષેત્રે એ બધી સિદ્ધિઓનું મહત્ત્વ જરૂર મનાવાનું પરંતુ આત્મિકક્ષેત્રે માનવ જેને માટે તલસે છે એ બધું એથી એને ભાગ્યે જ મળવાનું. જે શાંતિ, સુખ, આનંદ, સ્વતંત્રતા, મુક્તિ કે પૂર્ણતાને માટે એ ઝંખે છે એની સિદ્ધિ માટે તો એણે બીજી દિશામાં જ પ્રયાસ કરવો પડવાનો. એના વિના એ ઝંખના સફળ નહિ જ થઈ શકવાની. જ્યાં સુધી માણસ પોતે સદ્ગુણ, સદ્વિચાર ને સત્કર્મની મૂર્તિ નથી બન્યો અથવા એને માટેની કોશિશ પણ નથી કરતો. જ્યાં સુધી પોતાના મનને પોતાની ઈન્દ્રિયો પર કાબૂ કરવાનો પ્રયત્ન નથી કરતો, વિશાળ, ઉદાર, સેવાપરાયણ તથા

સ્નેહમય નથી બનતો; અને સંસારની વિનાશીતા તેમ જ વિષયોની ક્ષણભંગુરતાને સમજીને મનને તેમાંથી પાછું વાળીને અવિનાશી ઈશ્વરમાં નથી પરોવતો; ત્યાં સુધી એનું જીવન મંગલ નથી થઈ શકતું. અને એ બીજાનું મંગલ પણ નથી કરી શકતો. આપણા અને બીજાના જીવનને સુખમય કરવા માટે આપણે આદર્શ માનવ થવાની તથા આ પૃથ્વી પર સ્નેહ, સંપ તેમ જ સહકારથી આદર્શ રીતે જીવવાની જરૂર છે. એનું નામ જ ધર્મ. ધર્મ અથવા આધ્યાત્મિકતા એ મંગલમય કામમાં મદદરૂપ થાય છે માટે જ એની મહત્તા છે. અને એનો અનાદર કરનારે જાણવું જોઈએ કે, આજે એની આવશ્યકતા સૌથી વધારે છે - માનવધર્મની આવશ્યકતા. માનવની પાસે બીજું બધું હશે પરંતુ એના પોતાના સહજ ધર્મ જેવી માનવતા નહીં હોય તો એ બધું એને સંપૂર્ણ સુખ-શાંતિ નહીં આપી શકે અને સંસારને સ્વર્ગીય પણ નહીં કરી શકે.

□ ‘પ્રભુ પ્રાપ્તિનો પંથ’માંથી સાભાર

ગુરુદેવની સાધના

શ્રી સ્વામી દેવાનંદજી

પૂજ્ય ગુરુદેવ સ્વામી શ્રી શિવાનંદજી મહારાજના ભક્તો, શિષ્યો, પ્રશંસકો તથા અનુયાયીઓ માટે દર વર્ષ પૂજ્ય ગુરુદેવની પુણ્યતિથિ-આરાધનાદિન, (ઓગસ્ટ છઠ્ઠી) એક વિશિષ્ટ કથા પવિત્ર દિવસ છે, કારણ કે ૧૯૬૩માં આ દિને પૂજ્ય ગુરુદેવ સમાધિસ્થ થયા હતા. પૂજ્ય ગુરુદેવની મહાસમાધિ પૂર્વેના જૂન-જુલાઈ માસમાં તેમના સંપર્ક દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલી કેટલીક વિગતો આપની સમક્ષ સાદર પ્રસ્તુત કરું છું.

સન ૧૯૬૦થી સ્વામી કૃષ્ણાનંદજી મહારાજ ગુરુદેવ-કુટિરમાં રહેવા લાગ્યા હતા. ત્યારથી પૂજ્ય ગુરુદેવ જ્યારે પણ બેઠકરૂમમાં પધારતા ત્યારે કોઈ ને કોઈ મહત્વના વિષય પર વાત કરવા માટે સ્વામી કૃષ્ણાનંદજીને બોલાવતા હતા. કોઈ કોઈ વાર સ્વામી કૃષ્ણાનંદજી પોતે આવીને ગુરુદેવને દંડવત્ પ્રણામ કરી આશ્રમની મહત્વની પ્રવૃત્તિઓ વિશે જાણકારી આપતા હતા. સને ૧૯૬૩ સુધી આ લગભગ દરરોજનો કાર્યક્રમ હતો.

મહાસમાધિ લીધા પહેલાં બરાબર એક માસ પહેલાં ગુરુદેવ દરરોજની જેમ બેઠકરૂમમાં આવ્યા અને ખુરશી પર બેઠા. તે સમયે સ્વામી કૃષ્ણાનંદજી મહારાજ, ડૉ. હૃદયાનંદ માતાજી, સ્વામી શાંતાનંદજી અને હું પોતે હાજર હતા. ગુરુદેવે અનાયાસ સ્વામી શ્રી કૃષ્ણાનંદજીને બોલાવ્યા અને કહ્યું : 'કૃષ્ણાનંદજી, હું દરરોજ સવારે મારી સાધના કરું છું.' ગુરુદેવ બ્રાહ્મ મુહૂર્તમાં લગભગ ૩-૩૦ થી ૪-૦૦ વાગે ઊઠી જતા. નિત્યકર્મ કર્યા પછી કુટિરના અંદરના રૂમમાં જતા રહેતા. જ્યાં સુધી તેઓ બોલાવે નહીં ત્યાં સુધી તેમના રૂમમાં કોઈ પ્રવેશ કરી શકતું નહિ. એટલે અમને ગુરુદેવ કયા પ્રકારની સાધના કરે છે તેનો કોઈ જ ખ્યાલ ન હતો. તે દિવસે પૂજ્ય ગુરુદેવે પોતે જ તેમની દૈનિક સાધનાના વિષયમાં અમને કહી રહ્યા હતા. અમારે માટે તે ખરેખર એક રહસ્યનો તથા ઉત્કંઠાનો વિષય હતો. પૂજ્ય ગુરુદેવે કહ્યું : 'હું દરરોજ વહેલી સવારે ૩-૩૦ થી ૪-૦૦

વચ્ચે ઊઠી જાઉં છું. ઊઠીને તરત જ હું ભગવાનની પ્રાર્થના કરું છું. પછી હું ઘંટડીનું બટન દબાવું છું અને તરત જ બે સેવકો મને બાથરૂમમાં લઈ જવા માટે આવે છે. તેમને જોઈને હું વિચારું છું કે આ બંને તે વિરાટ પુરુષના બે અંશ છે જે મારી મદદ માટે આવ્યા છે. તેમને માનસિક પ્રણામ કરી તેમની મદદ લઈ હું બાથરૂમમાં જાઉં છું. સ્નાન પતાવી હું મારા ઓરડામાં બેસું છું અને મારી સાધનાનો આરંભ કરું છું.

પ્રથમ હું સર્વશક્તિમાન સર્વજ્ઞ પરમાત્માનું ચિંતન કરું છું. પછી કેટલાક સમય માટે તેનું ધ્યાન ધરું છું. પછી ત્યાર પછી હું ત્રિમૂર્તિ તથા બધા જ દેવોની તેમનાં બધાં નામ-રૂપોમાં માનસિક પ્રાર્થના કરું છું. પછી માનસિક રૂપે બધાં પાવન તીર્થોની યાત્રા કરી સમસ્ત પવિત્ર નદીઓ અને સાગરોમાં સ્નાન કરું છું. દરેક સ્થાનના અધિષ્ઠાતા દેવતાને હું નમસ્કાર કરું છું અને બધા દેવતાઓની માનસિક પૂજા પણ કરું છું. ત્યાર પછી બધા દેવતાઓમાંથી દરેકની એક માળાનો જપ કરું છું. ત્યાર પછી ચાર મહાવાક્યોનું ઉચ્ચારણ કરી વેદના કેટલાક મંત્રોનો પાઠ કરું છું. દશોપનિષદમાંથી પસંદ કરેલા કેટલાક મંત્રોનો પાઠ કરું છું. મેં મહાભારત, રામાયણ તથા શ્રીમદ્ ભાગવતના કેટલાક શ્લોક કંઠસ્થ કરી લીધા છે. તેમને પણ હું ગાઉં છું. ઋષિ-મુનિઓનું સ્મરણ કરી હું માનસિક રૂપે તેમને સાષ્ટાંગ પ્રણામ કરું છું. ત્યાર પછી હું શંકરાચાર્ય, રામાનુજાચાર્ય, માધવાચાર્ય તથા બીજા મહાન આચાર્યોનું સ્મરણ કરી તેમને માનસિક રૂપે સાષ્ટાંગ પ્રણામ કરું છું. ત્યાર પછી તેમણે રચેલાં સ્તોત્રો ગાઉં છું. ત્યાર પછી હું પ્રણવ-જપ અને ધ્યાન ધરું છું. ધ્યાન પૂરું થયા પછી પથારી પર જ આસન અને પછી પ્રાણાયામ કરું છું. સાધનાના આ સંપૂર્ણ કાર્યક્રમમાં બે-અઢી કલાક લાગી જાય છે. હવે સવારનો નાસ્તો લાવવા માટે સેવકને બોલાવું છું. નાસ્તો કરીને હું કાર્યાલયમાં જાઉં છું. જે ભક્ત વ્યક્તિગત રૂપે મારાં દર્શન તથા પોતાની વ્યક્તિગત

સમસ્યાઓ બાબતમાં મારી સાથે ચર્ચા કરવા માગે છે તેમની સુવિધા માટે હું બેઠકરૂમમાં બેસું છું. મુખ્ય દ્વારથી તે પ્રવેશ કરે તે પહેલાં ત્રણ વાર મહામૃત્યુંજય મંત્રનો જપ કરું છું તથા તેની સુખ, શાંતિ તથા સ્વાસ્થ્ય માટે પ્રાર્થના કરું છું. આવા ભક્તો ઘણી વાર પોતાની આધ્યાત્મિક કે બીજી સમસ્યાઓ લઈને મારી પાસે આવતા હોય છે. હું ધીરજપૂર્વક તેમની વાત સાંભળું છું અને પ્રભુને મનથી પ્રાર્થના કરું છું કે તેમની પોત-પોતાની સમસ્યાઓ અને મુશ્કેલીઓને દૂર કરવા માટે તેમને જરૂરી સાહસ અને ભક્તિનું પ્રદાન કરે. ત્યાર પછી આવનાર મારી પાસે મૌન ધારણ કરી બેસી જાય છે. પછી ત્ર્યંબક-મંત્રનો જપ કરતાં કરતાં તે બધાંને પ્રસાદ આપું છું. વર્ષોથી આ મારી સાધના રહી છે.’

ગુરુદેવના પોતાના મુખેથી તેમની સાધનાની

વિગત સાંભળીને અમે ત્યાં હાજર રહેલાં ચારે જણ ગદ્ગદ્ થઈ ગયાં. અમને ઉન્નત અનુભવ થયો અને અમે બધાએ ગહન ભક્તિભાવથી ગુરુદેવને સાષ્ટાંગ પ્રણામ કર્યાં. સભાની પૂર્ણાહુતિ પ્રસંગે ગુરુદેવ કોઈ કોઈ વાર પોતાના ભક્તોને કહેતા હતા : ‘બધું જ સારું થશે. ભગવાનને સદા યાદ રાખો.’ આ રીતે ગુરુદેવ સ્મરણ કરાવતા હતા કે સાધનાને કદાપિ ભૂલશો નહિ અને તો ભગવાન સદા-સર્વદા તમારી સાથે હશે.

પૂજ્ય ગુરુદેવની સૂચનાઓ પ્રમાણે ચાલીને આપણે ભગવાનને પ્રાપ્ત કરીએ. દૈનિક આધ્યાત્મિક સાધનાના પથ પર ત્વરિત આગળ વધવા માટે ગુરુદેવ આપણને આશીર્વાદ આપે.

સદ્ગુરુ ભગવાનનો જય.

□ ‘દિવ્ય જીવન સંદેશ’માંથી સાભાર

ત્રિપુટી

- ગુરુદેવ શ્રી સ્વામી શિવાનંદજી

વિકાસ કરો	:	અહિંસા, સત્ય, પવિત્રતા
આત્મસાત્ કરો	:	શ્રદ્ધા, સહનશીલતા, ભલાઈ
બનો	:	પ્રમાણિક, ન્યાયી, સદ્ગુણી
હોવાં જરૂરી	:	ધૈર્ય, કરુણા, મિત્રતા
મેળવો	:	સચ્ચાઈ, નિયમિતતા, ખંત
આચરણમાં મૂકો	:	ઉદારતા, સૌમ્યતા, સાર્વત્રિકતા
નિર્મૂળ કરો	:	અભિમાન, આડંબર, અહંકાર
જીતો	:	કામવાસના, ક્રોધ, લોભ
ત્યાગ કરો	:	સ્વાર્થ, કામનાઓ, દંભ
કાબૂમાં રાખો	:	મન, ઈન્દ્રિયો, શ્વાસ
ટાળો	:	નિંદા, ટીકા, લુચ્ચાઈ
અસ્વીકાર કરો	:	આસક્તિ, મોહ, જડવાદ
પૃચ્છા કરો	:	હું કોણ છું ? સત્ય શું છે ? માયા શું છે ?
આત્મનિરીક્ષણ કરો	:	અંતરાત્મા, નબળાઈઓ, લાગણીઓ
ઉત્તેજન આપો	:	ધર્મ, શાંતિ, કલ્યાણ
પોષો	:	ભાઈચારો, સમજૂતી, સુલેહસંપ
અંકુશમાં રાખો	:	આત્મસમર્થન, આત્મદયા, આત્મશ્લાઘા
કરો	:	શ્રવણ, મનન, નિદિધ્યાસન
નિશ્ચયપૂર્વક કહો	:	અહં બ્રહ્માસ્મિ, પ્રજ્ઞાનં બ્રહ્મ, અયં આત્મા બ્રહ્મ
અનુસરો	:	ગુરુનો ઉપદેશ, ધર્મશાસ્ત્રોની આજ્ઞા, અંતરાત્માની પ્રેરણા.

ગુરુદેવ શિવાનંદ

શ્રી સ્વામી નિરાકારાનંદજી

[શિવાનંદ આશ્રમ, અમદાવાદ ખાતે, ૮મી સપ્ટેમ્બરે, ૨૦૦૧ના રોજ સવારે બ્રાહ્મમુહૂર્તના ધ્યાન સમયે આપેલા મનનીય પ્રવચનનો સારાંશ.]

પૂજ્ય ગુરુદેવને પ્રણામ. સ્વામી અધ્યાત્માનંદજીને પ્રણામ. ઉપસ્થિત સર્વે સંતોને પ્રણામ.

આજે બહુ પવિત્ર દિવસ છે. આઠમી સપ્ટેમ્બર. શ્રી ગુરુદેવ સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજનો ૧૧૫મો જન્મદિવસ. ગુરુદેવનું સમગ્ર જીવન સાધના અને તેમાંથી પ્રાપ્ત ઉપલબ્ધિઓનું વિશ્વકલ્યાણ માટે વિતરણ કરવામાં જ સાર્થક થયું. પહેલાં તો તેઓને જે જ્ઞાન થાય તે સત્વરે જ લેખ રૂપે લખીને સામયિકોમાં અથવા તો પાછળથી પોતાના પ્રકાશનોમાં છપાવતા હતા. પાછળથી આ લેખો પુસ્તક આકારમાં કે મહાનિબંધરૂપે પ્રકટ્યા. ત્યાર બાદ તેમણે સંવાદો લખ્યા. નાટકો લખ્યાં. કાવ્યો લખ્યાં. ક્રમશઃ લેખન કાર્યમાં વાક્યો નાનાં થતાં ગયાં. પછી તો બધું થોડા અક્ષરોમાં જ લખાવા લાગ્યું. તેમાંથી તેમના લખાણના પ્રમુખ ચાર શબ્દો છે - સેવા, પ્રેમ, ધ્યાન અને સાક્ષાત્કાર. આ સેવા એટલે કર્મયોગ, પ્રેમ એટલે ભક્તિયોગ, ધ્યાનને રાજયોગ પણ કહી શકાય પરંતુ તે જ્ઞાનયોગ પણ છે અને સાક્ષાત્કાર એટલે યોગની પરાકાષ્ટા અથવા તો જીવનની સૌથી ઊંચી ઉપલબ્ધિ.

ગુરુદેવે સદા સેવાને પ્રથમ મહત્ત્વનું સ્થાન આપ્યું. હું હૃષીકેશ રહું છું. વાચન અને તેના વિશાળ ફલક ઉપર જીવવાને ટેવાયેલો છું. ભાગ્યે જ લોકોને મળવાનું પસંદ કરું છું. મારું બોલવાનું પણ ઓછું છે. તેથી શું ? અત્યારે જ્યારે આવશ્યક છે, ત્યારે શ્રીગુરુદેવના યજ્ઞ કાર્ય માટે તમારી સૌની વચ્ચે હાજર છું.

કર્મ તો કરવું જ પડશે. જ્યારે જ્યારે આપણે કર્મયોગના ક્ષેત્રે ઝંપલાવીશું ત્યારે તેમાં અવરોધો પણ આવવાના જ છે. આ અવરોધોને મળ, વિક્ષેપ અને આવરણ કહેવાય.

આપણે અત્યારે ભલે ગમે તેવા સુઘડ સમાજમાં

રહેતા હોઈએ, પરંતુ આપણામાં ઘર કરી ગયેલા જૂના સંસ્કારોના કારણે આપણી સાધારણ જીવન-શૈલીનો પ્રવાહ સુરેખ ચાલતો નથી. તેમાં વિકૃતિ આવે છે. તે મળમાંથી ઉત્પન્ન થયેલો વિક્ષેપ છે અને આ વિક્ષેપ ભવિષ્યમાં બાધા બને તેને આવરણ કહેવાય. પરંતુ કર્મયોગના અભ્યાસથી આ મળ, વિક્ષેપ તથા આવરણથી શુદ્ધ થઈ શકાય છે.

પ્રેમ એટલે ભક્તિ. જે કંઈ પણ કર્મ આપણે કરીએ છીએ તેમાં તે કર્મ કરવાની રુચિ આપણામાં કેટલી છે ? તેટલી તે વિષયક આપણી ભક્તિ. ભક્તિ વગરનું કર્મ સૂકું છે. સમજણ વગરનું કર્મ સુકાન વગરની નૌકા જેવું છે. માટે કર્મ, ભક્તિ અને જ્ઞાન કે જીવન-સમજણ એ ત્રણેયને ગુરુદેવે સમન્વય યોગ એવું નામ આપ્યું છે. પરંતુ જો આપણે આપણા મમત્વ કે અહંના તાણા-વાણામાં બંધાયેલા હોઈએ તો આમાંનું કશુંયે સહજ સરળ બને નહીં અને તે માટે ગુરુદેવે છેલ્લે છેલ્લે બે શબ્દો કહ્યા - એટેય (જોડાશે) અને ડીટેય (છુટા). એક પગ મજબૂત રીતે પૃથ્વી ઉપર મૂકી શકાય પછી બીજો પગ ઉપાડી શકાય. ઈશ્વર સાથે એટેય થાઓ તો જગત સાથે ડીટેય થઈ જશો અથવા તો જગતની સાથે ડીટેય થયા વગર ઈશ્વર સાથે એટેય થવાનું સુલભ નથી જ અને દુષ્કર પણ ખરું જ.

ગુરુદેવનું સમગ્ર જીવન સંપૂર્ણ હતું. તેમાં અપૂર્ણતા જેવું કશુંયે ન હતું. તેમને તેમની સાધનામાં જે કંઈ પણ ઉપલબ્ધિઓ થઈ તે તેમણે તેમનાં ૩૦૦ થી વધુ પુસ્તકોમાં અક્ષરબદ્ધ કરેલ છે. આ સાહિત્ય માત્ર પુસ્તકો કે મુદ્રણ જ નથી. જીવનનું પાથેય છે. સાધકોના જીવન માટે પથપ્રદર્શક છે. તેમાં બધામાં પ્રમુખ વાત તેમણે જે કરી તે છે સેવા, પ્રેમ, દાન, પવિત્રતા, ધ્યાન અને આત્મસાક્ષાત્કાર.

અહીં આ બ્રાહ્મમુદૂર્તમાં તમો સૌ આટલી બધી વિશાળ સંખ્યામાં જે રીતે ધ્યાન કરી રહ્યા હતા અને ચોપાસ નીતરી રહેલી નીરવ શાંતિ વચ્ચે આ બધી મીણબત્તીઓ અને આ વિદ્યુત સુશોભનો વચ્ચે જે એટમોસ્ફિયર ક્રિએટ થયું છે તે સઘળું વાતાવરણ

ખરેખર અદ્ભુત અને કદી ન વિસરાય તેવો દિવ્ય અનુભવ છે.

આ જીવનનો કદાચ આ અંતિમ લહાવો હશે. મને પૂજ્ય સ્વામીજીએ આજે બોલવાનું કહ્યું. તમારાં દર્શન થયાં. મને આનંદ થયો છે.

સુપ્રભાતમ્

- ડૉ. કલાબેન પટેલ

પ્રશ્ન છે, સંત કોણ ? કોને સંત કહીશું ? માનવજાતિ વિચારવંત પ્રાણી છે.

વિચાર શક્તિ તેના અદ્ભુત મનના કારણે છે. પરંતુ માનવ વિવેકપૂર્વક વિચારે છે ખરો ? આ જ મોટો પ્રશ્ન છે.

ભલે માનવ માત્રને ઈચ્છાની, ક્રિયાની, જ્ઞાનની પસંદગીમાં ઈશ્વરદત્ત સ્વતંત્રતા છે, પણ તેનો સદુપયોગ કરનારા કેટલા ?

કુદરતનું શ્રેષ્ઠ પ્રાણી માનવ, સ્વતંત્રતાનો દુરુપયોગ કરી શકે છે, એ જ એને આપવામાં આવેલી સ્વતંત્રતાનો પુરાવો છે.

દુનિયાભરમાં ભારત જ એક એવો દેશ છે, જેણે આ ભૂમિ પર અનેક સંતોને જન્મ આપ્યો છે. સનાતન સંસ્કૃતિનો આ જ તો મહિમા છે, વારસો છે.

વિચાર કરો. જો માણસની ઓળખાણ તેના વિશિષ્ટ એવા મનના કારણે છે, તો સંતનું મન કેવું હોય ?

સંત અનપેક્ષ - તેને કોઈ પાસેથી અપેક્ષા નથી. એટલે કે તે કોઈથી પરાધીન નથી. તેને કોઈની પરવાહ નથી. સ્વતંત્ર છે.

પ્રશ્ન - કેમ ? કઈ રીતે ?

કારણ કે તેનું મન હંમેશાં ઉત્કૃષ્ટ એવા ઈશ્વર સાથે જોડાયેલું હોય છે.

પ્રશ્ન - ભગવાનમાં જ મન કઈ રીતે લાગે ? જ્યારે મન શાંત હોય. ત્યાં કોઈ મનોરાજ્ય, ઈચ્છા નથી. તેથી સંસારમાં ભટકતું નથી. તે સ્વતંત્ર છે.

પ્રશ્ન - તેનામાં આવી શાંતિ આવી ક્યાંથી ?

સંત સમદર્શીન - સર્વમાં સમ એવા પરમાત્માનાં દર્શન કરે છે. જન્મ કે મૃત્યુ, સંયોગ કે વિયોગ, ગરીબી કે અમીરી, વિક્ષેપ કે સમાધિ, યોગ કે રોગ- સર્વ પરિસ્થિતિમાં દૃષ્ટિ સદાય સમ પર છે.

પ્રશ્ન - આ સમદૃષ્ટિ ક્યારે આવે ?

સંત નિર્મમ છે. તેને મારું એવું કશું નથી. તેથી તારું પણ નથી. તેથી તારું પણ મારું બની જતું નથી. આમ કોઈ વિષમતા નથી. મમત્વ હઠતાં નિર્મમતા આવે.

પ્રશ્ન - મમત્વ ક્યારે ઘટે ?

નિરહંકારિતા તેને પોતાનો કોઈ અહંકાર નથી. અહંતા નથી. અહંતા હોય તો જ મમતા આવે. અહંતા-દેહાત્મબુદ્ધિ સંકુચિત દૃષ્ટિ છે. અહંતા નથી તો મમતા પણ નથી. તેથી નથી સુખ કે દુઃખ, રાગ કે દ્વેષ, લોભ કે મોહ - તે નિર્દ્વંદ્વ છે.

પ્રશ્ન : દ્વંદ્વની નિવૃત્તિનો ઉપાય ?

અપરિગ્રહ - સર્વ પરિગ્રહોથી નિવૃત્તિ, ત્યાગ.

પ્રશ્ન - કઈ રીતે તે શક્ય બને ?

સંતુષ્ટ - સંતોષ. વસ્તુ વગર ચલાવી લેવું, સર્વ પરિસ્થિતિમાં સંતુલન. ધીર છે.

ધીર - ધીરજવાળો, બુદ્ધિવાન જ શાંત હોઈ શકે છે. આ પ્રમાણે ઉપરોક્ત ગુણોવાળો, પરિપક્વ જ માનવ સંત કહી શકાય. તેનું કર્તવ્ય સદા ભગવાનની કલ્યાણકારી, હિતકારિણી કથાઓ કરવામાં જ હોય. ઈશ્વરની ચર્ચા કરવામાં જ તે રાજી હોય. તેનું સાન્નિધ્ય પ્રપંચમાં વૃદ્ધિ ન કરાવે. તેના સંગથી કૃતકૃત્ય થવાય. ટૂંકમાં ઈશ્વરનું સાન્નિધ્ય પ્રાપ્ત કરાવી શકે તે સંત છે.

હૃષીકેશ

શ્રી યોગેશ્વરજી

હૃષીકેશ સ્ટેશન આવી પહોંચ્યું. ઋષિવરોની યાદ દેનારી હૃષીકેશની ભૂમિને મેં પ્રણામ કર્યાં. એ ભૂમિના દર્શન માટે કેટકેટલા દિવસોથી મેં સ્વપ્ન સેવેલાં ને કેવા કેવા મનોરથ કરેલા ? ઈશ્વરની કૃપાથી તે સફળ થવાથી મારા અંતરમાં આનંદ છવાઈ ગયો. આખરે હું શિવાનંદ આશ્રમ પાસે આવી પહોંચ્યો. આશ્રમનું સ્થાન એકાંત ને રમણીય હતું. પાસે જ ગંગા હોવાથી તેની રમણીયતામાં વધારો થતો હતો. જોનારાના મનને પહેલી જ નજરે તે આકર્ષ્યા વિના રહેતું નહિ. આશ્રમ તે વખતે ઘણો નાનો હતો. ચાર-પાંચ મકાનનો બનેલો આશ્રમ જોઈને મને આનંદ થયો. આશ્રમની ઓફિસમાં જઈને મેં એક સંન્યાસી મહારાજ સાથે થોડીક વાતો કરી. સ્વામી શિવાનંદજીનાં દર્શન માટે મારું મન ઉત્સુક હતું. પરંતુ જરા રાહ જોવી પડી, કેમ કે દર્શન ને મિલનનો સમય સાંજે પાંચ પછીનો હતો. વચગાળાનો વખત આશ્રમના સંતપુરુષોની સાથે વાર્તાલાપ કરવામાં વહી ગયો.

સ્વામી શિવાનંદની મુલાકાત

ગંગાના પવિત્ર તટ પર એક નાનું સરખું મકાન હતું. તેની બહારની ઓસરીમાં સ્વામી શિવાનંદ આંટા મારતા હતા. ત્યાં જઈને મેં તેમનું દર્શન કર્યું. તેમનું મુખમંડળ સહેજ ગંભીર હતું. કોઈ ઊંડા ચિંતનમાં ડૂબ્યા હોય તેવું લાગતું હતું. તેમનું વ્યક્તિત્વ પ્રભાવશાળી હતું. તેમને પ્રણામ કરીને હું તેમની પાસે ઊભો રહ્યો. તેમણે મને ઓળખી લીધો. તેમણે મને જોઈને કહ્યું : 'તમે આવી ગયા ? તમે ઉતાવળ કરી. પત્રમાં તમને રાહ જોવાની સૂચના કરેલી.' મેં કહ્યું : 'બરાબર છે. મને તેની યાદ છે. પણ મારાથી અહીં આવ્યા વિના રહી શકાયું નહિ.' તેમણે મને ઉત્તર આપ્યો. 'તમારી વાત સમજી શકાય છે. પણ અહીં આશ્રમમાં પૂરતી વ્યવસ્થા નથી, માટે હજી થોડો વખત ગુજરાતમાં જઈને રાહ જુઓ. પછી હું તમને બોલાવી લઈશ.' કંઈક કરુણ સ્વરે મેં કહેવા માંડ્યું : 'મારી ભાવના પૂરી ના થાય ને મને પૂર્ણ શાંતિ ન મળે ત્યાં સુધી કોઈ પણ સંજોગોમાં મારો પાછો જવાનો વિચાર નથી. કોઈ કલ્પના કે ભાવમાં તણાઈ જઈને તરંગી મનોદશાને લીધે હું અહીં આવ્યો નથી. પણ ઈશ્વરરૂપી માની કૃપા મેળવવા ચોક્કસ હેતુથી આવ્યા વિના રહેવાયું નહિ તેથી આવ્યો છું.

મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવાની મારી તૈયારી છે. અગવડમાં રહીને સગવડ શોધી લેવાની ઈચ્છાથી આશ્રમમાં આવ્યો છું. અહીં રહેવા નહીં મળે તો પણ આગળ પહાડમાં જઈશ ને ઈશ્વરની કૃપા માટે મહેનત કરીશ.'

'પહાડમાં ક્યાં જશો ? ત્યાં ખાવાનું કોણ આપશે ?' સ્વામીજી તરત બોલ્યા. મેં કહ્યું : 'ખોરાકની મને ચિંતા નથી. ઈશ્વરના હાથમાં મેં મારી જાતને સોંપી દીધી છે. એટલે તે મારી સંભાળ લેશે અને મારું મંગળ કરશે. ઈશ્વર જ્યાં લઈ જશે ત્યાં હું જઈશ અને ખાવાનું નહિ મળે તો ભૂખ્યો રહીશ. પણ મારી ભાવના પૂરી કરીને જ જંપીશ ને શાંતિનો શ્વાસ લઈશ.'

મારા શબ્દોની અસર તેમના પર થઈ. તેમણે કહ્યું : 'ઠીક, હમણાં આરામ કરો. પછી જોઈ લેવાશે.'

અને અમે છૂટા પડ્યા. આશ્રમમાં કેટલીક પ્રવૃત્તિઓ ચાલતી. તે જોઈને મને થયું કે આવી પ્રવૃત્તિ તો ઘેર રહીને પણ થઈ શકે. તે કરવા સાધકો અહીં શા માટે આવતા હશે ? આશ્રમમાં તો કેવળ સાધના જ હોય. તેથી પહેલે દિવસે આશ્રમની છાપ મારા પર બહુ સારી ન પડી. પણ વર્ષો વીતતાં મને લાગ્યું કે મારો વિચાર ને ખ્યાલ અધૂરો હતો. સાધકો બધો સમય સાધનામાં ભાગ્યે જ ગાળી શકે છે. તેથી બાકીના સમયમાં તે સાધનામાં બાધક નહિ પણ સાધક પ્રવૃત્તિ કરે તે ખોટું નથી. તેથી તેમને અને બીજાને લાભ જ થશે. આશ્રમો પોતપોતાની પદ્ધતિ પ્રમાણે સામાજિક સેવાનાં કેન્દ્ર બનીને કામ કરે તે સામે કોઈને પણ અણગમો શા માટે હોઈ શકે ? આત્મિક ઉન્નતિની ઈચ્છાવાળા સાધુને મદદ કરવાની સાથે સાથે બહારની જનતાને પણ તે દોરવણી આપે ને મદદ કરે તે વસ્તુ આવકારદાયક લેખાશે. શિવાનંદ આશ્રમનો વિચાર પણ એ જ દૃષ્ટિએ કરવાનો છે. સ્વામીજી અને આશ્રમના બે-ત્રણ સભ્યોનું વ્યક્તિત્વ મને ગમી ગયું એટલે મેં આશ્રમમાં રહેવા માંડ્યું.

અલૌકિક અનુભવ

આશ્રમનિવાસના બીજા કે ત્રીજા દિવસે સાંજે ભોજન કરીને હું કીર્તનમાં સામેલ થયો. કીર્તન માટે એક સ્વતંત્ર ઓરડાની વ્યવસ્થા હતી. તેમાં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનું એક મોટું

તૈલચિત્ર રાખવામાં આવેલું. ત્યાં રોજ એકાદ કલાક બધા ભેગા મળતા ને ધૂન બોલાવતા. કોઈ સાધકો ભજન પણ ગાતા. તે દરમિયાન સ્વામીજી પણ ત્યાં ઉપસ્થિત રહેતા. ભજનકીર્તનનો એ કાર્યક્રમ ઘણો સુંદર સાબિત થતો. મને તે કીર્તનખંડમાં જ ઉતારો આપવામાં આવેલો એટલે કીર્તનનો કાર્યક્રમ પૂરો થયા પછી તે ખંડમાં જ હું આરામ કરતો. તે રાત્રે મારી દશા જરા જુદી જ હતી. પ્રેમ ને ભક્તિના ભાવોથી મારું હૃદય ભરાઈ ગયું. તે રાતે અખંડ જાગરણ કરીને પ્રભુને પ્રાર્થના કરવાનો મેં વિચાર કર્યો. પ્રાર્થનાની શક્તિમાં મને વિશ્વાસ હતો. પરમાત્માની સાથે આત્માનું અનુસંધાન કરવાના અક્ષીર સાધન તરીકે મને તેના પર પ્રેમ હતો. એનો આધાર હું વારંવાર રોજ લેતો ને તેથી મને શાંતિ મળતી. એટલે જ મેં રાતભર જાગ્રત રહીને પ્રાર્થના કરવાનો નિર્ણય કર્યો. ભજન ખંડમાં એક નાનો દીવો બળતો હતો. તેના પ્રકાશમાં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનો ફોટો ઓર રંગ ધારણ કરતો હતો. તેને જોતાં જોતાં મારું હૃદય ભાવાવેશમાં ડૂબી ગયું. એ દશામાં દીવો પણ ઓલવાઈ ગયો ને મને ઊંઘ આવી ગઈ. લગભગ રાતના બે કે ત્રણ વાગ્યે જાગ્રત થઈને કામળો ઓઢીને પદ્માસન વાળીને મેં ફરી વાર પ્રાર્થના ને ધ્યાન કરવાની શરૂઆત કરી. ધ્યાનાવસ્થામાં શરીરભાન ભૂલી જવાનો અનુભવ કેટલો વખત ટકી રહ્યો તેનો મને ખ્યાલ નથી. પણ સમાધિના એ અસાધારણ અનુભવથી જાગ્રત થયો ત્યારે મારું મન તદ્દન શાંત હતું. હું હજી પદ્માસન વાળીને જ શાંતિનો અનુભવ કરતાં બેઠો હતો. ત્યાં જ એક બીજો અલૌકિક અનુભવ શરૂ થયો. મારા હૃદયમાંથી કોઈ બોલતું હોય તેવા સ્પષ્ટ સુમધુર શબ્દો સંભળાયા. કોણ બોલે છે તેની મને ખબર ન હતી. પણ શબ્દો અંતરના છેક ઊંડાણમાંથી આવતા હતા, ‘તમે નિત્ય સિદ્ધ છો, નિત્ય બુદ્ધ છો, નિત્ય મુક્ત છો. સંસારમાં ગમે તે સ્થળે જશો, ગમે ત્યાં રહેશો ને ગમે તે કામ કરશો પણ માયા તમને કાંઈ નહિ કરી શકે, માયાનાં બંધનમાં તમે કદી નહિ પડો. માટે ચિંતા કરશો નહિ. તમારી ઈચ્છા પ્રમાણે ગમે ત્યાં રહો ને વિચરણ કરો.’ શબ્દો કેટલા બધા સ્પષ્ટ હતા ? બુદ્ધ ભગવાનનાં દર્શન પછી જાગ્રત દશામાં થયેલો જીવનનો આ બીજો અનુભવ હતો. મને થયું કે જીવન ધન્ય બન્યું. મારો ફેરો સફળ થયો. ઈશ્વરે એવી રીતે મારા પર કૃપા કરી.

હૃષીકેશથી વિદાય

અજવાળું થયું એટલે ઓરડાનું બારણું ઉઘાડીને હું બહાર નીકળ્યો. બ્રાહ્મમુહૂર્તનો આ અલૌકિક અનુભવ

હજુ તાજો જ હતો. તેને લીધે જાણે કે મારો નવો અવતાર થયેલો. અંગે અંગમાં આનંદ ફરી વળેલો. ઈશ્વરે હિમાલયની પવિત્ર ભૂમિમાં પ્રવેશતાં વેંત મારા પર જે કૃપા કરી તેથી મારું જીવન ધન્ય બન્યું. હૃદય ગદ્ગદ થયું. અશાંતિ, ચિંતા, ગડમથલ, મૂઝવણ મટી ગઈ. તેને ઠેકાણે શાંતિ, નિશ્ચિંતતા ફરી વળી. કેટલી બધી મધુર ને મંગલ હતી એ અવસ્થા ?

તે વખતે સ્વામીજી મારી પાસે આવી પહોંચ્યા. મારી આજની દશા જોઈને જરાક નવાઈ પામ્યા. આટલા બધા આનંદનો ઉદય મારામાં ક્યાંથી થયો તે વાત તેમણે મને પૂછી. તેમની જિજ્ઞાસાવૃત્તિને સંતોષવાનો પ્રયાસ કરતાં મેં કહેવા માંડ્યું : ‘આજે આ સ્થાનમાં લગભગ બ્રાહ્મમુહૂર્તના સમયમાં મને એક અદ્ભુત અનુભવ થયો. વળી, સમાધિ દશાનો પણ સ્વાદ મળ્યો. તેથી મને અનુભૂતિ થઈ કે હું મુક્ત ને બુદ્ધ છું. મને કોઈ જાતનાં બંધન નથી. એ અનુભવના આનંદમાં હું રાચી રહ્યો છું.’ મારું સ્પષ્ટીકરણ સાંભળીને સ્વામીજી પ્રસન્ન થયા.

મને થયેલા એ અલૌકિક અનુભવથી મારી કાયાપલટ થઈ ગઈ. આશ્રમમાં આવવાનો હેતુ ઈશ્વરની કૃપાથી સિદ્ધ થયેલો લાગ્યો. તેથી હવે આશ્રમમાં વધારે રહેવાની જરૂર ન લાગી. મારા નિર્ણયથી સ્વામીજી અને બીજા બે-ત્રણ સંન્યાસી ભાઈઓ નાપુશ થયા. મારા પર તેમને ધીરે ધીરે પ્રેમ થયેલો. તેથી હું આશ્રમમાં જ રહી જાઉં તેવી તેમની ઈચ્છા હતી. પણ આશ્રમ જીવનથી મને મુક્ત રાખવાની ઈશ્વરની ઈચ્છા હતી.

શિવાનંદજીના આશ્રમ પાસે રામતીર્થ લાઈબ્રેરી છે. તેનો લાભ હું સારી પેઠે લેતો. તેમાં બેસતાંવેંત સ્વામી રામતીર્થના જીવન પ્રસંગો મારી સામે હાજર થતા ને મારું હૃદય અનુરાગથી ઊભરાઈને અવનવા ભાવો અનુભવી રહેતું.

આશ્રમના એ પંદરેક દિવસ મારે માટે ભારે મહત્વના હતા. તે દરમિયાન મને ઘણું ઘણું જોવા અને જાણવા મળ્યું. હવે હું શાંતિ સંપન્ન સફળ પ્રવાસી તરીકે પાછો ફરતો હતો. આજે વર્ષો વહી ગયાં છે ત્યારે મારે કહેવું જોઈએ કે તે અનુભવ ખૂબ ઉત્તમ હતો તો પણ અંતિમ ન હતો. ઈશ્વરના સાક્ષાત્કાર ને પૂર્ણ દશાની પ્રાપ્તિ માટે મારે હજી વિશેષ સાધના કરવાની તથા અનુભવો મેળવવાની આવશ્યકતા હતી.

□ ‘સામે કિનારે’માંથી સાભાર

સ્વામી શિવાનંદ રાધા

[આ પુસ્તિકાનાં લેખિકા શ્રીમતી સિલ્વીઆ હેલમન (૧૯૧૧-૧૯૭૫) બર્લિન-જર્મની-માં જન્મ્યાં હતાં. ૧૯૫૧માં તેઓ કેનેડા આવ્યાં. પૂજ્ય ગુરુદેવ શિવાનંદજીની એક ઝાંખી થઈ અને તે અનુભવ તેઓને હૃષીકેશ-ભારત- ખેંચી લાવ્યો. ૧૯૫૬માં સંન્યસ્ત દીક્ષા મળી અને 'સ્વામી શિવાનંદ રાધા' બન્યાં. ગુરુદેવની ઈચ્છા મુજબ આશ્રમમાં આઠ માસ રહી પાછાં કેનેડા ગયાં અને ગુરુદેવની પ્રવૃત્તિઓ અને ઉપદેશનો પ્રાર કર્યો. આપણે તેમના વિચારોને તેમની ડાયરી દ્વારા માણીએ.]

તા. ૧-૯-૧૯૫૫

હરિદ્વારથી ટેકસી દ્વારા હૃષીકેશ આવતાં બે કલાકને બદલે કલાકો ગયા. ઘણી મુશ્કેલીઓ પડી. અંતે અમે એક મોટા લખાણ લખેલા 'શિવાનંદનગર' (શિવાનંદનું નગર-આશ્રમ એક નાના નગર જેવો છે)ની સામે અટક્યા. ભભકભર્યા ભગવાં કપડાં પહેરેલા એક આનંદભર્યા સ્વામીએ મારું અભિવાદન કર્યું અને મારે રહેવાનું હતું તે ખંડમાં મારો સામાન પહોંચાડવા ગોઠવણ કરી. ખંડ પાસે બીજા એક સ્વામી કે જેમણે તેમનું નામ પરમાનંદ કહ્યું તે મારું સ્વાગત કરવા આવ્યા. તેમણે દીવાલ પાસે એક મોટા ટેબલ પ્રતિ ઈશારો કર્યો અને મને કહ્યું કે તે મારી પથારી છે. તેમણે બીજા ખંડ તરફ એક બારણું ખોલ્યું જેમાં ખૂણામાં પાણી ભરેલ એક નાની ટાંકી હતી. આ બાથરૂમ હોવાનું હું ધારતી હતી પણ ટોઈલેટ ન હતું ! હું આવી અંગત બાબત કેવી રીતે શોધી શકીશ ? સ્વામીઓ પાસેથી ? દીવાલો ભીની હતી, જે મેં ધાર્યું કે તાજા રંગથી રંગાયેલી છે, ત્યારે સ્વામી પરમાનંદે કહ્યું, ના તે ચોમાસાથી થયેલા ભેજથી સંતૃપ્ત થયેલી છે. ખાનાં કે કબાટ કે પાણીનાં નળ/ગેંડી નહોતાં. ફક્ત એક દીવાલની આરપાર લોખંડનો સળિયો મારાં કપડાંને લટકાવવા માટે હતો.

સ્વામી પરમાનંદે એમ કહીને રજા લીધી કે તેઓ ચા અને નાસ્તો લઈને પાછા આવશે. તે ગયા કે બારણે ટકોરો પડ્યો અને બહાર એક દૂબળા-પાતળા બાઈબલમાં વર્ણન છે તેવા દાઢી-માથાના સફેદ વાળથી વિભૂષિત એક સજ્જન ઊભા હતા. તેમણે પોતે અચ્ચપ્પન છે તેમ પરિચય આપી, તેઓ કંઈ પણ મદદ કરી શકે તે આપવા પ્રસ્તાવ કર્યો. તેમણે મને વરંડો બતાવ્યો, જે ભરચક લોખંડી

તારથી, વાંદરા અને બીજાં પ્રાણીઓને દૂર રાખવા, ઢાંકેલો હતો. ત્યાં એક ટેબલ હતું જેના પર હું લાવી હતી તે, ટાઈપરાઈટર અને કાગળો મેં મૂકી દીધાં.

અચ્ચપ્પન બાજુના ખંડમાં રહેતા હતા. તે અંગ્રેજી બોલી શકતા હતા અને ભણેલા લાગ્યા. તેમણે મને કહ્યું કે તેઓ સ્વામી શિવાનંદના શિષ્ય છે અને સ્વામીજી પાસેથી તેમની સંન્યાસ દીક્ષા મેળવવા આવ્યા છે. તેમણે સંન્યાસી બને તે પહેલાંનો બ્રહ્મચારીનો સફેદ પોષાક પહેર્યો છે. સ્વામી પરમાનંદ, ચા, કાળી કોફી, દૂધ અને ખાંડ, ખાવાનું અને એક બે કેળાં લઈ પાછા આવી ગયા. તેમણે મને વાંદરાઓ અંગે ચેતવણી આપી કે તેઓ મારા હાથમાંથી ખેંચી લઈ શકશે તો ખાવાનું આંચકી લેશે, અને જો બારણું બરાબર વાસ્યું નહીં હોય તો તેઓ ખોલવા સક્ષમ હોય છે.

મેં ખાઈ લીધા પછી, સ્વામી પરમાનંદે મને આરામ લેવા સૂચન કર્યું પણ જ્યારે અચ્ચપ્પને નાનકડી લટાર મારવા મને આમંત્રણ આપ્યું તો કુતૂહલે મારો થાક વિસરાવી દીધો અને મેં જવાનું વિચાર્યું. તેણે મારી ખંડની-આજુબાજુનો ભાગ મને બતાવ્યો, જેને કુટીર કહેવામાં આવે છે, અને મને નિર્દેશ કર્યો કે બારણાં યોગ્ય રીતે બંધ કરવાનું એટલા માટે અગત્યનું છે કે વાંદરા ખૂબ ચાલાક હોય છે અને સહેજ પણ તક મળશે કે ઘૂસી આવશે. જ્યાં જ્યાં મારી નજર કોઈ બારણા પર પડતી તો હું તે પૂછતી કે બારણામાંથી ક્યાં જવાશે અને મને વિસ્મય થતું કે તે કદાચ સ્ત્રીઓ માટેની ખંડ-વ્યવસ્થા હોઈ શકે.

તેમણે મને કહ્યું કે દરેકને 'સ્વામીજી' એવું સંબોધન કરવામાં આવે છે, જે મને ખૂબ ગૂંચવણભર્યું

લાગ્યું, સિવાય કે જ્યારે તેઓ મોટા સ્વામી વિશે કહે ત્યારે તેનો અર્થ 'તમારા ગુરુ' સ્વામી શિવાનંદ થાય છે એમ અચ્ચપ્પને મને કહ્યું. તેમણે આગળ કહેતાં જણાવ્યું, 'તમે ખૂબ યોગ્ય સમયે આવ્યાં છો.' ભીષણ ગરમીના દિવસો પૂરા થયા છે અને શિયાળો ખુશનુમા હોય છે. હું ધારું છું કે તે તમારા દેશમાં હોય છે એવો હશે.' ભીષણ ગરમીના દિવસો પૂરા થયા ? છાંયડામાં પણ તાપમાન ૧૨૦° ફે. હતું.

સ્વામી પરમાનંદ આવ્યા અને કહ્યું, 'તમારા ગુરુ તમને મળવા બોલાવે છે !' આશ્ચર્યજનક રીતે, મને ભાન થયું કે, તેથી હું ઉત્તેજિત નહોતી થઈ ! મેં મોન્ટ્રીઅલ છોડ્યું તે પહેલાં ભારત જવાના નિર્ણય વખતે પણ હું ઉત્તેજિત નહોતી બની. હું ન્યુ દિલ્હીના વિમાનીમથકે ઉતરી તે સમયે હું ઉત્તેજિત બનવા જેટલી વિચારમાં નહોતી પડી. હવે હું ભારતના મહાનતમ સંતને મળવાની છું અને મને જરાય ઉત્તેજના સતાવતી નથી.

કાર્યાલય લોકોથી ભરચક્ક હતું. ગુરુદેવના કાર્યાલયમાં દોરી જતા બારણા તરફ જવા અમે પુસ્તકોના સ્ટોરમાં થઈને ગયા. અહીં મેં સ્વામી શિવાનંદને પ્રથમવાર નિહાળ્યા. તેઓ બારીની સામે બેઠા હતા તેથી તેઓ એક છાયાકૃતિ જેવા દેખાતા હતા. ઓરડાની મધ્યમાં જેને લાકડાની પગથી કહેવાય તેના પર થઈને અમારે-લોકોથી ભરચક્ક સ્થાનમાં થઈને માર્ગ કરવાનો હતો. હું મારું વજનદાર ટેપ રેકોર્ડર અને સ્વામી શિવાનંદ માટે લાવેલી ભેટો-કોસ રાખ્યો હતો તે વેલ્વેટની નાની પેટી અને તેમના માટે ડગલો બનાવી શકાય તે (કાપડ)નું, ઊંચકવામાં તકલીફભર્યું પાર્સલ-એ બધું હતું તે ઊંચકીને ચાલતી રહી. ભારથી આમ લદાયેલી એવી મારા માટે સાંકડા પાટિયા પરથી ગિર્દાવાળા ઓરડામાં થઈને આગળ જઈ સંતુલન જાળવવાનું ખૂબ અઘરું પડ્યું. હું ક્યાં ચાલું છું તે જોઈ શકી નહીં. મારો પગ લપસ્યો અને હું લોકોના ટોળામાં ગબડી પડી. આશ્ચર્યપ્રેરક શાંતભાવ સાથે હું ઊભી થઈ અને સ્વામી શિવાનંદ તરફ ગઈ.

ગુરુની સંમુખ જઈ ઊભી છતાં હું ઉત્તેજિત

ન બની. તેઓ મારા માટે અત્યંત પરિચિત હતા. જ્યારે તેમણે મને આમંત્રણ આપ્યું હતું તે સ્વામી શિવાનંદના શબ્દોનું મેં સ્મરણ કર્યું. 'અહીં તમારું ઘર છે. મારી પાસે જે કંઈ લાભિ, આધ્યાત્મિક સંપત્તિ છે તે હું તમને આપીશ.' મને યાદ છે કે કેનેડામાં જ્યારે હું તેમનું ધ્યાન કરી રહી હતી ત્યારે તેમની હાજરી મેં એટલી વાસ્તવિક અનુભવી હતી કે મને લાગ્યું હતું કે હું કોઈ એવી વ્યક્તિ છું જે લાંબા કાળથી તેમનાથી દૂર રહી છું. મેં તેમનો હાથ મારા વાળ પર મૃદુતાથી ફરતો અનુભવ્યો અને તેમની વાણી, અત્યારે પણ મને કહેતા હોય તેમ મેં અનુભવ્યું. '૨૩ નહીં, હવે તું અહીં ફરી આવી પહોંચી છો ત્યારે બધું બરોબર થઈ જશે. તું હવે ઘેર પહોંચી ગઈ છો.' પછી મને સભાનતા આવી કે ઉત્તેજના મને થઈ નહોતી કારણ કે અમે અગાઉ (ધ્યાનમાં) મળ્યાં જ હતાં.

'તમે અમેરિકાથી આવો છો ?' તેમણે પૂછ્યું. મેં જવાબ આપ્યો, 'કેનેડાથી.' તેમણે મને તેમના વિશાળ મેજ સામે બેસવા ખુરશી આપી. પછી મેં તેમને વાદળી વેલ્વેટની પેટી હાથમાં આપી જેમાં તેમને મારા તરફની ભેટ એવું કોસનું પ્રતીક હતું. તેઓ તેને ખોલવાની કળ શોધી શક્યા નહીં, જેથી મેં તેમને ખોલી આપી. તેમના હાથમાં કોસ ધારણ કરીને તેમણે સ્મિતપૂર્વક કહ્યું, 'હવે હું કેનેડા અને અમેરિકા સાથે એકરૂપ બન્યો છું.'

તેમણે ચેઈન (સાંકળી)ની કળ ખોલવા પ્રયત્ન કર્યો પણ તેમના હાથ ખૂબ મોટા હતા અને મેં ફરીથી તે તેમની પાસેથી લઈ લીધો, કળ ખોલી અને કોસને તેમની ગરદન ફરતો પહેરાવી દીધો. એક પળ માટે પણ મારા હાથ ધ્રૂજ્યા નહીં. એવું લાગતું હતું કે જાણે ગઈકાલે જ્યાંથી અમે અધૂરું મૂક્યું હતું ત્યાંથી આગળ ચાલુ રાખી રહ્યા છીએ. તેમણે આખો દિવસ કોસ પહેર્યો-હું ધારું છું કે તે અદ્ભુત કાર્ય એવું દર્શાવતું હતું કે તેઓ-એક હિન્દુ સંત, બીજા ધર્મનું પ્રતીક પહેરીને તે ધર્મ પ્રતિ સંમાન દર્શાવવા તત્પર છે.

'તમને યા ભાવે છે કે કોફી ?' શિવાનંદે

પૂછ્યું. હું કંઈ કહું તે પહેલાં તેમણે જાતે જ જવાબ આપ્યો : ‘તેને કોફી ભાવે છે.’ મેં કોફી છોડી દીધી છે,’ મેં ધીમા અવાજે કહ્યું. ‘હા, એટલા માટે જ તમે ફરીથી કોફી પી શકો છો.’ અને તેમણે એક સ્વામીને મારા માટે કોફી લેવા મોકલ્યા. તેઓ તેમની સમક્ષ રખાયેલા કાગળો તપાસતા રહ્યા, નોંધ કરતા રહ્યા, સહી કરતા રહ્યા અને પછી તેમના મદદનીશોને પાછા આપતા રહ્યા.

હું ખૂબ મેલી-ઘેલી અને અવ્યવસ્થિત હોવાની લાગણી અનુભવી રહી હતી અને તેઓ આ લાગણીથી જ્ઞાત હોય તેમ જણાતું હતું. તેમણે સ્વામી પરમાનંદને કશુંક કહ્યું જેઓ મને મારા નાનકડા નિવાસમાં પાછા લઈ ગયા અને કહ્યું, ‘સ્નાન માટે ગરમ પાણી અંદર છે. અને તમે તમારો સમય તમારી રીતે ગાળી શકો છો. મારે તે જ જોઈતું હતું. મને હજુ ટોઈલેટ જડ્યું ન હતું. પૂછવામાં ખૂબ સંકોચ થતો હતો તેથી મેં ઝાડી-ઝાંખરામાં તે માટે રસ્તો કરી લીધો અને મને જણાયું કે બધા તે જ સ્થળનો તે માટે ઉપયોગ કરતા હશે. મેં સ્નાન કર્યું અને સાડી પહેરી લીધી.

એક ટ્રેમાં ભોજન આવ્યું તે લીધા પછી, સ્વામી પરમાનંદ મને એક વિશાળ મકાનની છત પર લઈ ગયા જ્યાં સ્વામી શિવાનંદ એક આરામદાયક ખુરશી પર બેઠા હતા અને બીજા બધા તેમની સમક્ષ પલાંઠી મારી બેઠા હતા. તેમણે મારી સામે સ્મિત કર્યું અને કહ્યું, ‘તમે એક ભારતીય સ્ત્રી જેવાં લાગો છો. સાડી તમને સુંદર રીતે શોભે છે.’ એક સ્વામી કેમેરા સાથે આવ્યા અને ફોટા લીધા. મારે સ્વામી શિવાનંદ સાથે ફોટો પડાવવા જવાનું હતું, તેથી અમે નીચે ગંગા નદીના કાંઠે ગયા જ્યાં તેમણે મારા ગળામાં હાર પહેરાવ્યો. તેઓ ભારતના એક પ્રભાવશાળી મહાન ગુરુ પ્રત્યે કોઈ અપેક્ષા રાખે તેમ નહીં, જેમને ભારતીઓ તેમનાં મસ્તક તેમની સમક્ષ જમીન પર ટેકવી પ્રણામ કરતા હોય છે એવા કોઈ ગુરુ હોય તેમ નહીં પણ મુક્ત અને સહજપણે લટાર મારવા લાગ્યા, સહજપણે ફરતા રહ્યા. હું તેમની સાથે હળવાશ અનુભવી રહી, મુક્ત અને ખૂબ ખુશ. ફોટા લેવાયા પછી, અમે ફરી સમૂહમાં બેઠાં. એક યુવાન ભારતીય સ્ત્રીએ મારા પગને મૂઢતાથી તળાંસ્યા (ધીમેથી દબાવ્યા)

અને તેની પાસેથી એક કડી મારી પગની આંગળીમાં પહેરાવી દીધી. ગુરુદેવે જોયું અને સહજ હસી કહ્યું, ‘તમે ઝડપથી મિત્રો બનાવી દો છો.’

મેં મારી આજુબાજુનું રંગભરેલું દૃશ્ય નિહાળ્યું. વાંકડિયા વાળ અને અસ્તવ્યસ્ત દાઢી સાથે લાંબા ઝભ્ભા પહેરેલા પુરુષો; બધા પ્રકારના ઘરેણાંથી શણગાર કરીને રંગબેરંગી સાડી પહેરેલી સ્ત્રીઓને મેં નિહાળ્યાં. કેટલીક સ્ત્રીઓએ તેમનાં નાકમાં ઘરેણાં (નથડી), તેમની પગની આંગળીઓમાં માછલી (વીંટી) અને કાંડામાં બંગડીઓ પહેરેલાં હતાં. સ્ત્રીઓએ જ નહીં, પણ કેટલાક પુરુષોએ પણ તેમની આંખોમાં કાજળ (મેશ) આંજ્યું હતું. વિવિધરંગી શણગાર અને ઘરેણાંઓથી શણગાર કરેલી આ ભારતીય સ્ત્રીઓની વચ્ચે એક આધુનિક પરદેશી સ્ત્રીની હાજરી સરખામણીએ તદ્દન નિસ્તેજ લાગે. જાણે બાઈબલમાં જણાવ્યું છે તેવા પ્રાચીન કાળમાં હું વહી ગઈ છું એવી લાગણી મેં અનુભવી. ગુરુ પ્રત્યે દર્શાવવામાં આવી રહેલ પ્રણામ-વિધિએ મને ઈસુ ખ્રિસ્તની આજુબાજુ રહેલા તેમના શિષ્યો અને સ્ત્રીઓએ કરેલ પાદપ્રક્ષાલન (પગ ધોવાનું કાર્ય)નું સ્મરણ કરાવી આપ્યું. હું જાણે સ્વપ્નમાં છું એવી લાગણી અનુભવી રહી અને છતાં તે બધું ખૂબ પરિચિત લાગતું હતું.

ફરી એક સ્મૃતિ મારા મનમાં છલકાઈ આવી. એક વખત મોન્ટ્રીઅલમાં જ્યારે મને એક સામાજિક મેળાવડામાં ભાગ લેવા દબાણ કરાયું હતું ત્યારે મારે મારું દૈનિક ધ્યાન ચૂકવું (છોડવું) પડ્યું હતું. હું જેને હવે નકામી વાતચીત ગણું છું તેવી વાતમાં ત્યારે રોકાયેલી હતી. એકાએક-પહેલીવારના ધ્યાનમાં દેખાયા હતા તે રીતે શિવાનંદ મારી સન્મુખ દેખાયા, મારો હાથ પકડ્યો અને કહ્યું, ‘શા માટે તમે મૂલ્યવાન સમય બગાડી રહ્યાં છો ?’ અને અમે સાથે કોઈ ઉચ્ચતર પ્રદેશમાં પહોંચી ગયાં હોય તેમ લાગ્યું.

મારી આંખો પાછી તેમના પર આવી ઊભી. શું તેઓ તે(ઘટના) જાણતા હતા ! કે તે બધું મારા મનની છલના (યુક્તિ) હતું ?

□ ‘રાધા’-એક સાધિકાની અંતર-યાત્રામાંથી સાભાર

અમૃતપુત્ર-૧૪

- શ્રીમતી રાજલક્ષ્મી દેશપાંડે

[‘અમૃતપુત્ર’ના અંશો પૂજ્યશ્રી ગુરુદેવ શ્રીમત્ સ્વામી ચિદાનંદજી મહારાજ સમક્ષ લોનાવલા-ખંડાલા અને દહેરાદૂનમાં વાંચવામાં આવેલા. મૂળ મરાઠી લેખન અને પછી હિન્દી ભાષાંતર શ્રીમતી રાજલક્ષ્મી દેશપાંડેએ કર્યું છે. તેમની અનુમતિથી આ ગુજરાતી ભાષાંતર દિ.જી.ના ગુરુભક્ત સાધકોની સેવાર્થે પ્રસ્તુત કરવાનો આનંદ છે. -સંપાદક]

દિવ્ય જીવન - દેશ અને પરદેશ-૧

કલકત્તાની દિવ્ય જીવન પરિષદ સ્વામીજીની આધ્યાત્મિક શક્તિથી પ્રભાવિત થઈ. સ્વામી શિવાનંદજીનો સંદેશ ભારતને ખૂણે ખૂણે પહોંચી ગયો.

‘તમો જ તમારા જીવનના શિલ્પી છો. તમારા જીવનના ઘડવૈયા છો. માટે સેવા કરો. નિરપેક્ષ સેવાથી ચિત્તશુદ્ધિ થાય છે. દાન કરો અને જે દાન સ્વીકાર કરે તેમને ધન્યવાદ આપો. તેમને તમારાથી ઉતરતા કે નીચા ન સમજો. તેમનો આભાર માનો, કે તમોને તેમણે સેવા કરવાની તક આપી છે. સદાચારી બનો. ચારિત્ર્યસમ્પન્ન બનો. સચ્ચારિત્ર્ય વિના જપ, તપ, ધ્યાન કે સાધના વ્યર્થ છે. પોતાની આવશ્યકતાઓ ઓછી કરો, અપમાન સહન કરો. દુઃખ સહન કરો. તેના થકી જ જીવન સાર્થક થશે.’

કેટલો સરળ ઉપદેશ ! પરંતુ ખરા માનવીનું નિર્માણ આ નાની નાની વાતોને જીવનમાં આચરણમાં મૂકવાથી જ થાય છે. તે પૂર્વે ૧૯૫૦માં શ્રી ગુરુદેવની સાથે તેમણે શ્રી ગુરુદેવની ચિરસ્મરણીય અખિલ ભારત અને શ્રીલંકાની યાત્રા પણ કરી. શ્રી ગુરુદેવની સેવા તેમણે તેમની સાથે પડછાયાની જેમ રહીને કરી. શ્રી ગુરુદેવના પ્રતિનિધિ સ્વરૂપે તેઓ પ્રવચનો કરતા. શ્રી ગુરુદેવ રચિત અંગ્રેજી કાવ્યો અને ભજનો પણ ગાતા.

અહીં કલકત્તાની પરિષદમાં શ્રી ગુરુદેવના પ્રતિનિધિરૂપે તેઓ એકલા જ આવ્યા હતા. તેઓ દિવ્ય જીવન પરિષદના અધ્યક્ષ હતા. સમગ્ર જીવન તેમણે ગહન આધ્યાત્મિક ચિંતન કર્યું હોવા છતાં પણ તેઓ ‘હું’ કહું છું તેમ કદીયે કહેતા ન હતા. તેમના પ્રત્યેક ચિંતનની આગળ અને પાછળ ‘હું શ્રી ગુરુદેવ સ્વામી શિવાનંદજીના પ્રતિનિધિરૂપે બોલી રહ્યો છું.’

તેમની ગુરુભક્તિ અસાધારણ હતી. કલકત્તા

પછી સ્વામીજી ગુજરાતના પાટણમાં આયોજિત અખિલ ભારતીય દિવ્ય જીવન પરિષદમાં ભાગ લેવા માટે પધાર્યા.

અધ્યક્ષરૂપે તેમણે કહ્યું,

સેવા કરો. પ્રેમ કરો. દાન કરો. પવિત્ર બનો. ધ્યાન કરો. આત્મસાક્ષાત્કાર કરો. ભલા બનો. ભલું કરો. દયાળુ બનો. માયાળુ બનો. સૌના પ્રત્યે સદ્ભાવ રાખો.

અહિંસા, સત્ય અને બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરો. યોગ વેદાંતનો આ જ સાર છે.

વિચાર કરો હું કોણ છું ?

તમારી જાતને ઓળખો અને મુક્ત થઈ જાઓ. તમો આ નાશવાન શરીર નથી, તમો ચંચળ મન કે બુદ્ધિ પણ નથી,

તમો અજર અમર અવિનાશી આત્મા છો.

તમો અમૃતપુત્ર છો.

પોતાનાં ઉદ્બોધનોથી સ્વામીજીએ આ પરિષદને પ્રભાવિત કરી. હવે સ્વામીજી વ્યષ્ટિમાંથી સમષ્ટિ સ્વરૂપ બન્યા. દિવ્ય જીવન સંઘના સદસ્યોના ઘરોમાં, પૂજાગૃહોમાં સ્વામીજીની છબીઓ મુકાવા લાગી. શ્રીગુરુદેવના વહાલા કૃપાપાત્ર શિષ્યના રૂપે સૌ તેમને ઓળખતા થયા. હવે ભારતને ખૂણે ખૂણે લોકો તેમને ઓળખતા થયા. તેમના ઉપર ભક્તિ-પુષ્પોની વર્ષા થવા લાગી. સ્તુતિની હારમાળાઓ તેમના ગળામાં પહેરાવવામાં આવતી. અનેક ઉપહાર ભેટ સોગાદો મળવા લાગી. પ્રત્યેક મુમુક્ષુ કે સંસારી જીવ તેમનો ચરણસ્પર્શ કરવા માગતો હતો. એકવાર માત્ર એકવાર... તેમને ઠંડે હૈયે નિરખી લેવા માટે લોકો કલાકો સુધી પ્રતીક્ષા કરવા લાગ્યા. દરેક આંખની

જ્યોતિ તેમની આરતી ઉતારવા લાગી. પરંતુ આ વિરક્ત મહાપુરુષને તો એક ઔપચારિક નમસ્કારની પણ આવશ્યકતા ન હતી. ગંગામૈયાની શાંત ધારા જેવું પ્રવાહિત જીવન તેઓ જીવી રહ્યા હતા. કોઈ ગંગાને માતેશ્વરી કહીને પ્રણામ કરે કે કોઈ પોતાના તનમનના મેલથી ગંગાને મલિન કરે, તેનું જળ, તેનો પ્યાર તો સૌને માટે એક સરખો જ હોય છે.

સ્વામી ચિદાનંદજીએ સૌને એક સરખો સ્નેહ આપ્યો. કેવળ નિરપેક્ષ પ્રેમ. તેમને કોઈની પાસેથી કોઈ વાતની અપેક્ષા ન હતી... ફૂલપાનની પણ નહીં...

તેનું મન સદૈવ ઈચ્છતું... હિમાચ્છાદિત ગિરિશૃંગોનું સાન્નિધ્ય. શાંત એકાંત... જ્યાં માનવના ભણકારા ન હોય. પરંતુ આશ્રમમાં કામ પારાવાર હતું. હોસ્પિટલને વ્યવસ્થિત કરવાની અને હોસ્પિટલની વ્યવસ્થા સાચવવાની. થોડું શિવાનંદ સાહિત્ય આશ્રમમાંથી નિયમિત પ્રકાશિત થતું, તેનું લેખનકાર્ય, સંશોધનકાર્ય, આયુર્વેદિક ફાર્મસીમાં દવાઓનું નિર્માણ થાય. તેની દેખરેખ, પુસ્તકોનું મુદ્રણ, મુદ્રણમાં મુદ્રણદોષ ન રહે તે માટેની જાગૃતિ. પુસ્તકાલય વગેરેનું ધ્યાન પણ સચિવના કાર્યફલકમાં આવતું. તદુપરાંત આશ્રમમાં ચાલતા અખંડ મહામંત્ર સંકીર્તનની સેવા બજાવવાની તે જુદી, આમ સ્વામીજીને પોતાના અંગત જીવન માટે તો સમય મળતો જ નહીં.

કેવળ માત્ર ૧૯૫૯ના ઉનાળાના દિવસોમાં સ્વામીજી ગહન તપશ્ચર્યા માટે શ્રી બદરીનાથ ગયા. રાત્રે તેઓ ઘેટાંબકરાંવાળા ભરવાડો સાથે રહેતા. ચારે તરફ બકરીઓની દુર્ગંધ અને બકરીઓ પણ સળવળાટ કરતી હતી. ઝૂંપડીમાં બરફની ઠંડી હવા પણ અસહ્ય હતી. આ બધાં વચ્ચે પણ સ્વામીજી ખૂબ જ આનંદ શાંતિ અને સ્વસ્થતાથી રહેતા હતા.

એ જ માર્ગે સ્વામીજી એક મંદિરમાં પહોંચ્યા. ત્યાં કોઈપણ ન હતું. ગર્ભમંદિરમાં શિવલિંગ બરફથી આચ્છાદિત હતું, અને આસપાસ વાસ્તુતત્ત્વના ભગ્નાવશેષ. એ નિરામય એકાંતમાં પરમેશ્વર અને ભક્ત બંને... કદાચ બંને એક જ થઈ ગયા હતા... રહી ગયા હતા. સ્વામીજી એક અવર્ણનીય, શાંત

આનંદમાં તન્મય થઈ ગયા હતા.

બદરીનાથ જઈને તેમણે અલકનંદા નદીમાં સ્નાન કર્યું. પછી પન્નાસન વાળીને તેઓ નિર્વિકલ્પ સમાધિમાં ડૂબી ગયા.

ઉનાળાના દિવસો હતા. બરફ ઉપર સૂરજનાં કિરણો ચાંદીની જેમ ચળકી રહ્યાં હતાં. ઊંચા આકાશને આંબતી બરફરૂપી ઘૂંઘટને ધીરે ધીરે રોશની પટોત્યાન કરાવી રહી હતી. આ બધાં વચ્ચે દૂર કોઈ ખીણોમાંથી ઝરણાંના પડવાનો અવાજ પણ આવતો હતો. તે ઉત્તુંગ શિખરો પરથી અસીમ આકાશનાં... એ વિરાટનાં દર્શન થતાં હતાં. ચોપાસનાં કણકણમાં તે પરમ ચૈતન્યના અસ્તિત્વની અનુભૂતિ થતી હતી. સ્પર્શ, રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્વરથી તેનો... માત્ર તેનો જ દિવ્ય અનુભવ થતો હતો. સમગ્ર જગતથી પૃથક એકાંતમાં એક મહાન આત્માને તેના શરીરનું બંધન જ બંધન લાગતું હતું. તે તો ખોવાઈ જવા માગતો હતો કે જ્યાં જળમાં જળ, માટીમાં માટી... આકાશમાં આકાશ, તેજમાં તેજ અને વાયુમાં વાયુ બનીને... આત્માને પોતે પરમાત્મા હોવાનો અનુભવ થઈ રહ્યો હતો. પરંતુ તેમાં તદાકાર થવા માટે તેમને આ દેહ અવરોધ થતો હતો. ‘ચિદાનંદ’ ધારણ કરેલ આ માટીનો દેહ... માટીનાં હાંડલાં જેમ ફોડી કેમ ન શકાય ? તેનો ત્યાગ કરીને એક વિરાટ, તે અનંત પરમાત્મામાં તદ્દુપ થઈ જવાની ઉત્કંઠા મનમાં હિલોળા લેવા લાગી હતી. તેઓ સમગ્ર સમષ્ટિને પોતાની બાથમાં ભીડી લેવા માગતા હતા. ખુલ્લા ભૂરા આકાશને જોતાં જ જેમ પાંજરામાંનું પક્ષી ઊંચા આકાશને આંબવા તડફડવા લાગે તેવી ભાવનાઓનો જુવાળ તેમના મનમાં ઊભરાઈ રહ્યો હતો. જીવનનું એક પરમ લક્ષ્ય તેની તેમને પ્રાપ્તિ થઈ. બસ... હવે અહીં જ આ દેહનો ત્યાગ થાય. એટલામાં સમગ્ર બ્રહ્માંડમાં સ્વર ગૂંજ્યો... ‘ત્રાહિ મામ્...ત્રાહિ મામ્ !!!’

‘પ્રભો ! વિવિધ અંધશ્રદ્ધાઓમાં અમો અમારા વાસ્તવિક ધર્મને ગુમાવી રહ્યા છીએ. હજુ પણ અમો માનવને તેની જાતિથી જ ઓળખીએ છીએ. શાંતિ અને અહિંસાનું શિક્ષણ આપનારા ધર્મના નામે અમો એકમેકના

પ્રાણ લઈ રહ્યા છીએ. ચોપાસ માત્ર શોષણ જ છે. આ કારણે દુઃખી થયેલા લોકો અધ્યાત્મ તત્ત્વ કે ધર્મના તત્ત્વમાંથી શ્રદ્ધા ખોઈ રહ્યા છીએ અને શ્રદ્ધા વગરનું જીવન દિશા વગરની નાવડી જેમ ભટકાઈ જાય... ધક્કે ચડે તેમ ભવસંસારમાં અટવાઈ ગયું છે. આચારમાં સદ્વિચારની સુગંધ નથી. અહીં માત્ર મતમતાંતરનો દેકારો અને ગોકીરો જ મચેલો છે. ‘ત્રાહિ મામ્ ત્રાહિ મામ્’ પૂર્વમાંથી એક અવાજ ઊઠ્યો. પશ્ચિમનું જગત બોલ્યું, ‘ભોગવાદની સંસ્કૃતિ અમને ભરખી રહી છે. વિજ્ઞાને હરણકાળ ભરી છે, પરંતુ માનવમાં પશુ જીવી રહ્યું છે... માનવ પાશવી વૃત્તિઓનો ભોગ બન્યો છે. હવે માત્ર એક જ વિચારવંટોળ ચાલી રહ્યો છે. ‘આપો ! આપો ! મને જ આપો !’ રોટીના એક ટુકડા માટે માણસ માણસનું ખૂન કરી રહ્યો છે... અને તે પણ અતિ આધુનિક યંત્રતંત્રોથી !!! એક રાષ્ટ્ર બીજા રાષ્ટ્ર પર હાવી થઈ રહ્યું છે. હિંસાના વૈજ્ઞાનિક ઉપકરણોની ભીંસમાં આખુંયે જગત ભયભીત થઈ રહ્યું છે. અમે ચંદ્રમા ઉપર પગલાં કર્યાં છે, પરંતુ આ પૃથ્વી ઉપર પાપા પગલી માંડવાની સભાનતા નથી. ત્રાહિ મામ્... ત્રાહિ મામ્ !!!

ચોપાસ તેજસ્વી પરંતુ શીતળ પ્રકાશ પથરાવા લાગ્યો. હૃદયના ઊંડાણમાંથી શબ્દ નિઃસૂત થયા :

‘ઊઠો ચિદાનંદ ! તમારું જ્ઞાન, તમોને મળેલી શાંતિનું સૌમાં વિતરણ કરો. અંધકારમાં લડખડાતાં અમારાં કદમને... અમારી આગેકૂચને જ્ઞાન અને પ્રેમનો પથ દર્શાવો. પ્રભો ! તેના આધાર બનો. આપ અને આપના જેવા સંતો જે સદ્ભાગ્યે જ મળે તેમના વગર જગત અનાથ થઈ જશે. માટે, ઊઠો ચિદાનંદ ઊઠો !’

સ્વામીજીએ આંખો ખોલી. ચિર શાંતિમાં વિલીન થવાની ઘડી હજુ આવી ન હતી. સમાજમાં પાછું જવાનું હતું, તે વાત તેમને સમજાઈ ગઈ. શ્રી ગુરુદેવ તેમની રાહ જોઈ રહ્યા હતા. અધ્યાત્મ અવકાશના વાયરલેસ વર્લ્ડથી તેમણે તેમનો સંદેશો સ્વામીજીના મસ્તિષ્કના તારને ઝણઝણાવીને સંભળાવી રહ્યો હતો. તેમને જાણ થઈ ગઈ હતી કે તેમનો આ શિષ્ય પોતાના આ નશ્વર દેહનો ત્યાગ કરવાને ઉતાવળો થઈ રહ્યો છે. તેના

હૃદયમાં શ્રી ગુરુદેવના આ પરમ દિવ્ય અને શુદ્ધ શબ્દો જ ગુંજી રહ્યા હતા... શા માટે ? પરંતુ ગુરુદેવ જાણતા હતા કે તેઓ સ્વામીજીને યાદ કરે અને તે ન આવે તેવું બની જ ન શકે. અને તેથી જ આપણું સૌનું સદ્ભાગ્ય છે કે અનેક વર્ષો પૂર્વે સ્વામીજી જે દેહનો ત્યાગ કરવા માગતા હતા તે તેમણે અનેક કષ્ટો સહન કરીને પણ આપણા સૌનાં કલ્યાણ માટે સાચવી રાખ્યો. શું આપણે ફક્ત અમૂર્ત તત્ત્વોની સાથે અધ્યાત્મના માર્ગે ચાલી શકીએ ?

એક અમેરિકન ભક્તની પ્રાર્થના ધ્યાનમાં લઈને શ્રી ગુરુદેવે તેમને અમેરિકા જવાની આજ્ઞા આપી. શાંત એકાંતની આશા સેવનારા સ્વામીજીને એક બહુરંગી, બહુદંગી અને ઐશ્વર્યનાં પ્રદર્શન કરનાર મોહમયી ભીડ વચ્ચે ગુરુદેવ ધકેલી રહ્યા હતા.

તેમણે કહ્યું, ‘મને ખબર છે, તમે ઉત્તરકાશી જવા માગો છો, અને હું તમોને મોકલી રહ્યો છું અમેરિકા... પરંતુ મને એની પણ પૂરેપૂરી ખબર છે કે, હિમાલયનાં નિઃશબ્દ નિર્મનુષ્ય શિખર હોય કે અમેરિકા... ચિદાનંદજી માટે બધું જ બરાબર છે. આ બંનેમાં તમને પરમાત્માનાં દિવ્ય સ્વરૂપનો એક જ સરખો અનુભવ થશે. તે ભોગવાદી સંસ્કૃતિ તમારાં મનમાં લેશ માત્રેય દખલ નહીં કરી શકે.

ચિદાનંદજી ગુરુદેવના સાચા અનુયાયી... સાચા શિષ્ય હતા. તેમની કોઈપણ વાત પર તેમણે શા માટે ? કેમ ? એવા કોઈ પ્રશ્ન કર્યા નહીં. પોતાની ઢળેલી આંખોએ તેમણે આદેશ શિરોધાર્ય કર્યો અને પછી તે પ્રમાણે વર્તન પણ કર્યું.

‘જો તમારે ઈશ્વરને ભૂલી જવો હોય તો તમે મદ્રાસ જાઓ’ એમ પોતાનાં માસીને કહેનાર ચિદાનંદ હવે અમેરિકા જવા રવાના થયા. તફાવત માત્ર એટલો હતો... તે સમયે તેઓ સાધક હતા અને હવે સાક્ષાત્કારપ્રાપ્ત સંત કે જે ગમે તેટલી ધાંધલધમાલ વચ્ચે પણ એક ક્ષણ માટે પણ ઈશ્વરની વિસ્મૃતિ કરે તેવા ન હતા, તેમ ઈશ્વર પણ તેમને ભૂલે તેવું ન હતું. તેમને ઈશ્વરસાક્ષાત્કાર થઈ ચૂક્યો હતો.

□ ‘અમૃતપુત્ર’માંથી સાભાર

ગુરુદેવ સ્વામી શિવાનંદ-પુણ્યતિથિ

શ્રી કનૈયાલાલ મ. પંડ્યા

તા. ૧૪-૭-૧૯૬૩ના રોજ પૂજ્ય ગુરુદેવ સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજ દૈહિક રીતે આપણાથી તિરોધાન થયા. આ દિવસ તેમની પુણ્યતિથિ-આરાધના જયંતી તરીકે તેમના શિષ્યો અને ભક્તો ઉજવે છે. ગુરુદેવ કહેતા કે જે મનુષ્ય પોતાના ગુરુને માત્ર મનુષ્ય સમજે છે તે ગુરુકૃપા પામી શકતો નથી, આત્મસાક્ષાત્કાર કરી શકતો નથી. જે મનુષ્ય ગુરુસેવા કરતો નથી તે પણ કંઈ પામી શકતો નથી. પૂ. ગુરુદેવ ચિદાનંદજી મહારાજ સમર્થ જ્ઞાની હોવા છતાં સદાય 'ગુરુદેવનો આ નમ્ર સેવક' એમ પોતાને ઓળખાવે છે. તેઓ કહે છે કે ગુરુના આદેશોનું પાલન કરવું તે જ ગુરુસેવા છે. પુણ્યતિથિએ આપણા મહાગુરુના આદેશો ન જાણતા હોઈએ તો આપણે જાણી લેવા જોઈએ અને તેમણે બતાવ્યા પ્રમાણેની સાધના 'જો કાલ કરે સો આજ ઔર આજ કરે સો અબ' પ્રમાણે આ ક્ષણે જ શરૂ કરી દેવી જોઈએ. ગુરુદેવે તેમનાં સેંકડો પુસ્તકોમાં લખ્યું છે એ જ્ઞાન આપણા ભારતીય તત્ત્વજ્ઞાનની સમગ્રતા છે. ગુરુદેવ આડાઅવળી ચર્ચા કરવાને બદલે 'આમ જ કરો અને હમણાં જ કરો' એમ સીધેસીધું માર્ગદર્શન આપતા જેથી સાધક નિશ્ચિંત થઈ જતો, તેને અન્ય ગ્રંથો વાંચવાની જરૂર રહેતી નહિ. ગરુડપુરાણનો એક શ્લોક ટાંકતાં ગુરુદેવ કહેતા 'શાસ્ત્રો અનંત છે, જાણવાનું ઘણું છે; પરંતુ જીવનકાળ ઘણો ટૂંકો છે અને વિઘ્નો અપાર છે, તેથી ડાહ્યા મનુષ્યે હંસના ક્ષીરનીરવિવેકની દૃષ્ટિથી જે સારભૂત હોય તે ઉપાસી લેવું.' એ સારભૂત જ્ઞાન ગુરુદેવે પોતાના ગ્રંથોમાં અક્ષરબદ્ધ કર્યું.

ગુરુદેવ એવા સમર્થ હતા કે એ જે સાધકનો ઉદ્ધાર કરવા માગતા હોય, તે સાધકે તેમને જોયા પણ ન હોય તોયે તેના જીવનમાં ચમત્કારિક રીતે પહોંચી જતા. કેટલાક વિદેશી સાધકોના બંધ ઘરમાં પ્રકટ થઈ જતા, તો કોઈને સીધો જ પત્ર લખી દેતા અને હૃષીકેશ આવવા આગ્રહપૂર્વક આમંત્રણ આપતા જાણે તેમને સર્વનાં સરનામાં ખબર ન હોય ! કોઈને તેઓ સ્વપ્નમાં પુસ્તક ભેટ આપે અને બીજા દિવસે તેને તે પુસ્તકનું પોસ્ટમાંથી પારસલ મળે. કોઈને પરોક્ષ રીતે તેમનો

ફોટો મળે, પુસ્તક મળે, પત્રિકા મળે, જય ગણેશ... પ્રાર્થનાનું પેમ્ફલેટ મળે, આશીર્વાદાત્મક ભસ્મ-કંકુ મળે, તે ભક્તની મુસીબતમાં તેને પત્ર દ્વારા, પ્રત્યક્ષ દર્શન દ્વારા કે તેમણે પસંદ કરેલી કોઈ રીત દ્વારા મદદ મળે, તેમના પૂર્વજન્મના સાધકભક્તોને કોઈ ચિદાનંદ મળે, યાજ્ઞવલ્ક્યાનંદ મળે, લક્ષ્મીકાંત દેવે (સ્વામી પવિત્રાનંદજી) મળે, અધ્યાત્માનંદજી મળે કે તેમના સિદ્ધાંતોને જીવનમાં ઉતાર્યા હોય તેવા ભક્તો મળે અને તેને તારી દે. દેહ સાથે હતા ત્યારે તો તાર્યા પણ દેહ છોડ્યા પછી માત્ર તેમના ગ્રંથો વાંચવાથી તથા નામના સ્મરણથી પણ આજે લાખો સાધકો તર્યા.

જે સાધકના જીવનમાં શિવાનંદ પ્રવેશે તેને કોઈ પણ રીતે યોગ્ય ગુરુ મળે, મંત્ર મળે, તેની શારીરિક સમસ્યાઓ એટલી મર્યાદામાં ટળે કે જેથી તેનું શરીર સાધનક્ષમ બને; સામાજિક મુસીબતોમાં, ગુંડાઓની ધમકીમાં, આર્થિક સંકડામણમાં ગુરુદેવ એવા સહાયક થાય કે તે માણસ માની ન શકે કે આ બધું કોણ કરી રહ્યું છે, ગુરુદેવ જેના હૃદયમાં પ્રવેશે તેને અનેક ઉપદેશો કે કથાઓ સાંભળ્યા વિના દિવ્ય જીવન જીવવાની પ્રેરણા મળે. ઘણા સાધકો પ્રગતિ ન કરી શકતા હોય તો તેમના મનમાં ગુરુદેવ મીઠી ચિંતા ઊભી કરે, તેને તે ચિંતાનો ઉકેલ શોધવા મનન કરાવે અને તેમના પ્રેમાળ હાથથી દોરીને તેમનો પ્રતિનિધિ મોકલી તેની સમસ્યા હલ કરી દે.

ગુરુદેવ ઘણા સાધકોને સાધનમાં પ્રગતિ થતી હોવા છતાં, પ્રગતિ થયાનો સંતોષ ન લેવા દે, તેને અકળાવે, મનમાં હસે, ખૂબ તડપાવી તેની ગુરુભક્તિની કસોટી કરે; એવી સમસ્યા ખડી કરે કે સાધક એમ જ સમજે કે આ સમસ્યાને તો કોઈ ઉકેલી જ ન શકે, ક્લાઈમેક્સ સુધી તેના જ્ઞાનતંતુઓની પીડા લઈ જાય અને અંતે ચમત્કાર સર્જાય. આવો એક પ્રસંગ હું નીચે નોંધું છું.

જુલાઈ ૨૦૦૦માં હું ડૉ. બિમલભાઈ ઉપાધ્યાય દ્વારા યોજાયેલી અમરનાથજીની યાત્રામાં જોડાયો. મારી સાથે એક સંબંધી બહેન-આશરે પાંસઠ વર્ષની ઉંમર અને

ઘણું સ્થૂળ શરીર, ચાલવાની મુશ્કેલી, શ્વાસની મુશ્કેલી અને તે પણ પર્વતોની ઊંચાઈ ઉપર વધુ થાય-યાત્રામાં હતાં. અમારા ગ્રુપના ૭૫ સભ્યો ચંદનવાડીથી શેષનાગ સુધી ઘોડા પર ગયા. શેષનાગમાં રાત રોકાઈ સવારે ઘોડા પર અમરનાથજી તરફ યાત્રા શરૂ કરવાની હતી. તે વખતે આ બહેન અને બીજા એક ભાઈના ઘોડા ઘોડાવાળાને જડ્યા નહિ. ઘણા શોધ્યા. શોધતાં શોધતાં સવારના નવ વાગી ગયા. એક ઘોડો જ્યારે મળ્યો ત્યારે અમારા ગ્રુપનાં ૭૨ માણસો અમારાથી છૂટાં પડી ગયાં હતાં, જેનાથી ૨૪ કલાક જેટલું અમારી વચ્ચે અંતર પડી ગયું. બીજો ઘોડો તો જડ્યો જ નહિ. ઘોડાનો ચાર્જ રૂ.૩,૦૦૦ અગાઉથી સરકારી ઓફિસમાં ભરી દીધેલો હોવા છતાં બીજો ઘોડો નક્કી કર્યો. આખરે અમે ત્રણેય ઘોડા પર બેસી નીકળ્યાં. પંચતરણી પહોંચ્યાં ત્યારે લશ્કરે સૂચના આપી કે રસ્તા ખૂબ સાંકડા અને જોખમી છે તથા લગભગ ૫૦,૦૦૦ યાત્રીઓનો ધસારો છે તેથી બધા જ યાત્રીઓ અહીં ઊતરી જાઓ.

અમે પંચતરણીમાં બપોરના બાર વાગ્યાથી રોકાઈ ગયા. બીજે દિવસે સવારે નીકળ્યા ત્યારે પેલા ભાઈનો ઘોડો ખોવાઈ ગયો. ફરીથી તેમણે નવો ઘોડો કર્યો. જો મારો ઘોડો ખોવાઈ ગયો હોત તો મારે ઘણી મુશ્કેલી થાય તેમ હતી, કારણ કે મારા રૂ.૨,૦૦૦ ચંદનવાડીમાં ખોવાઈ ગયા હતા. ફરી યાત્રા ઘોડા પર શરૂ કરી. એક બે કિલોમીટર ચાલ્યા ત્યાં લશ્કરે સૂચના આપી, ‘માણસોને પણ ચાલવાની જગા નથી તેથી ઘોડા લઈને આગળ જશો નહિ’, અમે ઘોડા છોડી દીધા. થોડા આગળ વધ્યાં ત્યાં બહેને કહ્યું, ‘મારાથી એક પણ ડગલું ચલાય તેમ નથી, તમારે એકલા જવું હોય તો જાઓ. આપણે ત્રણેય જંગલમાં ભયંકર ખીણોવાળી ઊંચાઈ પર બેસી રહીને શું કરીશું ? મારું જે થવાનું હશે તે થશે’ અને બહેને મક્કમતાથી અમારી સાથે ચાલવાનું બંધ કર્યું. અમે ધીમે ધીમે ચાલતા જઈએ, પાછળ જોતા જઈએ, બૂમ પાડી ખબર લઈએ, પરંતુ તે બહેન દેખાય જ નહિ. સવારના દસ વાગ્યાથી અમે છૂટાં પડ્યાં. મારી માનસિક વ્યથાનો પાર નહિ. જેમ જેમ આગળ વધું તેમ તેમ તે બહેન અમારાથી પાછળ જ પડતાં જાય. આટલા બધા યાત્રીઓમાંથી તેમને ક્યારે અને ક્યાં મળીશું ? કેવી રીતે

મળીશું ? તેમનું શું થશે ? હું તેમના પતિને શું જવાબ આપીશ ? વ્યથાની સાથે મેં ગુરુદેવ શિવાનંદજી, ચિદાનંદજી અને શ્રીરામની નીચે પ્રમાણે પ્રાર્થના ચાલુ કરી દીધી. એક ક્ષણ પણ મારી દૃષ્ટિ સમક્ષથી તેમની મૂર્તિ ખસતી ન હતી. પ્રાર્થના આ પ્રમાણે હતી જે શ્રીરામચરિતમાનસની ચોપાઈમાંથી રચેલી છે.

શ્રીરામ જય રામ જય જય રામ ૐ શ્રીરામ જય રામ જય જય રામ.

દીન દયાલ બિરિદુ સંભારી, હરહુ નાથ મમ સંકટ ભારી
અસરણસરણ બિરદુ સંભારી, મોહિ જનિ તજહુ ભગત
હિતકારી.

મોરે તુમ પ્રભુ ગુર પિતુ માતા, જાઉં કહાં તજી
પદજલજાતા.

કહ હનુમંત બિપતિ પ્રભુ સોઈ, જબ તવ સુમિરન
ભજન ન હોઈ.

મંગલ ભવન અમંગલ હારી દ્રવઉ સો દસરથ અજિર બિહારી.
શ્રીરામ જય રામ જય જય રામ ૐ શ્રીરામ જય રામ
જય જય રામ.

કૌનસો સંકટ મોર ગરીબકો જો તુમસો નહિ જાત હૈ ટારો
બેગિ હરો હનુમાન મહાપ્રભુ જો કદુ સંકટ હોય હમારો
કો નહિ જાનત હૈ જગમેં કપિ સંકટ મોચન નામ તિહારો.

અમારા છૂટા પડ્યા પછી છ કલાક બાદ ચમત્કાર જોવા મળ્યો. પેલાં છૂટાં પડી ગયેલાં બહેનને સાંજે ચાર વાગે એક બરફાળ મેદાન જેવી જગામાં અમારા માર્ગમાં મેં મારી સામે ઊભેલાં જોયાં, તેમનો હાથ પકડીને એક સોલ્જર ઊભો હતો. હું ગુરુદેવની કૃપા જોઈ રડી ઊઠ્યો. મેં પૂછ્યું, ‘તમે અહીં આટલા બધા કલાક પછી અને તે પણ અમારી પહેલાં કેવી રીતે આવી ગયાં ? ચાલો હવે સાથે આગળ વધીએ.’ બહેને કહ્યું, ‘હું કેવી રીતે આવી તે મને ખબર નથી. મને એટલું યાદ છે કે આ સોલ્જર અને બીજા એક સોલ્જરભાઈ મારા બે હાથ પકડીને અહીં સુધી લઈ આવ્યા છે. હું કેવી રીતે ચાલી તે પણ મને ખબર નથી.’

મેં પૂછ્યું, ‘બીજા સોલ્જરભાઈ ક્યાં છે ?’ તેમણે કહ્યું, ‘એ મારા માટે ઘોડાની વ્યવસ્થા કરવા ગયા છે. તમે જાઓ, મારાથી તમારી સાથે ચલાશે નહિ’ અને ફરીથી એ બહેન અમારાથી છૂટાં પડી ગયાં. મારી

માનસિક હાલત અતિશય અવર્ણ્ય હતી. પ્રાર્થના ચાલુ હતી. અમરનાથ ગુફાની તળેટીમાં અમે દર્શનની લાઈનમાં ઊભા હતા. ત્યાં ફરી ચમત્કાર જોવા મળ્યો. મેં અમારી લાઈનની સામે એક દુકાનના ઓટલા પર તે બહેનને બેઠેલાં અમારી રાહ જોતાં અને રડતાં જોયાં. તે અમારી પાસે આવ્યાં. મેં ચમત્કાર કેવી રીતે થયો તે પૂછ્યું. તેમણે કહ્યું, ‘પેલા સોલ્જર મને ઘોડા પર બેસાડી અમરનાથની ગુફાની તળેટી સુધી મૂકીને ચાલ્યા ગયા. હું રડતી હતી. મને ક્યાં જવું, કેવી રીતે જવું તેની કંઈ ખબર પડતી ન હતી. એવામાં બે યુવાન છોકરા મારી પાસે આવ્યા. તેમણે મને કહ્યું, કે તેઓ જમ્મુના યુવાન છે. તેમણે મારા બે હાથ પકડી લાઈનને ઓવરટેઈક કરી દર્શન કરાવી દીધાં. ગુફા સુધી જવાનાં પગથિયાં ચડવાની મારી કોઈ શક્તિ ન હતી, પરંતુ બધું કેવી રીતે બન્યું તે મને ખબર નથી. પછી યુવાનો ક્યાં ગયા તેની મને ખબર નથી.’

પછી તે બહેનને એક દુકાન પાસે બેસાડી અમે બે કલાક બાદ દર્શન કરીને આવ્યા. તે બહેને પણ પાણી સરખું પીધું ન હતું. તેમણે કહ્યું કે તે સોલ્જરોએ મને ખાવાનું આપ્યું હતું, પણ મેં ખાધું ન હતું. રાત્રે અમે એક ટેન્ટમાં રહ્યાં અને સવારે ચાલ્યાં. આ વખતે પણ બહેને તો કહ્યું જ કે તેમનાથી નહિ જ ચલાય. મેં જરા કડક થઈને કહ્યું કે તમે અમારી મુસીબત સમજતાં નથી, નહિ ચાલો તો શું થાય, તેનું તમને ભાન નથી ? આખરે એમનો સામાન અમે ઊંચકી લીધો અને આગળ ચાલ્યાં.

શેષનાગ આવ્યા પછી પુષ્કળ વરસાદ પડ્યો. રસ્તા ચીકણા થઈ ગયા. સહેજ લપસ્યા કે ઊંડી ખીણમાં વહેતી નદીમાં તણાઈ જવાય. રસ્તો સાંકડો એટલું જ નહિ રસ્તામાં વિશાળ શિલાઓ હતી. ઘોડાને કે યાત્રીને ચાલવાની પૂરતી જગા ન હતી. એવામાં ધુમ્મસ છવાયું; ન રસ્તો દેખાય, ન ખીણ, ન ઘોડાવાળો. જાતે ઘોડો દોરી ન શકાય, ઘોડા પરથી ઊતરાય તેમ પણ ન હતું. પાછળથી ઘોડાઓ અને યાત્રીઓનો ધસારો ચાલુ જ હતો. રોકાવું હોય તો પણ ન રોકાવાય, ફરજિયાત ચાલવું જ પડે.

એવામાં કોઈ કારણસર મારા ઘોડાવાળાએ મારો ઘોડો છોડી દીધો. હું ગભરાઈ ગયો. ગુરુદેવને પ્રાર્થના

કરી. ગુરુદેવ ! આ મારી જીવનની અંતિમ પળ છે. તમારું સ્મરણ કરતાં કરતાં જ મરીશ જેથી મને મુક્તિ મળે એવા ગીતાના શબ્દોના ભરોસે મેં આંખો મીચી દીધી. ઘોડો ક્યાં જાય છે, ઘોડાવાળો ક્યાં છે, ખીણ ક્યાં છે, રસ્તો ક્યાં છે અને રસ્તા પરની ભીડ ક્યાં છે એ કશું જોયા વગર મેં પ્રાર્થના શરૂ કરી, ‘હે ગુરુદેવ શિવાનંદજી ! આપ ઘોડામાં વસો, હે ચિદાનંદજી ! આપ ઘોડાવાળામાં વસો. મને જીવવાની ઈચ્છા નથી, પરંતુ અકસ્માતમાં જીવતા પણ રહીએ અને અપંગ હાલતમાં જીવન ગુજારવાનું થાય તો આપ સહાય કરશો, નહિ તો મૃત્યુ જ આપો.’

એવામાં ચમત્કાર સર્જાયો. એક સુંદર યુવાન લાલ-સફેદ પટ્ટાવાળું સ્વેટર પહેરેલો ત્યાં આવ્યો. તેણે મારા ઘોડાની લગામ પકડીને દોરવા માંડ્યું. મેં પૂછ્યું, ‘આપ કોણ છો ?’ તેણે કહ્યું, ‘હું તો યાત્રી છું, તમે ગભરાયા હતા એટલે હું આવ્યો. મને ઘોડો ચલાવતાં આવડતો નથી.’ બે ત્રણ કિલોમીટર સુધી તે યુવાને ઘોડો દોર્યો. પ્રાકૃતિક તોફાન ચાલુ જ હતું. પછી ક્યારે એ યુવાન અદૃશ્ય થયો તેની મને ખબર નથી. અચાનક મારો ઘોડાવાળો ત્યાં આવ્યો અને તેણે મારા ઘોડાની લગામ પકડી લીધી.

નિર્વિઘ્ને યાત્રા પૂરી થઈ. બહેનને, તેમના પતિને સોંપી દીધાં અને હાથ અનુભવી. હજારો યાત્રીઓમાંથી માત્ર એ બહેનને જ હાથ પકડીને દોરનાર જવાનો કોણ હશે ? મારો ઘોડો દોરનાર યુવાન કોણ હશે ? મને પૂર્ણ વિશ્વાસ છે એ બીજું કોઈ નહિ ગુરુદેવ શિવાનંદજી અને ગુરુદેવ ચિદાનંદજી અથવા શ્રીરામજી અને શ્રીલક્ષ્મણજી જ હતા. ગુરુદેવ તેમના ભક્તોની કેવી સહાય કરે છે અને તે માટે કેવી તીવ્ર કસોટી પણ કરે છે, તે આ પ્રસંગથી જાણીને કહી શકાય કે ગુરુદેવનાં દર્શન કયા સ્વરૂપે થાય તે આપણે જાણી ન શકીએ પરંતુ તે ભક્તોને ખાતરી તો જરૂર કરાવે જ છે કે, ‘બધું છોડી મારે શરણે આવીશ, તો હું તારો ઉદ્ધાર કરીશ, તું શોક કે ચિંતા ન કર.’

ગુરુદેવની પુણ્યતિથિએ ગુરુદેવમાં અચળ ભક્તિ વિકસાવીએ, તેમના આદેશોનું પાલન કરીએ. ગુરુદેવના ચરણોમાં અનેક નમસ્કાર !

આસ્વાદ લઈને ત્યાગ કરો

શ્રી સ્વામી રામ

મારા યૌવનકાળમાં મને મોંઘાંદાટ કપડાં પહેરવાની ખરાબ આદત પડી હતી. બજારમાં જઈને હું જાતે કપડું પસંદ કરતો અને દરજી પાસે જઈ સિવડાવતો. સૂટની સાથે મેળ ખાય તેવા રંગની ટાઈ અને રૂમાલ પણ રાખતો. મારા ગુરુના કેટલાક શિષ્યોને આ બધું વિચિત્ર લાગતું અને મારી રહેણી વિશે તેઓ હંમેશાં ફરિયાદ કરતા. પાંચ વરસ હું આ રીતે જીવ્યો પણ મારા ગુરુને કાંઈ પડી નહોતી. હું એક પાઠ શીખી રહ્યો હતો, જે મારા વિકાસ માટે જરૂરી હતો.

મારા ગુરુ સમક્ષ હું ઊભો રહેતો ત્યારે તે કહેતા : 'તારી રુચિ ઘણી હલકી છે.'

હું વિરોધ કરતો : 'મહારાજ, આ તો સૌથી ઊંચા પ્રકારનું કાપડ છે.'

એક દિવસ આ રીતનાં કપડાં પહેરવામાંથી મારો રસ ઊડી ગયો. હું સાદો ઝભ્ભો ને પાયજામો પહેરી તેમની પાસે ગયો. તેમણે કહ્યું : 'તું સુંદર દેખાય છે.' તેઓ ઈચ્છતા હતા કે હું દુનિયાનો આસ્વાદ લઉં, એનું શું મૂલ્ય છે તે ચકાસું, સમજું અને પછી તેનો ત્યાગ કરું.

સાદું જીવન અને ઉચ્ચ વિચારો એક સૌંદર્યબોધ સર્જવામાં સહાય કરે છે. આ સૌંદર્યબોધને સર્જતાં, અને આપણા જીવનમાં સૌંદર્ય તથા મોહકતાને વણી લેતાં ઠીક ઠીક લાંબો વખત લાગે છે. મોંઘાં કપડાંમાં આપણી કુરૂપતાને ઢાંકી દેવાની કોઈ શક્તિ નથી. છટાદાર વસ્ત્રો આપણને કાંઈ સુંદર બનાવી શકતાં નથી. બહારની વાતો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાને બદલે આપણે આંતરિક સુંદરતા કેળવતાં અને વ્યક્ત કરતાં શીખવું જોઈએ. આંતરિક સૌંદર્ય બધા જોઈ શકે એ રીતે પ્રકાશી ઊઠશે.

ત્યાગ એ તો અગ્નિનો મારગ છે, અને જેમણે પોતાની ઈચ્છાઓ ભસ્મીભૂત કરી હોય તેઓ જ એ પથ પર ચાલી શકે. ઘણા શિષ્યો ક્ષણિક આવેગમાં હૃદયથી અસ્વસ્થ થઈ જાય છે અને જગતનાં લાભહાનિથી નિરાશ થઈ દુનિયાનો ત્યાગ કરવાનું વિચારે છે. એમ

કરતાં તેમને કદાચ બહારથી સુખદ લાગતી પરિસ્થિતિ મળે, પણ તેમની અંદરની અસ્થિર દુનિયા તો તેઓ જ્યાં જાય ત્યાં સાથે જ રહેવાની. નિરાશા, લોભ, વાસના, ધિક્કાર, પ્રેમ, ગુસ્સો, ઈર્ષ્યા આ બધું એક આધ્યાત્મિક શિસ્ત વિના ત્યાગવું અશક્ય છે. અસંતુષ્ટ, હતાશ થયેલો જીવ ત્યાગના માર્ગે યાત્રા કરવાને લાયક નથી. ગુફામાં બેસીને ભૌતિક સુખોનો વિચાર કરવાથી તો દુઃખ જ જન્મે છે. મારા ગુરુ ઈચ્છતા હતા કે હું નિરાશા અને વિક્ષણતાથી ભરેલું નહિ, પણ સહજ સ્વાભાવિક નાનપણ વિતાવું. એ દિવસોમાં હું મોટરગાડી ખરીદતો, વરસમાં બે વાર તેનો વેપાર કરતો. ભારતના કોઈ રાજકુમાર કરતાંય વધુ સારી રીતે હું જીવતો. મારાં ઘણાં સગાંઓ અને મિત્રોને તેમ જ પોલીસખાતાને પણ નવાઈ લાગતી કે આવું વૈભવી જીવન જીવવા આટલા પૈસા હું ક્યાંથી લાવતો હોઈશ ? એનું રહસ્ય તો એ હતું કે મારા ગુરુ મને જે જોઈએ તે આપતા હતા. તે પોતે કશું રાખતા કે વાપરતા નહિ.

દુનિયાના પદાર્થોનું મૂલ્ય હું સમજ્યો તે પછી હું શાંત થઈ ગયો. મને મનની એક શાંતિ મળી. એ શાંત સ્થિતિમાં હું વધુ સારી રીતે ધ્યાન કરવાને શક્તિમાન બન્યો. ગુપ્ત વાસના બહુ ભયંકર બાબત છે, કારણ કે તે સક્રિય જીવન કરતાં ધ્યાન-અવસ્થામાં વધારે પ્રગટ થાય છે. દુન્યવી સિદ્ધિઓની ઈચ્છા જ્ઞાન માટેની ઈચ્છાને પૂર્ણ કરવામાં બાધા ઊભી કરે છે.

એક વાર મારા ગુરુએ કહ્યું : 'ચાલ, ગંગાકિનારે જઈએ. મારે તને એક પાઠ શીખવવાનો છે.'

મેં પૂછ્યું : 'શાનો પાઠ ?'

તેમણે કહ્યું : 'તું હિમાલયમાં શા માટે રહે છે ?'

મેં કહ્યું : 'આધ્યાત્મિક સાધના કરવા માટે.'

'આધ્યાત્મિક સાધના તારે શા માટે કરવી છે ?'

તેમણે પૂછ્યું.

'જ્ઞાન મેળવવા અને પૂર્ણત્વ પ્રાપ્ત કરવા.' મેં

કહ્યું.

મારા ગુરુએ કહ્યું : ‘તો પછી તને દુનિયાની ચીજવસ્તુઓની કેમ ઈચ્છા રહે છે ? તને દુનિયાની શી જરૂર છે ? તું ત્યાગી છે, ગુફામાં રહે છે અને છતાં દુનિયાના વિચાર કરે છે. આ તો માથાનો દુખાવો છે. આત્મ-અનુશાસન વિના બીજી કોઈ રીતે એ મટશે નહિ. આત્મ-અનુશાસનમાંથી આત્મ-કેળવણી આવે છે, અને આ કેળવણી પ્રત્યક્ષ અનુભૂતિ ભણી લઈ જાય

છે. પ્રત્યક્ષ અનુભવ દ્વારા તમારી ચેતનાનો વિસ્તાર થાય છે. આ ચેતનાનો વિસ્તાર જ જીવનનું લક્ષ્ય છે.’

દુનિયાનાં આકર્ષણો, પ્રલોભનો, મોહકતાઓ ઘણાં શક્તિશાળી છે એની ના નહિ, પણ જ્ઞાન માટેની પ્રજ્વલિત ઈચ્છા શ્રેયાર્થીને એના માર્ગમાંથી ચ્યુત થવા દેતી નથી.

□ ‘હિમાલયના સિદ્ધ યોગી’માંથી સાભાર

ૐ સ્વામી શિવાનંદજીના સ્વરૂપ-દર્શનનું ધ્યાન

- વિભૂતિની ત્રણ રેખાથી લલાટ શોભે છે.
- લલાટ ઉપર ચંદનનું તિલક શોભે છે.
- નેત્રોમાં ચમક છે.
- નયનોમાં આનંદ ઊભરાય છે.
- તેમની ભ્રુકુટિ ધનુષ્ય જેવી છે.
- હોઠ પર મોહક સ્મિત ફરકી રહ્યું છે.
- મુખકમળ હસતું છે.
- ભરાવદાર પેટ શોભી રહ્યું છે.
- ખભા ઉપર ઉત્તરીય વસ્ત્ર શોભી રહ્યું છે.
- નજર પોતાના પ્રતિબિંબ પર સ્થિર છે.
- વિશાળ શરીર વિરાટ પુરુષની ઝાંખી કરાવે છે.
- પરમાનંદના સાગર છે.
- વિવિધ ભાવોથી ક્ષણે ક્ષણે વિલક્ષણ જણાય છે.
- ભક્તોને પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન આપે છે.
- ભક્તિમાં તત્પર બનેલાઓને સાધનાપથમાં આગળ વધવા માર્ગદર્શન આપે છે.
- સંતોમાં શિરોમણિ છે.
- સર્વ લીલાઓમાં વિચક્ષણ છે.
- વિવિધ પ્રકારના યોગમાં પારંગત છે.
- પોતાના ભક્તોના ભાવોને અને સંકેતોને ગોપનીય રાખે છે.
- સદા દુઃખરહિત છે.
- દયાના નિધિ છે.
- પ્રેમ સ્વરૂપ છે.
- પોતાના શિષ્યોના વચનને સત્ય કરે છે.
- શિષ્યોની અહંતા-મમતાનો નાશ કરે છે.
- પોતાના શિષ્યોનો પોતાનામાં નિરોધ કરવા તત્પર છે.

- પોતાના ભક્તોના હૃદયને સારી રીતે જાણે છે.
- ભક્તોનાં વૃંદમાં રસાનુભવ કરતાં બિરાજે છે.
- ભક્તોથી વીંટળાઈ કીર્તન કરે છે.
- કીર્તનગાન સાંભળી સર્વ પશુ-પક્ષી પણ મૌન ધારણ કરે છે.
- શ્રી ગંગાજીના કિનારે આનંદકુટિરમાં ધ્યાનમગ્ન રહે છે.
- ભક્તોના હૃદયમાં સદૈવ બિરાજમાન છે.
 - સદ્ગુરુના આ દર્શનને દિવ્ય પ્રેમભાવ કહે છે.
 - ગુરુમાં આવો પ્રેમભાવ જાગે ત્યારે લૌકિક વસ્તુઓમાંથી આસક્તિનો નાશ થાય છે.
 - પ્રેમભાવ વધતાં વિરહતા વધે છે.
 - અહંતા-મમતા દૂર થાય છે.
 - ભક્ત કેવળ ગુરુમાં તન્મય થઈ જાય છે. અને હૃદયમાંથી પ્રાર્થના ઊઠે છે :

“હે ગુરુદેવ મારા હૃદયાકાશમાં પધારો. તમે મારો સ્વીકાર કરો. જેવો તેવો પણ હું તમારો છું. ગુરુદેવ મને કેમ તડપાવો છો ? દર્દીનું દર્દ ચિકિત્સક (તું) જ જાણી શકે. વિરહની ઝાળ એક વિરહી જ પારખી શકે.”
- આવા સદ્ગુરુ સ્વામી શ્રી શિવાનંદજી મહારાજ આપણા હૃદયમાં બિરાજે છે.
- ધ્યાનપૂર્વક તેમનું ચિંતન કરો.
- આવા ભાવ દિલમાં આવે એટલે મન સ્થિર થઈ જશે. અપાર શાંતિ અનુભવાશે.

ૐ

રૂપા મજમુદાર

વાહે ગુરુ, વાહે ગુરુ !

ડૉ. હરીશ દ્વિવેદી

“વાહે ગુરુ, વાહે ગુરુ” - ગુરુ નાનકના મુખેથી નીકળેલાં આ અંતિમ શબ્દો હતાં. તેઓ “ગુરુ” શબ્દ પરમકૃપાળુ પરમાત્માને માટે પ્રયોજતા હતા. એટલે “વાહે ગુરુ”નો અર્થ થાય છે. “વાહ પ્રભુ, વાહ પ્રભુ” તારી કૃપા અપરંપાર છે. આ શબ્દોમાં કેટલી તાકાત ભરેલી પડી છે. એમનાં જીવનની સાધનાના સારરૂપ એ શબ્દો છે. મૃત્યુ સમયે આ રીતે પ્રભુનું નામ સ્મરણ ! મૃત્યુમાં પણ એની કૃપા અને કરુણાનાં દર્શન કરશે એ કંઈ સહેલી વાત નથી. પરંતુ સંતો-મહાત્માઓએ એ કરી બતાવ્યું છે. મૃત્યુને પણ તેમણે પરમસખા માની અહોભાવપૂર્વક આવકાર્યું છે.

આ ‘વાહ’ શબ્દ ખરેખર અદ્ભુત છે. આપણાં સહુનાં જીવનમાં આપણને ક્યારેક એવી અનુભૂતિ જરૂર થઈ હશે. જ્યારે ‘વાહ’ શબ્દ કોઈ પણ જાતના પ્રયત્ન વગર અચાનક જ નીકળી પડતો હોય છે. કુદરતનું અલૌકિક સૌંદર્ય નિહાળતાં નિહાળતાં તો ક્યારેક કુદરતની કરામત પર આફરીન થઈને તો ક્યારેક સંગીતની મધુર સૂરાવલિ સાંભળતાં સાંભળતાં ‘વાહ, વાહ’ આપણે બોલી ઊઠતા હોઈએ છીએ. ત્યારે આપણું આખું અસ્તિત્વ એમાં તન્મય બની જતું હોય છે અને આનંદની અનુભૂતિની પરાકાષ્ટાએ ‘વાહ’ શબ્દ બોલાઈ જતો હોય છે. એક હાસ્યલેખકે ‘વાહ રે, હું વાહ’ એ રીતે ખૂબ જ હાસ્યમય શૈલીમાં પોતાનો પરિચય આપ્યો છે.

આ શબ્દ જ્યારે ગુરુ નાનક જેવા મહાન સંત-મહાત્માના મુખેથી સાંભળવા મળે ત્યારે તો એનો મહિમા ઓર વધી જાય છે. પ્રભુની અપરંપાર કૃપા અને અલૌકિક મહિમાને દર્શાવવા ‘વાહ’ શબ્દ ખૂબ જ યોગ્ય છે. પ્રભુની લીલા આશ્ચર્ય પમાડે તેવી હોય છે. ગીતામાં પણ કહ્યું છે કે, “આશ્ચર્યવત્ પશ્યતિ કશ્ચિદેનમ્” અર્થાત્ એ પરમ

તત્ત્વને આશ્ચર્યની માફક જોવામાં આવે છે. આપણાં મન, બુદ્ધિ અને વાણીની પેલે પારનું એ તત્ત્વ છે. એને શબ્દોમાં ઉતારી શકાય તેમ નથી કે વાણીથી પ્રગટ કરી શકાય તેમ પણ નથી. વેદ-વેદાંત અને ઉપનિષદોના જ્ઞાનના ભંડારો પણ એના મહિમાને વર્ણવવા માટે નિઃસહાય બની જતા હોય છે અને છેવટે ‘નેતિ નેતિ’ શબ્દ પ્રયોજી મૌન બની જતા હોય છે.

પ્રભુના આવા અલૌકિક મહિમાનાં ગુણગાન માટે વેદ-વેદાંતના જ્ઞાનનો ખજાનો ખૂટી જાય છે. શબ્દો ટાંચા પડે છે - ત્યારે નકારાત્મક શબ્દ પ્રયોજીને એને ‘નેતિ નેતિ’ કહેવામાં આવ્યું છે. અહીં ‘અસિતગિરિ સમં સ્યાત્ કજજલં સિન્ધુપાત્રે....’ દ્વારા કરવામાં આવેલી સરસ મજાની પ્રાર્થના યાદ આવે છે. જેનો ભાવાર્થ છે. “મોટાં મોટાં કાળા પહાડોના જેવી કાળી શાહીને સમુદ્ર” જેવા મોટા પાત્રમાં રાખવામાં આવી હોય, શ્રેષ્ઠ કલ્પવૃક્ષને કલમ બનાવવામાં આવી હોય અને વિશાળ પૃથ્વીરૂપી કાગળ ઉપર જ્ઞાન અને વિદ્યાની દેવી સરસ્વતી પોતે અહોનિશ હરહંમેશ લખવા બેસે તોપણ એ પરમાત્માના મહિમા અને ગુણોનો પાર પામી શકાય તેમ નથી.

આ પ્રાર્થનામાં કરવામાં આવેલ કલ્પનાના ભવ્ય ઉડ્યનો આપણને આખા બ્રહ્માંડની સફરે લઈ જાય છે. હૃદયને સ્પર્શી જાય એવી સરસ મજાની વાત કવિએ કેવી સુંદર રીતે રજૂ કરી છે. પ્રભુના આવા અપાર મહિમાનું ગુણગાન કરી શકાય તેમ નથી. ત્યારે આ નાનકડો “વાહ” શબ્દ ભારે કમાલ કરી જાય છે. ઘણું બધું એ કહી જાય છે. કેટલો અર્થસભર અને સૂચક એ શબ્દ છે. એની મહિમાને પ્રગટ કરવા હાથ ધોઈ નાખી ‘નેતિ નેતિ’ શબ્દ પ્રયોજવો પડ્યો ત્યારે ગુરુ નાનક એને પોતાની સાવ સીધી અને સરળ ભાષા ‘વાહ ગુરુ,

વાહ' દ્વારા એના મહિમાને ખૂબ સારી રીતે પ્રગટ કરી શક્યા.

માત્ર શીખ ધર્મના સ્થાપક તરીકે જ નહીં પરંતુ સમગ્ર માનવજાત માટે પરમ હિતકારી સંત-પુરુષ તરીકે તેઓ હંમેશને માટે પ્રાતઃસ્મરણીય બની રહેશે. સંત કબીરે જેને 'ઢાઈ અક્ષર પ્રેમ કા પઢે સો પંડિત હોય'ની વાત કરી હતી તેને ગુરુ નાનકે પોતાના જીવનમાં ચરિતાર્થ કરી બતાવી હતી. પ્રભુ પ્રેમને આધીન છે - એટલું જ નહીં પરંતુ એ પ્રેમસ્વરૂપ છે. પ્રેમની પ્રાપ્તિ માટે પ્રેમ અને ભક્તિ સર્વશ્રેષ્ઠ છે. હૃદય એ સૌથી મોટામાં મોટું પવિત્ર તીર્થ છે. એમાં જ્યારે પ્રેમનો પ્રવાહ પ્રસ્ફુરિત થઈ વહેવા લાગે છે ત્યારે બધું જ પવિત્ર અને મંગલમય બની જતું હોય છે.

ગુરુ નાનકે પરમ તત્ત્વને 'સતનામ' તરીકે ઓળખાવ્યું, જે અકાળ, નિર્વિકાર અને શુદ્ધ સ્વરૂપ છે. જે આત્મસ્વરૂપે આપણા સહુમાં બિરાજેલું છે. એ તત્ત્વની ઓળખાણ કરાવી આપે તે 'સદ્ગુરુ' છે. એની શરણાગતિ સ્વીકારી પોતાના જીવનને સત્યમય અને પવિત્ર બનાવવાની જે શિક્ષા-દીક્ષા ગ્રહણ કરે તે સાચો 'શીખ'. ગુરુ નાનકે એવા પ્રેમ-ભક્તિભાવ પર આધારિત શીખ ધર્મની સ્થાપના કરી હતી. "ૐ સત્ શ્રી અકાલ" - એ એમનો જીવનમંત્ર હતો. સત્યસ્વરૂપ પરમાત્મા ત્રિકાળથી પર છે. એ નિર્ગુણ અને નિરાકાર છે. એ પરબ્રહ્મ પરમાત્માનું નામસ્મરણ કરવું એ જ સાચી ભક્તિ છે. અંધ છતાં શિષ્યોની ઈચ્છા અનુસાર સંતોની વાણી જેમાં ગ્રંથસ્થ થઈ છે એવા ધર્મગ્રંથને 'ગ્રંથ સાહેબ' તરીકે અર્થાત્ ઈશ્વરના સ્વરૂપે એની સ્થાપના કરવામાં આવી છે.

સંતોની વાણી, વિચાર અને વર્તન બધું એકરૂપ હોય છે. ગુરુનાનકે એને સત્નામની ઉપાસના કહી છે. તેમણે પોતાનું સમગ્ર જીવન એ પરમ તત્ત્વની ઉપાસનાને સમર્પિત કરી દીધું. જીવનરૂપી યજ્ઞમાં સત્યની વેદી ઉપર તેમણે પોતાના નાના-મોટાં સ્વાર્થ, ઈર્ષ્યા, દ્વેષ, કામ, ક્રોધ અને

અહંકારની આહુતિ આપી હતી. તેમણે લોકોને માટે પ્રેમ અને ભક્તિનો માર્ગ પ્રશસ્ત કર્યો. સમાજની સૂતેલી ચેતનાને એમણે જાગૃત કરી. તેઓ માનતા હતા કે, "The aim of religion is not only preaching but action" અર્થાત્ માત્ર ઉપદેશ જ આપ્યા કરવો એ ધર્મનું લક્ષ્ય નથી. પરંતુ એને આચરણમાં કઈ રીતે લાવવું એ જ સૌથી મહત્ત્વની વાત છે.

સંતોએ પોતાના જીવનમાં ધર્મને આચરી બતાવ્યો છે. એકવાર સંત તુકારામની પાસે એક બાઈ પોતાના બાળકની ફરિયાદ લઈને આવે છે. એ બાળકને વધુ પડતો ગોળ ખાવાની આદત પડી ગઈ હતી. સંતને એ વિનંતી કરે છે, "બાપુજી હવે તમે એને સમજાવો. અમારા કોઈનું તો એ માનતો નથી. પરંતુ તમે એને ખૂબ વહાલ કરો છો. એટલે તમારું કહેવું એ જરૂર માનશે." તુકારામે એ બાઈને અઠવાડિયા પછી આવવા કહ્યું. અને અઠવાડિયા પછી એ બાઈ પોતાના બાળકને લઈને આવી ત્યારે તુકારામે એ બાળકને ગોળ વધુ પડતો નહીં ખાવા માટે સમજાવ્યો અને બાળક માની પણ ગયું. બાઈએ હાથ જોડી સંતને પૂછ્યું, "બાપુજી, આની આ વાત તમે અઠવાડિયા પહેલાં પણ સમજાવી શક્યા હોત. તમે ત્યારે ના કેમ પાડી?" સંત તુકારામે હસતાં હસતાં કહ્યું, "માઈ, એ વખતે હું પણ ગોળ ખાતો હતો. જો હું ગોળ ખાતો હોઉં અને બીજાને ન ખાવા માટે સમજાવું તો એની કોઈ અસર થવાની નથી. એટલે આ અઠવાડિયા દરમિયાન મેં ગોળ ખાવાનો બંધ કર્યો અને પછી ગોળ નહીં ખાવા માટે મેં એને સમજાવ્યો."

વાહ, રે સંત વાહ, બોલી ઊઠવાનું મન થઈ જાય એવો સુંદર પ્રસંગ છે. આપણી પરંપરામાં પણ "આચાર: પ્રથમો ધર્મ:" એવું કહેવામાં આવ્યું છે. તો આપણે પણ આપણાથી શક્ય હોય તેટલા પ્રમાણમાં ધર્મને આચરણમાં મૂકવા પ્રયત્ન કરી જોઈએ અને આવો શુભ સંકલ્પ પણ જાતે ઉત્તમ બનવા બરાબર છે.

પૂજ્ય સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજની દિવ્ય યાત્રા-૨૦૧૨નો જુલાઈ માસનો અહેવાલ

જર્મનીથી શિકાગો આવીને પહેલી જુલાઈના મધ્યાહ્ને પૂજ્ય સ્વામીજી મેડીસન ગયા. શિકાગો ખાતે તેમનાં ઉદ્બોધનો તેમની સાધના અને હૃદયની વેદનાના પડઘા સમાં હતાં.

શિકાગો : તેમણે કહ્યું : ‘જીવનની સૌથી મોટી દુવિધા માણસ માત્રના જીવનનો અહંકાર જ છે.’ સ્વામી વિવેકાનંદ સેન્ટર, હિન્દુ ટેમ્પલ ઓફ ગ્રેટર શિકાગોમાં તેમનાં વ્યાખ્યાન ‘આનંદનો રાજમાર્ગ’ વિષય પર બોલતાં તેમણે કહ્યું, ‘આનંદ તમારો મૂળ સ્વભાવ છે. પરંતુ અહંકાર, જડતા, મદ અને અજ્ઞાનનાં પડળોને કારણે આપણે આપણા સાચા સ્વરૂપને ઓળખી શકતા નથી, અને આપણા વ્યક્તિગત જીવનનો ખરા અર્થમાં સદુપયોગ કરી શકતા નથી. બાહ્ય અવકાશમાં જેટલું જોર કરીને બોલીએ છીએ, તેટલું જ જો માણસ પોતાની અંદર, પોતાના માયલામાં ડોકિયું કરવાનો પ્રયત્ન કરે, તો તેના જીવનની સુગંધને વધુ પામી શકાય અને સાચા અર્થમાં અહંકાર, ઇળ, દંભ અને ઈર્ષ્યા વગરનો નિર્ભેળ આનંદ માણી શકાય.

પૂજ્ય સ્વામીજીએ જપ સાધના, ગુરુ ભક્તિયોગ, આંતરપરિવર્તન, જીવનયોગ વિશે મનનીય પ્રવચનો કર્યાં.

સ્વામીજીનો શિકાગો ખાતેનો ભરચક કાર્યક્રમ અવિસ્મરણીય હતો. યોગવર્ગમાં ઉત્સાહથી આવતા યોગપ્રેમીઓ અને મંદિરના અધ્યક્ષ, વ્યવસ્થાપકો, ટ્રસ્ટીઓની બધા જ કાર્યક્રમોમાંની હાજરીથી સૌએ કૃતાર્થતાનો અનુભવ કર્યો.

હિન્દુ મંદિર, ગ્રેટર શિકાગોના અધ્યક્ષ શ્રી ગોપાલનજી, પૂર્વ અધ્યક્ષ શ્રી ભીમા રેડ્ડીજી, યોગ નિર્દેશક શ્રી પ્રસાદજીને આ સંસ્થાની ભવ્ય રજત જયંતી ઉત્સવના પૂજ્ય સ્વામીજીએ અભિનંદન આપ્યાં.

મેડીસન (જુલાઈ ૧ થી જુલાઈ ૪, ૨૦૧૨)

પૂજ્ય સ્વામીજી અત્રે ત્રીજી વાર પધાર્યાં. પહેલીવાર તેમણે મંદિર માટેની જમીન પર પગલાં કરી

ભૂમિ પૂજન કર્યું હતું. તેમની બીજી યાત્રામાં અનેક દેવદેવીઓની ભવ્ય મૂર્તિઓની પ્રાણપ્રતિષ્ઠા કરી હતી. આજે પહેલી જુલાઈ ૨૦૧૨ના રોજ પૂજ્ય સ્વામીજીએ અત્રે શ્રી શિરડી સાંઈબાબાની ભવ્ય મૂર્તિની પ્રાણપ્રતિષ્ઠા કરી.

તદુપરાંત દરરોજ યોગ કાર્યશાળા સિવાય પાતંજલ યોગસૂત્રો, ભગવદ્ગીતા, ગાયત્રીમંત્ર ઉપરાંત ‘આપણે અને આપણો પરિવાર’ વિષય પર ખૂબ જ મનનીય પ્રવચન કર્યું. પૂજ્ય સ્વામીજીએ કહ્યું, ‘આપણે બાળકોને જન્મ આપીએ છીએ, જીવન પણ આપવું જરૂરી છે. બાળકનો જન્મ થાય તેના એક વર્ષ પહેલાંથી બાળકના જીવનના ઘડતરનો પ્રારંભ કરો. પરિવારમાં સૌ સાથે મળીને બેસવાની, સાથે ભોજન અને ભજન કરવાની ટેવ પાડો, પરિવાર જ નહીં, સૌનાં જીવન મંગલમય થશે. મંદિરના શાસ્ત્રીજી અને શ્રીમતી મંજુ તથા શ્રી જગદીશ અગ્રવાલજીએ પૂજ્ય સ્વામીજીના ચાર દિવસના નિવાસ અને તેમના બધા કાર્યક્રમો મંદિરમાં જ થાય, તેથી ભારતીય પ્રજા પરસ્પર પ્રેમસંબંધ જાળવી રાખે, માટે ખૂબ જ સારી જહેમત ઉઠાવી.

ટ્રોય (મિશિગન) (જુલાઈ ૫ થી જુલાઈ ૧૧)

પૂજ્ય સ્વામીજીના આગમન પર ભારતીય ટેમ્પલ ટ્રોયના સર્વે ટ્રસ્ટીઓ, બોર્ડના મેમ્બરો અને મંદિરના આચાર્યોએ પૂજ્ય સ્વામીજીનું પરંપરાગત પૂર્ણ કુંભ, વેદમંત્રો વગેરેથી ઉષ્માભર્યું સ્વાગત કર્યું.

આ મંદિરના વિકાસ માટે ૨૦૦૬માં પૂજ્ય સ્વામીજીએ અત્રે શિવપુરાણ કથા દરરોજ સાંજે ચાર કલાક અંગ્રેજીમાં કરી હતી. પૂજ્ય સ્વામીજીના વરદ હસ્તે જ ભૂમિપૂજન, શિલારોપણ થયું હતું. આજે આ મંદિરનું ભવ્ય નવીનીકરણ ૮૦ લાખ ડોલરના ખર્ચે થયું છે. પૂજ્ય સ્વામીજીએ આ મંદિરનાં પ્રાંગણમાં વૃક્ષારોપણ વિધિવત્ પૂજન સાથે કર્યું.

સવારના યોગવર્ગો સિવાય ભગવદ્ગીતાના બીજા અને પાંચમા અધ્યાય, શિવ ઉપાસના, મૃત્યુંજય મંત્ર,

ઈશ્વરનું માતૃસ્વરૂપ વિષયો પર પ્રવચનો કર્યાં. પૂજ્ય સ્વામીજીએ કહ્યું, 'ગુરુદેવ શ્રી સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજનું કથામૃત તે ગીતા, ભાગવત અને ઉપનિષદોનો સાર છે.' પૂજ્ય સ્વામીજીએ કર્મયોગ, ભક્તિયોગ અને જ્ઞાનયોગને પૃથક્ ન કરતાં ત્રણેય યોગ પરંપરાની એક જ સરખી આવશ્યકતા તથા મહત્તા છે, તેથી નિષ્ક્રિય ન બની જીવનને સદા સક્રિય તથા સકારાત્મક ચિંતનપરક રાખવા હાકલ કરી.'

ત્રોય મિશિગનના સર્વે કાર્યક્રમોનાં સુંદર આયોજન માટે પૂજ્ય સ્વામીજીએ શ્રીમતી મીરાં લાલ, શ્રી અનીલ લાલ, શ્રીનીલ દેસાઈ, ડૉ. અરવિંદ પટેલ સાહેબ તથા ભારતીય મંદિર ત્રોયનો આભાર માન્યો.

ટોરન્ટો (કેનેડા) (જુલાઈ ૧૧થી જુલાઈ ૧૮, ૨૦૧૨)

ટોરન્ટોનાં સુપ્રસિદ્ધ વિષ્ણુમંદિરના અધ્યક્ષ ડૉ. દૂબેના વિશેષ આગ્રહ અને આમંત્રણને માન આપીને પૂજ્ય સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી ટોરન્ટો પધાર્યાં. વિષ્ણુમંદિરના મધ્યખંડમાં પૂજ્ય સ્વામીજીએ દરરોજ સવારે યોગસત્ર અને સાંજે શ્રીમદ્ ભાગવત કથામૃતનું પાન કરાવ્યું.

પૂજ્ય સ્વામીજીએ કહ્યું, 'ભાગવત ભગવદ્દલીલાનું દિવ્ય ગાયન છે. ભાગવતજી પ્રભુ ભક્તિનું ઉદ્દીપન કરે છે. ઈશ્વરમાં આપણી શ્રદ્ધાને દઢ કરે છે. ભાગવતજી અહંકારનાં નિકંદન અને અહમ્ શૂન્ય થઈ પ્રભુની સંપૂર્ણ શરણાગતિનો બોધ કરે છે. ચીરહરણનો પ્રસંગ પ્રભુ આપણાં કામ, ક્રોધ, મોહ, લોભ, ઇર્ષ્યા, મદ ઈત્યાદિનું હરણ કરવાની વાત અને વેણુગીત પોતાની જાતને ખાલી કરી પ્રભુને જીવન સમર્પણ કરવાની વાત કરે છે.' વગેરે તત્ત્વદર્શન સમજાવ્યું.

ટોરન્ટોના નિવાસ દરમિયાન પૂજ્ય સ્વામીજીને અનેક સંસ્થાઓમાં નિમંત્રિત કરવામાં આવ્યાં. સ્વામીજી બી.એ.પી.એસ.ના સ્વામિનારાયણ મંદિર, ચિન્મય મિશન, ઝૂં મંદિર, શક્તિ મંદિર વગેરે સંસ્થાઓમાં ગયા અને ભક્તોને ત્યાં પધરામણી કરી સૌને આશીર્વાદ આપી કૃતાર્થ કર્યાં.

ટોરન્ટોના સમગ્ર કાર્યક્રમનું આયોજન આદરણીય

શ્રી કમલેશ દેવે પરિવાર, શ્રી હ્યુમેશ કેપીટન પરિવાર, શ્રી મયૂર ઉપાધ્યાય પરિવાર તથા શ્રી બાલકૃષ્ણ લોઢીયા વગેરે શિવાનંદ પરિવારના પરિજનો દ્વારા કરવામાં આવ્યું. ટોરન્ટોથી પાછા ફરતાં પૂજ્ય સ્વામીજી વિન્ડસર ખાતે શ્રી જયેશ ભટ્ટ પરિવાર સાથે સત્સંગ કરીને ટોલીડો ઓહાયો રવાના થયા હતા.

ટોલીડો (ઓહાયો) (જુલાઈ ૧૯થી જુલાઈ ૨૨, ૨૦૧૨)

ટોલીડો ઓહાયોનાં સુપ્રસિદ્ધ હિન્દુ મંદિર ખાતે પૂજ્ય સ્વામીજીના દરરોજ સવારે યોગાસનો, પ્રાણાયામ અને ધ્યાનનું સત્ર આયોજાયું. દરરોજ સાંજે સત્સંગમાં સ્વામીજીએ 'વિજ્ઞાન અને અધ્યાત્મનો સેતુ કેમ બાંધી શકાય ?' વિષયક ઉદ્બોધન કર્યું. પૂજ્ય સ્વામીજીએ કહ્યું, 'જ્યાં ભૌતિક વિજ્ઞાનની પૂર્ણાહુતિ થાય ત્યાંથી જ અધ્યાત્મ વિદ્યાનો પ્રારંભ થાય છે. ભૌતિક વિદ્યા માત્ર માનસિક સ્તરે કાર્ય કરે છે, અધ્યાત્મ વિદ્યા પરા અને અપરા વિદ્યાનું સુભગ સંયોજન છે.' પૂજ્ય સ્વામીજીએ કહ્યું, 'મોટા ભાગના લોકો માત્ર તેમનાં માથાથી જ કામ કરતા હોય છે; હૃદયશૂન્ય તેમનાં કાર્યો વાસી રોટલા જેમ ગળે ઉતારવાનાં દુષ્કર હોય છે. આવો સૂકો રોટલો દહીં, દૂધ, છાશમાં પલળે તો જ સ્વાદિષ્ટ થઈ શકે, તેવી આ વિજ્ઞાન અને અધ્યાત્મની વાત છે. વિજ્ઞાનનો વિકાસ વધ્યો છે, પરંતુ વિજ્ઞાનની દિશાશૂન્યતાને કારણે થતા વિધ્વંસની રક્ષા માટે અધ્યાત્મના પાયા ઉપર જ વિજ્ઞાને ઊભા થવું પડશે વગેરે.'

મંદિરના શ્રીમતી અને આચાર્યશ્રી અનંત દીક્ષિત, શ્રીમતી બિંદુ અને ડૉ. અરવિંદ મિસ્ત્રી તથા શ્રીમતી ડૉ. વીણા અને શ્રી રાજેશ લુંગાનીજીના આપણે આભારી રહીશું કે જેમની જહેમતને કારણે ટોલીડો ખાતેના સર્વે કાર્યક્રમોને સુંદર રીતે પરિપૂર્ણતા પ્રાપ્ત થઈ.

બુલિંગટન (ઈન્ડિયાના) (જુલાઈ ૨૨ થી જુલાઈ ૨૪, ૨૦૧૨)

પરમ આદરણીય શ્રી દલાઈ લામાના અમેરિકાના ખાસ કેન્દ્ર ટીબેટન મોંગોલિયન બુદ્ધિસ્ટ કલ્ચરલ સેન્ટર, ફુંબમ્ ચાસ્તે લીંગ ટેમ્પલ ખાતે પૂજ્ય સ્વામી અધ્યાત્માનંદજીનાં બે ખૂબ જ મહત્વનાં ઉદ્બોધનો

થયાં. ‘માનસિક શાંતિના સચોટ ઉપાય’ અને ‘ધ્યાન જ એક માત્ર શાંતિનો માર્ગ’ વિષય પર સ્વામીજીનાં બંને ઉદ્દબોધનોમાં ખૂબ જ મોટી સંખ્યામાં મુમુક્ષુઓ ઉપસ્થિત રહ્યા.

આ બૌદ્ધ સંસ્થાના સ્થાયી અધ્યક્ષ લામા શ્રી આર્જવ રીનપોન્ચેએ પૂજ્ય સ્વામીજીનું પરંપરાગત સ્વાગત કર્યું. કહ્યું, ‘દર વર્ષે આવજો, અને લાંબું રોકાજો.’

પૂજ્ય સ્વામીજીએ તેમના ઉદ્દબોધનમાં કહ્યું, ‘ધ્યાનની પ્રક્રિયામાં વ્યક્તિગત ચેતનાનો સમષ્ટિગત ચેતનામાં લય થાય છે. ધ્યાનનો અભ્યાસ મનને શાંતિ તો આપે જ છે, પરંતુ આપણાં નિત્ય નૈમિત્તિક કાર્યોમાં પણ પૂર્ણતા બક્ષે છે. ધ્યાન પ્રક્રિયા અંધકારમાંથી પ્રકાશ અને અજ્ઞાનમાંથી જ્ઞાન ભણી જવાનો રાજમાર્ગ છે. અંતતો ગત્વા ધ્યાનનો દૈનિક દીર્ઘકાળનો, નિયમિત અને રુચિપૂર્વકનો અભ્યાસ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ અને પરમતત્ત્વમાં સ્થિરતા આપે છે.

બ્લુમિંગટનના સર્વે કાર્યોનું ખૂબ જ વ્યવસ્થિત અને સુંદર આયોજન શ્રીમતી અરૂણાબેન અને શ્રી દિનેશ પટેલે કર્યું. ધન્યવાદ.

શાર્લોટ (નોર્થ કેરોલીના) (જુલાઈ ૨૪થી જુલાઈ ૨૬, ૨૦૧૨)

શ્રીમતી ભવાની સરકાર તથા શ્રી શાંતનુ સરકારને ત્યાં ભવ્ય કાલીપૂજાનું આયોજન પૂજ્ય સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજની નિશ્રામાં કરવામાં આવ્યું. તે જ પ્રમાણે શ્રીમતી ઈલા અને શ્રી પરેશ પટેલના નિવાસસ્થાને લઘુરુદ્રનું આયોજન પણ થયું. અત્રે શ્રી જયકિશનભાઈ પટેલના માતૃશ્રી ઉંમર વર્ષ ૧૦૨ પૂજ્ય સ્વામીજીનાં દર્શને છેક રોમ જયોર્જિયાથી પધાર્યા.

આદરણીયા માતૃસ્વરૂપા શ્રીમતી રમા શેનોય માતાજી ખૂબ જ વિદ્વાન અને સનાતન ધર્મનાં સંરક્ષક છે. ૯૨ વર્ષની વયે પણ તેઓ દરરોજ સાંજે ભારતીય બાળકોને ગીતાપાઠ, રુદ્રીપાઠ, શ્રી લલિતાસહસ્રનામ, શ્રી વિષ્ણુસહસ્રનામનું પારાયણ શીખવે છે, તથા કરાવે છે. આમ તેમને ત્યાં એકત્રિત થતું ભારતીય મંડળ આ ધર્મપારાયણો સિવાય ભારતીય સંગીત અને રસોઈના

વર્ગો પણ ચલાવે છે, જેમાં નાનાં મોટાં સૌ ભારતીય પરંપરા તથા ગૌરવની જાળવણી અર્થે એકત્રિત થાય છે.

પૂજ્ય સ્વામીજીનાં શાર્લોટ આગમન સમયે આ સર્વે ભક્તો ખૂબ જ ઉત્સાહથી કાર્યક્રમોનું આયોજન કરે છે. અહીંની આ પૂજાઓ સમયે ઉદ્દબોધન કરતાં પૂજ્ય સ્વામીજીએ ઉપાસના, આરાધના અને સાધનાનું જીવનમાં મહત્ત્વ સમજાવ્યું. સ્વામીજીએ કહ્યું, ‘લોકો ભલા હોય, સારા અને ઉચ્ચ વિચારોવાળા હોય, પરોપકારની વૃત્તિ પણ ધરાવતા હોય છતાં જો જીવનમાં અધ્યાત્મનું મીઠું હોય તો તેમની અંદર પોતે કરેલી સેવાઓનો અહંકાર વિકરાળ થતો જાય છે. આ અહંકાર અદૃશ્ય ‘મદ’ થઈને ‘અહમ્-મમ’નું સ્વરૂપ ધારણ કરી તેમની વૃત્તિ અને પ્રવૃત્તિ પણ તેવી જ કરી નાખે છે. દુર્ભાગ્યે તેઓ પોતાના આ સ્વભાવને પંપાળવાને ટેવાઈ જવાથી, સમાજમાં સારું નામ ધરાવતા હોવા છતાં તેમના વ્યક્તિગત જીવનમાં ‘નરસા તત્ત્વનો ઉકરડો જમા કરતા જાય છે. ત્યારે આવી પારંપારિક પૂજાઓ, અર્ચના, હવન, દાન, દરિદ્રનારાયણ સેવા, ભજન, જપ, ધ્યાન વગેરેનો જો આશ્રય હોય તો અવાંછનીય ઉધઈ જમા થતી નથી.’

પૂજ્ય સ્વામીજી શાર્લોટથી એટલાંટા ગયા.

એટલાંટા (જયોર્જિયા) (જુલાઈ ૨૬, ૨૦૧૨થી જુલાઈ ૩૧, ૨૦૧૨)

એટલાંટા ખાતેના મોટા ભાગના પૂજ્ય સ્વામીજીના કાર્યક્રમો શ્રી શિવ અગ્રવાલજીના ગ્લોબલ મોલ ખાતે થયા. દરરોજ સવારની યોગકાર્ય શાળામાં ૭૦થી વધુ લોકોએ લાભ લીધો. સાંજના પ્રવચનોમાં પૂજ્ય સ્વામીજીએ શિવાનંદ કથામૃતની મહત્તાને આગળ કરી. તેમણે કહ્યું, ‘ભલા બનો, ભલું કરો, દયાળુ બનો, માયાળુ બનો, સેવા, પ્રેમ, ઉદારતા, પવિત્રતા, નિયમિત પ્રાર્થના, ધ્યાન અને નિશ્ચાર્થ સેવાથી જ આધ્યાત્મિક જીવનનું ઘડતર થઈ શકે. આવાં જ પવિત્ર જીવનને દિવ્ય જીવન અથવા તો જીવન સાર્થક્ય કહી શકાય. પૂજ્ય સ્વામીજીએ કહ્યું, ‘જીવનની કોઈ પણ પળે સેવા અને પરોપકારનો કોઈપણ અવસર હાથથી જવા દેવો નહીં. આપણે કોઈ સારાં કાર્યોમાં સેવા ન કરી શકીએ,

તો વાંધો નહીં, પરંતુ આપણી જડતા અને કપટી સ્વભાવને કારણે ક્યાંય વિઘ્નો તો ઊભાં ન જ કરીએ તે આવશ્યક છે. વિઘ્નસંતોષી લોકોથી જ સમાજમાં અવાંછિત માનસિક તનાવ અને ઘર્ષણ ઊભા થાય છે. આનંદમય જીવનની ચાવી જીવનની પારદર્શિતા જ છે. વગેરે.’

એટલાન્ટા ખાતેના સુપ્રસિદ્ધ બીએપીએસના મંદિરમાં પણ સ્વામીજીએ સંતો સાથે સત્સંગ કર્યો હતો.

એટલાન્ટા ખાતે દિલ્હીથી કેન્દ્રિય પ્રધાનમંડળના સન્માનનીય મંત્રી શ્રી વાયેલાર રવીજી (ફોરેન અફેર્સ)ના સન્માનમાં પ્રીતિભોજનનું આયોજન થયું હતું. આ આયોજન કોન્સ્યુલેટ જનરલ ઓફ એટલાન્ટા શ્રી અજિતકુમાર (IFS) દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું. શ્રી અજિતકુમારની પ્રશાસનિક તાલીમ LBSNAA મસુરી ખાતે થઈ. ત્યારથી તેઓ પૂજ્ય સ્વામીજી પ્રત્યે સદ્ભાવ ધરાવતા હતા, તેથી પોતાનો પૂજ્યભાવ વ્યક્ત કરવા તેમણે પૂજ્ય સ્વામીજીને પણ આ પ્રીતિભોજનમાં નિમંત્રણ આપીને એટલાન્ટાની સર્વે ભારતીય પ્રજા સાથે

પૂજ્ય સ્વામીજીની ઓળખાણ કરાવી હતી.

એટલાન્ટાનાં સુપ્રસિદ્ધ બાલાજી મંદિરમાં પૂજ્ય સ્વામીજીનું પરંપરાગત પૂર્ણકુંભ અને વૈદિક મંત્રોચ્ચાર સાથે સ્વાગત કરવામાં આવ્યું હતું. અહીં પૂજ્ય સ્વામીજીએ ‘વર્તમાન માનવજીવન માટે રામાયણનો સંદેશ’ ખૂબ જ મનનીય પ્રવચન કર્યું હતું. રાત્રે ટેલિવિઝન ચેનલ ઉપર સ્વામીજીનો ‘યોગ અને વર્તમાન’ વિષય પર ૨૮ મિનિટનું પ્રશ્નોત્તરી સાથેનું પ્રસારણ થયું હતું. સ્વામીજીનો આ ઈન્ટરવ્યૂ ડૉ. રવીશર્મા (ઓન્કોલોજિસ્ટ) દ્વારા કરવામાં આવ્યો હતો.

ભક્તોના આગ્રહથી પૂજ્ય સ્વામીજીએ લોકોને ત્યાં પધરામણીઓ કરીને સૌને આશીર્વાન આપ્યાં હતાં. સમગ્ર આયોજનના સફળ સુરેખ યશભાગી શ્રીમતી ઉમા અને શ્રી રવી પોનાનગી છે. તેઓ એટલાન્ટા ખાતેના ઈન્ડિયા ટ્રિબ્યુનના ચીફ બ્યુરો સંપાદક પણ છે, ગ્લોબલ મોલના વિશાળ ખંડોના નિઃશુલ્ક ઉપયોગ કરવા દેવા માટે શ્રીમતી અને શ્રી શિવ અગ્રવાલ પરિવારનો પણ હૃદયપૂર્વક આભાર.

૨૮મો યોગ શિક્ષક તાલીમ શિબિર

તા. ૧૧મી ડિસેમ્બરથી તા.૩૦ ડિસેમ્બર દરમ્યાન ૨૮મો આવાસીય યોગ શિક્ષક તાલીમ શિબિર યોજનાર છે. જેમને યોગાસનો આવડતાં હોય, નિયમિત કરતા હોય અને બીજા લોકોને વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિસર શિખવવામાં રુચિ હોય, જેમની વય ૨૦ થી વધુ અને ૬૦ થી ઓછી હોય, અંગ્રેજી માધ્યમમાં શિક્ષણ અપાશે તે માટેની તૈયારી હોય, સ્નાતક હોય, તેઓ સૌ આ આવાસીય યોગ શિક્ષક તાલીમ શિબિરમાં જોડાઈ શકે છે. તા.૧૦મી ડિસેમ્બરની સાંજે શિવાનંદ આશ્રમ, અમદાવાદ પહોંચી જવાનું રહેશે. તા.૩૦મી ડિસેમ્બરની સાંજે પૂર્ણાહુતિ પછી જઈ શકાશે. યોગાસનો, પ્રાણાયામ, ક્રિયા, મુદ્રા, બંધ ઉપરાંત શરીરવિજ્ઞાન અને આરોગ્યશાસ્ત્રમાં કાર્ડિયોલોજી, પેથોલોજી, ઓર્થોપેડીક, ડાયાબિટોલોજી, ઈતર શરીરવિજ્ઞાન, આયુર્વેદ, મેનેજમેન્ટ, પાતંજલ યોગદર્શન, ગીતા, રેઈકી વગેરેનું પ્રશિક્ષણ દરરોજ અધિકારી શિક્ષકો દ્વારા આપવામાં આવશે. રહેવા, અભ્યાસક્રમ અને ભોજન પેટે રૂ.૯૦૦૦/- આપવાના રહેશે. તે જમા કરાવીને તા.૩૦ નવેમ્બર ૨૦૧૨ પહેલાં રજીસ્ટ્રેશન કરાવી લેવું જરૂરી છે. પ્રવેશપત્ર આશ્રમની વેબસાઈટ www.divyajivan.org પરથી મેળવી લેવું. સંપર્ક : મંત્રીશ્રી, શિવાનંદ આશ્રમ, જોધપુર ટેકરી, ઈસરો સામે, અમદાવાદ-૩૮૦૦૧૫. ફોન : ૦૭૯-૨૬૮૬૧૨૩૪, ટેલીફોન : ૦૭૯-૨૬૮૬૨૩૪૫ Email : sivananda_ashram@yahoo.com

આગામી કાર્યક્રમ

શ્રી શિવાનંદ આશ્રમ ખાતે તા. ૨૪ સપ્ટેમ્બરના રોજ ગુરુ મહારાજ શ્રી સ્વામી ચિદાનંદજીના પ્રાકટ્યોત્સવ નિમિત્તે ગુરુ પાઠૂકા પૂજન સાંજે ૫-૩૦ થી ૭-૩૦. સૌને લાભ લેવા વિનંતી.

વૃત્તાંત

દિવ્ય જીવન સાંસ્કૃતિક સંઘ, અમદાવાદ : જુલાઈ ૩ના રોજ ગુરુપૂર્ણિમા ઉત્સવ : ગુરુપૂર્ણિમા ઉત્સવ સાંજે શ્રી સ્વામી ચિદાનંદ ધ્યાન-યોગ મંદિર ખાતે શ્રી ગુરુપાદુકા પૂજન અને ભંડારા સાથે ઉજવવામાં આવ્યો.

જુલાઈ ૧૨ના રોજ આરાધના પર્વ : સદ્ગુરુદેવ શ્રીમત્ સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજનો ૪૯મા મહાસમાધિ-આરાધના પર્વની ઉજવણી શિવાનંદ આશ્રમ, અમદાવાદ ખાતે ખૂબ જ ભક્તિભાવ સાથે શ્રી ગુરુપાદુકા પૂજન અને ભંડારા સાથે કરવામાં આવી.

જુલાઈ ૧૯-૨૦થી શ્રાવણ માસ : શિવાનંદ આશ્રમ ખાતે પવિત્ર શ્રાવણ માસની ઉજવણીનો આરંભ ભગવાન શ્રી વિશ્વનાથ મહાદેવની પૂજા-અર્ચના અને શ્રી શિવ મહાપુરાણ કથાની સાથે શુભારંભ થયો. ભગવાન શ્રી વિશ્વનાથ મહાદેવ મંદિર નિત્ય ભક્તોથી ઊભરાતું રહ્યું. પવિત્ર શ્રાવણ માસ દૈનિક રુદ્રાભિષેક પૂજાઓ, ષોડશોપચાર પૂજાઓ, અભિષેકાત્મક લઘુરુદ્રો, સવાલક્ષ બિલ્વપત્રોની અર્ચના, પાર્થિવેશ્વર મહાદેવ પૂજાઓ, ઉપરાંત સોમવારે વિશેષ શૃંગાર આરતી અને રાત્રે પ્રહર પૂજાઓ સાથે ઉજવાયો. જે દરમ્યાન વિવિધ ઉત્સવોના આયોજન સમયે વિશેષ શૃંગાર દર્શનનું પણ આયોજન કરવામાં આવેલ હતું.

શ્રી શિવમહાપુરાણ કથા : શિવાનંદ આશ્રમ ખાતે ભાગવતાચાર્ય શ્રી મનહરલાલજી મહારાજના અનુજ શ્રી મધુસૂદન શાસ્ત્રીજી મહારાજના વ્યાસાસને નિત્ય સાંજે શ્રીશ્રીશ્રી અષ્ટલક્ષ્મી ભવન ખાતે તા. ૨૦ જુલાઈથી આરંભ કરી ૧૭ ઓગસ્ટ દરમ્યાન આયોજિત કરવામાં આવેલ જેમાં નિત્ય ભાવિક ભક્તોએ કથાશ્રવણનો લાભ લીધો.

જુલાઈ ૨૨ના રોજ : સમગ્ર ગુજરાતમાંથી આવેલ પટણી સમાજનો દેવીપૂજક શક્તિ સેવા અને સેવક ફાઉન્ડેશનના સંયુક્ત ઉપક્રમે ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર હોલ, સરસપુર ખાતે પટણી સમાજના તેજસ્વી વિદ્યાર્થીઓને સન્માનવાનો કાર્યક્રમ શ્રી પી.કે. લહેરીની અધ્યક્ષતામાં આયોજિત કરવામાં આવેલ. જેમાં અતિથિવિશેષ તરીકે શિવાનંદ આશ્રમ તરફથી ટ્રસ્ટીઓ શ્રી અરુણભાઈ ઓઝા, શ્રી સંજયભાઈ પટેલ અને શ્રી રાજીવભાઈ શાહ તેમ જ સરકારી અધિકારી શ્રી કે.જી. વણઝારા ઉપસ્થિત રહ્યા હતા. પટણી સમાજના વિદ્યાર્થીઓને શિવાનંદ આશ્રમ તરફથી નોટબુકોનું નિઃશુલ્ક વિતરણ અગાઉ કરવામાં આવ્યું હતું. તેથી શિવાનંદ આશ્રમનો આભાર માનવામાં આવેલ. આ પ્રસંગે આશ્રમના ટ્રસ્ટી શ્રી અરુણભાઈ ઓઝાએ પટણી સમાજને સદ્ગુરુદેવ શ્રીમત્ સ્વામી

શિવાનંદજી મહારાજ અને પૂજ્ય ગુરુદેવ શ્રીમત્ સ્વામી ચિદાનંદજી મહારાજના જીવનપ્રસંગો થકી તેઓનો પરિચય કરાવેલ. જે પ્રસંગે પટણી સમાજના પ્રમુખ શ્રી ભરતભાઈ પટણીએ પરમ પૂજ્ય શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજનો સવિશેષ આભાર વ્યક્ત કરતાં જણાવેલ કે તેઓ દર વર્ષે પટણી સમાજ માટે આશ્રમની નોટબુકોની ફાળવણી કરી તેઓ પોતે પણ તેઓના ગુરુદેવ શ્રીમત્ સ્વામી ચિદાનંદજી મહારાજના પદચિહ્નનો પર ચાલી સમાજના નાનામાં નાના વર્ગના લોકોનું સવિશેષ ધ્યાન રાખી તેઓ પ્રત્યે હંમેશ સન્માન આપે છે. પ્રતિવર્ષની જેમ આ વર્ષે પણ તેઓના અતિવ્યસ્ત વિદેશ પ્રવાસની વચ્ચેથી પણ આજના કાર્યક્રમ માટે વિશેષ સંદેશ પણ પાઠવેલ છે. જે બદલ અમો સર્વ પટણી સમાજ હંમેશ તેઓના ઋણી રહીશું.

ઓગસ્ટ ૨ના રોજ : શ્રાવણી પૂનમના રોજ શિવાનંદ આશ્રમ ખાતે બ્રાહ્મણ સમાજ દ્વારા ૧૦૦ ઉપરાંત બ્રાહ્મણો દ્વારા જનોઈ બદલવાના કાર્યક્રમે સમગ્ર વાતાવરણને વેદગાનોથી ભરી દીધું.

ઓગસ્ટ ૧૦ના રોજ : જન્માષ્ટમીના રોજ રાત્રે અર્ચન અકાદમીના શ્રીમતી કેતા ઠાકરના નેતૃત્વ અને માર્ગદર્શનમાં ભરતનાટ્યમ નૃત્યશૈલીમાં શ્રી કૃષ્ણલીલાનું આખ્યાન ભજવવામાં આવ્યું. જેણે સમગ્ર ભાવિકોને મંત્રમુગ્ધ કરી દીધા અને મહારાત્રીના મહાલય સમયે સૌ ભક્તોને શ્રીકૃષ્ણારસમાં તરબોળ કર્યા. શ્રીકૃષ્ણ જન્મોત્સવની આરતી-પ્રસાદનું વિતરણ કરવામાં આવ્યું. પરમ પૂજ્ય સ્વામી શ્રી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજે અમેરિકાથી ફોન દ્વારા સૌ ભક્તોને આ પ્રસંગ અનુરૂપ દિવ્ય સંદેશ પાઠવ્યો.

ઓગસ્ટ ૧૫ના રોજ : સ્વાતંત્ર્ય ભારતના દૃઢમા સ્વાતંત્ર્ય પર્વ નિમિત્તે આશ્રમમાં સવારે ધ્વજવંદન કરવામાં આવ્યું હતું. આ પ્રસંગે નારાયણગુરુ સ્કૂલના પ્રાધ્યાપક અને બાળકોએ હાજર રહી સમગ્ર વાતાવરણને દેશભક્તિના રંગે રંગી દીધું. સાંજે પરમ ગુરુદેવ શ્રીમત્ સ્વામી ચિદાનંદજી મહારાજનો ચતુર્થ મહાસમાધિપર્વની ઉજવણી કરવામાં આવી. તે દિવસે આશ્રમ તરફથી દરિદ્રનારાયણ સેવા અને શ્રી ગુરુપાદુકા પૂજન કરવામાં આવ્યું હતું.

ઓગસ્ટ ૧૭ના રોજ : પવિત્ર શ્રાવણ માસની પૂર્ણાહુતિ પ્રસંગે હોમાત્મક લઘુરુદ્ર યજ્ઞનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું જેમાં બાર દંપતીઓએ લાભ લીધો. સાંજે શ્રીફળ હોમ થયા બાદ શ્રી વિશ્વનાથ મહાદેવની ભવ્ય શૃંગાર અને ભસ્મ આરતી બાદ ભક્તોએ ભંડારાનો મહાપ્રસાદ આરોગ્યો.